

COLUMBIA LIBRARIES OFFSITE

1002506173

THE LIBRARIES
COLUMBIA UNIVERSITY

GENERAL LIBRARY

ASBÓTH LAJOS

EMLÉKIRATAI

AZ

1848-iki és 1849-iki

MAGYARORSZÁGI HADJÁRATBÓL.

MÁSODIK KIADÁS.

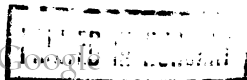
ELSŐ KÖTET.

PEST.

KIADJA HECKENAST GUSZTÁV

MDCCCLXII.

DB
936
A8
1862

0-96041

Pest, 1862. Nyomatott Landerer és Heckenastnál.

576047 JAN 3. '68 RS

KÁROLYI-ZICHY KAROLINA

ES

BATTHYÁNI-ZICHY ANTONIA

TESTVÉRGRÓFNŐ É MÉLTÓSÁGAIKNAK

MÉLY HÓDOLATTAL AJÁNlja

A SZERZŐ.

ELSŐ RÉSZ.

G Ö R G E I.

E L Ő S Z Ó.

Sokat irtak és beszéltek Görgei árulása felől, de azon tények, melyek azt tanusítják és bizonyítják, sehol sincsenek kellőleg érvényesítve; kötelességemnek tartom tehát ama mozzanatok, melyek részint a közvetlen hadműködés körén kívül esnek, valamint azon miveleteket is, melyeket, mint Görgei parancsnoksága alatt a 2-dik hadtest vezérének végre kellett hajtanom, s a mennyiben ezek, végeredményekben nyilvános honárulását bizonyítják, kiemelni, közelebbről felvilágosítani, s ezennel a nyilvánosság elé bocsátani.

Mind a két esetben csak szemtanuként szölok, szigoru hűséggel ragaszkodván az igazsághoz, csupán azt bocsátom közre, a mit ma-

gam tapasztaltam és láttam, avagy a mit hiteles kútfőkből, t. i. szolgálati tudósításokból merítettem.

Sokat elősorolhatnék még, a mit másoktól hallottam, de ettől tartózkodom, mert csak arról kezeskedhetünk, miről biztos tudomásunk van.

Idő folytán a tények legkisebb részletei is tisztán ki fognak tűnni, melyek a lefolyt időszak legújabb szabadságharczában ezen árulásra és Magyarhon történelmére vonatkoznak; az idő minden dolgot megérlel, s a jog és igazságnak végre győznie kell.

BEVEZETÉS.

Görgei Arthur, régi magyar nemes család ivadéka, kilépett huszár főhadnagy volt, s mint kapitány lépett a magyar hadseregbe; azután nemzetőrségi őrnagy, a Roth és Philippovits osztrák tábornokok alatt 10,000 emberből álló horvát hadtest elfogatása után pedig, miben Görgei lényegesen résztvön, ezredes lett. Ezen most említett fegyvertény hadászati szempontból, különösen pedig mivel Zichy grófot elítélte, kit, midőn Jellachich tábornok sürgönyével gróf Lamberg császári biztoshoz ment, emberei elfogtak s Görgei parancsára — ki akkor egyszerű nemzetőrségi őrnagy volt — felakasztottak, ezen akkoriban politikai szempontból irtóztatónak tekintett eljárás birta rá Kossu-

thot, hogy Görgeit a schwächati csata után, midön a magyar sereg vezére Móga tábornok leköszönt, a vezénylet átvételére pedig Görgei ajánlkozék, a föl-dunai hadsereghez tábornok- és parancsnokul kinevezze.

Midön ezen hadsereg 1848 végén Pestre visszavonult, Görgeinek Felső-Magyarország bányavárosai felé való szabályellenes hadművelete után, mely által a Debreczenbe vonult magyar kormányt egészen védtelenül hagyá, s mely szándékos hadászati hibának csak az osztrák vezér még nagyobb hibája által vált jávára — minthogy Görgeit követte s az egészen védtelen magyar kormányt háborítatlanul hagyá; — csak ekkor keresett Kossuth, a honvédelmi bizottmány elnöke, tapasztaltabb vezért, e végből behíván Párisból Dembinszky lengyel tábornokot, reá bizá a minden activ magyar hadsereg fölötti főparancsnokságot.

Miután Dembinszky az 1849-ik évi febr. 28-kán történt kápolnai csatát elveszté: saját gyengesége; határozatlansága, különösen pedig Görgei által, ki elfogató, s ki akkor mint hadtestparancsnok szolgált seregében, egészen tehetetlen lön. — Kossuth, Vetter és Mészáros tábornokok kíséretében, személyesen sietett

Tisza-Füredre, hol akkor a főhadiszállás volt, s a tény megvizsgálása után megnyugtató a fölötte felizgatott alparancsnokokat, s a hadsereg színe előtt Vetter tábornokot nevezé ki főparancsnoknak, Dembinszkyt pedig egy hadosztály szervezésére Felső - Magyarországra küldé.

Vetter most már főparancsnok (a becsvágyó Görgei alatta állott) ámbár tehetséges s igen tanult katona, s valamely hadtanilag fegyelmezett sereg vezényletére igen alkalmas, de egyrésztől száraz és pedans, másrésztől nem eléggé szilárd és elhatározott lévén, szinten nem felelhetett meg feladatának : oly fiatal, ugyszólván most teremtett, forradalmi, hazafias érzelmében tulbuzgó hadsereget vezényelni, mely meleg fölkarolást igényelt volna.

Látván, hogy seregének bizalmát és szeretetét meg nem nyerheti, könnyen engedett Görgei és Damjanich tábornokok cselszövényeinek, kik el akarták távolítani, s 1849. év martius végén félig betegen hagyá el a hadsereget, miután a hadjárat megnyitására működési tervet készített, a sereget szervezte, s az osztrák főerő szemei előtt a Tiszán három helyen : a középpontot Tisza - Fürednél, a jobbszárnyat

Tokaj-, a balszárnyat pedig Szolnoknál átvezette.

Vetter Debreczenbe távozott a kormányhoz.

Görgei, mint a működő hadsereg rangban legidősb tábornoka, most tetteleg, a nélkül, hogy a kormánytól kineveztetett volna, átvevé a főparancsnokságot, s a működési tervet egész Komárom fölmentéseig bátran és gyorsan kivitte. Megverte az osztrák főereget Windischgrätz alatt Hatvannál, Tápió-Bicske- és Issaszegnél, s visszaszoritá 10 nap alatt a Tiszától a Dunáig, Pestre; gyorsan kerülé ki hadseregének zömével az ellenséget, és ennek állását Pestnél, Váczon és Léván, mely elkerülését Aulich és Asbóth hadtesteinek egyenes előnyomulása és fölállítása a czinkotai és kereszturi magaslatokra, leplezé el az osztrák arcvonal előtt. Mialatt e két hadtesttel erős támadási cselmozgásokat tétetett, apr. 19-kén gyorsan vetette magát a Wohlgemuth alatt előrenyomuló osztrák tartalékseregére Nagy-Sarlónál, ezt szétverte, s egy másik csatában april 26-kán fölmenté a Duna jobb partján Komáromot.

Görgei hadseregének bálványa lett, az országgyűlés pedig főtábornoknak nevezte ki.

Midőn Mészáros a függetlenségi nyilatkozat után a hadügyminiszteri állomásról lemondott; ő maga nevezteté ki magát hadügyminiszterré; e tárczát azonban a kormány székhelyén, Debreczenben, nem vevé át, hanem a hadseregnél maradt ide s tova járva, hogy a hatalom és cselszövény fonalait mindenütt kezében tart-hassa.

A két, — háborúban legmagasb — főtábornoki és hadügyminiszteri hatalom most Görgei kezében van; a mit az egyik keresztül nem vihet, megteszi a másik — s mégis ugyanaz. E hatalommal el tudja távolítani köréből az ellenséges elemeket, a részén levőket pedig még inkább megnyerni és magához vonni. Görgei eltávolítja az erélyes kormánybiztost, Csányit, kit a hadseregnél a gyengébbnél gyenge Ludviggal pótol; gátolja a hadügyminiszterium igazgatási tevékenységét, ennek minden előbbi hivatalnokait elbocsátván, ezeknek helyeit saját embereivel tölté be, kik épen a legnagyobb lanyhaságot tanusítják, midőn az ujonczokat a tényleg működő hadsereghez beküldeni késedelmeskednek; az annyira szükséges hadiszereket a készítményi raktárakban visszatartják; az ellátás elhanyagoltatik; a

táborozó katonák ruházat-, lőszer- és élelemben hiányt szenvednek. Görgei tudja a kormány utasításait félremagyarázni és kikerülni, a hol pedig ezek határozott és kimértebb alakok, nyílt engedetlenséggel lép föl ellenök ha érdekeiket nem mozdítják elő, s így utat tör rég koholt tervei kiviteléhez. Visszatér Budára, időt vesz, egyes hadtesteket a tulnyomó erőnek odavet, rendszeresen demoralizálja a hadsereget, önhatalmulag alkudozik az oroszokkal, s ekkép árulása mindinkább határozottabb alakban mutatkozik, míg végre a világosi katastropha alkalmával világosan kitünik.

Megbuktatja Kossuthot s vele együtt a magyar kormányt; nemzetét, hazáját az általa szétzuzott szabadság romjai alá temeti; a legjobbakat, legnemesebbeket, kiknek nagy része benne bizott, s hozzá az utolsó perczig hiven ragaszkodott, kik hadidicsőségeért bátran harczoltak, — átadja gyáván a bakónak.

Ő maga szabadon marad, a császártól évi-díjt huz, s az örökös tartományokba vonul, Klagenfurthot választván tartózkodási helyül. A Windischgrätz herczeg által 1849. évi február hóban Görgeinek tett ajánlat teljesül.

Kossuth, midőn Görgeivel Gödöllőn összejött, nyíltan közlé vele nézetét, a függetlenségi nyilatkozatot, mint szükséges feleletet illetőleg, Magyarhonnak, mint tartománynak, az osztrák miniszterium által márczius 4-kén ki-mondott bekeblezésére vonatkozólag, s e tény melletti okait is elősorolá.

Görgei „Életem és működésem Magyarhonnban“ czímű munkájában mondja, hogy ő e lépést roszalta, s Gödöllőn Kossuth előtt azon-nal nyilatkozott, miszerint a hadsereg ily eljárásba nem egyezik bele. Ha ez valóban ugy történt, ha Görgei és a magyar hadsereg a függetlenségi nyilatkozat ellen volt, s ha — mint mondja — meg vala gyözödve a hadse-regnek is hasonérzelméről: nem lett volna elég ezen nézetét csak Kossuth előtt mondani ki, hanem e nyilatkozatot nyílt levélben a magyar országgyűlésnek kellendett benyujtania s a hadsereg nevében ünnepélyesen tiltakoznia, s ekképen a honvédelmi bizottmány elnökének akarata ellen nyíltan föllépnie. Ez volt hazafiui kötelessége, mint képviselő- és tábornoknak, hogy a hadsereg és a nemzet képviselői közt minden surlódást, minden lehető szakadást el-háritson. Ennek elmulasztása már is bizonyi-

téka álnok szándékának, — de hogy a függetlenségi nyilatkozat után is megtartá a főparancsnokságot, hogy a köztársasági program szerint alkotott miniszteriumban elfogadá a hadügyi tárczát, januáriusi kiáltványában ki-mondott dynasticus gondolkozás módjának ellenére: az határozottan kárhoztatandó.

Miután az országgyűlés Debreczenben Magyarország függetlenségét és a Habsburg-Lothringeni házat trónvesztesnek nyilatkoztatá; két ut nyílt meg Görgei előtt, ezen elhamarkodott lépés által veszélyeztetett hazáját megmenteni.

Az egyik ut volt Kossuthal szorosán egyesülni, — mire eskü által is kötelezé magát, át-vévén az apr. 14-ke után kinevezett miniszte-riumban a hadügyi tárczát, — a hatalmas mozgalom élére állni, az ország összes erejét fölhipni, kifejleszteni és fölhasználni, s a meg-kezdett harczot elszántan folytatni. Egy nem-zetnek saját szabadsága és létezetése végett hősies és teljes feláldozása, küzdelem a halálig, a legutolsó emberig, — és ily harcz vivására a magyar nemzet akkor készen állott — oly ma-gasztos, oly nagyszerű, hogy elhíhetjük, mi-szerint Magyarország hű férfiaktól vezéreltetve, egyedül is, hanem összes erejének megfeszíté-

sével, s vezettetve oly teremőerejű czivil-igazgatótól, mint Kossuth, ki a nép teljes szeretetét bírá, vezényeltetve oly bátor katonáktól, mint Görgei volt, e harc Ausztria ellen szerencsés leendett! Sőt az oroszszal egyesült Ausztriának is sokáig ellentállt volna, mely utóbbi esetben lehet, hogy Angolország, vagy tán egy harmadik hatalom, közvetítő sulyt vett volna a mérlegbe Magyarország javára.

A második ut volt, a függetlenségi nyilatkozat kimondása után azonnal nyiltan és hiven a dynastiának trónvesztesége ellen tiltakozni, és egész hadseregével, melynek alvezérei e tény ellen voltak, föllépni, és ezt, mely egyesülve az 1., 2., 3., 7. és 8. hadtesttel, ugyszintén Kosztolányi, Kmetty és Horváth hadosztályai-
val, 60,000 ember, és 200 csataágyuból álló tekintélyes erőt képeze, egyenesen Bécsbe vezetni, s ott e szép, lelkesült, győztes hadserget, mely bátor és értelmes parancsnokok alatt állott, a fiatal, lovagias császárnak azon feltétel alatt tenni lábaihoz, hogy a magyar alkotmányt ugy, a mint háza esküjével megerősíté, visszaadja és fönntartja.

S nem fogadta volna-e el Ausztria inkább a nyujtott olajágot? nem adott volna-e az

országnak teljes bocsánatot? nem ismerte volna-e el a nemzet jogait? hálásan emlékezve a multnak némely korszakára, midőn a magyar nép áldozatkészsége és hűsége tartá fönn a Habsburg-házat, s nem méltányolta volna-e a hűség ezen nagyszerű bizonyítékát a királyhoz? Nem csatolta volna-e inkább uj kötelékkel szorosabban magához a népet, mely hűségét és vitézségét már többször bebizonyítá, mint hogy segítségül hívja a hatalmas és veszedelmes szomszédot, melynek lekötelezte s úgyszólván aláveté magát. Ezt parancsolta volna akkori állása, s a bölcös politika.

Mind a két ut merész volt; főkép az utóbbi, mert sok hazafias elem ellen kellett volna küzdenie, még pedig ügyesen és szilárdon, azon tudjuk, hogy a katonát s a nagy tömeget könnyen lehet vezényleni, — mind a kettő becsületes jellemet, nemes szívet, erős kezet s hatalmas akaratot igényel, mert mind a kettőnél nagy akadályokat kellett volna leküzdeni. Ha Görgei bármelyik utat választja is e kettő közül, mindenesetre kivívja magának a történelem elismerését, és nagy emberré lesz. De ő sokkal kisebb volt, hogysem az egyiket vagy másikat választotta volna, s inkább választott

egy harmadikat, — az alattomos árulást, s elárulá jóltevőjét, ki őt a porból fölemelé; bajtársait, kik dicsőségeért győztesen harczoltak; elárulá végre a kormányt, melyet szolgált, s melynek hűséget esküdött, és hazáját, mely hitét, reményét helyezte volt benne! — — — (Görgei már januárban, midőn seregéhez szóló kiáltványa által elvált a honvédelmi bizottmánytól, gondoskodott magáról s a saját megmentésére szolgáló utról.) Derék bajtársait, hadseregét, benne bizó népét gyáván átengedé a győztes boszujának, ugyanazon győztesnek, ki neki már 1849. év január havában bocsánatot ajánlott.

Mindenki, a kinek ezen végkatastropháról közelebbi ismerete van, köteles erről a leplet lerántani s az igazságot kimondani; ezzel tartozik a történelemnek, hogy azon férfiú, ki oly nagyra látszott hivatva lenni, kibén a nemzet e szomorú esemény utolsó idejéig bizott, s ki ezen bizalommal oly aljasan visszaélt, hogy ezen ember leplezetlenül, álnok, szivtelen jellemének egész mezeitelenségében állittassék a világtörténelem ítélőszéke elé.

A függelékben 1, 2, 3 és 4 alatt a Kossuth leköszönését tárgyzó eredeti leveleket közlöm.

— Aradon, 1849. aug. 11-kén kelt levelében szólítja föl legelőször Görgei a kormányt, hogy köszönjön le, s a dictatori hatalmat ruházza reá, — ismételve oda nyilatkozván, hogy csak ily módon juthat az oroszokkal megkezdendő alkudozások alkalmával előnyös eredményre. A kormányzó csak ezen biztosítás folytán köszönt le, nehogy az ország és nemzet számára nyerhető előnyös feltételeket akadályozza. Itt tűnik ki Görgei hamis jelleme és azon ohajtása, hogy Kossuth leköszönése az osztrák kormányt a különben bekövetkezendett nehézségektől megóvhassa.

Mikép beszélhetett Görgei előnyös feltételekről, miután az oroszokkal már megkezdett alkudozás folytán Rüdiger hadtestparancsnok értesítette Paskievitsnek aug. 9-ről kelt határozatáról, miszerint az orosz főhadvezér feltételes alkudozásba nem bocsátkozik?! — A hiúság, magát dictátornak nevezhetni, Kossuthot a kormányzói méltóságtól megfosztani, s ezáltal befolyását Magyarországra jövőre meggyengíteni, ellenben Ausztria diplomaticus állását Európa előtt megkönnyíteni volt Görgei ezen utolsó cselszövényének indoka és célja.

ELSŐ FEJEZET.

Az elfogott futár és sürgőnyei.

Tudva van, hogy midőn Görgei az osztrák hadseregnek herczeg Windischgrätz tábornagy alatt 1849-ik évi január 4-én, miután Pestre bevonult, hadseregével Pestről Felső-Magyarország bányavárosaiba huzódott, és ez által a magyar kormányt, melynek oltalmára egyedül a Moórnál szétvert Perczelféle hadtest romjai szolgáltak, a veszélynek egészen kitette : egy kiáltványt bocsátott közre, melyben kijelenté, hogy a Debreczenbe vonult honvédelmi bizottmány parancsaihoz nem alkalmazkodik, hogy a törvényes királyság mellett harczol, és csupán csak az Ő Felsége, V-ik Ferdinand királytól kinevezett Mészáros hadügyminiszter rendeleteinek fog engedelmeskedni.

E kiáltvány legelőször Kossuthban keltett gyanut Görgei tiszta érzülete ellen, mely gyanu még inkább növekedett, midőn magához a hadügyminiszteriumhoz sem küldött tudósításokat, s egészen függetlenül saját kezére működék. Csak febr. hó közepe táján adott helyzetéről tudósítást egy egyenesen hozzá küldött futár által, miután ettől a bánsági hadsereg elönyomulása, Klapkának Tokaj melletti előnyös állása, az osztrák fősereg tétlensége, míg ellenben a magyar kormány megerősült állása és Bemnek erdélyi győzelme felől értesült; ezután újra összeköttetésbe tévé magát a honvédelmi bizottmánynyal s ettől parancsokat is fogadott el.

Az 1849-ik évi január és a következő hónapokban én a tartaléksereg fölött parancsnokoltam, mely épen akkor állittatott fel, s Debreczenben és környékén volt elhelyezve. E hadtest már szervezett és felfegyverzett részének feladata volt a Szolnoktól Tokajig terjedő Tisza-vonalra felügyelni s különösen a Tisza-Fürednél levő Tisza-hidat megvédeni, hova is, mint a legfontosabb pontra, főhadiszállásomat helyezém, az ujonnan szervezendő zászlóaljok pedig Ujvárosba gyűltek, hogy ott

ruházatot s fegyvert kapjanak és begyakoroltassanak.

Február hó első napjainak egyikén kevéssel éjfél előtt jelentették nekem, hogy egy elfogott futárt kísérték be; — a császári osztrák tiszt szobámba lépett, s én azonnal fölismerém benne Erbach grófot, ki az előbbi években velem együtt a 3-ik vértés-ezredben szolgált, öröm és fájdalom lépé meg egyszerre szívemet, mert Erbach gróf az ezred legkitünőbb s leg-tiszteletreméltóbb tisztjeinek egyike volt; ő is megismert engem. Részvéteimet kifejezván, átvevém az elfogatásakor tőle elvett sürgönyöket.

Erbach kapitány, habár Miskolczon mint futár lovat cserélt, egy, vezényiletem alatt álló, portyázásra indult Sándor-husár-osztálytól körülvétetvén, elfogatott, s nagy örömmel tapasztalám, hogy a legjobb bánásmódban részesült, és tőle a sürgönyöket tartalmazó táskán kívül semmi egyebet nem vettek el.

Miután Erbach grófot fölkerítem, hogy a mellékszobában nyugodja ki magát, felbontám és áttekintém a sürgönyöket; ezek néhány rendjelen kívül a tábornagy fővezérnek több parancsolatát tartalmazzák a Felső-Magyarországban parancsnokló gróf Schlick altábor-

nagyhoz. Ezek áttekintése után, mialatt segédem az állásomra nézve szükségeseket följegyzé, herczeg Windischgrätznek még több hasontartalmu rendeleteire bukkantam, melyek a Magyarország felső tájain parancsnokló tábornokokhoz, mint Schlick, Schulzig, Götz, Jablonszky és Csorich, valának intézve.

Alig hittem szemeimnek, midőn a rendeleteket átolvasám; ezek, mint emlitém, valamennyien egyértelműek valának a következő tartalommal.

„N. N. cs. k. tábornok urhoz.

Miután a fölkelők vezérét, Görgeit, a lázadók elcsábították és elragadták, jelenleg azonban az ugynevezett honvédelmi bizottmány nyal egészen szakított, és kész legkegyelmesebb urunk, császáruk és királyunk Ő Felsége jogaiért küzdeni, így csak eltévelyedettnak látszik, ezért ön tábornok ur e parancshoz alkalmazkodva, akár hol találkozzék is Görgeivel, szólítsa fel, békés utoni meghódolásra, ez esetben kijelentvén neki, miszerint teljes bocsánatot nyervén, Magyarországon kívül bárhol szabad tartózkodási helyet választhat.

Kelt Pesten, febr. 5-kén 1849.

Alájegyzé Windischgrätz.“

E rendeletet, róla környezetemből senkit sem értesítve, tüstént lemásoltam, s elküldém Dembinszky tábornoknak más egyébe, reá nézve szükséges tudnivaló hadászati tudósításokkal együtt, a sürgönyök többi egész tartalmát pedig, a Görgeit illető rendelménnyel, a hátralevő magánleveleket és rendjeleket azonnal Debreczenbe küldém a honvédelmi bizottmány akkori elnökéhez, Kossuth Lajoshoz.

Itt fekszik Görgei árulásának első bizonyítéka; gondolható-e, kérdem, hogy a büszke, akkor győzelmes tábornagy Windischgrätz herceg, az egykori hadnagy Görgeit, a ki Zichy gróf embertelen és kegyetlen kivégzésével első kezdé meg a forradalom rémuralmát; a ki Moga császári tábornok leköszönése után a Schwechatnál álló magyar sereg vezére- és vezetőjeül ajánlkozék, gondolható-e kérdem, hogy ő ezen embert eltévelyedettnek nevezze, neki bocsánatot s szabad, biztosított tartózkodási helyet ígérjen a nélkül, hogy Görgei már előbb ne szolgáltatott legyen alapos okokat, melyek ily ajánlatot indokoljanak. Nem; teljességgel nem! — ily tényre az osztrák fővezér, Görgei részéről történt fontos és ide irányuló lépés nélkül nem határozhatta volna el magát.

Ellenben gondolható, s mint bizonyosat fogadhatni el, hogy Görgeit a további alkudozásoktól csak a magyar kormány épen roppant mérvben növekvő ereje, a magyar harczerőnek minden oldalról a Tiszához való öszpontosítása s a tudósítás Erdély kedvező állásáról, legfőképen azonban az elfogott sürgönyök hire tartá vissza, s csak ez korlátozá a megadásnak e föltételeit már akkor elfogadni, és készte az alkudozásokat félbeszakítani.

Hogy miként veszélyezteté a magyar kormányt 1849-ik évi január első napjaiban Görgei, s miként viselte magát a kápolnai csata előtt és alatt, melynél fogva ekkor hadseregétől két hadosztály elkésett, a mi e csata elvesztésére döntő befolyást gyakorolt, Dembinszkynek Görgei által való, a neki engedelmes és tőle megnyert törzstisztek mesterségesen előidézett lázongása miatti befogatásáról; végre Felső-Magyarország kétértelmű, a kormánynyal semmi tudósítást nem közlő magatartásáról, Schlick elleni hadi mozgalmáról, kit saját akaratából elillanni engedett, Guyonnal a legbecsületeseb és legvitézeseb magyar vezérek egyikével való ellenségeskedéséről, kit ő minden alkalomkor kisebbíteni törekvék, — azon egyének ta-

nuskodjanak, kiknek e tények felől mint szemtanuknak teljes ismeretök van. Én most egy eseményt fogok leírni, mely azt tárgyalja: miként tagadott meg Görgei minden parancsot, habár ez Mészáros-, Kossuth-, vagy más nálánál fölebbvalótól bocsáttatott is ki, ha tervével nem volt megegyező. Ezen, azonkori engedetlensége, midőn ő még alárendelt tábornok volt, eléggé egyensúlyozná későbbi, a kényszerített engedelmességre vonatkozó mentegetőzését, mely győztes hadseregének ápril végével visszavezetését Budára illette, — ámbár ezen időben már teljhatalmu hadügyminiszter és a hadsereg főparancsnoka volt.

MÁSODIK FEJEZET.

Görgei Tokajban. -

A közép-tiszai hadsereg Répásy tábornok vezénylete alatt Tisza-Füredre vonult, én pedig a hadügyminiszter Mészáros tábornoktól, kinek egyedüli rendelkezése alatt állott a tartaléksereg, február 26-án parancsot kaptam, hogy a vezényletem alatt levő csapatokkal Tokajba induljak a közép-tiszai munkálatokat végrehajtani, a Tokaj melletti tiszai átjárást a Gallicziából erre indult Ramberg császári altábornagy ellen fődözni, s a tokaji állást megerősíteni. Az akkor fővezérré kinevezett Vetter tábornok, kivel ott találkozám, személyesen megszemlélte e fontos pontot, melynek mikénti megerősítésére nézve némi utasítást is adott. A kápolnai csata után, márczius közepén a 7-ik hadtest

(Görgei) Tokajba vonult; a mint jöveteléről értesültem, egész Ujfaluig lovagolék eléje, hol őt Bónisné asszonyság házában találám. Először láttuk az életben egymást; magatartásom, a mint jelentém neki, hogy csapataimmal Tokajt szállottam meg, katonásan kimért volt, az övé igen előzékeny és megnyerő, azonnal a bizalmas „te“vel üdvözölt, bár akkor mint azután is, mindig tábornoknak czimzém; dicséretekkel halmozott el érdemeim-, s a sok szépért, melyeket rólam hallott, s csodalkozását fejezte ki a fölött, hogy én, mint oly érdemes tiszt, még magasabb fokra nem jutottam, — akkor alezredes valék. — Miután még Tokaj helyzetéről s Ramberg Miskolcz felőli érkezéséről beszéltünk, megszakítá a hivatalos beszédet s a háziasszonyhoz, egy nagyon szeretetreméltó hölgyhez vezetett. Mintegy félórai ittmulatás után távozám s a bucsuvételkor épen oly katonásan és komolyan viseltem magamat mint bemutatásomkor.

Görgei másnap Tokajba érkezett, ugy szintén hadserege is, mely a környéken szállásoltatott el. Görgei esetleg azon házban vön szállást, melyben én laktam, — Radványi urnál.

Alig jött meg Görgei Tokajba, midőn a had-

ügyminisztertől és a főparancsnok Vettertől futár érkezett. E futártól kaptam a rendeletet, hogy Görgei seregében Guyon hadosztályát vegyem át, — egyszersmind eddigi érdemeimet és munkásságomat is különös elismeréssel jutalmazták meg benne. Egyuttal parancsot kaptam, hogy Berzsek alezredest a Tokajnál fekvő csapatokkal gyorsmenetben Török-Szt.-Miklósra küldjem, magam pedig új hadosztályom átvétele végett Görgeihez csatlakozzam. Ez okból a mellékszobában levő tábornokhoz mentem, s jelentém a vett rendeletet. Görgei hidegebben fogadott, mint először és mondá, hogy bár ő ugyanezen parancsot vette, mindazáltal fájlalja, miszerint ennek meg nem felelhet, mivel ő Guyon hadosztályát már Kmettynek adta át, (Guyon tábornokká neveztetvén ki, Komáromba volt hadvezérül szánva, s már a 7-ik hadtesttől el is távozott,) s nem is találja helyesnek, hogy engem az én osztályomtól elvonjanak (a tartaléksereg ezalatt e 12-ik hadosztálynak neveztetett el), mely előttem már ismeretes, s melylyel annyi dicsőséget arattam, ezért ő a miniszteriumot és a fővezért tudósítani akarja, miszerint eddigi osztályomat tartsam meg.

Megütközéssel hallám e szavakat annyival

is inkább, miután az előbbi napon s még e pillanatban is oly sok dicsérettel tetézett; mindazáltal azt felelém, hogy távol legyen tőlem magamat reá erőszakolni, s azt is természetesen találom, miszerint bizalmával oly tiszteket ajándékoz meg, kik hadseregében szereztek érdemeket.

Ezen ügy be volt fejezve; csapataimat Berzsek alezredes parancsnoksága alatt azonnal Török-Szt.-Miklóstra indítám, magam pedig Debreczenbe mentem, — távozásom előtt azonban szemtanuja valék egy jelenetnek, mely e fejezetem megírására alkalmul szolgált.

Görgei tábornok a hadsereg fővezérségétől ugyanazon futár által rendeletet kapott, hogy hadtestének egyik hadosztályát (hadteste három hadosztályból állott) azonnal Tisza-Füredre indítsa, az ott megkezdendő védelmi munkálatoknak e pontoni megerősítése végett.

Törzstisztjei közül többeket ebédre hívott meg; ebéd után, midőn már kissé jó kedvök volt, a tiszteket, kik közül még többen is megjelentek, a szomszéd terembe vivé, én is beléptem, ki mind ezen meghívása által: „jőjjetek, menjünk a terembe“, mind állásomnál fogva erre jogosítottnak érzém magamat; már ebéd

alatt panaszkodott előttem Görgeiné, ki mellett ülhetni szerencsém volt, a hadosztály elhívása fölött, így nyilatkozván: „Meglátják, hogy férjemet meg akarják buktatni, most elhivnak tőle egy hadosztályt, azután elvonják a második s végre a harmadikat, és így férjem csapatok nélkül egyedül fog maradni.“

A terembe gyűlvén, Görgei egy iratot vett ki tárczájából, Vetternek a hadosztály elhívását illető rendeletét. — Görgei hangosan felolvasá, a parancs világos nyelven van szerkesztve, s végül Görgei hazaszeretetésénél fogva kéretik e rendeletnek haladéktalanul engedelmeskedni.

Midőn felolvasá, tisztjein, sajtáságos és utánozhatlan éles tekintetével végigfutott, s a parancsot magától messze a földre dobva e szavakban tört ki: „Vajjon mit szóltok ehhez? magatok látjátok, hogy meggyengítésünk végett el akarnak bennünket egymástól választani, el akarják tőlem a legvitézebbeket vonni, helyes az elöttetek? el akartok-e ti engem hagyni?“ és zajongva kiáltott fel az összegyűlt tisztikar: „Nem, nem, mi nem megyünk, mi maradunk, minket nem választhatnak el, és a hadosztály nem fog elmenni.“

Ujjongva ölelkezének a bajtársak, a fővezér rendelete elleni katonai zendülést keresztülvittek; tokaji aszut hozatván újra ittak, a kedélyek még inkább fölhevültek, a kormány, miniszterium s fővezérség ellen különféle nyilatkozatok lőnek hallhatók, s végre Görgei tábornokot Tokaj utczáin zeneszó mellett ujjongva meghordozták!

Én ily magaviselet, ily érzület fölött komolyan gondolkodva visszavonultam, Boronkay Albert kormánybiztos, ki e jelenetet a nyitott mellékszobából nézte és hallgatta, sajnálkozó szavakat váltott velem. Ő és én ez esetről jelentést tettünk a kormánynál, magam személyesen. Mészáros miniszternél Debreczenben, később pedig a fővezér-, Vetternél Török-Szt.-Miklóson. — Mészáros fölöttébb felindult és ezt mondá: „majd megtanítják Görgeit engedelmeskedni,“ ez azonban, fájdalom, csak nyilatkozat maradt, gyengék és félénkek valának a baj gyökerére tapintani, egy eképen cselekvő férfit életétől megfosztani; s mégis forradalomban éltünk!

Egyébiránt Görgei maga mutatott gróf Zichyben példát, hogy miként kell büntetni, s ismét Udvarnoki kapitányban, kit a kápolnai

csatában, őrnagya iránti engedetlensége miatt, a huszárok által azonnal felkoncizoltatott, habár egykor testőr-társa volt is; — azonban e példa nem talált követőre.

Bémnek kellett volna fővezérnek lenni.

Mikép sikerült Görgei cselszövényeinek később Vetter fővezért (a forradalom első hadászati és katonai tehetségét) beteggé és tehetetlenné tenni, eltávolítani, s mikép küldék ezt egy fényes igazoló kibocsátvánnyal a déli hadsereghez, tudva van; nem tartozik ugyan már e jelenethez, csak megérintem, hogy az áprilisi hadjárat terve, valamint a főseregnek a szolnoki állás által előnyomulása Tisza-Füredre, az ilymódoni átkelés a Tiszán s a három oldalról tervezett megtámadás, melyet Vetter (mialatt engem megbizott, hogy a sereg zömének kitárulása alatt Tisza-Fürednél a szolnoki állást akként tartsam meg, hogy Jellachich Abonyban és Szolnokon kénytelen legyen hinni, miszerint az egész sereg még Czibak- és Török-Sz.-Miklóson áll, s én csak akkor nyomuljak a vasutvonalon előre, midőn a fősereg már Jászberénybe lesz érkezendő) egész terjedelmében közöltt velem Török-Sz.-Miklóson, márczius 17-kén, szerencsésen keresztülvitetett.

HARMADIK FEJEZET.

Budavár megszállása.

E résznek nem célja a magyar hadsereg 1849-ik évi ápril havában Pest ellen három pontról intézett előrenyomulásának közelebbi leírását — mely alkalommal a 7-ik hadtest (Görgei) Miskolczról a jobbszárnyat, az 1-ső, 2-ik és 3-ik hadtest (Klapka, Aulich, Damjanich) Tisza-Füredről a középpontot, s a hadosztály (Asbóth) Szolnokról a vasutvonal hosszában a balszárnyat képezték —, a tápió-bicskei, issaszeghi, gödöllői, hatvani, váczy, nagysarlói győzelmeket, továbbá Komárom- és Pestnek felszabadításakor ápril 11-, 16- és 19-én végbement harcokat részletezni. Görgei, kit Vetter fővezér betegsége miatt, az ideiglenes fővezérségre meghíttak, ezen, csak kevéshez hasonlítható győzelemgazdag áprilisi hadjáratban a magyar honvédség hősi vitézsége által

ellenállhatlanul elragadtatott, másrésről öt Kossuthnak a hadseregénél többszöri személyes jelenléte, s a bátor és határozott Damjanich tábornoknak folytonos otléléte, ki semmi habozást nem tűrt, sakkban tarták, ezért ezen időben őrizkedék is gondolatait valódi leplezetlenségökben nyilvánítani, s mielőtt komolyan hozzáfogna az árulás művéhez, mind a két hatalmat, a hadügyminiszteriumot és fővezérséget, kezei közt akará látni, ugyszintén néhány győzelem által a nép és az egész hadsereg bizalmát megnyerni, — melynek legnagyobb része őt nem ismeré, — hogy így szilárd, könnyen meg nem támadható állásra tegyen szert; s hogy későbbi, hamar gyanut keltő cselekedetei és hadimozdulatai alkalmával e tényező, a hadügyminiszternek a tanácsban, a fővezérnek a harczmezőn levő kettős teljhatalma, — legyőzve minden akadályt, terve kivitelére szolgáljon.

Annyi azonban bizonyos, hogy politikai magatartásában már akkor Kossuth iránt hízlgő és kétértelmü, a kormány irányában engedetlen volt, hadi müveleteiben pedig feltünő hibák jelentkeztek gyakran, de ezeket, daczára hogy a császári hadsereg minden ponton meg-

verte, azon időben csekély hadászati képzettségének, s koránsem gonosz kétértelmű érzületének tulajdonították.

Csupán Bem tábornok és Perczel állították mindig és szilárdan, hogy Görgei már akkor áruló volt, s e véleményhez az aprilisi győzelmek után is határozottan hivek maradtak. Megjegyzésre méltó azon körülmény, hogy Bem Erdélybe érkezvén 1848-ik év december 20-kán, az első bemutatás alkalmával tisztjeihez e kérdést intézé: „Ismerik önök Görgeit?“ s midőn ezek nem-mel feleltek, mondá: „Vigyázzanak uraim, Görgei hazáját el fogja árulni.“ — Bem és Perczel e nézeteket ismételve közlék Kossuthal, s elfogatását sürgeték, de hasztalan; Kossuthot minden egyes, személyes összejövedele alkalmával Görgeivel ennek hatályos magatartása, lakonikus, de találó beszédmodora megzavarta, részint félelemben tartotta, részint bizalomra ébresztette.

A mi az aprilisi hadjárat műveleteit illeti, feltűnő, hogy Görgei személyesen egy csatában sem vőn részt, kivéve Issaszeghnél, jóllehet ez utolsóban is későn jelent meg, mig tulajdon hadteste, Gáspár tábornok vezénylete alatt, a csatamezőtől egy órányira veszteglett, s így a

megvert osztrák sereg előtt a Pestre vonulhatás nyitva maradt. Ellenben, ha akkor e 16,000 főnyi hadtest Gödöllőtől előnyomul s a császári hadsereg balszárnyát megkerüli; egyrészt elvágja, más részét a Dunába szorítja. Ezen 7-ik hadtest a kápolnai csata óta (itt is csak egy része) a június 26-ki győri ütközetig (a hatvani csata kivételével) a főtebb említett ütközetek közül egyben sem harczolt. A nagy-sarlói döntő ütközetben egészen tétlenül állott a magyar sereg balszárnyán, s midőn Görgei (tökéletesen bevégzett győzelem után) megérkezett és több oldalról felszólították, hogy a teljesen levert ellenséget kipihent 7-ik hadtestével üzőbe vegye : az üldözésre csak egy osztály lovasságot küldött bizonyos meghatározott rövid távolságig.

Ezen hadtest hasonlólag semmit sem segített a Komárom felszabadításánál előfordult csata alkalmával.

S még ezenfelül hogy (Görgei) hibáját, vagyis inkább azt, hogy az ellenséget szándékosan elillanni engedte, eltitkolhassa, vagy másra foghassa, Gáspár tábornokot, ki ha nem is langeszü, de a legvitézebb vezérek egyike volt, a 7-ik hadtest parancsnokságától fölmen-

tette, s helyette igen gyenge, de a fővezér vak-engedelmességü tisztjét, az akkor ezredes, később tábornok Pöltenberget nevezték ki.

Kossuthhoz Görgei levelet irt, hogy átlátja, miszerint ő nem valami nagy katonai tehetség, s inkább az igazgatásra lenne alkalmas, miért is szeretné a hadügyminiszteriumot átvenni, s a dunai főparancsnokságot Damjanichnak engedni, s midőn így ezen csellel azonnal hadügyminiszterré nevezték ki, nem ment Debreczenbe, hanem a tárczát elfogadván, előbb Damjanichot, s midőn pedig ezen tábornok, hadtestéhez a táborba bucsuzni indulván, lábát kitorpte, Klapkát küldé el különös utasításokkal, mint ideiglenes hadügyminisztert, maga pedig a seregnél maradt, s így a kormány akarata ellenére önkényileg egyesité személyében a hadügyminiszteri és főhadvezéri állást.

Most Görgei elérte azt, a mi után már régóta törekedett, s a hon és kormány iránt ellen-séges tetteiről és fondorkodásairól az álczát lassankint le kezdé venni.

Komáromnak april 26-án bekövetkezett föl-szabadítása után, a császári sereg felosztatás szélén állott. A győztes magyar sereg előtt egészen tárva volt az Ausztriába vezető ut.

A bécsi kormány gyámoltalan és zavart állapotban sinlett, éváratlan hadfordulat mély benyomást gyakorolt, miután az osztrák hadijelentések egész a sarlói ütközetig még mindig győzelemről és szinlett hadi mozdulatokról szóltak; ekkor futárt futár után küldtek Varsóba, orosz segílyt kérni, könyörögni, siettetni. A kormány, a császári család s az előkelők készen voltak Bécsset odahagyni, először Olmütz-, azután Prágába menekülendők. Minden órán várták a magyarok megérkezését, s Ausztriának ezer meg ezer szabad férfja állott készen az érkezőkhez azonnal csatlakozni.

A jelenet azonban rögtön megváltozik. A győztes magyar sereg nem jő, Komáromnál megfoghatatlanul pihenést tart, s a hadsereg egész zömével együtt visszatér Buda alá, s csak egy kis rész, a 7-ik hadtest 12,000 gyalogból álló 2 hadosztálya s 2 ezred huszár maradt Győrött tétlenül.

A császári kormány e csuda után újra szabadabban kezd lélekzeni, a már Laxenburgba visszavont főhadiszállás ismét Sopronyba mózdíttatik előre, Bécs föleszmél rémüléséből, az osztrák hadsereg időt nyer, magát ujonnan szervezni 2 egész hónapja marad s Olaszországból

uj csapatok vonatnak elő. Ezalatt végre Oroszország kimondja a segélyadást, hadai megindulnak, s Panjutin junius 12-én a vasuton Pozsonyba érkezik.

Görgei, miután május 1-jéig tétlenül állott Komáromnál, ezen a napon az 1-ső és 3-ik hadtesttel s Kinetty 6000 válogatott emberből álló hadosztályával Budára indult, hova még 8 ezred huszár kíséretében — miket haszon nélkül a környéken helyeztek el — május 4-kén meg is érkezik, a várat elzárolja és ostrom alá veszi.

Budavár megrohanása

május 21-kén 1849.

Az aradi várban május 21-kén 1850.

A tegnap esti és éjjeli vihar megszűnte után ma reggel gyönyörűen kelt föl a nap a világosi és radnai hegyek fölött; a szokottnál korábban fölkelvén, azonnal a toronyba siettem a szép hegységet megnézni. — Midőn távcsöveimmel Világos és Sólomos romjait s a leggyönyörűbb fénytengerben uszó tájat szemlélgetém, eszembe jutott, hogy ma van évfordulati napja a Budavár ellen intézett fényes rohamnak, mikor is az ősrégi magyar vár, mely-

ben Árpád-házi őseink trónoltak, újra hazai kezekbe került.

Akkor is, mint most, forró nap volt, kétszeresen forró a bátor harcosokra nézve, kik a magas falakat a legsűrűbb golyózápokban mászták meg.

Megelőző estén, május 20-kán, 9¹/₂ órakor a különböző hadtestek csapatai táborukból a városon keresztül vonultak; ragyogó szép este volt, s az ég egész éjen át derült maradt; s ezt csak a föld gyermekei szomoríták meg az iszonyu lövöldözéseikkel, melyeket úgy a magyarok különböző pontjain, mint a sz. Gellért-, a kis- és nagy-svábhegyen fölállított réstörő tüztelepeiből a várra, valamint innen az ostromlókra irányoztak. Minden oldalon láthatók valának a tüztelepek villámai, a mint füstoszlopok fölemelkedék; tüzes, izzó golyók gyujták meg a házakat, fejeink fölött mint fénysugarak repültek a röppentyük s a légben és a földön, elül, hátul, jobbra, balra bombák és gránatok pattantak szét. Ezen vadszépségü és rettenetes rombolás folyama alatt csendesen és komolyan vonultak a magyar hadsereg fekete csapatjai kijelölt helyeikre, ugyanazokra, melyeken már 17-kén állottak. A vezényletem alatt állott 2-ik

hadtestnek jutott a várkapu és a bástyák jobbra, balra; az 1-ső hadtestnek (Nagy Sándor) a sz.-fehérvári kapu j. és b., hol a rés is volt; a 3. hadtestnek (Knesich) a bécsi kapu; végre a hadosztálynak (Kmetty) a vízi-kapu. A csapatok 6—8 ölnyi hosszú rohamlétrájokat a vezérek és törzstisztek által kitüzött helyeken rendezték el, s miután teendőjéről minden üteg értesült, a csapatok lenyugodtak, melyek a lehetőleg földött helyeken, utczákon és udvarokban táboroztak, hogy a függőleges lövésektől védve legyenek, melyek mindenütt hullottak; parancs volt kiadva csendben maradni, csak a nehéz tüztelepek lövöldözék szakadatlanul a várat. Bizonyára a várőrség el volt csüggedve, ily roppant, rohamra kész sereget látva sánczai előtt, némelyik végső éjét gyanitá elérkezettnek, s köteletségének áldozatául esett el, azonban ki még a reggelt megélte s az erősség elesét látta, hasonlólag szerencsétlen volt; egyébiránt ezen éjjel a magyarság is szenvedett némi veszteséget, minthogy a csaknem függőlegesen fellőtt gránátok és bombák a tanyázó csapatok lábai elé hullottak.

Az általános roham jeléül valamennyi magyar üteg egyetemleges tüzelését határozták,

mire legelőször a réstörő tüztelep adott jelt, melyet a többi üteg átvett, és így gondolható, mily megrendítő pillanat volt az, midőn május 21-kén reggeli 3 órakor először a restörő, azután pedig a magyar hadsereg majd kétszáz ágyuból álló tüztelepei villámaikkal és dörgésekkel egyszerre rázkodtaták meg a levegőt.

A zászlóaljok most rohamra indultak, minden magas ház ablakait vadászokkal és honvédlövészekkel rakták meg, kik a bástyát védőkre lövöldözének, s az ostromlók az ő védelmök alatt nyomultak elő; az előépületekből a hegyoldali házak közé vonultak, hogy annál inkább védve legyenek a vár sánczai ellen; egy része már fölraká a létrákat, míg a más rész ezeket még csak most vivé a hegyre, s a legalsó rendek a védőket, valamint ezek az ablakokban levőket vevék célba. Az ágyútüz egészen megszűnt, csak a várból kartácsoltak a részre, s kézi gránátok röpültek sűrűen az ostromlók fejei fölött, csupán az apró fegyver működött, több vitéz honvédnek korai, de szép halált szerezve; de azok mindnyájan örömmel haltak meg a drága háza szabadságáért, s mi-alatt száz és száz holt és nehéz megsebesült embert az utánuk rohanók hátravitetik, — ezek

annál nagyobb dühvel rohantak előre, s elszántan mentek a bizonyos győzelem vagy halál elé.

Valamennyi zászlóalj egyenlő vitézséggel küzdött, s csak a sors és helyzet részesíté egyiket vagy másikat a szerencsében, először nyomulhatni be a várba, s ha egyik vagy másik szakasz a sűrű golyózápokban pillanatra meg-ingott, a vezér-, vagy más bátor tisztnek egyetlen szavára annál vitézebbül sietett a már biztos győzelmet elérni; — föltarthatlanul nyomultak előre a honvédek, s már lehete látni egyes sötét alakokat a falon állani, fegyver- és ökölharczba keveredve a lengyelek-, horvátok- és olaszokkal.

Az 1-ső hadtest 44-ik számú honvédzászlóaljának zászlója, Inkey őrnagy vezénylete alatt, tüzetett föl először a magyar vár szürke bástyáira, ezt követték a résnél a többiek; az én 2-ik hadtestemtől a 44-ikkel csaknem egyidőben ért a sánczokra föl a 26-ik, balra a várkaputól, s mellette a 48-ik, Rezenyi százados és Rakovszky őrnagy vitéz vezetése alatt, bevívén a nemzetiszinü zászlót az erősségbe. A Don Miguelek 1-ső zászlóalja a rést, a 2-ik zászlóalj pedig a nádorkertet ostromlá. Miután e két

hadtest bevette a várat, a vár és fehérvári-kapunál legyőzték még a lengyel és olasz őrség csekély ellenállását, s a vizi- és bécsi-kapu horvátokból álló őrsége hátulról támadtatván meg, a 3-ik hadtest és Kmeti osztálya előtt a bemenetelt megkönnyítették. Az olaszok, kik tüstént megadák magukat, kegyelmet nyertek, a lengyelek közül is csak kevesen estek el, a kik ellentálltak, ellenben a laktanyában makacsul küzdő horvátok lemészárlását nem lehetett megakadályozni, s csak a parancsnokok közbejöttének sikerült az osztrák tisztek életét megmenteni, kik, a 48-dik zászlóalj által a főörhely előtti téren képezett négyszögbe vétetvén föl, megmentettek.

Én magam, miután a 48-dik zászlóaljjal a várkaputól balra följutottam az erősségbe, ezen, és a 25-ik zászlóaljból több szakaszt azonnal elküldtem, hogy a várőrség tisztjei és legénysége közül a magukat megadókat összegyűjtve a főörhely előtti térre hozzák. E szakaszok egyikével érkezett meg a nehéz sebet nyert (lányékán meglőtt) várparancsnok, Hentzi tábornok, ki még lélekzett; őt az orvos kíséretében tüstént a parancsnoki épületbe szállítám, hol délután 3 órakor elhunyt.

Görgei tábornok főhadiszállásától balról, Vodjánernek a svábhegyen fekvő nyárilakából, melynek erkélyéről nézé az ostromot, reggeli 10 óra tájban érkezett a várba; vonásai sötétek és hidegek valának, és szótlantul ment végig az utczákon a vártérig, hol Nagy Sándor csatlakozék hozzája, — ajkairól egyetlen, elismerést vagy megelégedést tolmácsoló szó sem jött, s csak itt-ott fejezé ki a zsákmányoló honvédek, s a szétvált zászlóaljok fölött roszalását. A parancsnokok lassankint összegyűjték zászlóaljait, s táborba vonultak; a napi szolgálat a 48-ik és 44-ik zászlóaljnak jutott.

Görgei a napiparancsot a főhadi-kormányshéknél felolvasá a hadparancsnokoknak, s 1 óra körül elhagyám a várat, hogy hadtestem sebesültjei után nézzek. Sokan, igen sokan estek a halál áldozatául. Perczel százados, Bürdina őrnagy és sok más halva, nagy szám pedig súlyosan megsebesülve volt; — törzskari századosom, Doer Emil oldalomnál roskadt össze nehéz sebében, őt Károlyi grófnéhoz vitettem, (ki már előbb felkért, hogy a sérült tisztet házához küldjem) s 5 órakor kimerülve érkeztem a táborba.

A 2. hadtest halottjainak száma 167, a

sebesülteké 221, — elég bizonyosság arra, hogy a védők jól célloztak. A magyar hadsereg összes vesztesége hallottakban 427, sebesültekben 691 ember volt. Az ellenség elvesztett 1906 embert, több mint 2600 pedig fogságba került.

Midőn a várat már bevettük, Alnoch ezredes a lánczhidat kísérle meg légberöpíteni, a mi azonban nem sikerült, minthogy a Buda fölöli oszlopban az akna nem volt elég mélyre ásva, s csak egyes lánczszemeket sértett meg a nélkül, hogy a hidban lényeges kárt tett volna. Gonosz tettének ő maga is áldozatául esett.

Másnap Görgei több érdemrendet osztott ki a tisztikar között, mely alkalommal Máriássy, Kmeti és én a 2-ik osztályu rendjelet nyertük.

Hadtestemből Rakovszky őrnagy, Rezenyi százados, Roth, Beisigl, Kovács, Weber főhadnagy és még néhány tiszt, kiknek neveire már nem emlékszem, a 3-ik osztályu rendjelre érdemesítettek.

Második nap, 23-án, több zászlóalj lobogójára, a 2-ik hadtestből a 25- és 48-ikéra, a fővezér személyesen tűzé fel az érdemrendeket. Mindezen alkalomkor, midőn Görgei a dicsőségteljes sereget, megdicséré, sötét és zárko-

zottnak mutatkozék, hazájának gonosz szelleme gyanánt, a mint e magaviselete már akkor is általános figyelmet keltett, ezt különben későbbi árulása megmagyarázza.

Ugyanazon napon az 1-ső és 3-ik hadtest Budára, a 2-ik Pestre vonult, Kmetty osztálya pedig május 27-kén Székes-Fehérvárra indult. Én Károlyi gróf házába szálltam, hol a nemes háziasszony és a gróf már első bevonulásomkor Pestre a legbarátságosabban fogadtak.

FÜGGELÉK A III. FEJEZETHEZ.

1. Az issaszeghi csatában a Gáspár tábornok vezénylete alatt levő 14,000 emberből álló 7-ik hadtest nem vön részt, hanem Hatvanban egészen tétlenül állott. Kmetty ezredes Gáspár tábornokot sürgetve szolítá fel az előnyomulásra, de ez erre nem hajolt, okul adván, miszerint ily parancsot nem kapott. Eltekintve attól, hogy Görgei elmulasztá e hadtestet a csatába vinni, önálló parancsnoknak fontos esetekben nem kell rendelet után várnia, hanem a körülményekhez alkalmazkodni, különösen

pedig oly esetben, midőn az átellenében fekvő ellenség, mint a hogy Hatvannál történt, elvonul, ezt követni, — heves csata napján pedig az ágyudörgés hívja a mellék-vezéreket valódi helyeikre, hivatásukat betölteni.

Ha Görgei a hadtestet az ellenség balszárnyára viszi, akkor a megvert ellennek nem marad szabad visszavonulása Vác és Pest felé, hanem a Dunának szoritja, tönkre teszi, vagy fegyverletevésre kényszeríti. Windischgrätznek csupán csak egy átmeneteli helye volt a Dunán, míg ellenben háta mögött egy nagy, irányában ellenséges érületü lakossággal bíró város. Asbóth ezredes már január 5-kén készen állott 6000 főnyi rendes csapattal és 15 ágyúval, továbbá 10,000 főnyi fölkelési nemzetőr-séggel, tisztán magyar kerületekből, a Kunságból és Szolnok, Czegléd, Nagy-Körös, Kecskemét városokból, mely csapatok harcban ugyan a 2-ik rendben, üldözéskor azonban különösen nagy haszonnal működtek volna. Ehhez számítván még a győztes magyar seregnek a főváros megpillantásakor kitörő lelkesedését, az osztrák sereg bizonyára csak romjaiban is bajosan menekülhetendett, mindenesetre pedig, mint ez később megtörtént, Jellachich báznak

16 gőzös- és 33 hajóvalvaló háborítatlan elvonulása, valamint Budavár felszabadítása nem következett volna be.

2. A nagy-sarlói ütközet és Komárom felszabadítása után Görgei árulása még világosabban tünt elő; a helyett, hogy Soprony- és Ujvároson át Bécsnek menne, (mit semmi akadály sem gátolt, miután az osztrák hadsereg szét volt verve, bátorságától megfosztva, és közel állott teljes felbomlásához). Komáromnál megállapodást parancsol, s egyedül az 12,000 gyalog és 2 ezred huszárból álló 7-dik hadtestet küldi Pöltenberg ezredes alatt Györbe, azon parancscsal, hogy ott csupan figyelő állást vegyen, maga pedig a hadsereg zömével, 30,000 gyalog és 8 ezred huszárral Buda alá tér vissza, e várat ostromolni, azonban, — a mi megjegyzendő, — magával egy ostromágyut sem hoz.

Az nem igaz, mintha Görgeinek a magyar kormány parancsolta volna Budavár bevételét, valamint még kevésbé, hogy seregével visszavonuljon.

Azt csak Kossuth egyik magánlevelében foglalt óhaja fejezé ki azon határozott rendelet mellett, hogy a főerő Bécs ellen induljon.

De bármily tartalmu lett légyen is e levél, mindazáltal Buda ostromára 30,000 gyalog- és 8 ezred huszárral visszatérni -- valóságos áru-lás volt.

Buda nem erősség, csupán magas falakkal körített város, várüregezés nélkül, s komoly, nehéz telepek lövöldözését nem képes kiállani. 3500 főnyi gyenge őrséggel az ellenség Budán semmit sem merészelhetett, s ennek elzárolására legfőlebb 6000 ember elégséges leendett; ha azonban mégis be akarák venni, elég lett volna az ott fekvő Aulich tábornoknak Komáromból 30 ostromágyut küldeni, melyekkel ő Budát, a várost környező s fölötte uralkodó magaslatokról, kevés nap alatt romba dönteni képes leendett, — mert háboruban, különösen forradalomban a kiméletnek nincs helye, hanem a cél elérésére minden eszközt fel kell használni.

Görgei azonban, mint mondám, Aulich és Asbóth csapataival együtt 45,000 emberrel Buda alá vonul, nem hozat ostromágyukat, hanem a sereg csataágyuival 14 napon át eredménytelenül löveti a várat, Hentzivel fölösleges alkudozásokba bocsátkozik, s végre 14 nap mulva hozat Komáromból 6, mondd hat darab

18 fontos löveget, melyek 6 nap alatt rést törvén, odaérkezésének 21-ik napjára rohamot parancsol, föláldozván 600 legderekabb katonáját.

E rohamot Budára érkezésekor sokkal csekélyebb áldozattal végrehajthatta volna, — miután Hentzi az ostrom ideje alatt erősíté meg magát, a kapukat elzárogatván, a falakat pedig megtöltött homok- és lisztzsákok által védelmi állapotba helyezvén.

Buda megvétele által Görgei sem nyert, hanem hosszú, visszahozhatlan időt vesztett; a magyar seregnek Esztergam- és Komáromnál biztos átkelési helye volt, a budai őrség, mint emlitém, 3500 emberből állván oly jelentéktelen volt, hogy a sereg mozdulataira semmi befolyást sem gyakorolhatott, — s Bécs, elfoglalása után, jószántából is lerakta volna a fegyvert. Ezért Budának ilymódoni bevétele nyílt árulás vagy a legnagyobb hadászati hiba volt, — minthogy a helyett, hogy áprilban mindjárt Bécs ellen indult volna, Görgei az ellenségnek 2 hónapot engedett, egész június 16-káig, mely idő alatt ez magát újra szervezé, Olaszországból új megerősítést vont elő, s végre az orosz segély is megérkezett.

Görgei az osztrák hadsereget azonban még mindig zavarba hozhatta volna, ha május 22-kén Budáról az egész hadsereggel elindul, s a Duna jobb partján öszpontosulva az ellenség ellen vonul.

Ő azonban június 1-ig Budán maradt, azután megosztott hadsereggel — maga részint Pesten, részint Debreczenben időzván — a Vág mellé vonul, ott a sereget egész 14-kéig heverteti, s a 2-ik hadtestet Asbóth alatt csak akkor küldi át a Vágon, midőn attól az oroszok megérkezése felől értesül.

Görgei soha sem szokta a kormány parancsait teljesíteni vagy végrehajtatni, különösen hajlandó volt pedig annak, a mit Kossuth kívánt, épen ellenkezőjét cselekedni; így Budára való visszajöttekor is semmi kényszert sem érzett és követett, hanem kétségkívül saját szabad akaratából vezérlé vissza a sereget.

Az azonban a hadtudományyal merőben ellenkezik, hogy a győztes sereg a helyett, hogy főmunkálati tárgyát folytatná, s az ellenség legérzékenyebb része-, annak fővárosa ellen fordulna, melynek közelében találta az ellen minden segédforrása valamint hogy: oly nagy áldozatok, oly nagy előnyök s négy győzelmes

csata után, melyekben az ellenség megsemmisült és védtelenné lön, a győzelem közepén rögtön megállapodják, a győzelmet fölhasználni elmulasztja és visszatérjen egy egészen jelentéktelen tárgyra, mely semmi, hadászati fontosságú pontot nem képez, — így semmi okkal nem bíró késedelmezés által időt engedve az ellenségnek magát szervezni és föntartani.

Ausztria új tartalék-sereggel lép elő; olaszországi, ott már nélkülözhető hadait Magyarországra vonja; végre június közepén segítségül érkezik az orosz hadsereg.

Kétséget nem szenved, hogy az áprilisi hadjárat után az osztrák állam tulajdon erejéből nem lett volna képes Magyarországot legyőzni, sőt ez Oroszország segélye mellett is kétséges marad, ha Görgei áprilben Bécs ellen vonul. Bécsben, valamint Ausztria minden tartományában, tekintélyes elem volt, mely a magyarok odaindulását örömmel várta, hol így a magyar sereg a legénységben szaporodott, különösen pedig a tüzérség főanyagszereiben, miben leggyengébb volt, megerősödött volna. Bécs elfoglalása után Olaszországban az újra kezdődő ellenségeskedésnek új jelei mutatkoztak volna, — az olaszországi magyar csapatok

ez esetben bizonyára nem harcolnak a szabadság ellen, hanem a győztes hon hazahívó szavának engedelmeskednek. — Kossuthnak terve volt, a Bécs elleni nyomulással egyidejűleg, Erdélyből Bem által s Felső-Magyarországból Dembinszky által Galicziát fellázítani, minél fogva Oroszország ereje megoszlott volna, miután az örökös tartományok valamennyi nagy városa ostromállapotban levén, e tartományokból a lakosság fölkelésének félelme nélkül nem lehetett volna a katonaságot kivonni, s így mint bizonyosat állithatni, hogy akkor Magyarország Bécsben saját jogait elismerő békét szerez.

Valamely kormány ereje nem a szuronyok sokaságán nyugszik, hanem a nép szeretetében, ennek a felülről szentül megtartott törvények iránti bizalmában gyökerezik. Eléggé bizonyítja ezt I. Napoleon, X. Károly és Fülöp Lajos bukása, ezt tanúsítja a szabadságharcz Magyarországon, hol Windischgrätz minden főhelyen, melyet elfoglalt, örséget volt kénytelen hátrahagyni, hogy hűségét biztosíthassa, mi által azonban serege végtelenül meggyengült; míg ellenben a magyar kormány által elfoglalt minden új rész a seregek azonnal ujonczokkal szolgált.

Oly sok fényes győzelem után, a magyar csapatokat a legnagyobb lelkesedés fogta el, míg ellenben az osztrák sereg egészen el volt csüggedve, s csak az oroszok megérkezése öntött beléje némi bizalmat. Az eredmény fölött saját tábornokaik is kétkedtek. Daczára annak, mint Ramming ezredes az ő 1849-ki magyarországi hadjáratában mondja, hogy a magyar kormány tetemes hibákat követett el, s a fölkelők vezetése hiányos volt, — az ujonnan teremtetett magyar sereg a begyakorlott osztrák haddal győzelmesen küzdött volna, ha azt rendszeres, finoman szőtt árulás nem vezérli.

Merem állítani, hogy ha a kormányzó a kormány gyepelőit erős kézzel ragadja meg, s csupán az ország védelme, nem pedig egy halmaz igazgatási szabály szerkesztésével foglalkozik, ha elhatározott erélyességgel a főszerephez megy s ott marad: Magyarország nem csak Ausztriának tökéletesen, hanem Oroszországnak is hosszabb időre ellenállhatott volna.

Ausztria, gyengeségének érzetében, a nagy-sarlói ütközet után kérte Oroszországtól az első sürgető segélyt; az orosz tábornokok nem titkolták, hogy a bécsi udvar futárjai eleinte

minden 14-, azután minden 8-ik, végre minden nap érkeztek a varsói orosz főhadiszállásra, a segílyt siettetvén.

Miután Ausztria bizalma saját erejében egészen megtörött, hadseregének szelleme és vitézsége nem vala akkor oly kitünő, mint a minőnek Ramming ezredes írja a „Magyarország elleni nyári hadjárat“-ában.

Természetesen, midőn az oroszok már magyar földre léptek, minden ellentállás hasztalan leendett — győzelmi eredményt nyerhetni; de nem lett volna hasztalan, egyesített erő és becsületes vezetés mellett, még mindig jobb feltételekre szert tenni, mint — Görgei módjára — föltétlenül lerakni a fegyvert.

F Ü G G E L É K.

Midőn művem már sajtó alá volt adva, kezembe jött Görgeinek: „Mein Leben und Wirken in Ungarn“ czimü munkája. A hang, melyben Görgei e művében beszél; tetteinek vázlata; az érvek, melyekkel ezeket indokolja, végre mindannak kicsinylése, sőt lealacsonyítása és elferdítése, a mit nem ő tett; és ezzel szemközt saját tetteinek kiemelése, — ha mind ezt gondolva átvizsgáljuk és pártatlanul ítélet hozunk, tiszta világításban áll kétes, ravasz, kárörömmel telt s tökéletesen érzéketlen jellege. Midőn önmagát pelengérré állítja, mindenütt elárulja azon utógondolatot, hogy maga számára minden körülmény között kibuvó ajtót tartson fel, melyen át megmenekülhet; s midőn minden áron azon törekszik, hogy a forradalmi korszak alatt önmaga számára hirt, nevet és erőhatalmat teremtsen, az események lehető rossz kimenetelekor személye számára mindig mentő-horgonyt tart készen.

Igylátjuk, hogy Görgei minden hadi válla-

latánál az ellenségnek azon lehetőséget nyújtja, hogy megmenekülhessen, s hogy kivivott előnyeinek fel nem használása által, az ellenségnek lehetővé teszi, hogy hátrányos helyzetét — a melybe jutott — megjobbithassa.

Látjuk, hogy Görgei kezdet óta magában a magyar kormányban, s a magyar kormány s a sereg közé vizályt és bizalmatlanságot hint, e szakadást mindig növeszti, s a kormány tekintélyét, erejét aláásván és megrongálván, rendeletei foganatosítását nyílt és alattomos ellenszegüléssel gátolja, végre Kossuthot a kormányzói méltóságtól a nép s országnak tett ígérek, valamint ámitások segélyével megfosztja s ez által az osztrák kormányt jövőre nézve lényeges zavaroktól megmenti, melyet a diplomatiában a kormányzói méltóság megtartása okozott volna.

Görgeit végre Világosnál találjuk, midőn seregének, a jövő nyomorának átadott honvédeknek, utolsó havi fizetésük csak egy harmadrészét adja ki készpénz-, a két harmadot pedig magyar bankjegyekben, melyeket Haynau már értéktelenített; az osztrák kormánynak pedig átadja a néhány millióra rugó összenyomott és nyers aranyt s ezüstöt.

Kossuth tiszta jellemét hűn elötünteti az, hogy ez összeget nem vitte el magával a számkivetésbe; pedig az elvitel csak akaratától függött, Bem, vagy a Temesvárról visszavonuló magyar sereg más tábornokának Lugosra, hol az érczömeget őrizték, azon parancsot küldheti, hogy a pénzt ne szállítsák vissza, hanem a török határ felé.

Kossuth tehát nemcsak elvihette volna a pénzt, hanem ez kötelessége lett volna, mert mindenek előtt kötelezve volt a bizonytalan sors elé menő emigratióról gondoskodni, melynek száma 10,000 emberre tehető.

Görgei mindenesetre kevésbé tiszteletre méltón tűnik fel, midőn Nagyváradon Paskevichtől 1200 imperiális aranyt fogadd el! Mily ok bírta rá, hogy ellenségétől ily nyomorult alamizsnát vegyen el! Talán attól félt, hogy az úti költségeket Ausztriáig fedeznie kell? Vagy talán attól tartott, hogy ott majd éheznek? — Austria ellátja azon foglyokat, kik erre tehetlenek, s elszállíttatásukról is gondoskodik, s azon ellátás, melyben az általa elhagyott, az elítéltetésnek átadott bajtársai részesültek, ezen ellátás Görgeinek is biztosítva volt! S ő, a szilárd, a nélkülözésekhez szokott katona, ki baj-

társaiért föl akarta magát áldozni s akárhányszor mondta, hogy érettök életét is odaadni kész, ugyanazon perczben pénzt fogadott el, hogy kényelmesebben utazhasson és élhessen! Nem szégyenli magát, hogy legyőzője, hazája elnyomójától aranyt fogadjon el!

A pénzösszeg mindenesetre kevés, hogy készsége jutalmául tekintsük, melylyel Ausztria és Oroszországnak a győzelmet megkönynyíté, a sereget demoralizálta, Kossuthot megbuktatá s hazáját az ellen kezeibe adta, vagy hogy ez elfogadásért megvesztegettetésről vádoljuk; elég azonban arra, sőt egy filler elfogadása is elegendő, hogy Görgei önjellemére a nyomorultság bélyegét süsse. A mi műve második kötetében a 160—167-dik lapokon foglalt, a jun. 20-iki peredi csata vezetése alkalmával rám szórt vádait illeti, mig egész művét kellő világításba helyezem, szükségesnek tartom megemlíteni :

Gyöngé hadtestemmel a kétszerte oly nagy ellenerő irányában reggeli 6 óra óta küzdöttem, a királyrévi és zsigárdi terjedelmes hadvonalt gyöngé haderőmmel, melyből a balszárny s a kerülő zárt hadcsapat már előrevonult, nem foglalhatám el biztos támpontul, s még kevésbbé

lehetett az előrenyomult Rakovszky-csapatot cserben hagynom. Ennek következtében, miután Királyrév és Zsigárd elfoglaltatott, azt határoztam el, hogy az ellenség zömét szétszakitom. Ez tökéletesen sikerült. Természetes tehát, hogy Görgei délutáni 2 órakor a harcszikra érve, a csatarendben hiányt talált, mert az ellenség zömének áthatolása után, jobb szárnyát Alsó-Szélybe rendelve, ezt belszárnyam üldözé és háttérbe szorítá, míg én az ellenségre rohantam, ki zömét és jobbszárnyát Perednél központosítá.

Pered erőszakolt megtámadását — mint említök — a csata előtt történt rendelkezés követelte, mely szerint Rakovszky őrnagynak Negyedből 2 zászlóalj, 1 lovas század- s 1 üteggel Zsigárdot, a peredi erdőt meg kellett kerülnie és Peredet hátulról bevennie, továbbá szükséges volt, hogy biztos hadállást lehessen nyerni s az ellent viasszorítani, hogy e szerint a jövő napra, melyen a Vág mögött a három hadtestnek egyesülnie kellett — mert mi másra szolgált hadtestemnek támadó benyomulása? — időt nyerjünk.

Hogy Görgei, az első csatanap után ide érkezett, érintetlen 3-ik hadtestet nem küldte

a visszaszorított ellen üldözésére, hanem ennek helyzete megjobbításához időt engedett; hogy Nagy Sándornak nem parancsolta meg másnap az egyesülést, azt mint jó hazafi, s becsületes katona természetesen nem is gondolhatná!

Hogy a Peredre rendelt támadó csapataim balszárnyán levő 63-ik zászlóalj — midőn ennek összegyűjtésére oda siettem — fedezett állásba visszavezettem, azt minden katona csak helyeselheti — mert földözetlen, az ellenség tűzének kitett kövecses magaslaton, zürzavaros rendetlenségbe jött csapatot nem lehet ismét csatarendbe állítani. Ugyanazért földözött helyre visszavezetém, minőnek a hátam mögötti 50—100 lépésnyi távokra eső mélyedés kínálkozott, ott azonnal rendeztem a zászlóaljat s megragadva zászlaját, ujult erővel rohantuk meg az ellent. E rohamot tökéletes siker koronázta, a mit nem érek el, ha közéjük kartácsokat lövöttek, vagy pedig megkardozom, a mint ezt a fővezér szokta. Hogy zászlóaljamat Görgei állításaként azzal vigasztaltam, miszerint segélyünkre nyomul már a 3-ik hadtest; ez hazugság. Ekkor először is e hadtest előőrseit sem lehetett látni, s rögtöni segélyökre számolni több lett volna, mint optimismus, midőn

6 óra óta a leghevesb ágyudörgést hallva, a csatatértől csak 2 óra távolnyira fekvő hadálásából semmi életjelt sem adott; de másodszor segélyére a győzelmet illetőleg nem is szorultam, mert a jobb szárnyon levő támadó csapataim, melyek éléről száguldva jövék, már a faluba nyomultak és számításom szerint Rakovszkinak is meg kellett már hátulról támadni az ellent; a győzelemről így biztosítva voltam.

A 63-ik zászlóalj, mint ezt parancsnoka Gröse őrnagy, valamint egész tisztikara bizonyíthatja, csak bátoritám, néhány hazafiui szót intéztem hozzá, és figyelmeztetém előrenyomuló zászlóaljaim példájára. Hiába utaltam volna őket a 3-ik hadtest segélyére, melyet nem láttak; ez tehát csak Görgei találmánya.

Hogy hadtestem rendben volt, erről elég tanúság a zsigárdi és peredi 2 nap, melyeknek első harczában — a legczélszerűtlenebb rendelkezés daczára — a 3-dik hadtestteli egyesülést, Negyed megszállása, s az ellenségnek úgy szólván szemeláttára a Vágon átvezető hid fölszerelése által elértem, a második harczban pedig csak a 2-ik hadtest segélyével — nélkülözvén a segélyre ígért 3-ik hadtestet — a sokkal erő-

sebb ellent Szélyly és Deákiig visszanyomtam. E két harcz elég tanuság mellett.

Hogy tisztjeim tiszteltek és szerettek, ennek bizonyága, hogy azon perczen, midön hadtestem megtudá, hogy elhagyom, azonnal nemcsak a tábornoki kar két osztály-elnöke, hanem Mihali és Collig dandárparancsnokok s még 4 zászlóaljparancsnok, leköszöntek, kiket Görgei tettmodora bírt e lépésre; hogy az összes magasb tisztikar, az összes zászlóalj és lovas századok parancsnokainak aláírásával, szeretetök és tiszteletök tanuságaként, fölszólítlanul és saját sugallatukból Guttárról 1849-ki jun. 22-ről kelt köszönő iratot küldtek utánam, melyben eltávozásom felett legmélyebb sajnálatukat, vezényiletem iránt teljes bizalmat, emberséges bánásmódomért köszönetüket és személyem iránt hálás hódolatukat kijelentik, s melyben végre — mint ök kifejezik — republikanus hősiségemet, melylyel a legterhesb pillanatokban a csatát hidegvérrel és tántorithatlanul vezettem, a zászlóaljakat bátoritám, nem tudják eléggé csodálni.

Bocsánatot kérek, hogy hadtestem e bizonyítványát itt felemlitém; soha sem hoztam volna ezt nyilvánosság elé, ha Görgei hazug

rágalmi erre nem köteleznek. A parancsnokságom alatt levők azon időbeli bizonyítványa, midőn már nem voltam parancsnokuk, becsesb előttem, mint parancsnokaim bármely okmányai és kinevezései; és tökéletesen védelmez Görgei állításai ellen.

Még meg kell említenem, hogy a peredi csata után a 3-ik hadtest 2 osztályfőnöke Cillich és Leiningen ezredesek, valamint a tábori főnök, Hügel alezredes és Görgei első hadsegéde, Kempelen azonnal hozzám jöttek s a fényes győzelmi napra üdvkivánatokkal tiszteltek meg. A mint pedig Kászonyi ezredes megtudta, hogy ő veszi át a 2-ik hadtest parancsnokságát, lakásomon a peredi plébános házában azonnal fölkeresett s arra kért, hogy maradjak a hadtestnél, mert csak vezetésem és tanácsaimra támaszkodva remélheti, hogy a hadi műveletek kedvező eredményt arassanak. Görgei eltávolított hadseregéből; de nem a könyvében foglalt, költött s alaptalan okokért, hanem eltávolított azért, mert buzgó, jó hazafit látott bennem, mert gyanítá, hogy terveit keresztüllátom, s attól félt, hogy Nagy Sándorral egyesülve, nagyon erős ellenzékot képezhetek irányában.

Befejezésül még valamit.

A június 21-én történt peredi csata után, melyhez Görgei a legroszabb állásban fogott*),

---

*) Azonkívül hogy Görgei június 20-ika estéjén, tehát a győztes csata-napon, és a tervezett 2-ik ütközet elsőestéjén Perednél a 2-ik és a 3-ik hadtest parancsnokait megváltoztatta, s a nem csak bátor és előrelátó, de a június 20-iki győzelemkor egy önálló hadtest vezetésére képességét már bebizonyított Asbóth ezredes helyett, a még összesített csapatokat soha nem vezényelt és a 2-ik hadtest előtt egészen ismeretlen Kászonyi lovas-ezredest tette parancsnokká — persze, Asbóthot, ki világosan a kormány emberének látszott, minden áron el kellett távolítani — még azon strategikus hibába is esett, hogy az előtte levő állomásokat minden fedezet nélkül hagyta, és Királyrévet a magyarok állásának kulcsát, ez egyetlen visszavonulási vonalt Pusztá-Aszódra, hol a 8-ik hadtesttel Klapka állott, csak csekély fedezettel látta el. E szerint balszárnya minden támasz nélkül ugyszólván előre az ellenség kezébe volt adva. Panyutin csakhamar fel is ismeré a hibát, s első támadása Királyrév visszavétele volt.

Ehhez járult még ama hátrányos körülmény, hogy egyenesen a magyar sereg homlokzata előtt 1000 lépésnyi széles és $\frac{1}{2}$ mrtfnyi hosszú mezőség terült el, mely rögös, köves lévén, az ellen ágyuinak erős utóhatással szolgált, egy tekintet az abroszra és látható volt a zsák, melybe a Vág, Duna karja és a Vágduna közti állás szorított, közepette nagy mocsároknak, melyből csak két utvezetett ki, az egyik Aszód-, a másik Farkasdnak. A Farkasdnáli hid olyan rossz volt, hogy csak gyöngesztályzatok és egyes útegekkel lehetett rajta átmenni, az Aszódnáli hid Csorits táborszernagy ellenséges támadásának volt kitéve, — és egyrésztől csak a lovasságnak Farkasdnáli bátor magatartása, másrészt Klapkának Aszódnáli hősie

és mely nemcsak az osztrák harczy sorba épen megérkezett 20,000-nyi orosz gyalog-segéd-csapat, Panyutin alatt 40 ágyu, legalább 23,000 embernyi számtöbbség, — hanem a magyar bal-szárnyak fedetlen volta miatt, már előre is veszve volt, és a magyar seregnek a Vág és Dunán át történő visszavonulásával végződött — Görgei a vereség által szétszalasztott 2-ik és 3-ik hadtestet, mely Nagy Sándor vezetése alatt, első állott az ellen előtt, — a Vág balpartján egyesíté, és Tótmegyerben ütötte fel főhadi szállását.

---

ellentállása tették lehetővé 21-én este, vesztett csata után — a visszavonulást. Görgeinek ilyenén állása, és a 21-ikén kétözött erő ellen kezdett csata által, a magyar sereg, egész nap tökéletes elfogatásnak volt kitéve. 21-én reggel, midőn már Panyutin megérkezésének és Wohlgemuthtali egyesülésének hire eljutott, a magyar seregre nézve már semmi előnyről, legfeljebb gyors visszavonulásról lehetett szó, de itt is Görgei árulása vagy dolyfe volt a főtényező. — 2 gyöngye 15,000 ezernyi harcosból álló hadtesttel ama tócsás helynek ment, hol 20-án a 2-ik hadtesttel Asbóth oly győztesen hagyta oda a csatatért, meg akarta mutatni, hogy a 2-ik és 3-ik hadtesttel neki is győzni kell, — de hiába! nem sikerült. Meg kell még azon nevezetes körülményt említenem, hogy a 2-ik hadtest intendatúrája, melynek Asbóth 20-án parancsot adott Aszódról eljönni, Görgei által visszahivatott, s így a hadtest, mely 20-án egész nap a csata tüzeiben állt, minden élelem nélkül, fáradtan a 18 órai csatározástól, 21-én éhesen és meg nem erősítve ismét tűzbe ment.

Miután Görgei az első hadtestnek kiadá parancsát, hogy hozzá csatlakozzék, nyugodtan, gondtalanul marad meg ez állásában, engedi, hogy Wohlgemuth és Panyutin Györnél Haynauval egyesülvén, az egyesített orosz-osztrák erő egész dühével, a Györött állomásozó Pöltenberg magyar tábornokra rontson, a nélkül hogy ennek még idején segílyt küldene, vagy Komáromvárba visszavonván, őt ez erősség oltalma alá helyezze.

Ennek az lett következménye, hogy Pöltenberg tábornok csak nagy veszteséggel is alig kerülheté ki a végelpusztulást, és hogy a Kmetty osztálya a magyar főhadtesttől elválasztaték.

A július 2-án és 11-én történt komáromi csatározás csak hasztalan áttörési kísérlet, és az ugyis megfogyott számú honvédek felelősségnélküli vérontása volt.

Ha Görgei a kormány parancsának rögtön engedelmeskedik, és Komáromban fedezetet hagyván, csapatjait a Dembinszky alatt előnyomuló északi-sereg és a Vetter alatti déli sereggel egyesíti; e sereg-egyesülés által Haynau fölött még teljes győzelem is vívható, vagy ha nem is — de a catastropha befejezése még

elnyulván, a táborozás ez elhalasztása által az eredmény mindenesetre kedvezőbb leendett.

De a mint már feljebb is említők, Görgeinek kiszámított terve volt a sereget gyöngíteni, és egyes részeit kitenni a biztos megsemmisülésnek, ezért nem engedelmeskedett ő a kormány parancsainak, hanem gyönyörködött ennek zavarán és tudósítás nélkül elhagyá, mint azt 1849 telén Felső-Magyarhonban is tette.

Az ácsi véres napok, és a Komárombani hasztalan időzés után, mert az a közben Paskievich alatt előrejövő orosz sereg, az egyenes egyesülést már lehetlenné tette, seregét Vácra viszi, onnan pedig további kerülésekben, Nógrád, Gömör, Borsod, Szabolcs és Biharvármegyéken át erőtetett utak- és összecsapásokkal demoralizálva mint általa felajánlott — de az időtájban már késő segílyt — Aradra viszi.

Itt is mint mindenütt felveszi, a hol kell, kiszámított ravaszságát, s ha ez nem használ, daczos engedetlenségét, csakhogy a kormány rendszabályainak ellene tehessen.

Aradra érve Görgei a miniszterium által *)

---

*) Lásd az idemellékelt eredeti okmányokat.

kieszközli a kormányzó lemondását és a dictátorságnak saját személyére való átruházását, azon ürügyöt hozván fel, hogy csak mint ilyen, eszközölheti ki az országra nézve kedvező föltételeket, az oroszokkali alkudozásnál.

A kormányzónak felette nagy jósága — nevezzük gyöngeségnek — saját leköszönése, és a legfőbb polgári hatalomnak Görgeire történő átruházása által, az ember nagyravágyásának koronáját tevé föl.

Görgei most hát elégedett, megbuktatta Kossuthot, — de ezzel együtt hazáját is!

Tizenharmadikán az oroszokkal szerződik s élethalálra minden kikötés nélkül Világosnál leteszi a fegyvert.

De mit mondok, föltétel vagy kegyelem nélkül?

Társai a hóhér kezébe jutnak, hazája, népe az elnyomatás áldozata lesz!

Görgei, ő él! biztosítva van, Paskievichtől Nagyváradon szép pénzbeli jutalmat kap, Ausztriától pedig évdíjat.

Eredeti oklevelek.

(Külczím.) *Görgei Arthur* tábornoktól.

Kossuth Lajos
Kormányzó elnök urnak

Aradvárban.

Görgei Arthur tábornok,
Az ország Kormányzójának Kossuth Lajos
urnak.

Kormányzó urnak, a miniszterelnök ur el-
lenjegyzése mellett, engem az ellenséges had-
sereggeli egyezkedésre felhatalmazó levelét
kézül vettem, minthogy ezen felhatalmazás
azonban a kivánt s közös hazánk jövőjét biz-
tosító czél elérésére nem elégséges, és én arra,
hogy azt, a mi a nemzet számára megment-
hető, megmenthessem, elkerülhetetlen szüksé-
gesnek tartom, hogy a jelen kormány lépjen
le, s én ruháztassam fel a polgári s katonai
legfőbb hatalommal, — tehát ezennel felkérem
Kormányzó urat méltóztassék ekkép mielőbb
határozni, ezen határozatát velem, s a község-

gel is tudatni, hogy annak következtében minden késelem nélkül azon lépéseket megtehessem, melyek egyedül képesek a nemzet jövőjét biztosítani, s azt a végromlástól, míg nem késő, megmenteni.

Ó-Arad, augusztus 11. 1849.

Görgei Arthur, tábornok.

(*Külczim*)

A miniszteriumtól.

Az ország kormányzója

Kossuth Lajos urnak

az aradi várban.

Az országkormányzónak.

Görgei tábornok ur, a ma reá ruházott megbízásnak siker reményével megfelelően nem vél, ha a mostani kormány teljesen le nem lép, az általa birt polgári és hadi hatalmat ő neki nem adja át, s mindez nyilvánosságra nem hozatik.

Hazánk szerencsétlenségében hosszabb értekezésnek lehetőségét nem látván, — ezenel Görgei tábornok kívánatához hozzájárulásunkat jelentjük ki, s viselt miniszteri hivatalainkat leteszszük.

Hogy ez intézkedésnek hasznát venni lehessen, a szorító események miatt drága időperczek tekintetéből, kérjük országkormányzó urat, hogy Ön s a miniszterium lemondását, s a hatalomnak Görgei altábornagyra ruházását mind vele, mind a közönséggel a legközelebbi órákban közölni sziveskedjék.

Arad, august. 11-kén 1849.

Aulich,
hadügym.

Csányi László,
Vukovich Sebő.

(*Külczim.*)

Az Ország Kormányzójának
Kossuth Lajos urnak.

Magyarország Kormányzójának
Kossuth Lajos Urnak!

Az ország függetlenségi igazságos harcát Bem vezénylete alatti seregeink szétveretése után bevégezettnek kell tekinteni — mert öncsalódás nélkül képzelni sem lehet, hogy az Aradon létező három hadtest, az ellenségnek tulnyomó erejével győzelmi resultatummal

vivhassa a csatát — csekély távolságában a közeledő orosz seregeknek. — Azért a kormányt továbbra szükségtelennek, sőt károsnak tartom — kétséget nem szenvedvén, hogy a szerencsétlen nemzetnek részére, polgári hatalom jóit eszközölni nem képes. Ha létezik valami, mi által boldogtalan nemzetünket némi kedvezésekben lehet részesíteni, egy katonai kézbe központosított hatalom az, — mihez képest lemondván a kormány haszontalanná, célhoz nem vezethetővé vált hatalmáról, ruházza fel Görgei altábornagyot, ki nemcsak vezérlete alatt lévő seregeink, de a nemzetnek szent ügyét is szem előtt tartandja intézkedéseiben.

Kormányzó Ur e nézetet osztá mai találkozásom alkalmával, és megígérni méltóztatott a hatalommali felruházó iratot Görgei altábornagynak elküldeni, minthogy az eldöntő végperczek közelednek, és az említett irat késik, én sietek magam részéről miniszteri tárczáról, mely által semmi, de semmi jót és hasznost nemzetem részére nem mivelhetek, lemondani, szives köszönetem mellett kormányzó urnak bennem helyezett bizodalmaért. Vajha szerencsés lehettem volna annyi jót felmutathatni soha semmi mellékes érdekhez nem csatolt

igyekezetemből — mennyire azt lelkemből óhajtám.

Görgei altábornagy megkapta a vezéri ki-nevezést — az most feleslegessé vált, mert seregeinek ő ugysis fővezére — más seregek pedig jelenleg, melyek felett fővezérkedhetnék, nem léteznek. Kormányzó ur nézete más volt mai értekezésünk alkalmával, sajnálnám, ha a miniszteri tanács a multak emlékét nem méltányolván, még most is, midőn már a reménysugár is letünőben van, késnék a nemzet érdekében határozni, — miszerint Görgei altábornagnak átadandó a főhatalom.

Kelt Aradon, 11. aug. 1849.

Csányi László.

Görgei Arthur tábornok urnak.

Augustus 12-kén 1849.

Ön tegnapi napon kelt levelében oda nyilatkozván, miszerint arra, hogy azt, a mi a nemzet számára megmenthető, megmenthesse, elkerülhetlenül szükségesnek tartja, hogy a kormány lépjen le, s ön ruháztassék fel a polgári s katonai legfőbb hatalommal:

Én önnek ezen kívánatát — bár igen különös dolog, hogy valaki maga magát candidálja kormánynak, mégis teljesítettem, teljesítettem t. i. annyiban, a mennyiben azt teljesíteni rajtam állhatott — a nélkül természetesen, hogy a nemzet felsőségi jogainak ez által legkevésbé is derogálni akarhatnék.

Önmagam iránt tartozom a kötelességgel, röviden elmondani az okokat, melyek ezen rendkívüli lépésre indítottak; egyszersmind a nemzet jogainak tiszteletben tartása iránt tartozom önt azon határookra figyelmeztetni, miket, hacsak zsarnok lenni nem akar (mit a nemzet semmi esetre nem türne), respectálni tartozik.

Indittatva találtam magamat ön kívánatát teljesíteni, mert :

1-ör A körülmények oly rendkívülileg súlyosak, miszerint ha kormányzói fáradozásimnak sikere nem volt volna, a historia előtt azon vádnak lettem volna kitéve, hogy elbizakodottságomnak, vagy hatalomvágyamnak a haza javát alárendeltem, s hogy a dolog másképen üthetett volna ki, ha önnek — midőn kívánta, a hatalmat átadom vala. — S talán (mert ellenkezőjét bizonyítani lehetetlen volt volna) saját lellemismeretét is nyomta volna a vád,

hogy a megmentésnek valamely lehetőségét elmulasztottam.

2-or. Tettem azért — mert a mint tudja ön — boldogabb körülmények közt már hónapok előtt tettem önnek azon ajánlatot, hogy helyemet átadni akár mikor kész vagyok; sőt ha elérkezettnek véli az időt erre, kész vagyok ön számára magam pártot csinálni — pedig akkor, midőn ezt mondám, a párt, melyet csinálhaték nagy vala, t. i. az összes nemzet. — Én pedig adott szavamat megszoktam tartani szintugy, mint a hatalom iránt soha vágyat nem éreztem; — nem akkor sem, midőn markomban koronák sorsa feküdt.

3-or. Tettem azért: mert én csak addig leheték a kormány élén hasznos hazámnak, míg a nemzetben egységet eszközölni, vagy legalább színét feltartani képes valék. — Ez vala mindig igyekezetem és ennek köszönhetém azon nagyszerű eredményeket, mik kormányzatom alatt történtek, egy idő óta azonban különösen az ön vezérlete alatti seregben, egy neme a political corteskedésnek, sőt restaurationalis jeleneteknek, s bizonyos gúnyolása a polgári hatalomnak kezdett kifejlenni — a nemzet ügyének roppant kárára — melyhez midőn

legközelebb a pártcsinálási vizsketeg magába a képviselő házba is beharapódzott; — egységet többé nem eszközölheték, s a szakadást — melyet Ausztria magának, nyíltan bevallva oly ügyesen, s annyi sikerrel czélul kitűzött, többé meg nem előzhetém. Nekem szakadást nem legyözni, hanem eltávolítani volt feladatom; s kitértem önnek utjából, hogy ezen feladathoz hü, és emlékezetem minden ambitiótól, tisztán maradjon. Kitértem pedig annyival inkább, mert

4-er. Ön maga lépett fel azt követelni, az egyetlen hadsereg élén, mely a dolgok gyupontján akkor jelen volt. Önt pedig férfiúnak ismerem, ki ha valaminek szükségéről meggyőződve, magában feltesz valamit, azt nem hiában tette fel. Én pedig a 18-ik brumaireket nem igen kedvező eseményeknek tartom a szabadság érdekében.

5-ör. Tettem azért, mert három minister ön indítványát támogatván, s egyszersmind resignálván, vagy ministereket kellett volna neveznem — mi a jelen körülmények közt lehetetlen volt — vagy ministerium nélkül kormányoznom, azaz dictaturát gyakorolnom — mitől magamat mindig idegennek éreztem,

most pedig midőn minden teendő ugyszólván, a hadseregben koncentrálódik, a hatalmat katonailag képzettkezekben czélszerűbbnek véltem.

Ezen okoknál fogva — s mert magam sikerrel nem kormányozhatva, az országot kormány nélkül nem hagyhatám, átadtam önnek a kormányzati hatalmat.

Tudom, hogy a kormány-formát változtatni nem volt jogom — de az országgyűlés nem volt együtt: s azért hiszem, hogy lépésem a a kénytelenség által mentve van.

De átadtam önnek a kormányzati hatalmát a nemzet javára s nem kárára, s kötelességem önt emlékeztetni : hogy a felelősségről a nemzet irányában feloldva magát nem képzelheti ; — a különbség csak az, az én s az ön felelősségem között, hogy én formák megtartásaért is felelős valék, ön csak azért, hogy rosztat ne, jót pedig, a mennyit csak lehet, tegyen a nemzetnek.

Kérem és emlékeztetem önt a nemzet nevében, tartsa tiszteletben a nemzet felségi jogát. Emlékezzék meg, hogy ön nem ura, hanem — első szolgája a nemzetnek ; s emlékezzék, hogy a hadsereg is nem öné, hanem a nemzeté.

Egyet tehát meg kell említenem. — Én árulásnak tartanám, ha minden okszerű lehetőség meg nem kísértetné a nemzet megmentésére. — Árulásnak tartanám, ha ön nem a nemzet, hanem csak a hadsereg részéről, nevében és számára bocsátkoznék alkudozásba. Lehet eset, hogy hadseregek becsülettel letehetik a fegyvert a tulnyomó erőszak előtt; de nem lehet eset, hogy becsülettel letehessék a fegyvert, ha úgy teszik le, hogy a nemzetnek szolgásgát vásárlanak, sok, néhány, vagy kevés egyes egyének személyes javának árán.

Ezen nyilatkozattal tartoztam magamnak, s a hazának, kívánom azt a hivatalos „Közlöny“-be beigtattatni.

Fordítás románból.

Az egyesült aranybányai legionak praefectusa,

Tekintetes magyarországi kormányzónak.

Látván azon békeajánlatokat, melyeket Balleszescu ur román emigratio ügynöke a tisztelt magyarországi kormány részéről nekünk ho-

zott, sajnálatunkat kell kifejeznünk a felett, hogy a jelen körülmények között nem alkudozhatunk a béke visszaállítása tárgyában a magyar testvérekkel, a körülmények, melyekben vagyunk, igen válságosak lévén. A magyar haderő távozik és az orosz haderő közeledik; azután igen nehéz és sok időt igénybe vesz, míg a népet a veletekkel testvériségre bírhatjuk, mindamellett, hogy megmutassuk testvéri érzelmeinket, melyekkel viseltetünk a magyar nemzet iránt, elhatároztuk magunkat, mind ezen harczok alatt a magyar sereget illetőleg, semlegeseknek maradni, őket meg nem támadván, és csak azon nem várt esetben, ha mi általuk támadtatnánk, magunkat megvédeni. Reméljük, hogy ezen semlegesség mind a tisztelt magyar kormány részéről, mind haderejének főnökei részéről tiszteltetni fog.

Campani, aug. 3. 1849.

Jancu, s. k. praefect.

A kormányzó elnök urhoz!

Rékás, aug. 10. 1849. 4 óra d. u.

Kormányzó úr!

Tegnap épen azon perczben értem a sereghez, midőn az visszavonulásban volt. Ugy hiszem, hogy ezt a helységet csatázva s folytonosan visszavonulásban kiismerni nem lehet, azonnal parancsot adtam nyolcz ütegnek, hogy állást vegyen, 3 zászlóalj gyalogságot és néhány lovas csapatot is odarendeltem. Mielőtt rendeletem még minden parancsnokhoz érkezett volna, az ellenség előrenyomulva, szorítani kezdé kis csapatomat. A közben a második csapat megérkezett, ütegeink erősödtek és én a védelemhez foghaték.

Az ellenség kezdett visszavonulni, mig gyalogságunk éljen kiáltások közt nyomult előre. Ágyuink tüzelése a készletek hiánya miatt félbeszakadván, — ilyenekért küldénk, de a másik csapat visszavonulásban levén, már egy napi távolságra ment a harczterttől. Az ellenség ez alatt, lóra kelvén tüzésége, gyalogságunknak fordult. Ifju csapataink először rend-

ben, később rendetlenül kezdtek visszavonulni.

A temesvári zászlóalj nem lévén képes ez időben feltartani csapatjainkat, elvesztők e napot, de főleg a visszavonulás előtt felvett állás miatt.

Mi hát kénytelenek valánk eltávozni Temesvárról és Rékásnál venni positiót, az ellenség itt nem zaklatott bennünket és valószínű volt, hogy ma el sem jön. E hely nagyobb sereg számára nem lévén alkalmas, csak néhány csapatot hagytam itt, s Lugosra mentem, ezt erősen védendő, itt két vagy három szabad napom lévén, a kissé rendetlen sereg szervezésére használtam föl. Veszteségünk kicsiny volt, kivéve az aradi útjában elkésett ütegek elfogatását. Egy mellettem elsült gránát lovammal kellemetlen helyzetbe hozott, én gyöngé sebet kaptam, de neki iramodván, leestem és csontom ketté törött.

Egyelőre azt hiszem, nem leendek képes az ügyek vezetésére, különben ma nem érzem magamat annyira rosszul, hogy mozogni ne tudnék.

Ha ütközet napján lóra nem ülhetnék is, valami közellévő kocsiból tehetném renделе-

teimet mindaddig, míg ön felváltásomra eljövend. Perczel tábornok segítségemre jött. — Guyon tábornokot választám ügyeim intézésére. Mindazt, mi a védelemre szükséges, elintézem, holnap reggel Aradra utazom, átvenni parancsait és Görgei tábornokkal értekezni támadási eljárásunk felől.

Bizzunk igazságszeretetünkben, — és ha a bátorság és lélekjelenlét el nem hágy bennünket, e válságos helyzetből győztesen szabadulunk meg.

Fogadja a kormányzó ur legmélyebb tiszteletem kifejezését.

Bem.

Az 1849-iki áprilisi hadjárat.

BEVEZETÉS.

A kápolnai csatát, melyet a nagyon kiterjesztett hadállás, s Dembinszkynek határozatlansága, valamint az alparancsnokok tudta nélkül tett változtatási rendelkezéseiért febr. 26-ik és 27-ikén a magyarok elvesztették, a honvédek több megtámadtatás alkalmával mégis rettenthetlen hősiséget tanusítottak, s az osztrák szabályozott, fegyelmezett sereg több kísérletének ellenálltak.

A Kápolnánál foglalkozó csapatok a Tiszán át visszamentek s az alparancsnokok közóhaja folytán Dembinszkyt letették a főparancsnokságról, melylyel Vetter tábornokot bizták meg.

Mig Kossuth és Mészáros márcz. 5-dikén Tiszafürednél kiegyenlítették a meghasonlásokat, Damjanich fényes győzelmet aratott Szolnoknál az osztrákok felett.

Szolnoknál azon időben a Karger gyalogdandár állomásozott 5000 emberrel s 15 ágyúval, Abonynál ennek gyámolítására Ottinger lovassági dandára, mely 12. század- és 9 ágyúból állt.

Ennek megtámadását határozta el a Czi-bakházánál állomásozó Damjanich és részvevésre meghívta Vécsey tábornököt, ki Török-Sz.- Miklóson állomásozott. Márcz. 4-ike és 5-ike közti éjjel Damjanich a Tisza jobb partján átmegy s minthogy az éj valamint a hajnali köd nagyon kedvezett neki, 7 órakor Szolnok alá ér. Az osztrák hadsereg, előörsei által figyelmeztetve, csak nagy ügygyel-bajjal szedi magát össze. Damjanich a szolnok-abonyi vasutvonalon küldi huszárjait, hogy Karger jobb szárnyát elfoglalja, és a Visoczki-üteggel, a 3-ik és 9-ik zászlóaljjal gyalog megtámadást rendez; — — feltüzött szuronynyal s egy lövést sem téve bámulatos hősiességgel Borbéch derék őrnagyától vezetve megy a 3-ik zászlóalj a helység szélén felállított osztrák ágyuk

elé, — a 9-ik zászlóalj nyomban követi; meg sem mocczanva fogadja azok első tüzelését s egy perczig sem késedelmezve rohamléptekkel veti magát az ütegekre, a melyeket valāmint az utakat is, elfoglalja. Itt rövid harcz fejlődik ki, mert sziklākként állnak a 3-ik és 9-ik zászlóaljok, az osztrák serget minden ponton megverik s vagy a Zagyvāba, vagy a Zagyván át kergetik.

E közben Vécsey elfoglalja a hidfőt, megakadályozza a hid szétrombolását és lovasságával homlokegyenest Szolnokba nyomul. Az első huszármerénylet nem sikerül, mert csak egy huszár-szárny támadja meg az egész osztály nehéz lovasságot és Puchly alezredest a Ferdinánd huszároknál már megsebesítik és visszavonulásra kényszerítik, — Fach, a bátor főhadnagy újra megtámadja az osztrák lovasság homlokzatát s ezt rögtön a gyalogságra szoritja.

Határtalan zürzavar szállja meg az osztrák serget és 11 ágyut, valamint 17 táborszekeret a magyarok kezeiben hagyva, Karger nagy nehezen megmenti dandára romjait a Zagyván át megszaladva.

Ottinger nagyon későn jön Abonyból segít-

ségre — a csata már-már be van fejezve. Damjanich saját, valamint Vécseynek Hannover és Ferdinand-huszárjait küldi ellene, és Ottin-ger néhány ember veszteséggel ismét Abonyba visszatér.

Karger veszteségét 200 halottra s erősen megsebesültre lehet tenni, azonkívül a magyarok majd 400 embert elfogtak, s az összes pénztárak, valamint a dandár minden podgyásza a győztesek zsákmánya lön.

Miután Vetter a főparancsnokságot átvette, az osztrák seregre általános megtámadást akart intézni Szolnokból a Tisza jobb partján, melynél a magyar sereg egy részének az eger-pesti országuton kellett volna tüntetnie. Az 1-ső és 2-ik hadtest Klapka és Aulich vezérlete alatt e szerint a tiszafüredi hidat megszállva tartván Török-Sz.-Miklóstra vonultak. Damjanich, kinek csapatai a Vécseyével egyesülten a 3-ik hadtestet képezék, szintén visszament a Tiszán s evvel elhiteti Windischgrätzet, hogy Szolnoknál nem kel tartani a magyarok újabb megtámadásától.

Mind három hadtest 18-ik és 19-ikén Cibaknál átmennek a Tiszán és Nagy-Körös felé haladnak, míg Görgei a 7-ik hadtesttel Polgár,

Lök, Rakamazon át Tokajnál átmegy a Tiszán és menetét Miskolcz felé irányozza.

Windischgrätz hitelesen értesül a magyar sereg mozgalmairól és sietősen Kecskemét, Körös és Czeglédnél központosítja seregét, Ramberg csapatai kivételével, melyek a felső Tiszánál maradnak. Windischgrätz összpontosított serege 40,000 emberből áll.

Vetter ennek megtámadására nem tartja magát elég erősnek. Megváltoztatja tehát tervét, Czibaknál átmegy a Tiszán 20-ik és 21-ikén, és Czibakot a tartalék-osztály egy részével megszállván, az 1-ső, 2-ik és 3-ik hadtesttel Tisza-Füredre vonul, Asbóth ezredesnek a tartalék-osztálylyal azon parancsot adván, hogy Szolnok mögött foglaljon állást, Czibakot megszállva tartván, terjedelmes tábor-helyet üssön, és ez által a Tisza jobb partjára tüntetőleg lépjen fel, hogy a seregnek Füredre való vonulását fedezze. Görgei azon parancsot kapja, hogy az eger-pesti uton vonuljon előre. E hadműveletekkel kezdődik meg az aprilisi hadjárat.

A magyar sereg zömének előrenyomulása Tisza-Fürednél.

A magyar sereg zöme (1-ső, 2-dik és 3-dik hadtest) márcz. 23-án Török-Sz.-Miklósról és Mező-Turról elindul, Tisza-Füred felé vonulva; 25-ik és 26-ikán oda megérkezik, 27-ik és 28-án átmegy a Tiszán és oly sebesen, hogy az utóbbi napon már az összes sereg a jobb parton áll.

A 7-ik hadtest Görgei vezérlete alatt — mint már jelentők 8-kán a kápolnai csata s a Tiszáni átmenet fedezete után Tisza-Füredről Tokajba, s innen Gesztelyen át Miskolczra vonul, hova 16-án megérkezett. 18-án Kövesdre megy Görgei, hol megtudja, hogy Ramberg 8000 emberrel Hevesnél áll. Ramberg megtudván Görgei előrenyomulását, arról rögtön értesíté Windischgrätzet, ki a Csorich-osztályt Nagy-Körösről azonnal Jászberénybe indittatá s abba hagyta tervét, hogy Szolnoknál menjen át a Tiszán, s ennek balpartján támadja meg a magyar sereget. Az osztrákok minden mozdulataiból kitünik parancsnokuk ingadozása, ki semmi központi hadműveletet sem vitt ki, s ha

ez tervében volt is, a magyarok mozgalmái által rögtön arra bírattott, hogy avval felhagyjon. Midőn tehát Görgei délfelé előrenyomult, Ramberg Jász-Apáthiba visszaindult. Windischgrätz Schlick csapatainak is megparancsolá, hogy Czeglédről elvonuljanak, Csorichot és Ramberget Hatvanba rendelé, Schlick csapatainak azon parancsot adván, hogy Jász-Berényben foglaljanak állást.

Windischgrätz nem tudván Vetter és Görgei tervét, e hadállás által Schlick sergének lehetővé akarta tenni, hogy szükség esetében a bának segédkezet nyújtson, mert Asbóthnak ügyes tüntetése Szolnok mögött, még mindig azon hitben ringatta, hogy a magyar sereg ott áll, és határozó megtámadást akar intézni a bán ellen.

Görgei most Hatvan felé demonstrált, de midőn tudomására jutottak Vetter katonai működései, Kápòlnánál megállt.

Görgei, Beniczky, a bátor alezredes és ki-tünő csapatvezér vezénylete alatt kutató csapatot küldött ki Tokajból, mely a szláv csapatokat és emissariusokat szétozlassa.

Beniczky csakhamar dicséretesen megoldá feladatát s Görgeitől, ki újra azt akarta elhíttetni

Windischgrätztel, hogy Pest éjszaki megkerülésével Komárom felé akar vonulni, azon parancsot nyerte, hogy Kassáról Losoncra vonuljon s ott folytassa hadi kutatásait.

Rimaszombatban azt tudja meg Beniczky, hogy egy osztrák osztály Losonc felé nyomul — azonnal utána rohan, 24-én vakmerően megtámadja, egészen széjjelveri, s ennek parancsnoka, Almássy ezredes, 300 embert s a pénztárt elvesztvén, Vácra vonul vissza, azt jelentvén, hogy 6000 emberből álló sereg támadta meg és kényszeríté visszavonulásra. Windischgrätzet ez egészen megzavarja s azt hiszi, hogy a sereg a Komáromba vonuló csapatok előreszét képezi. Ramberg e szerint azon parancsot kapja, hogy Balassa-Gyarmathra vonuljon, Csorichnak Vácra kell hadállást foglalnia. Schlick Gödöllőre vonul, a bán Czegléden marad. Az osztrák sereg tehát épen nem tudta Vetter terveit s tökéletes bizonytalanságban osztá fel mindenfelé erőit.

Márcz. 20-án arról értesíték Windischgrätzet, hogy a magyarok a Gyarmath és Losonc között levő ipolyi hidat szétrombolák, miért is nem valószínű, hogy e részről történjék az előrenyomulás.

Erre támaszkodva, elhatározza az osztrák fővezér, hogy erős szemlét tart, miszerint némi tudomást nyerhessen a magyar sereg mozgalmairól. Schlick azon parancsot kapja, hogy Gödöllőről Gyöngyös felé nyomuljon, Csorich szintén oda utasított, hogy nagyobb számú osztályt küldjön Gyöngyös felé, serege többi részével pedig maradjon Vácztól, hogy a netán mégis az Ipolyon át előrenyomuló magyarok ellen a Gyarmathon levő Rambergnek segílyt nyujthasson. A bán pedig azon parancsot nyeri, hogy a vasut-vonalon Pesthez közeledjék, de mégis több figyelmet fordítson éjszak felé, hogy szükség esetében Schlickkel egyesülhessen.

Schlick szintén 12 zászlóalj, 18 lovas század s 30 ágyuval april 1-én Bagh felé nyomul. Jelasich 2-án Czeglédről Albertibe megy.

A magyarok további előrenyomulása Tisza-Füredről.

Láttuk, hogy az egész magyar fősereg márcz. 28-án a Tisza jobb partján áll.

- Asbóth, ki oly sikerrel fedezte a zöm Füred melletti átkelését, hogy Jelasich 2-án is még

mindig azon véleményben volt, hogy a magyar sereg Czibak- és Szolnoknál áll, miután a bán 3-án Abonyt és Szolnokot elhagyá, ugyanaz éjjel Szolnoknál a folyamon átment és Abonyba vonult.

Görgei márcz. 30-án Kápolnánál állt, előcsapatai Halmajnál. A 2-ik hadtest Aulich vezérlete alatt Erdő-Teleknél, a 3-ik Damjanich parancsnoksága alatt Kerecsendnél, az 1-ső pedig Klapka alatt Füzes-Abonymál. Nagy Sándor volt e hadtestek lovasságának főparancsnoka. 31-kén a 7-dik hadtest Gyöngyösre, a 2 dik Kálra, a 3-dik Halmajra, az 1-ső Bodra — vonultak.

Vetter e közben oly sulyosan megbetegedett Tisza-Fürednél, hogy nem vihette továbbra a sereg főparancsnokságot. — Kossuth ennek folytán mart. 28-án Tisza-Füredre jött, ideiglenesen Klapkára bizta a táborkari ügyek vezetését, innen Egerbe ment, s ámbár vonakodva, mert döntő események előestéjén álltunk, Görgeit nevezé ki az összes működő csapatok ideiglenes főparancsnokává. Gáspár ezredes vette át a 7-ik hadtest parancsnokságát.

Április 1-én a 3-ik hadtest Gyöngyösre ment és itt a 7-ikkel egyesült, az 1-ső és 2-ik

hadtest pedig Karácsond és Sárig nyomultak előre.

A 7-ik hadtest elősapatai ugyanez napon Hatvanig hatottak, hol lovassági ütközetre került a dolog, melynél az osztrák Parrot-üteg a magyar huszárokat visszanyomta, kik Aszódig nyomultak előre, s e helységet megszállá. Parrot ugyanez napon Hatvanra is intézett rohamot, s Gáspárnak gyalog elősapatait is visszanyomta. Schlick főhadiereje Aszód- és Baghnál központosult.

Windischgrätz most meg volt győződve, hogy a magyarok főserége az eger-pesti uton akar előre nyomulni, miértis a bánhoz futár által azon parancsot küldte, hogy a Schlick-hadtesttel csatalkozzék.

Egerben Klapka azt indítványozá, hogy a három első hadtesttel kerültessék meg az ellenség jobb szárnya, hatoljanak be Schlick és Jelachich közé, nyomják meg elébb ez utolsót, s azután egyesülve rohanják meg az ellenség balszárnyát.

E tervet helyeselték, s a három hadtest sietve Nagy-Kátára vonult.

A 7-ik hadtest Gáspár vezénylete alatt apr. 2-kán Hortra vonult, a helység előtt előcsapa-

tai Schlick előcsapataira bukkantak, melyeket Parrot vezénylett Parrotot rögtön visszanyomták és Horton át üldözik, — itt Schlick főse-rege vette oltalmába. Gáspár ezredes mindkét osztályát kibontá, tüzérségét előre vezeté s élénk tüzelést kezdett. Hatvan magaslatain ugyan újra megállt és csatarendbe akarta állítani seregét, nehányszori roham után azonban, segíyeztetve Wysocki megjelenésétől, ki a 3-dik hadtesttől Csányba megérkezvén, ágyudörgések között vonult Schlick jobb szárnyába, visszaveretett s Aszód- és Baghra visszavonult.

A hatvani győzelem Gáspár számára megszerzé Görgei bizalmát s tábornokká történt kineveztetését.

April 2-kán a 7-dik hadtest elfoglalá a Zagyva-vonalt, s itt megállt, míg a három hadtest az oldalmozdulatokat tette meg.

Mint már említve volt, 3-kán a 3-ik hadtesttől a Wysocki-osztály Csányba érkezett, ugyane hadtest többi osztályai s az 1-ső hadtestéi Árokszállásra, a második hadtest pedig Aulich vezérsége alatt Vámos-Györkre. A 7-dik hadtest Kmetty osztálya, tartalék-csapatnak Gyöngyösön maradt. Az osztrákok april 3-kán következőképen álltak :

Schlick és Csorich, kit Windischgrätz a legsietősben Váczról elparancsolt, Gödöllönél;
 Ramberg Balassa-Gyarmaton;
 Jellachich Tápió-Szelén.

A mi a magyarokat illeti, a három első hadtest április 3-án Jászberényig ment, Kmetty Csányba vonult, Gáspár Hatvanban maradt

Mint már említve volt, Asbóth Abonyba nyomult, és cibakházi valamint szolnoki sergét egyesítvén, Jellachichot jobb oldalról akarta fenyegetni.

Klapkának az 1-ső és 3-ik hadtesttel április 4-kén Nagy-Kátára kellett volna érkeznie, a 2-ik hadtestnek pedig Farnosig vonulnia.

Jellachichnak zöme ugyanaz nap Kóka- és Szecsőre vonult — Sternberg és Rastich, kik, miután a Jellachich csapatokhoz tartoznak, követik őt. Sternberg délfelé ért 14 lovasszázad- és egy dandárral Tápió-Bicskére, Rastich szintén délben érkezett meg ugyanott és táborot ütöttek.

Klapka, reggel 10 órakor Nagy-Kátára megérkezvén, megtudta Jellachich előrenyomulását s elhatározá, hogy Tápió-Bicskére vonul és megtámadja az osztrákokat.

Délben érkezett meg Klapka a nagy Tápió-

folyamon át vezető hidra. A Desewffy-osztálynak megparancsolja az előrenyomulást, a Dipold-dandár ugyanez osztályból, a hidon átmegy s a nagy Tápió s a helység között levő homokdombokon terjeszkedik ki, a Bobich-dandár segélyül követi. Dipold tüzérésségével előrenyomul és Rastich dandárjára megkezdi a tüzelést. Rastich, ki nem is gyanítja, hogy oly közel vannak a magyarok, csak akkor veszi észre Dipoldot, midőn ez már a homokdombokon megjelenik. Sergeit rögtön előre parancsolja, s a császár-huszárokat küldi az előrenyomuló Dipold-üteg ellen, 2 zászlóalj és 1 lovas századot balra küld a magyarok jobbszárnya ellen, a huszárok visszanyomatnak, Dipold-dandára az uton keresztül fölmegy, de Dipold még mindig késedelmezik a gyalogsági megtámadással, s midőn ez végre megtörténik, Rastich 3 zászlóaljjal gyorsan nyomul előre és szegzett szuronynyal intézi a rohamot, a magyar zászlóaljak ingadoznak s meg sem várva az ellent, hátrálni kezdenek. Klapka 3 osztály császárhuszárral akarja gyalogságát felbátorítani s a huszároknak megparancsolja, hogy támadást intézzenek; de a huszárok nem állják ki az osztrák csapatok sortüzét s a gyalogság-

gal megfutamodnak. A Babich-dandárt magukkal ragadják a futók, hiába fáradozik derék parancsnoka, hogy a futamodókat megállásra bírja, s megfoghatlan módon a Máriássy-osztályt, mely tartaléknak a hid mögött felállított, sem lehet előrenyomulásra bírni; páni félelem szállja meg a magyarok 1-ső hadtestét s ez Nagy-Kátáig szalad meg. — Klapka csak nagy bajjal menekül meg Tápió-Szelén át, a folyón egy gázlóban átmegy és sergét csak este éri utól Nagy-Kátán. 10 ágyu marad az ellenség birtokában.

Damjanich, ki nem tudta Klapka azon szándokát, hogy megtámadja az osztrákokat, délben érkezik meg Nagy-Kátára s a táborba akar szállni. Ekkor hallja az ágyudörgést s a Wysocki-osztálynak rögtön megparancsolja, hogy menjen az ágyuzás után. Wysocki összetalálkozott Klapka futó sergével, s elszánt bátorsággal, a halált nem félve s a harczot hön szeretve, a 3-ik és 9-ik zászlóalj, a Földváry-üteg az ellenségre rohan, és rohammal foglalja el a hidat. Rastich és Sternberg kiürítik sietősen a Tapióvonalt, a 2-ik hadtest Knezich osztálya sebesen utánok nyomul, Tápió-Bicskéből kiüzi az osztrák dandárokat s visszafoglalja a 6 elfog-

lalt ágyut. Az est vet véget a csatának, az osztrákok fősergőket Szecsőre követik. Ha Nagy Sándor lovasságával erélyesebben üzi ekkor az osztrákokat, az ellenek lényeges kárt okozhattak volna.

Damjanichnak a győzelemben elfáradt csapatai az elfoglalt téreken táboroznak s Klapka este vezeti a tápió-bicskei menedékhelyre csapatait és a 3-ik hadtesthez esatlakozik.

Az osztrák főparancsnok április 5-kére előrenyomulást tervezett, hogy erőszakos szemlélés által biztosan megtudhassa az eger-pesti országoton levő magyar sereg számát.

Késő este azonban megkapván Jellachichtól a tápió-bicskei csatáról szóló tudósítást, felhagy ebbeli tervével s minthogy arról is értesült, hogy jobb szárnyát körülvették a magyarok, Pestteli összeköttetésének fentartására, mert csak ebben hitte sergének élelmezhetését biztosítva, a következő rendelkezéseket teszi :

Jellachichnak megparancsoltatott, hogy oly állást vegyen, mely Pestet a Nagy-Kátáróli megtámadtatás ellen biztosítja. A Schlick-hadtest közeledik Jellachichhoz, szemmel tartván a magyaroknak hatvani állását. Megfoghatlan midőn Csorich és Rambergnek még mindig az

parancsoltatik, hogy a losonczi utat fedezzék, mert Windischgrätz nem mondhatott le azon rögeszméről, hogy a magyarok mindenekelőtt Komáromot akarják a megszállástól fölmenteni; ámbár a dolog természetéből is kitudhatta, hogy a magyarok ily vállalkozást nem tehetnek meg előbb, míg az osztrák főszereg ellen általános, döntő rohamot nem intéznek.

Jellachich e szerint 5-kén Dányra vonul, s azt jelenti a főparancsnoknak, hogy 6-kán Isaszegh felé nyomul.

Schlick Gödöllő felé indul, néhány lovaszázadot Aszódon hátrahagyván.

Csorich visszafelé Vácra indul s összekötetésbe teszi magát a Gyarmaton állomásozó Ramberggel.

A magyar főparancsnok pedig 5-kére e rendelkezéseket teszi.

A 7-dik hadtest zömével Hatvanban marad, a Kmetty-osztály ugyanakkor csatlakozott.

A 2-ik hadtest Tót-Almásra vonul.

A 3-ik hadtest Szecsőre és

az 1-ső hadtest Sülyre.

E rendelkezésből kitetszik, hogy az egész magyar főszereg három mérföldnyi hosszú

vonalon egyesülve áll, melyből összeütközések alkalmával hamar lehet összepontosítani.

Ápril 6-kára azt határozza Görgei, hogy a 7-dik hadtest támadja meg Baghot, mégis azon esetre, ha az ellenség már elvonult, a körülményekhez mérten végezze hadi működését.

A 3-ik hadtest a Király-erdőn át Isaszegh-re vonul;

az 1-ső hadtest Sápon át szintén Isaszegh-re.

A 2-ik hadtest tartaléknak Dányban marad.

A főhadiszállás Tót-Almásom van. Látjuk tehát, hogy Windischgrätz védelmi csatára készül, mert — a helyett hogy Csorichot saját vonalába huzza, azt parancsolja neki, hogy Vácra menjen vissza. Görgei el van határozva, hogy az előrenyomult balszárnnyal támadást intézzen, mely által az osztrákokat Pestről elriaszsza és északfelé szorítsa. Ekkor a magyar fővezér a később Komárom felé intézett oldalmozdulatnak sejtelmével sem birt s ezt csak ápril 8-kán határozta el, midőn látta, hogy Windischgrätz Pestre vont a főseregét.

Az isaszegi csata.

Isaszegnél 3 ut egyesül. Az északi Turáról Valko mellett megy el; a középső Zsámbokról Dányon át, a déli Sülyről Sápon át. E három ut metszi át a Király-erdőt. A Király-erdő a Rákospatak balpartján terjed el, Isaszeghnél a Rákoshoz szorosán közeledik s északi és déli végén szélesebb, mint a közepén; a közepén körülbelül 1500 lépest tesz szélessége, északi végén 3000, délen pedig még többet,—az erdőben több tisztás van, északfelé a Rákos-patakban levő malommal szemközt e tisztás legkiterjedettebb.

A főnemlített három ut Isaszeghnél egyesül, s a főut Czinkotán át a pest-egri posta-utra vezető gyeputról Isaszeghtől nyugotra másik ut ágaz el, mely a Rákospatakat Péczelen át Kereszturra kíséri, itt elhagyja és a Rákosmezőn át Pestre vezet.

A Rákos balpartján levő magaslatok dél s nyugat felé kisebbszerű lejtőségeket képeznek.

6-kán, déli 10 órakor érkezett Schlick a gödöllői hadiállomásra.

Az osztrákok a folyam jobb partján, Jellachich 6-án reggel indult el Dányról, s reggeli 10 órakor ért sergének zöme Isaszeghre s a Rákos jobb partjának magaslatain vett hadi állást

Jellachich jelentést tett a fővezérnél, s azon választ nyerte, hogy a Schlick-hadtest délután 2 óráig segélyadásra készen áll, miért is támadja meg az előtte délfelé nyomuló magyarokat.

Alig kapta meg a bán e választ, a csata megkezdetett, mind az egri uton, mind Isaszeghnél.

Gáspár, hát-fedezésül a Weiszszel zárkozott csapatot, 2 zászlóaljat Hatvanban hagy, sergének zömével pedig Baghra vonul, a homlokzaton a Kmetty-osztály áll.

Kmetty Hévizre nyomul, a Pöltenberg-osztály az országuton, a Kossuth-osztály Turánál áll.

Ennek előcsapata 12 órakor érte el Baghnál Schlick utócsapatát. Windischgrätz Gödöllő előtt állítá fel a Lobkowitz-osztályt, a Lichtenstein-osztály utána nyomul, hogy segédkezet nyujthasson.

Gáspár erre az utfelé központosítá hadtestét, de haszon nélküli ágyuzással elégedett meg, a

nélkül, hogy támadást intézne, mely tevékeny-
telenség oly karba helyezé Windischgrätzet,
hogy a Lichtenstein-osztályt Jellachich segé-
lyére elküldheté.

Klapka délben ért Sáptra s arra készült,
hogy a Király-erdő déli vége hatása ellen táma-
dást intézzen. A homlokzatban előrenyomuló
Zákó-dandár követve a Bobich-dandártól 1
órákor ért az erdő elé, midőn az uton, mely
Dánytól az erdő felé vezet, csatározást vett
észre. Jellachich Rastich vezérlete alatti elő-
csapatait támadta meg itt Damjanich. Ras-
tich visszavonult s biztosításul felgyujtatá a
erdőt.

Zákó azonnal megtámadá a bán vele szem-
közt levő csapatait, ezeket visszanyomta, s az
erdő nyugati határáig Isaszegh felé előrenyo-
mult; Rastich visszavonulásban épen az erdő
északi részéből tört elő. Jellachich most Klein-
berger és Dietrich-dandárokkal Klapka ellen
támadó harcztot kezd.

Rövid csatározás után visszanyomják a
Zákó-dandárt, ez zavarba jön s futásában
magával ragadja a Bobich-dandárt, Jellachich
azonban nem kezdheti meg az üldözést, mert
Damjanich megérkezik a Király-erdő északi

határára és 4 üteget erélyesen a Rákos-patak ellen fölállítva, a Nagy Sándor parancsnoksága alatti lovasságát a patak és az erdő közötti szabad téren harczrendbe állítja. Damjanich észrevevén Klapka visszanyomulását, Kis Pál ezredesnek azonnal megparancsolja, hogy 2 zászlóaljjal Jellachich csapatai ellen előre nyomuljon. Midőn a bánnak balszárnya így megtámadva lön, s a jobb szárny is Klapkának Péczelről előrenyomuló 2 zászlóalja által fenyegettetett, ez abba hagyja a csatározást s egész hadtestével a Rákos-patak jobb partja mögé vonul.

Midőn az előrenyomuló Schulz és Dipoldandárok Zákó és Bobich visszavonulását észrevevék, a helyett, hogy előre nyomulnának aggodalmasan megálltak s ez által a csatában szünet állt be, mert Damjanich nem érezte magát elég erősnek, hogy a bánnak a Rákos jobb partja mögötti állását egymaga megtámadhassa.

Damjanich megelégette, hogy az erdőszélt megszállva tartá, jobb szárnya a malom mellett állt, a bal pedig Kis Pál vezérlete alatt a déli határt foglalá el, a lovasság pedig Nagy Sándor parancsnoksága alatt szintén ingadozott

már, s alig állhatá meg Jelachich borzasztó tüzelését, midőn Görgei a küzdtéren jelent meg.

Görgeinek eredeti terve az volt, hogy az osztrákok jobb szárnyát megtámadva, őket észak felé nyomja, azok és Pest között hadálást foglalván el.

Görgei 2 óráig Kókánál nyugodtan maradt, ez időtájban kapta azon tudositást, hogy a Király-erdőben javában foly a csata; e tudósítással egyidőben érkezett meg Gáspár kiküldött tisztje is azon jelentéssel, hogy Windischgrätz elhagyta a Golga vonalt, miért is ő előrenyomulásban van.

Görgei ennek folytán megváltoztatá tervét s azt határozta, hogy központosítólag intézi a támadást, azon biztos sejtelemben, hogy Gáspár határozottan megtámadja és visszanyomja a Schlick-hadtestet.

Egy tisztet azon rendelettel küld Dányra Aulichhoz, hogy roham-leptekkel nyomuljon előre s önmaga is a harctérre megy; oda mentében Aulichchal találkozik, s azt parancsolja neki, hogy 1 dandárt észak felé küldjön, a 3-ik hadtestnek segélyül, a többi 3 dandárral pedig induljon a Király-erdő déli széle felé.

Tovább lovagolva, összetalálkozik a visszavonuló Dessewffy, Zákó, Bobich-dandárokkal, melyeket maga Klapka kísér; e visszavonulás által megrettentve, keserü szemrehányásokat tesz Klapkának, megparancsolja, hogy csapatait rögtön ismét vezesse a harciba, hozzá tevén: ma győznünk kell, vagy ismét a Tiszán át visszamegyünk!

Klapka újra összegyűjti dandárait és egészen a Kis Pál dandáraihoz vezeti előre, ki bátor hősieséggel védi az erdő déli szélét, a támadólag előre nyomuló Jelachich-csapatok ellen.

Görgei Damjanichhoz siet. A Nagy Sándor vezérlete alatti huszárok zürzavart visszavonulásban vannak, Görgei megjelenik közöttük, új harczra bátorítja őket; a fővezér szavának hatása nagy, a lovasság bátran rohan előre.

Damjanich is alig tudta már összetartani a csatában elfáradt vitézeit.

Görgei tudósítja, hogy Aulich közeledik már segélyére, Damjanich örömtelven ujitja meg a malomhid elleni támadást.

E perczben jelenik meg Damjanich jobb szárnyában a Lichtenstein-osztály, mert Gáspár

alparancsnokainak kérései daczára, nem támadja meg a Schlick-hadtest Lobkovicz-osztályát, miért is Windischgrätz a szorongatott bán segélyére küldhette a Lichtenstein osztályt.

Ez Gáspár részéről nagy hiba volt.

A Fidler és Montenuovo-dandárok a Schlick hadtestből való Lichtenstein-osztályból előre nyomulnak, a Grammont-dandár egyidőben rohan előre a malomhidról a Rákospatakon át — Damjanich azonban hősileg megáll, nem ejtik zavarba a seregében itt-ott felmerülő rendetlenségek, újra csatáz, rendbeállítja a felbomlott csapatokat s az erdőszélnek rendületlen birtokában marad.

E közben Görgei Nagy Sándor huszáraival is sikerteljes támadásokat intéz s az Ottinger-dandárt mindaddig visszatartja, míg végre Aulich is a 2-dik hadtesttel a csatatéren megjelenik. A csata jelenete most egészen megváltozik, Klapka előre vezeti a csatába már-már hátravonuló csapatjait s a Schulcz dandár a legdélibb szélről döntő oldaltámadást intéz Jelachich ellen. Aulich zászlóaljai az ellent a Rákoson átszorítják, rohammal beveszi az égő Isaszeget, innen kiűzik a bán csapatjait, egyszersmind megrohanják a tulparton levő

magaslatokat és Jelachichot Gödöllőre szoritják. Lichtenstein a bán visszavonulása által arra kényszerítve, este abban hagyja a csatározást és szintén a Király-erdő mögé vonul.

Minthogy a magyarok előtt már nem volt ellenség, nyugodtan ütötték fel hadi sátraikat Isaszegh magaslatain.

Magyar részről minden csapat részt vett az ütközetben, kivéve a Dipold-üteget, mely a pusztá szemtanuskodás szomorú szerepét nem hagyta abban.

Az ütközet eredményei.

Az isaszeghi ütközet a magyar fegyvereknek dus eredményeket termelt. Megrendíti az az osztrák sergek bátorságát és fokozza a magyar sergét, s az utóbbinak egyszersmind utat nyitott, hogy Komárom várát a megszállástól fölmentse.

A két harczoló fél hadiereje egyenlő volt, mert minthogy a 7-ik hadtest a csatában semmi részt sem vett, a magyar gyalogság és lovasság létszámát 30,000 emberre lehet tenni; a csatá-

ban vezetett osztrák sereg 28,000 főből állt csak ugyan; de sokkal több ágyuval bírt, mint a magyar.

Windischgrätz 7-kén reggel elhatározá, hogy visszavonul Pestre, mert csak ott volt élelmezése biztosítva s mert meg volt győződve, hogy a magyarok legnagyobb becset tulajdonitnak fővárosuk visszafoglalásának. Önmaga sem válhatott meg azon gondolattól, hogy a fővárost mindenáron birtokában tartsa. Minthogy azonban attól tartott, hogy a magyarok mégis netalán Komárom ellen is intézendnek támadást, e rendelkezéseket teszi.

Schlick 7-dikén reggel az egri uton vissza felé indul, szintén így Jelachich is ugyanez uton délfelé; Csorich reggel indul el Vácra és menetét Dunakeszin át Kerepesre irányozza; Ramberg Balassa-Gyarmathról Vácra húzódik.

Schlick és Jelachich a parancs szerint 7-kén Pestre indulnak, Csorich is haladéktalanul teljesíti a vett parancsot.

Ápril 7-én este tehát az összes megnevezett hadtestek közvetlenül Pest előtt álltak, a bán a jobb szárnynyal a vasutnál, Schlick a középben az egri uton át Kereszturban, Csorich Czinko-

tánál, Misich-dandár a horvát osztályzattal Üllönél.

Ha Windischgrätznek a csata előtti állását tekintjük, látjuk, hogy az osztrák főhadvezér legalább is 15,000 emberrel többet állíthatott volna a magyarokkal szemközt; pedig a hadvezér fő feladata, hogy minden haderőt központosítson, ha határozott támadást akar intézni az ellenre.

A 9000 emberből álló Csorich-osztály Gödöllönél állt, mindenesetre tehát a fősereggel lehetett volna összepontosítani s így megfoghatlan, miért parancsolták azt vissza Vácra. Windischgrätz april 6-kán támadólag akart föllépni, miért gyöngíti tehát magát Csorichnak visszaküldése által? A Misich- és Horváthdandár, mely 6000 emberből állt, egyidőben előre nyomulhatott volna délben, mert az Asbóth-osztály 5-én még Albertinél állt, tehát a csatatértől elég távol volt, semhogy attól kellett volna félni, hogy a csatában részt vesz! E helyen tehát Windischgrätznek a hadmenet folytán többször tanusított modorát, hogy sergét t. i. szétosztá, nem lehet nem helyesülünk.

Görgei azon hiszemben, hogy 7-kén egy

második csata is előadhatja magát, ily rendelkezéseket tőn :

A 7-ik hadtest, a jobb szárny Baghból Gödöllőre indul;

az 1-ső hadtest Kerepesre ;

a 3-ik Isaszeghből a Rákos balpartja mentén fölfelé, hogy a 7-diknek segédkezet nyujthasson ;

a 2-ik tartaléknak a 3-ik után; az összes lovasság Nagy Sándor vezérlete alatt a 3-ik hadtest után ez és a tartalék között.

A főhadiszállás Dányon van.

Görgei 7-dikén észrevette, hogy Windischgrätz Pestre nyomul vissza. A fővárosnak birtoka előtte szintén nem nagy értékű levén, s tekintetbe véve azt is, hogy a főváros kapui előtti csata, ezt az utczaiz harcok borzadályai-val tölthetné el; továbbá, hogy Buda megszállása mindenesetre mind Pest, mind a magyar seregre nézve súlyos következményű lehetne, elhatározá, hogy Komáromot menti föl a megszállás alól.

Görgeinek e tervénél Kossuthal is kellett küzdenie, ki 7-dikén Gödöllőre érkezett s minden áron a főváros birtokába akart jutni, Kossuth azonban nem sokára engedett a jobb tervnek, mert Komáromnak a megszállás alóli

fölmentése önként a magyarok kezébe adja Magyarhon fővárosát.

Görgei tehát a Komárom ellen intézendő hadműveletre nézve e rendelkezéseket teszi :

Aulich a 2-dik hadtesttel Kerepes és Czin-kotára vonul s magával egyesíti az Asbóth-osztályt, mely előre bejelenté, hogy 7-ikén Maglódra érkezik.

A 7-ik hadtest Dunakeszin áll csatarendben, s így megakadályozza, hogy az osztrákok Pest és Vác között összeköttetést tartsanak fen. Mindkét hadtest Pest felé tüntet, hogy elhittessék Windischgrätzzel, miszerint az egész egyesült magyar sereg Pest ellen akar intézni támadást.

Az 1-ső és 3-dik hadtest egyenesen Vácra nyomulnak, innen kiűzik Ramberget s hosszabb tartózkodás nélkül Rétság- és Lévára indulnak.

A mint Vác elfoglaltatik, a 7-ik hadtest, Pöltenberg és Kossuth osztályai az 1-ső és 3-dik hadtestet követik, s csak Kmetty marad meg egy időre Dunakeszinél.

Ha végre a 7-dik hadtest elhagyta már Vácot, Kmetty utána nyomul és főfigyelmet fordít a felső Tiszáról Komárom felé vezető utra.

Ütközet Vácznál april 10-ikén.

Az april 8-kára történt rendelkezések ezek:

A 7-ik hadtest Fóthra indul;

a 3-dik Mogyoród, az 1-ső Kerepesnél áll fel, csatarendben, a 2-dik Isaszeghnél. A lökészet-tartalék Dányra megy, a főhadiszállás Gödöllön van.

April 9-dikére :

A 7-dik hadtest Fóthon és Dunakeszin marad, a 3-dik Veresegyházára, az 1-ső Csomádra megy; e három hadtest egymással egyesülésben marad.

A 2-dik hadtest Czinkotára megy, s előőrsöket állit ki. Asbóth ezredes a 12-ik seregosztálylyal Maglód előtt marad táborban, és Keresztur, valamint Csaba magaslataira előcsapatokat küld ki.

A 7-dik hadtest 10-dikén Palota ellen tüntet. Esti 5 órakor e hadtest Duna-Keszi előtt sátort üt, hátra hagyván 1 dandárt.

A 2-dik hadtest és az Asbóth-osztály harczkészen áll, oldalvást erős őresapatokat küldnek ki és Vecséstől Mogyoródig előőrségi lánczot vonnak.

A 3-dik hadtest 6 órakor Szödön át Vácra indul, ezt elfoglalja, s az ellenséget Gyarmath felé törekszik nyomni.

Az 1-ső hadtest tartaléknak követi a 2-dikat.

Vácot a Ramberg-osztály állt a Götz és Jablonovszky dandárokkal, a sereg létszáma körül-belől 10,000 ember és 28 ágyuból állt.

Ramberg beteg levén, Götz volt az osztály parancsnoka.

Az előcsapatok Gomba patakánál álltak, hol 9 órakor meg is kezdődött az ütközet. Götz, ki látta, hogy 2 magyar hadtest nyomul előre, sokkal okosabban cselekszik, ha a várost azonnal kiüríti s az éjszaknyugati magaslatokat tartja megszállva; e helyett azonban sokkal bátrabban, mint józanul okosabban elfogadja az ütközetet.

Klapka úgy egyezett meg Damjanichchal, hogy megkeríti keletről e várost s így egészen bekeríti az osztrákokat, Damjanichnak addig a megtámadással várnia kellett volna; hanem Damjanichot elragadá hevessége s a lengyel legiót azonnal előre küldé, hogy rohanja meg a Gomba-hidat.

De ezek megtagadják az engedelmességet.

Földváry ekkor rohamra vezeti dandárát, a 3-ik és 9-ik honvédszászlóaljat. A hidat elfoglalják s az osztrákokat a város déli vége felé szoritják.

Götz észreveszi Klapka kerülő útját, s visszavonult, s Jablonovszky tábornoknak megparancsolja, hogy összes sergével elvonulván Verőczében foglaljon állást; maga Götz védelmezi 2 zászlóaljjal a visszavonulást. A 2 zászlóalj szilárdon kiállja a sarat, míg Jablonovszky a visszavonulást elrendezi. Götz azonban egyszerre halálosan megsebesül, zászlóaljai zavarba jönnek, rövid, de gyilkos utcai harcra vet véget az ütközetnek.

Az osztrákok 160 embert vesztek; 300 pedig elfogatott.

Klapka későn érkezik meg a nyugati határra, s az ellenség zavartalanul elvonulhat, mert Nagy Sándor sem üldözi erélyesen a bozótos térség miatt, különben nem is üldözhetette a lovasság.

11-ikén az Aulich-hadtest s az Asbóth-osztály erőszakolt látszólagos támadást intéz a Pest előtti osztrákokra. (L. „A rákosi csatározások“ czimű külön fejezetet.)

A 3-ik hadtest 11-ikén, a 2-ik pedig 12-ikén

indul Léva felé. A 7-ik hadtest Pöltenberg és Kossuth osztályai, melyek 12-ikén Vácra vonulnak, 13-ikán utánok mennek; — a Kmetty osztály pedig 13-ikán Vácra indul.

Miután Windischgrätz 8-dik és 9-ikén sergeit a pesti táborban kipihenteté, 10-dikére általános szemlegezést tervezett, de ezt nem valósítván, Görgői kerülőjéről mit sem tudott. Aulich és Asbóthnak 11-dikén történt látszólagos támadásaik is azon hitben erősíték meg, hogy az egész magyar sereg vele van.

Egyszersmind azon hírek is elterjedtek, hogy Bem seregével felfelé nyomul, és Duna-Földvárnál a Dunán átkel. Ez arra bírta Windischgrätzet, hogy egyelőre állásában megmaradjon; ámbár e határozat annál is inkább megfoghatlan, — mert Jablonovszkynak a vácsi ütközetről szóló jelentése Windischgrätzet még is csak némileg fölvilágosíthatta Görgői terveiről.

Windischgrätz szorgalmazására ez időben az osztrák-magyar határon tartaléksereg állítatott fel, míg Hammerstein 10,000 emberrel Gallicziából Magyarhonba nyomult.

A tartaléksereg Wohlgemuth altáborszer-nagy parancsnoksága alá helyeztetett. E sereg

a Herczinger, Teuchert és Theissing-dandárok, 10,000 ember- és 24 ágyuból állt. April 10-ikén Érsekujvárra érkezett.

Komáromnál Simunich parancsnokolt s a Lederer, Sossay, Veigl osztrák dandárokkal e várat már febr. elején körülfogta; de a mint Windischgrätz, midőn januárban Pestre nyomult, azt hitte, hogy Magyarhon el van foglalva s önként meghódol; ugy e várban is igen hanyagon folytak az ostromzárlati munkálatok, s megelégtették, hogy roppant mennyiségű lőkészlet elfogyasztásával tölték az időt.

A kis magyar megszálló sereg Török mérnökkari főhadnagy parancsnoksága alatt így erősen tarthatá magát. Majthényi mart. 5-ikén az osztrák előőrséghez csatlakozott. A várban már aprilis hó folytán hiányt szenvedtek az élelmezésben, de a magyarok közeledésének hire új bátorságot s erélyt öntött a seregbe.

Windischgrätz ez alatt különféle terveket koholt, részint az Aulich s Asbóth ellen intézendő erélyes megtámadást, részint a Komárom felé vonulást illetőleg; (mert a Görgei sergének szemlegezése végett fölfelé Vácra küldött Horváth ezredes jelentéséből megtudta, hogy Vácznál a magyarok jelentékeny serge volt látható,)

az is tervben volt, hogy seregeit a tartaléksereggel a Garam jobb partján egyesíti. Mindezekből azonban semmi sem létesítettett és Windischgrätz nyugodtan megmaradt Pesten, legfőlebb Aulich tüntetése zavarta meg olykor olykor.

Ekkor, április 14-ikén Pestre érkezett a császár Ö Felségének parancsa, hogy Windischgrätz, Weldennek adja át a főparancsnokságot. Windischgrätz tehát a pesti táborban állomásozó seregek fölötti parancsnokságot azonnal átadta Jelachichnak s Olmützbe ment, az udvari táborba.

Jelachich szintén nyugodtan megmaradt Pesten, míg végre megérkezett a sarlói csata hire. Ennek folytán okvetlenül szükséges lön, hogy a sereg egyik része Schlick alatt Komáromon át az osztrák határra ; a másik része pedig Jelachich alatt délfelé a Bácskába menjen.

Ezek után visszatérünk az osztrák tartaléksereghez, mely mint említők Wohlgemuth parancsnoksága alatt állt.

A Váczról visszaveretett Jablonovszky 12-ikén Kéméndnél átmegy a Garam jobb partján, és 14-kén Kálnára vonul, hova a tartalék-hadtest Teuchert-dandár már megérkezett; 15-ikén

a Herczinger és Theissing-dandárok is oda jönnek, a Veigl-dandár pedig 14-ikén Perkámosra érkezik.

Kéméndnél összes sergét egyesíti Wohlgemuth, mely már most 6 dandár, körülbelül 27,000 emberből áll. Önmaga 17-dikén érkezik ugyanoda, mert előbb Pozsonyban értekezett az új osztrák főhadvezérrel a hadi műveletek jövő terve felett.

Wohlgemuth azon utasítást kapta, hogy a Garam folyó felé nyomuló magyar sereg létszámát tudja ki és csapatait e folyó felső területére indítsa, mert valószínű, hogy az ellenség ott kíséri meg az átkelést.

17-ikén tehát Kéméndre érkezvén, azon rendelkezéseket teszi : hogy a hadtest mind a két utat, melyek egy részről Sz. Györgyről, Nagy-Sarlón, Csekén és Sz. Miklóson; más részről pedig Uj-Barson, Besén, Sztrányon és Érsek-Ujváron át Komáromba vezetnek, foglalja el, s ily módon mindkét részről fődözze Komárom megszállását.

Ez mindenestre hibás rendelkezés volt, mert Wohlgemuth ismét ugyanazon rossz intézkedést tette, mint Windischgrätz, sergeit t. i. szétdarabolá.

E rossz intézkedésnek eredménye lön a sarlói csata-vesztés. Sokkal jobb lett volna, ha öszpontosítva, vagy legalább szoros összekötetésben a Garam jobb partján fölfelé haladnak, míg Wohlgemuth így csak egyes örszemek által őrizteté a Garam felső területét, kiknek lehető hanyagsága nem eléggé hamar értesít, hogy mely pontokon kell át a magyar hadsereg.

A 18-ikáról 19-ikére hajló éjjel a Jablanovszky-osztály Strasdil és Dreihaus-dandárok Nagy- és Kis-Málasnál állomásoztak, hátuk mögött állt a Herczinger-dandár a Nagy-Sarlóból vezető uton; Jászfalunál pedig a Veigl-dandár. Jablanovszkytól balra a surányi uton a Teuchert és Theissing dandárok álltak Pill- és Besénél; így összesen 6 dandár állomásozott e környéken.

Welden 17-ikén Esztergomba érkezvén, innen azon parancsot meneszté Jelachichhoz, hogy a Csorich-osztály, Wip és Colloredo dandárok sietve vonuljanak Esztergomba. Csorich 18-ikán meg is érkezett Esztergomba és a Wip-dandár 19-ikén Kéméndre parancsoltatott.

A magyarok április 15-ikén már a Garamnál álltak és pedig a jobb szárnyon Damjanich

Ó-Barsnál, a középben Klapka Szecsénél, a bal-szárnyon a Pöltenberg és Kossuth 2 osztály, valamint a 7-ik hadtest Zsemlélnél. Mindezen csapatoknak a nevezett pontokon kellett volna a Garamon átmenniök, minthogy azonban a hidépítésre szükségelt anyagokat csak most kellett előteremteni s a magyar hidászok sem voltak valami kitünő ügyességűek, Damjanich nem készülhetett el hidjával; az 1-ső és 3-dik hadtest így csak ápril 18-dikán ment át Szécse-Kálnánál a Garamon és előre nyomulva foglalt állást; — Gáspár pedig csak 19-ikén reggel ment át Zsemlélnél a Garam jobb partjára.

Wohlgemuthot hibásan értesíték őrszemei, mert ezek azt mondták, hogy 18-ikán még nem mentek át a magyarok a folyón, hanem csak egyesek jelentek meg Nagy-Sarlón, hogy ló-tartásról gondoskodjanak. 12-ikén akart Nagy-Sarló felé nyomulni, de előcsapatai e helységet a magyar előcsapatoktól már megszállva találták.

A Dreihaus-dandár most azon parancsot kapja, hogy foglalja el e helységet. E parancsot teljesíti is a dandár, kiüzvén azon csekély számú csapatokat, melyeket Klapka előre küldött.

Az 1-ső és 3-dik magyar hadtest már kora

reggel, napkelte előtt megindult s mindkettő Nagy-Sarló felé nyomult. A hadtestek előtt Klapka lovagolt, ki nem sokára találkozik a Nagy-Sarlóból kiüzött előcsapataival. Azonnal előre siet és Hölvényből szemlegeti az épen rendezkedő két osztrák dandárt.

Klapka azonnal elhatározza, hogy Nagy-Sarlót megtámadja s erről értesíti Damjanichot is. A 7-ik hadtest dandárai is, melyek Zsemleárnél álltak, értesítést nyernek a csata felől.

Klapka a Dipold-dandárnak megparancsolja, hogy a nagy-sarlói erdőben éjszak-nyugotra nyomuljon, a Máriássy-osztály homlok egyenest Nagy-Sarlót támadja meg, ettől balra van a 3-ik hadtest Wysocki osztálya. Ugyanezen hadtest Knezich osztálya tartalék-csapatnak Hölvényben marad, valamint az 1-ső hadtest Bobich dandára is.

Reggeli 10 órakor a magyar tüzérség erősen kezd működni, az osztrákok szintén erőlyesen visszonozzák a tüzelést, s a magyarok két ágyuját haszonvehetlenné teszik. Ekkor Földváry alezredes nem várja a parancsot, mert a többi csapatok még távol vannak, személyesen vezeti csatába a 3-ik zászlóalját és visszanyomja a legelől álló Dreihaus-zászló-

aljat. Ekkor hirtelen 2 osztrák zászlóalj jön segílyre, Földváry zászlóaljával a falu előtti árokba menekül, s innen tüzel az osztrákokra.

Feltűnnek a távolban a többi magyar zászlóalj; Földváry azonban nem várja meg őket; „Előre fiuk!“ kiáltja, és hirtelen a falura veti magát, hova az ellenséggel egy időben érkezik; a 9-dik zászlóalj s a Wysocki-osztály többi zászlóaljai utána. A faluban Földváry egy osztály ellenséges gyalogsággal találkozik; „Lábhoz!“ „A fegyvert le!“ kiáltja rájuk, az egész osztályt elfogja, s így küldi vissza. — A Strasdil-dandár a Dreihaus-dandárnak segílyére nyomul elő s elfoglalja Sarló első házait, a legyőzhetlen Földváry-dandár s a tulnyomó számban előre nyomuló magyarok azonban vissza verik s visszavonulásuk rendetlen futássá fajul. Wohlgemuth a Sarlót éjszaknyugotról kerítő magaslatokon a Jablonovszky-osztályt, a futó csapatok fedezetéül csatarendbe állítja.

Damjanich és Klapka épen meg akarják támadni a Jablonovszky-osztályt, midőn Hölvény felől, ellenkező irányból, újabb csata zaját lehetett hallani.

A Herczinger dandár t. i., a mint a sarlói ágyuzást hallá, Csekéről Erdőd felé nyomult,

hogy a Jablonovszky osztály s a Teuchert, Theising-dandárok közötti összeköttetést, melyek egészen külön válva álltak a surányi uton, biztosítsa. — A hölvényi erdőben Herczinger Dipoldra bukkan, megtámadja, de Dipold Bobich-hoz vonul Hölvényre. Ekkor a sereg élére lovagol Guyon tábornok, ki mint kinevezett komáromi várparancsnok önkéntesen ment Klapkával és Hölvényből nézte a csatát. Guyon tehát a Bobich-dandárt Herczinger ellen vezeti, az a közben megérkezett Klapka összeszedi a Dipold-osztály elszélyedt zászlóaljait és Herczingeret Csekére visszaszoritja.

Damjanich ezalatt Jablanovszky ellen előre nyomul, hogy ezt a Nagy-Sarlótól délnyugotra fekvő magaslatokról leszorítsa, megparancsolja egyszersmind Nagy-Sándornak, hogy a lovasággal is támadást intézzen; ez azonban a térségi akadályok következtében csak lassan haladhat előre.

Wohlgemuth belátja, hogy egy maga gyöngye az ellenállásra, 4 órakor Érsekújvárra visszavonul, és visszavonulásában a magyar sereg csak gyöngén üldözi.

A Teuchert-dandár egy oldalcsapatját, mely a hölvényi erdőben eltéved, elfogják.

Görgei az egész csata alatt nyugodtan maradt Lévánál. A csata folyamáról nem értesítette magát s azzal sem törődött, valljon átment-e Gáspár a folyón. Gáspár különben épen az ütközet végére ért a csatahelyre, de üldözésbe szintén nem fog.

Görgei 19-ikén, későn este kapja meg Damjanich tudósítását; ha azonban a fővezér csakugyan akarja a támadást s a csatában megjelenik, kétséget sem szenved, hogy a Jablonovszky-osztályt is szétüzik.

Az osztrákok veszteségét legkevesebbé 2000 halott, megsebesült- és fogolyra tehetni, a Wohlgemuth-sereg végkép elveszté bátorságát, a zászlóaljok széjjel-oszlottak, s csak a Nyitra és Vág folyók mögött rendezkedtek össze.

Wohlgemuth a Herczinger és Veigl dandárokat a Nyitra mögött hagyá, hadteste romjával pedig Deáki, Sellye és Királyfalva mellett foglalt állást.

Április 20-ikán az 1-ső és 3-dik magyar hadtest Jászfalura vonult, a 7-dik hadtest Pöltenberg és Kossuth osztályai pedig a Garaparton lefelé mentek, — ezek Kéméndnél a Wiss-dandárra bukkantak, mely visszavonu-

lásra kényszerítettet. Visszavonulásában a Horváth parancsnoksága alatti szemlegező zárkózott csapatra akadt, melyet Görgői balszárnyának fedezéséül Váczról a Duna mentében fölfelé küldött. Horváthnak lényegtelen károkat okozott a visszavonuló dandár néhány ágyulövessel, melyek a zárkózott csapatot érték. Horváth egy ideig kísérte a visszavonuló osztrák dandárt s aztán Zsemlelnél átmenvén a Garam-folyón a magyar sereg zöméhez csatlakozott.

A nagy-sarlói ütközet Komárom várát a balparti megszállástól fölmenté.

A szemlegezési hadtest Sossay osztálya a Duna bal partján Csallóközön át vonult vissza s így nem volt akadály, mely a Komáromba léphetést gátolta volna.

April 21 ikén a magyarok 1-ső és 3-dik hadteste Sz.-Péterre nyomult, és előcsapataikat a Zsitva mellé küldék, a 7-dik hadtest jobbra kanyarodott, hogy az 1-ső és 2-dikkel tartsa fel a közlekedést.

A 22-ikére hajlóéjjel a Zsitváni átkelésreszolgáló hidak elkészítették és Klapka sergének első osztályzatai 22-dikén Komáromba vonultak, az 1-ső és 3-dik hadtest hátramaradt csapatai a Vág

folyamon levő hidfőnél szálltak táborba, a 7-dik hadtest osztályai pedig Bátorkeszire vonultak. A Horváth szemlekezési csapat azon parancsot kapta, hogy a Nyitrához nyomulva, az ellenséget tartsa szemmel, a zöm 4 lovas százada Verebélyre küldetett. A Kmetty-osztály, mely eddig Váczott táborozott, parancsot kapott, hogy Párkányra vonuljon.

Midőn Kmetty 23-kán Párkányra ért, azt tervezték, hogy a 7-dik hadtest többi osztályai is Komáromba vonuljanak, mi mindenesetre czélszerű lett volna, hogy a jobb parton levő megszálló sereget is visszanyomják s a Pestről visszavonuló ellenséget megtámadhassák.

De Görgei azon egészen valószínűtlen sejtélemhez ragaszkodva, hogy a visszaüzött Wohlgemuth a Nyitránál támadólag lép fel, az egész 7-ik hadtestet Érsekújvár felé meneszté — miáltal önmagát fosztá meg azon lehetőségétől, hogy összes erejével nyomulhasson a visszavonuló ellenségre. Meglátjuk, hogy e hiba mily befolyással volt az april 26-diki csatára, mely különben sokkal károsabb a magyar seregre nézve, ha az osztrák hadvezér el nem határozza, hogy egész sergével Pozsonyba visszavonul s így nem igen használta e csata

eredményeit. Komáromnak a megszállás alóli fölmentése a Duna bal partján be volt fejezve, még csak a jobb partról kellett a serget elüzni, e sereg pedig Simunich parancsnoksága alatti Lederer-dandárból állt.

Ha a hajóhid megvan, mely a bal partot a jobbal összeköti, az egész magyar hadsereg már april 23-án igen könnyen átmehetett volna a Dunán, megtámadhatja a Lederer-dandárt, szétűzheti vagy elfoghatja a Budáról Pozsonyba visszavonuló osztrákokat. A hajóhidat azonban megsemmisíték Simunich csapatainak ágyúi s a várparancsnok elhanyagolá a tutajhid felállítását, mely kevésbbé van kitéve a tüzérség pusztításainak.

Görgei tehát azonnal a tutajhid építtetéséhez fogott, s az ellenségnek sűrű tüzelése daczára, a legmostohább körülmények között el is készült az 25-én este.

Mily különbség, ha Török e hidat már régebben elkészítheti és Görgei 23-án mindhárom hadtesttel a Dunán átkelhet! . .

Forduljunk most a Pesten állomásozó osztrák sereghez.

April 26-án Welden Esztergomból Budára ment és csak hamar belátta, hogy a Magyar-

honbani megmaradás nem sok üdvöt hoz. Igaz, hogy 60,000 emberből álló sereg felett parancsnokolhatott, ezen sereg azonban annyira szét volt darabolva s elbátortalanítva, hogy alig lehetett oly eredményekben bizni, melyeket majd kiviv, ha különösen tekintetbe vesszük an agyszánu betegeket, a sok bajjal járó élelmezést, az egyenetlenkedést és az alvezérek között dühöngő ellenmondási szellemet. Welden tehát elhatározta, hogy egész sergével a határhoz visszavonul, Pozsonyban állást foglal, és csapatait újra szevezvén, azok számát az Olaszországból kivont csapatokkal növeli s így ujolagos támadásra képessé teszi. Ausztria ugyan ekkor Oroszország segítségét is sürgőleg kikérte.

Welden tehát elrendelé a visszavonulást; april 21-én Aulich ellen intézett tüntetést, hogy a 22-iki éjjel pesti táborban levő összes csapatait zavartalanul elindíthassa.

Hogy Welden e visszavonulást szerencsésen létesíté; ezért a legnagyobb dicséret illeti.

Welden különben e rendelkezéseket tette, hogy a serget ismét erős, szabályzott rendbe állíthassa :

A bánnak megparancsoltatott, hogy 15 zászlóalj és 26 lovas századból álló sergével a

Duna jobb partján lefelé vonuljon, Tótország, Bácska és Dél-Magyarhon szerb részeibe, itt szedje össze a szétszórt csapatokat s aztán ismét támadólag lépjen fel.

Buda vára megszállva marad és Hentzi tábornok bizatott meg, hogy 4000 emberrel a meddig csak lehet, az erősséget elfoglalva tartsa.

Hentzi hősileg felelt meg a bizalomnak, s Welden e rendelkezése a magyar szabadságharcz sirja lön. A magyar kormány — fájdalom! — nem nyomhatta el azon hő vágyát, hogy Budát hatalmába kerítse; s a magyar hadvezér örömmel ragadta meg ez alkalmat, hogy ez óhaj teljesítésére az 1-ső, 3-ik hadtestet, s a Kmetty-osztályt, valamint az összes lovasságot vissza vezetheti s így kimentí magát, hogy miért nem nyomult előre Bécsbe. Mindenütt sok időt tékozolt el, hogy Ausztria Olaszországból segélyre vonhassa sergét, hogy Oroszország 200,000 emberrel Magyarhon és Erdély földére léphessen s hogy végre ön magát ez intézkedések által a kegyelemre méltóvá tehesse.

Welden továbbá harmadszor azt is rendelé, hogy a visszavonult fősereg oly állást vegyen, melyből egy részt Bécset fedezhesse (mert

senki sem gondolt arra, hogy Görgei, oly sok fényes győzelem után, meg nem kísérti az előre-nyomulást (Bécsbe) más részről pedig Komáromot szemmel tartván Wohlgemuth 4-dik hadtestével épen úgy, mint a Gallicziából előre-nyomuló csapatokkal összeköttetésbe lépessen.

Április 21-én ki kezdték üríteni a budapesti kórházakat, raktárakat, s élelmezési házakat.

22-én a pénztárakat, a tüzérségi előkészleteket s a főhadi szállás irodáját kezdték tovább szállítani, valamint a compromittált nagyszámu magyar polgáriakról sem felejtkeztek el, kiket szintén magukkal vittek.

23-án elvonult a Schlick-hadtest, a Lichtenstein-osztály az összes sereg élén Biára indult, utána a Lobkowitz osztály, az egész hadtest pedig Nagy-Igmádon egyesült. A 2-ik hadtest Mocsánál központosult, a Lederer-dandár Ácsnál szedte magát össze. A Pest s Buda közötti hajóhid szétromboltatott, a lánczhid lefödöztetett.

A bán is 22-dike és 23-dika közötti éjjel Adonyra vonult, s aztán a Duna jobb partján Pentele és Dunaföldváron át Eszékre nyomult, hova a hozzá csatlakozott dunai hajós sereg 25-én érkezett.

Weldennek főhadi szállása 24-én Babolcsán volt, itt hallotta meg, hogy a zárt csapatok szerencsésen Veszprémre érkeztek. Colloredo is azon tudósítást küldé, hogy a Garam folyón átvezető hid szét van rombolva és Ó-Szöny felé indul.

Welden 25-én Györbe tette át a főhadi szállását. Simunich azon utasítást kapta, hogy az ostromló ütegeket mozdonyozza le, ez utasítása 26-ki reggelig teljesítve lön, csak négy 24, és három 18 fontos ágyu maradt Uj-Szönyyel szemközt. A megmentett ágyukat Gönyőre vitték s itt hajóra rakták, hogy Pozsonyba szállittassanak.

A Wiss-dandár Ó-Szönyről Csallóközbe ment. — Colloredo az ó-szönyi állást foglalá el. 25-én majd minden csapat elfoglalta már a Komárom előtt kijelölt helyét, csak a Schlick alatti 3-ik hadtest utóőrsége s a Montenuovo-dandár maradt hátra Kocson.

A dolgok ez állásánál fogva a magyaroknak 26-án, oly csekély erővel történt kirohása természetesen eredménytelen maradt.

Görgei 25-én este végezte be a komáromi tutajhidat, és a 26-ki kirohásra e rendelkezéseket tette :

Knezich ezredes éjfélben rohan át a tutaj-hidra a 3-ik hadtest Kiss és a 2-ik hadtest Kökényessy dandárával, a Kiss-dandár elfoglalja a Monostor melletti úteget. Kökényessy pedig Uj-Szöny mezővárost. E vállalkozás támogatásául a megszálló sereg 2 zászlóalja a nádor vonalon felül hajókkal átmegy a Dunán.

A Monostor és Uj-Szöny ellen intézett támadások alatt a Dipold-dandár a támadó sereg után nyomul, hogy Kiss és Kökényesytől balra Ó-Szöny felé álljon fel.

Az 1-ső és 3-ik hadtest többi része, ha Knezich támadása sikerül, a tutaj-hidon utána indul.

Klapka tábornokra bízott a balszárny, Damjanichra a közép- és Görgeire a jobb szárny parancsnoksága.

A csatában a győri utat akarák elfoglalni, hogy Weldent délfelé szorítsák.

Hajnali 3 órakor kezdte meg Knezich a támadást, a Knezich-dandár elfoglalta a homokdombot, valamint az ott levő négy 24, és három 18 fontos ágyuból álló úteget, a fedezetére rendelt katonaság letette a fegyvert.

A Kökényessy-dandár Uj-Szönyt foglalta el.

A mint e sikert Komáromban megtudták, az 1-ső és 3-ik hadtest a tutajhidon átment; az 1-ső

hadtest Schulz és Zákó dandárai Uj-Szöny felé nyomulnak, míg a Dipold-dandár Ó-Szöny felé foglalt hadi állást.

Damjanich Csém és Herkály ellen nyomul, Kiss és Kökényesy dandárait fősergével egyesíti s Schlick parancsnoksága alatt előnyomuló 3-ik hadtesttel kezdi meg a csatározást.

Damjanich eleinte veszteségben van, de az épen a jobb szárnyra érkező Görgei fél úteget előre parancsol és meghagyja neki, hogy egy osztály lovassággal a Monostorból Ács felé vezető posta-utra nyomuljon. A Damjanich parancsnoksága alatti közép ezáltal több tért nyer és Damjanich ismét előre nyomult habár csak lassanként is.

Görgei a tutajhidon épen átkelő Klapka-hadtestből 2 zászlóaljat maga mellé rendel és ezekkel Monostorra nyomul; a nádor-vonalon felül áthajózott 2 zászlóalj is végre megérkezik és Görgei támadólag lép fel az ellenségnek az erdőben levő bal szárnya ellen. — — Görgei már az erdő felé nyomul, midőn Damjanich arról tudósítja, hogy Klapka visszavonul s Nagy Sándort is visszanyomta a nagyszámu ellenséges lovasság.

Görgei tehát abba hagyja támadását és 1 zászlóaljat tartaléknaak küld vissza Monostorra.

A Dipold-dandár a jobb szárnyon csak világos reggel támadhatja meg Ó-Szőnyt. Az itt levő osztrák őrség Mocsára vonul vissza, s a magyarok, kiket lovasságuk segít, 2 osztály osztrák nehéz lovasságot fognak el.

Klapka a rendelkezése alatt álló csekély számú csapatokat Mocsa felé öszpontosítja s eleinte oly ügyesen támadja meg az osztrákok tulnyomó száma jobb szárnyát, hogy ezek előtt csekély száma elrejtve marad, csakhamar észreveszik azonban, hogy jelentéktelen sereg áll velök szemközt és Klapkát visszanyomják. Klapka visszavonulásában elrejtí a hidfőnél álló ütegeket, s ezeknek pusztító tüzelésével ismét visszaveri az osztrákokat s Mocsáig nyomul előre.

A mint Nagy Sándor az osztrák jobb szárny visszavonulását észreveszi, rögtön elhatározza, hogy Schlicket jobb oldalról támadja meg. 16 lovas századot és a lengyel lándzsásokat e célra maga mellé gyűjti, a 47-ik honvédszászlóalj s egy fél 12 fontos ütegnek megparancsolja, hogy kövesse s lovasságával előre tör.

Hanem e perczen a csatatérre érkezik a Kocsból jövő Montenuovo, a Kisslinger parancsnoksága alatti vértesekkel egyesül, a huszárok homlokban s oldalról megtámadtatva, zavarba

jönnek, s az osztrák lovasság rendetlen futásra kényszeríti őket, az osztályzati tömeget képező 47-ik zászlóaljat szétüzik s a $\frac{1}{2}$ 12 fontos üteg már majd el van vesztve, midőn a derék 26-ik zászlóalj parancs nélkül és csak vezetője felszólítását követve a 47-ik zászlóalj s a $\frac{1}{2}$ 12 fontos üteg megmentésére előre nyomul, jól irányzott tüzelése visszaveri az ellenséges lovasságot. — A mint Klapka ezt észreveszi, a bal szárny egyik ütegét rögtön segélyül küldi — Nagy Sándor huszárjai ismét rendbe állnak s az ellenséges lovasságot bátran megtámadva, visszaüzik.

Schlick észrevén lovassága visszavonulását, megállítja előrenyomulásában a gyalogságot és lassanként visszaindul. Görgei magát gyöngének érezvén, megelégszik az eddigi sikerrel, minthogy látja, hogy az osztrákoknak nincs szándékuk a körülsánczolt tábor visszafoglalására, ha így Komáromot újra megszállják. A 7-ik hadtest, melynek különben Görgei Perbetére parancsot küldött, szintén nem mutatkozik, az összes csapatok lökészet-hiányról panaszkodnak s így Görgei eldöntöttnek tekinti az ütközetet s nem is üldözi a visszavonuló osztrákokat.

Az osztrákok pedig csak zavártalanul akartak Pozsonyba visszavonulni, a mi sikerült is nekik.

Igy mindkét fél meg volt elégedve, mindkét fél magának tulajdonítá a nap győzelmét.

De ha azon lehetőséget vesszük tekintetbe, hogy Görgei rendelkezésére áll a 7-ik hadtest s a hidnáli vereség után az összes csapatokkal átkél, sokkal nagyobb sikert lehetett volna aratni. Ha nem annyira kiterjeszkedve hanem összpontosítva Herkály és Csém felé előrenyomul Schlick útját elzárhatja. Igy egészen más eredmény lett volna az ütközet gyümölcse s az elfáradt osztrák sereg nagy részét elfogják.

Görgei sok időt vesztegelt el avval, hogy Knezich megtámadását bevárta.

April végén a harcz uj korszakba köszönt be. A magyarok nagy győzelemmel uj ellenségeket ébresztenek fel. A magyarok nem használják fel győzelmeiket, a helyett, hogy Görgei Bécsbe előrenyomuljon, szünetet tart s Budára visszaindul. Ausztriának ideje marad serge összegyűjtésére, — Oroszország a küzdtéren megjelenik és e pillanattól kezdve Magyarhon csillaga hanyatlani kezd.

A.

A magyar hadseregnek beosztása és létszáma 1849-diki martius végén.

Gyalogság :

I. hadtest. Tábornokok : Klapka és Nagy Sándor.

I. osztály. Ezredes : Dessewffy.

Bobich-dandár : 28. 46. 47. honvédszászlóalj, a 14-ik számú Lehel-huszárok lovas százada, 8 hat fontos ágyu.

Dipold-dandár : 6. 26. és 52-ik honvédszászlóalj. A Lehel-huszárok 1 lovas százada, 8 hat fontos ágyu.

II. osztály. Alezredes : Máriássy.

Zákó őrnagy dandára : 19. és 34-dik honvéd-zászlóalj, a 13-ik számú Hunyady-huszárok százada, 4 nyolcz fontos ágyu.

Schulz őrnagy dandára : a 17-dik honvédszászlóalj, a 39-ik számú Don Miguel gyalog ezred 3-ik zászlóalja, a Hunyady-huszárok 1 százada, 4 tizenkét fontos.

Lovasság : Mesterházy ezredes dandára : az I. számú császár-huszárok 8 százada és

8-ik számú Koburg-huszárok 4 százada, 8 hat fontos.

Tüzérségi tartalék : 8 hat fontos ágyu.
Összesen 10 zászlóalj, 16 lovas század és 40 ágyu. A sereg létszáma : 11800 ember.

II. hadtest. Tábornokok : Aulich, később Asbóth.

I. osztály. Alezredes : Szekulich.

Mihály őrnagy dandára : 25, 54 és 56-ik honvéd-zászlóalj, a Lehel-huszárok 1 százada, 8 hat fontos.

Gr. Buttler őrnagy dandára, 48. 60 és 61-ik honvéd-zászlóalj, a Lehel-huszárok 1 százada, 8 tizenkét fontos.

II. osztály. Ezredes : Hertelendy, később Patay.

Collig őrnagy dandára : a 39-ik számú Don-Miguel gyalog ezred 1-ső zászlóalja, az 52-ik honvéd zászlóalj, a beregiönkéntesek 2 osztályzata, a 7-ik legio bécsi önkénteseinek 1 osztályzata, 6 nyolcz fontos.

Lovasság : Mándy alezredes dandára : a 6-ik számú Würtemberg-huszárok 6 százada, 8 hat fontos.

Tüzérségi tartalék : 6 három fontos.
Összesen : 8 zászlóalj, 8 lovasszázad, 36

ágyu, 8000 gyalog, 1000 lovas, 800 tüzér.
Létszám : 9800 ember.

III. hadtest. Tabornokok : Damjanich, később
Knezich.

I. osztály. Ezredes : Wysocki.

Leiningen őrnagy dandára : a 3-ik és
9-ik honvéd-zászlóalj, az 54-ik számú Hes-
sen gyalog ezred 3-ik zászlóalja, a 3-dik
számu Ferdinand-huszárok 1 százada, 8
hat fontos.

Kiss Pál alezredes dandárai a 46-dik
honvéd-zászlóalj, a Wasa és lengyel legio
3-dik zászlóalja, a Ferdinánd-huszárok 1
százada, 8 hat fontos.

II. osztály. Ezredes : Nagy Sándor.

Knezich ezredesdandára : a 47-dik hon-
véd-zászlóalj, a 34-ik Prinz Preussen gya-
log ezred 2 zászlóalja, 8 hat fontos.

Kászonyi ezredes dandára : a Hannover
8, és a Ferdinánd-huszárok 6 százada, a
lengyel legió 1 százada, 8 hat fontos.

Tüzérségi tartalék 8 hat fontos.

Összesen : 9200 gyalog, 2000 lovas, 40 ágyu
800 tüzérrrel. A sereg létszáma : 12000
ember.

VII. hadtest. Tábornokok : Görgei Arthur,
majd : Gáspár.

- I. osztály. Ezredes : Gáspár.

Horváth dandára : a 39-ik honvédszászlóalj, a Miklós-huszárok 6 százada, 1 lovasági üteg.

Waldberg őrnagy dandára : a Wasa gyalog ezred 2 zászlóalja, 8 hat fontos.

Pethő őrnagy dandára : 1 nógrádi zászlóalj, 2 osztályzat hidász, 2 osztályzat Ujházy-vadász, 5 hat fontos.

II. osztály. Alezredes : Kmetty.

Gergely őrnagy dandára : 20-ik és ^{10⁶} honvédszászlóalj, 1 osztályzat hidász, 7 hat fontos.

Ujváry őrnagy dandára : 45-dik honvédszászlóalj, 2 osztályzat vadász, a 10-ik számú Porosz Vilmos-huszárok 4 százada, 8 hat fontos.

III. osztály. Ezredes : Pöltenberg.

Weiszl dandára : granátos zászlóalj; az Ernst gyalogezred 3-ik zászlóalja, a német legió 1 osztályzata, 6 taraczk.

Liptay dandára : a tiroli vadászok 4 osztályzata, 1 hidász-osztályzat, 2 önkéntes csapat, 5 taraczk, — 2 röppentyü-telep.

Beniczky-csapat: a 1-ső honvédzászlóalj 3 osztályzata. 2 osztály Beniczky, $\frac{1}{4}$ század nádor-huszárr, 2 ágyu.

Kossuth őrnagy dandára : 1-ső honvédzászlóalj, 1 zászlóalj. A Sándor-huszárok 2 százada, 7 hat fontos.

Zombelli alezredes dandára : 14-dik honvédzászlóalj 1 pesti zászlóalj, a Sándor-huszárok 4 százada, 7 hat fontos.

A Tiszafüreden levő csapat : a 13-dik honvédzászlóalj, császár gyalog ezred 1 zászlóalja, 2 osztályzat hidász, a Miklós, Porosz Vilmos, Sándor és Hunyady-huszárok 2—2 százada. E csapat később az illető dandárokhoz csatlakozott.

Összesen : 18 zászlóalj, $26\frac{1}{4}$ lovas század, 68 ágyu, 14,400 gyalog, 3150 lovas, 1360 tüzér. Létszám : 18,910 ember.

Önálló tartalék-sereg vagy a XII-ik hadtest.

Asbóth-osztály :

a 49-dik és 63-dik honvédzászlóalj, 2 osztályzat vadász, a nagy-körösi és kecskeméti önkéntesek 4; a hidászok 2, a szabolcsi önkéntesek 2 osztályzata. A Bocskay-huszárok, a kun lovasok s a lengyel lándzsások 2—2 százada és 15 ágyu.

Összesen : 4000 gyalog,
 1000 lovas,
 200 tüzér.

5200 ember.

Az összes sereg létszáma :

1-ső hadtest : 11600 ember

2-ik „ 9800 „

3-ik „ 12600 „

7-ik „ 18910 „

Asbóth 12-ik oszt. 5300 „

57870 ember.

B.

Az osztrák sereg beosztása márczius végén.

I. Hadtest. Tábornok : Jelachich.

Hartlieb osztály :

A Grammont-dandár 3 zászlóalj, és a

Rastich-dandár 5 zászlóaljjal.

Schulzig osztály :

Kleinberger-dandár : 4 zászlóalj.

Dietrich-dandár : 4 zászlóalj.

10*

Ottinger osztály :

Fedelmayer-dandár : 12 lovas század.

Sternberg-dandár : 14 lovas század.

Összesen : 16 zászlóalj, 69 ágyu és 4 hid-
készlet. Létszám : 18,000 ember.

II. hadtest. Tábornok : Weber.

Csorich-osztály :

Wiss-dandár 5 zászlóalj.

Collredo-dandár 5 zászlóalj.

Schwarzenberg Edmund osztály :

Schutte-dandár 3 granátos zászlóalj.

Leibler-dandár 3 granátos és 2 gyalog
zászlóalj.

Bellegarde-dandár 15 lovas század.

Összesen : 18 zászlóalj, 15 lovas század és
63 ágyu. Létszám : 16,000 ember.

III. hadtest. Tábornok : Schlick.

Lobkovitz osztály :

Krieger-dandár 5 zászlóalj.

Perger-dandár 4 zászlóalj.

Lichtenstein osztály :

Fidler-dandár $4\frac{1}{3}$ zászlóalj.

Parrot-dandár 15 lovas század.

Összesen : $13\frac{1}{3}$ zászlóalj, 15 lovas század
és 51 ágyu. Létszám : 14,000 ember.

Tüzérségi tartalék : 1 hat fontos és 4 hat fontos lovassági, 3 tizenkét fontos gyalogsági és 3 röppentyű üteg.

Összesen 11 üteg 3000 emberrel. Ezenkívül 6 osztályzat hidász 10 hidkészlettel = 1000 ember.

A lovas, gyalog és tüzér sereg összes létszáma 52,000 ember.

Ehhez számítandók még az áprilisi hadjárat alatt Gyarmathon és Váczott állomásozó Ramberg osztály :

a Götz- és Jablonovszky-dandárokból 8 zászlóalj = 6000 ember.

Az áprilisi hadjáratban alkalmazva volt osztrák sereg a Wohlgemuth parancsnoksága alatti tartalékserget, valamint a Simunich vezérsege alatt a Komáromot megszálló csapatokat ide nem számítva, 58,000 emberből állt.

A Wohlgemuth tartalék-sereg :

a Herzinger 3 zászlóalj, 2 lovas század.

Teuchert : 3 zászlóalj, 2 lovas század.

Theissing dandárokból állt 3 zászlóalj, 2 lovas század.

Összesen 9 zászlóalj, 6 lovas század és 18 ágyuból. Létszáma : 10,000 ember.

Simunich megszálló csapatai.

Lederer

Sossay és

Veigl dandárokból álltak, azaz 14 zászlóalj, és 8 lovas századból = összesen 15,000 emberből.

Rákosmezei csatázások.

A magyar hadsereg 1849. márczius-végén és ápril elején 3 csapatban lépte át bal partjáról a Tiszát. A sereg zöme Tiszafürednél, Vetter tábornagy személyes vezérlete alatt, a 7-dik hadtest Tokajnál Görgei tábornok és a 12-ik hadosztály Szolnoknál Asbóth ezredes alatt, hogy támadóharczot kezdjenek, s a jobb parton álló Windischgrätzről vezérlett osztrák hadsereg ellen.

Asbóth ezredes a hadsereg zömének (1, 2, 3-dik hadtest) eltávoztása után márczius 11-dikén a Tisza mögött Czibakháza és Török-Szt.-Miklóstól Tisza-Füredig nagy kiterjedésű tábort ütött, úgy hogy hadosztályának közepe Szolnoknál, jobb szárnya Fegyvernek, a bal Czibaknál állott. Ennek feladata volt a magyar

hadsereg Tisza-Füredre vonultát elleplezni, az éj messze kiható őrüzeit ápolni és erős szemléket tartani a Tisza jobb oldalának minden irányában, hogy a Jellachich alatt Abonyban és Czepléden állomásozó része az osztrák seregnek azt vélje, hogy a magyar hadsereg zöme és a főhadi szállás Török-Szt.-Miklóson van.

A tiszafüredi átmenet sikerült, ezáltal az ellenség kijátszatván, a magyar hadsereg zöméből az 1-ső s 2-dik hadtest minden ellentállás nélkül Jászberénybe ért, e közben a 7-dik hadtest a miskolcz-gyöngyösi vonalon haladt előre. April 2-ika volt, midőn Asbóth ezredes a főhadi parancsnokságtól Klapka tábornok által aláírt rendeletben parancsot kapott az alatta álló hadosztálylyal a Tiszát rögtön átlépni, Szolnokon keresztül a vasutvonal mellett Pest felé haladni s összeköttetést keresni a szintén Pest felé törekvő hadsereggel. Az ezredes a Czibakházán letelepedett osztálylyal mindjárt tudatta a rendeletet, hogy annak még azon este el kell indulni, és 3-dikán Abonyba vonulni, ugyanazon 2-dikáról 3-dikára menő éjjel egyesítette a többi letelepedett osztályokat is, a Szolnok- és Fegyvernekről megrendelt hajókon 3-dikán reggel átkelt a Tiszán s az nap

Abonyba vonult, hol az egész elkülönített had a czibakiakkal együtt 3-dikán este megérkezett.

Az így egyesült hadosztály állott a 49, 60, és 63-ik honvéd zászlóaljból . . .	3500
A szabolcsi önkéntesekből . . .	300
A körösi önkéntesekből . . .	400
Egy vadász-osztályból . . .	300
2 század tüzérségből . . .	250
1 osztály Bocskay-huszárból . . .	300
1 osztály kun lovasságból . . .	260

2 üteg 3 fontos, fél üteg 6 fontosból: összesen 4750 gyalog, 560 lovas és 15 ágyuból. Ehez jött még később egy század Würtemberg-husár, 2 század lengyel-lándzsás..... 450 lovas Torsnitzki alezredes vezetése alatt.

Egészben : 5760 ember és 15 ágyu.

Április 4-kén folytattuk az utat Czegléd felé.

5-dikén Albertire vonultunk, a hol már az ellenhez közeledvén, tábort ütöttünk. Itt kiküldött kémek hírül hozták a tápio-bicskei csata eredményét, és a magyar hadsereg előrehaladtát. Asbóth ezredes 6-kán fürkésző őrzőjáratot küldvén előre, Pilisre vonult s ott tábort ültetett. Éjszaka meghallotta az isaszeghi győze

lem híré, rögtön megszüntette a táborozást s azon szándékkal, hogy a szétvert ellent felkeresi és üldözni fogja, tovább vonult. A Monor-felé vezető uton megtudta az előre küldött őrzérségtől, hogy Monor ellenséggel van megrakva, azonnal elhatározta az ezredes őket megtámadni, parancsot ad a 49-ik zászlóaljnak és a kun lovasoknak, hogy a falut Pilistől egyenes irányban támadják meg és pedig oly formán, hogy midőn a kunoknak egy ágyulövés által jel adatnék, ezek a falu felé vágassanak szakaszokban, rohamlépésekkel követvén őket a zászlóalj, a csapat zömével pedig az ezredes megkerüli a falut s az üllői oldalról támad, a huszárok mennek elöl (à la tete) a 3 fontos ütég kartácsal töltve követi őket, a körösi önkéntesek és a 63-dik zászlóalj képezik a támadó csapatokat, a vadászok elfoglalják a fő- és oldalutczák bemenetelét, a többi csapatok és tüzérek tartalékban maradnak. A csapat eleje eléri a falut, riadót vernek, de már ekkor sietnek a kunok azon hírrel, hogy az ellen már egy órával ezelőtt Üllő felé vonult.

Ez Horváth dandára volt, mely Tápió-Bicskéri hátráltában Monoron csak néhány órát pihent.

A csapat fáradt volt, Asbóth ezredes tehát az utcán tábort ütött s betérvén a kath. lelkészhez, még terítve találta az asztalt, melyet a lakomázó osztrák tábornokok elhagytak. 7-én reggel Péteri s Gyömrő felé folytattuk az utat, hogy a magyar fő hadsereghez közeledjünk, s azzal összeköttetést szerezzünk, még azon este elérte az osztály Maglódot és ott tábort ütött, 7-én kiküldött fürkésző őrjáratok hirül hozták, hogy Aulich ezredes a 2-ik hadtesttel Kerepesen áll, Kmetty osztálya pedig Palotát fedezi, egyszersmind parancsot kaptam, hogy Aulich tábornokhoz csatlakozzam.

Ekkor a főhadsereg azon részével voltam összeköttetésben, mely az isaszeghi csata után Pestnek tartott s azon megbizást nyeré, hogy erőszakolt szemlegezések, látszólagos támadások által, a Pest előtt táborozó ellent kikémlelje és az osztrák serget a magyar hadtest zöme felé, Görgeihez csalja egész Komáromig, Váczon és Léván át.

A magyar csapatok vitézségét oly fényesen bizonyító isaszeghi csata után, melynél 3 hadcsapat mindegyikében tizezer, összesen tehát harminczvezernyi emberrel, a legalább 46,000 főből álló ellenséget tökéletesen megverte;

Windischgrätz visszavonult Pestre. A magyar sereg két részre oszlott. Az első, harmadik és hetedik hadtest, mely utóbbi az isaszeghi csatában nem vett részt, hanem tétlenül Gödöllőn állomásozott, Váczon keresztül vonult és egy, Götz tábornok alatt ott állomásozó osztrák dandárt szétvert, átment Lévára Komárom felszabadítása végett, a határszélről jövő Welden és Wohlgemuth alatti osztrák tartalék-sereg elé.

A második hadtest és az elkülönített 18,000-nyi Kmetty és Asbóth hadosztály a megvert osztrák hadsereg után nyomultak és Pest előtt nagy félkörben állapodtak meg; Kmetty Palotát, Aulich Czinkotát, Asbóth pedig Maglódot szállotta meg, e három helyen egymást segélyezve tábort ütöttek.

E hadi fogásnak háromszoros célja volt, először a magyar sereg zömével Windischgrätz osztrák fősergének háta mögé juthatni, elfoglalni Komáromot és itt a 8-dik hadtesttel egyesülni, másodsor a határszélről a Welden és Wohlgemuth alatt érkező tartalék-serget a főhadsereggeli egyesülésben megakadályozni és szétverni. Végre megbízott az Aulich, Kmetty és Asbóth alatti magyar csapat, hogy több-

szörös álrohammal az osztrákot Görgeitől magokra vonják, azt hitetvén el vele, hogy az egyesült magyar sereggel van dolga. Így hát Pest előtt nem terveztek komoly megrohanást, meg akarták a fővárost kimélni, mert ez nagy ütközet által könnyen tetemes károkat szenvedett volna. Aulichnak Windischgrätzet mindaddig meg kellett tartani jelen állásában, míg Görgei Welden osztrák tábornokot meg nem verte Komáromot fel nem szabadítá. E feladat megoldva lön, s Auliché volt itt a legnagyobb érdem.

10-kén éjjel a magaslatokon tanyázó magyar csapatok parancsot kaptak, hogy egy kiszámított támadást intézzenek az ellenre, a védett helyeket támadják meg gyorsan és határozottan, egész a kihívásig hozzák az ütközetet, de az ellenség, erejének tökéletes kifejtése után álljanak meg, visszamenvén előbbi állomásaikra; üldöztetés esetében is minden áron helyt kell állni. Az ilyen, a kétszernél is erősebb ellenre tett látszólagos támadások csak nagy elővigyázattal, tetemesb veszteség nélkül intézendők, mert a csata félbeszakítása után a rend fentartása s a következő visszavonulás fölötte nehéz, mert nem csak az elönyömulni

kezdő csapatokat, kivált ha a lelkesültség vezeti őket előre, nehéz hátrálásra bírni, hanem a nyomban követő ellen mindinkább fejlődő ereje is veszélyessé válhatik, s csak a legnagyobb erély s határozott hideg magatartás eszközölhet kevés veszteséget az ily visszavonulásnál.

Főleg az Asbóth ezredes által vezérelt balszárny volt nagyon kitéve, mert azt a vasut felőli részen könnyen körülkerithették.

Hajnalkor az egész csapat odahagyá táborát. Asbóth hadteste a keresztúri magaslatok által fődözve észrevétlenül mehetett előre. Megérkezvén, oly gyorsan tört az ellenre, hogy annak a felállított ágyúk védelmére sem volt ideje elrendezni csapatjait, s így Asbóth észrevévén a rá tüzelő ellenséges csapat védetlen hadi készletét, egy három fontos könnyű kartácsüteget parancsolt előrerohanni s a kitétt ellenséges ütegeket, 6 fontos ágyukat és rakéta-telepet egy század Bocskay-huszár és egy század kun-lovas által ostromoltatá, az első elfoglalt 2 ágyut, a második 3 rakéta-telepet. E győzelmet derék lovasaival Pálincás őrnagy kun-parancsnok, és László, Bocskay-huszár-kapitány vivta ki. E lelkes támadás an-

nál is inkább kiemelendő, mert mind két csapat most volt először tűzben; de az első sikerrel oly bátor és erős magatartást nyert, hogy a későbbi csatákban is kitünő vitézséggel vívott. Az említett két parancsnok és 4 huszár (2 Bocskay, 2 kun) nyertek érdemjelet, Pálinskás őrnagy egy kartács-lövésre jobb karján könnyü sebet kapott.

Miután Kmetty ezredes Uj-Pestig előnyomult, Aulich tábornok a rákosi erdőcskét rohanta meg. (A Collig őrnagy alatt lévő Don Miguelek 1-ső zászlóaljával). Asbóth pedig a téglakemenczéket és a kőbányái szőlőhegyeket foglalta el, az ellenség mindinkább kifejté erejét és csatába ereszkedett, ekkor parancs jött, hogy a csatát félben kell hagyni, az összes csapatok vissza kezdének vonulni.

De Asbóth ezredest már körülfogták, Hardeggen Henrik vasas ezrede, s egy 6 fontos lovas üteg a vasutvonal háta mögé került, s csak azon elővigyázat menté meg, hogy e veszedelmes ponton fél hatfontos üteget, egy század Würtemberg- s ugyanannyi Bocskay-huszárt állított fel. Ezek a derék Würtemberg-huszárok Jelich kapitány vezérlete alatt gyorsan a vasasok elé veték magukat. Asbóth ezredes

tömegbe szólítá gyalog osztályát s személyesen előre vezette a másik század Bocskay-huszárokat, kezébe vevén zászlójukat. A szétszort Würtemberg-huszár század a közben ismét egybegyült, s ujlagos támadást intézett a vasasokra, mire ezek hátrálván, több támadást nem intéztek. A két említett század erős magatartása, s a 6 fontos fél üteg kitünő és gyors tüzelése által sikerült (mert az először szétvert, Kovács kapitány alatti század már nem volt összegyűjthető) a hátráló gyalogságnak, mely váltakozva szembe állt az ellennel és a középben menő ágyuknak, a visszavonulás jelentéktelen veszteség mellett, ezt is két, a tömegbe eső gránát okozá. Az ellenséges lovasság és lövegek e hadosztályt a kereszturi magaslatokig üldözik, de itt Asbóth egész hadosztályát szembe állítá és csatarendben indítá meg, továbbá a 3-fontos ütegek hatásosan tüzeltek a magaslatoknál s a határozott magatartás gátot vetett a további üldözésnek. Miután az ellenséges ágyuk és lovasság eltűntek szem elől, 3 órakor délután a táborba vonulnunk sikerült.

Asbóth osztályában a superintendens fián, a hazája szabadságáért lángoló, 49-ik zászlóaljbeli jeles főhadnagyon Stromskin kívül, kit

a tömegben egy kartácsgolyó ölt meg, gyászolnunk kellett még Harsányi, a derék Bocskayhuszár alkapitány halálát, ki ütközés közben leesett lováról és a vasasok által összevagdaltatott. Az osztályban közemberekből 13 halott, 28 kisebb nagyobb sebesült vitetett át Ráday grófnő Gyömrőn felállított kórházába. Nem állhatom meg, hogy egy, a 63-ik zászlóaljban szolgált 14 éves fiut meg ne említsek, a ki felsőczombjában lövést kapott, midőn a kórházba mentem, az emberszerető Ráday grófnőt a kötözésnél találtam. Kérdésemre: fáj-e fiam? így felelt egész vidámsággal: „Semmi baj ezredes uram! csak azt kívánom, hogy megint hamar kigyógyuljak és megboszulhassam sebemet.“

16-án és 19-én e látszólagos kémlelődéseket folytattuk, a nélkül, hogy a kihívás oly heves lett volna, mint 11-kén. A 60-ik zászlóalj 16-kán a kőbányai szőlőhegyek közt egy vadász zászlóaljjal erős tusába keveredett. Ez osztály miután nem hagyá el elég gyorsan a szőlőkerteket s tüstént nem rendezhette magát, az ellenséges lovasságtól nagyon meg lön szoritva, de a derék parancsnok-, Okolicsányinak csakhamar sikerült a

tömeget rendezni és egy, a 7-ik hadtestből Asbóth osztályához rendelt hatfontos üteg védelme alatt kevés veszteséggel visszavonulhatott s nyugodt, határozott magatartásával a lovasság üldözésétől megmenekült.

April 21-kén reggel a császári táborban élénk mozgás volt észrevehető, és csakhamar jelentékeny csapatokat láttunk előnyomulni, általános rohamra készülődve. Állomásaink azonban már jobban biztosítva voltak, Asbóth ezredes nyílt szárnypontján a maglódi magaslatok két kiálló szögleténél, Csaba és Ecsér felé két sánczot hányatott s a szőlőkertekben vadász-árkokat húzatott, — az ellenség dél-előtti 11 órakor két ágyulövés távolságra előttünk állott. — Mi készek valánk elfogadására.

Nagyszerű látvány volt, a mint a ragyogó napfényben, a gyalog csapatok, ágyutelek és lovasság mindinkább előbbre jöttek, és többen közülünk aggódva várták a kétes sikerű heves csatát. Aulich tábornok parancsot adott, hogy ha az állások meg nem tarthatók, Isaszeghre vonuljunk vissza. Ekkor az osztrák hadsereg tüstént megállott s két egész óráig nyugodtan maradt helyén.

E műtét alkalmasint leendő visszavonulásuk palástolására volt kiszámítva. Délutáni 1. órakor az ellenség visszament táborába, s másnap reggel táborunkba jövő pesti lakosok jelenték, hogy Windischgrätz az éjjel Pestet elhagyta, Budán azonban még hagyott némi őrseget. — Jellachich hadtestével délnek tartott, Windischgrätz pedig Komáromnál april 26-kán még csatába bocsátkozván, az osztrák határszélekre ment.

Az Aulich vezérlete alatti magyar csapatok Pestnél — Asbóth hadosztálya pedig Soroksárnál ütöttek tábort.

Asbóth hadosztálya 28-káig időzött Soroksáron, mialatt ugyancsak két zászlóalja, a 49-ik és 63-ik, zászlószentelési ünnepet ült, és ama nagy szerencsében részesült, hogy Magyarhon két legnemesebb lelkű asszonya, Zichy Antónia és Karolina nővéreket, kik a hazáért a legnagyobb áldozatokat hozták s még most is hozzák, mint zászlóanyákat tisztelheté körében. Adja az ég, hogy ez áldozatkészségökért meglássák Magyarhon fölött a szabadság fényes napját, s hogy nagyreményü gyermekeik, nemes anyjuk és kegyeletos emlékü atyjuk példája szerint, derék

népeik élén, jólét- és dicsőségre vezéreljék azt.

28-kán elvonult Asbóth hadosztályával Csepel szigetére s Ercsinél hidat huzatott a Dunán, a 2-dik Aulich hadtest május 2-án követte, s 4-kén reggel minden csapat átkelt a hatalmas vizen, Budavár ostromára menvén s az első a nádor kertnél ütötte föl táborát.

A

2-ik hadtest hadműveletei

a

Vágnál, különösen a zsigárdi ütközet.

Budavár 1849-ik évi máj. 21-kén történt bevétele után elmulasztá Görgei azonnal támadó műveleteket kezdeni meg az ezalatt a Vág- és Dunánál öszpontosuló császári osztrák csapatok ereje ellen. Ellenben a 19-kén végbement nagysarlói győzelmes döntő ütközet s Komáromnak ápril 26-iki fölszabadítása után a Buda bevételeire oda visszavezetett csapatokat még az erősség elfoglalása után is Budán és Pesten, mint teljes békében, nyolcz napra beszállásolá. Ezen nyugvás egészen szükségtelen és semmi alapra sem volt fektetve, mert a lovasság, melyet Görgei az ostromra leho-

zott, teljes 3 hétig vesztegelt Buda környékén, a gyalogságból pedig, ennek nagy száma miatt, naponkint csak 4 zászlóalj állott szolgálatban, s így épen nem volt kimerülve. Ha be is bizonyulna, a mi még kérdés, hogy Kossuth csakugyan kívánta Görgeitől Buda bevételét, ugy először — mint már ismételve kimutattuk és a mint történt is — Görgei nem vála az az ember, a ki hajlandó lenne parancsokat elfogadni, ha ezek nem saját nézeteihez mérttek; másodsor: szükséges volt-e egy harmadrangu erősség ellen, mely várüregézzel nem levén ellátva, s kitartó bombázást kiállani képtelen, 30,000 gyalogot és 8000 lovast vezetni? — Komáromból pedig, hol a sánczokon 300 ostrom-ágyu állott, e nehéz telepek közül egyetlen egyet sem vinni magával? (holott a hadsereg akkor gőzhajókkal is rendelkezheték;) kérdem: miért hagyá Görgei az ostrom-telepeket Komáromban? kérdem: mi teendője volt a 8000 huszárnak Buda alatt? (mely erőd őrsege csupán 3500 gyalog és 1 szárny vértésből állott.)

Azalatt, mig Görgei — az osztrák sereg Komárom felszabadítása után csaknem egészen feloszolván — győztes hadaival Bécs ellen vo-

nulhatott volna, — ott van Komárom vára egész biztonságban, csupán a közönséges szolgálattételre hagyván hátra bizonyos csekély őrseget. — És ha a Pest előtt álló Aulich tábornok- és Asbóth ezredesnek csak ötven nehéz ostromágyut küld Komáromból, melyekkel ezek Budát (négy póntról, a kis és nagy svábhegyről, a sashegyről és a sz.-Gellérthegyről uralkodván fölötte — megadásrai sikertelen felszólítás után) 24 óra lefolyta alatt romba löhették volna; — e bombázás után Aulich 12000 embere tökéletesen elégséges leendett a 3500 főnyi csekély őrség megfékezésére, ha ez magát meg nem akarta volna adni. Ekkor Aulich hadteste délre küldetvén, a Görgei-féle nagy hadsereg — miután semmi ellenség sem létezik hátul — akadálytalanul működhetik Bécs ellen, és így nem lett volna szükséges a Bánságba Erdélyből vonni ki csapatokat, Bem pedig Galicziába törhetett volna be. Ennélfogva a nagy hadsereg visszavonulása Budára s ennek olymódoni ostromlása, a mint ezt Görgei tévé, — egyedül ez utóbbinak már akkori áru-
lása felől tesz biztos tanuságot. Ez pótolhatlan mulasztás volt, miután Panyutin orosz hadteste csak június 12-dikén érkezék Pozsonyba az

éjszaki vaspályán; így Görgei azon hibáját, hogy a magyar hadsereget Budára visszavezette, még némileg jóvá tehetné volna, ha máj. 22-én gyorsmenéssel a Duna jobb partján előrenyomul, az akkor még egyedül álló osztrák hadseregen áttör, s a háborúnak előnyös fordulatot adva, békét eszközöl. Azonban Görgei ezt nem tevé, még drága 8 napig Budán maradt, s mintha csak kiszámította volna, addig késedelmezett, míg az oroszok az osztrák haderővel egyesültek; s három hadtestet, az 1-sőt, 2-ikat és 3-kat, máj. 28-, 29- és 30-kán csak ekkor indít el Budáról rövid napi menetekben a Vághoz, s küldi Kmetty hadosztályát Székes-Fehérváron át Pápa felé; — így erejét minden irányában megosztá a nélkül, hogy valahol erős lenne, és csak némi eredményü támadó művelethez is foghatna.

A Duna jobb partján állott még a 6000 emberrel bíró Kmettyn kívül a 7-ik hadtest (Pöltenberg) 12,000 embere Győrött, s a 8-ik hadtest Klapka parancsnoksága alatt 10,000 emberrel Komáromban és Kosztolányinak 4000 főnyi hadosztálya Csallóközben; e csapatosztályok összesen 30,000 főnyi egésztest képeztek.

A Vág-vonalat már előbb, Buda ostroma alatt megszállá Horváth ezredes 3000 emberrel. — Görgei Armin őrnagy ezzel egyesülve, megszállta a bányavárosokat a 3. hadtestből kiválogatott 2000 főnyi javasereggel.

Igy az egész magyar dunai hadsereg Görgei tábornok parancsnoksága alatt Trencséntől Csornáig terjedő hosszú vonalon volt felállítva, — mi bizonyára nem oly elhelyezés, hogy támadó hadműveletre lehetne gondolni.

A főnebb említett három hadtest, az 1-ső (Nagy Sándor), a 2-ik (Asbóth), a 3-ik (Kne-zich), jun. 2-ik, 3-ik és 4-én megérkezett a Vághoz; az első megszállá Mocsonokot, a két utóbbi Érsekujvárt, és ezen helyzetben, csupán a Vág mentén figyelőleg portyázva, maradtak 12-kéig, tehát ujjalag 10 napon át egészen tétlenül.

Ekkor értesült Görgei, hogy az oroszok Pozsonyba megérkeztek, s csak most határozá el magát, midőn az ellenség 20,000 gyalog és 40 ágyuval erősödött, hogy a magyar sereget, mely oly hősileg harczolt, mészárszékre vigye; ezt következetesen megosztott hadműveletek által mindig elszigetelvén, néhányszor veresé-

get szenvedni engedje; az ellentállás lehetősége felől főhadiszállásáról és saját szavai által terjesztett kétkedés által demoralizálja, s ekként az ő későbbi árulását előkészítve, — a további védelem lehetetlenségét, mint a körülmények kényszerűsége által parancsoltat állítva elő, — végre a kormánytól elszakadva, ennek az engedelnességet nyilvánosan felmondva, az ő dictátorrá való kinevezését kiereszokolva, Világosnál a fegyvert letegye; önmagának azonban, mint ezt Windischgrätz már január hóban megígérte neki, díjul teljes bocsánatot, minden további kereset ellen biztosítást — mint ezt a Zichy-család által indított pör tanusítja, — Klagenfurtban évpénzzel ellátott tartózkodást, de egyszersmind megvetést, a világtóli elítéltetést arat. A „Leichtthum“ czimü lipcsei hetilap Görgeit a semmirevalóság világtörténelmi szörnyének nevezi.

Jun. 12-kén a 2-ik hadtest Guttán keresztül, hol hidat vertek, Csallóközbe küldetett, hogy ott egy kiválasztott ponton, az érsekujvári Dunán egy második hidat készítsen, s hogy így a Vágon túl előnyomulva az ellenség jobbszárnyát megtámadja, ezután pedig szétterjeszkedve s Farkasd- vagy Negyednél egyesülve a

3-ik hadtesttel, ennek részére lehetővé tegye az átkelést.

Ezen, t. i. a 3-ik hadtest, míg a 2-ik a járhatlan mocsáros vidéken a legnehezebb műveleteket végzé, egészen tétlenül állott Érsekújvárott, sőt még a hidkészítéshez szükségelt anyagot sem gyűjté össze s vivé a kitűzött helyre, hogy a 2-ik hadtest megjelenésekor a tulsó oldalon ennek azonnal segédkezet nyújtott volna.

A 2-ik hadtest 13-án Pusztá-Aszódra vonult, — mely Guttától 1 mérföldnyire, szorosán az érsekújvári Duna-ág partján fekvő tanya, — hogy itt, hol a Duna kanyarodik, s a Dudvág folyóval egyesül, mint erre legalkalmasabb helyen, hidat építsen. A hadtestparancsnok Asbóth ezredes még aznap elküldé Szekulits ezredest Vásárut felé egy ott levő osztrák dandár (Derschatta) foglalkodtatására, nehogy ez a hidépítést háborgassa. Kisfaludy dandárja — ki a hadtest legvitézebb parancsnokainak egyike — Guttánál nagyobb csolnakokon átszállítatott, s a Duna bal partján egész Sereg-Akolig (szállás), Pusztá-Aszóddal átellenben, küldetett, hogy a hidépítést minden ellen fődözze. E dandár visszavetett egy, a tulsó par-

ton álló vadász-zászlóaljat, ugyanezt tevé a Szekulits-osztály az ellenséges Derschatta-dandárral, s így a négy század utász 14. és 15-dik közti éjjelen, Komáromból hozott talpaktól, elkészíté a hidat P.-Aszód és Sereg-Akol közt.

Junius 15-kén a hadtest 3 dandára Aszódnál a Duna jobb-, Kisfaludy dandára Sereg-Akolnál a Duna balpartján táborozott.

A táj, ugy az érsekújvári Duna-ág jobb és balpartján, mint szintén a Vág és Dudvág folyócska közt, egészen el volt öntve s terjedelmes posványnyá vált, — az itt fekvő helységek közt csak keskeny töltések tartják fenn a közlekedést, — s a Dudvág bal partján végig, valamint a Vág jobb partján fölfelé keskeny utak — mint szorulatok — vezettek az ellenségtől megszállott területre.

A 2-ik hadtestnek a szerint azon fölöttébb nehéz föladat jutott, hogy e posványos földön a sokkal erősebb ellenséges haderő ellen támadólag nyomuljon előre, s ezt jobb szárnyán elsöpörje.

Ha a főtábornok a 2-ik hadtest e műveletét a másik két hadtest és a Szerednek átellenében Semptén álló Horváth-osztály öszhangzó s erélyes közreműködése által támogatta volna s a

helyett, hogy 10 mérföldnyi távolságra parancsokat küldött serege után, — táborkarával maga is megjelent volna a harcz színhelyén, miszerint ennek megszemlélése által fölvilágosítva, egységet öntsön a három hadtest mozgalmába; akkor sikerülhetendett a megtámadás, mert bár az ellenség tetemesebb haderővel rendelkezhetett, a morális tulsúly mégis a magyarok részén volt azon áldozatkész vitézség- és győztes bátorságnál fogva, melylyel hazája léteért harczolt.

Az osztrák dandárok, számra 4, (itt meg kell jegyeznünk, hogy a császári dandárok még egyszer oly erősek voltak mint a magyarokéi, mert ezek csak 2—3 zászlóaljból, amazok 5—6-ból állottak,) a Vágon tul lépcsőzetesen valának felállítva, úgy hogy a hol szükség volt, egymást kölcsönösen támogathatták. Ezek a következő dandárok voltak. Pott Farkasdon és Zsigárdon, Hertzinger Pereden és Sellyén, Theissing Deákiban és Galanthán. A negyedik dandár, hol a hadparancsnok Wohlgemuth altábornagy személyesen jelen volt, Szereden Benedek alatt volt felállítva. Az osztrák lovaság parancsnoka Burits tábornok vala. Mindössze 24,000 gyalog, 4000 lovas, 1 üteg ágyu-

és 2 üteg röppentyüvel. Panyutin hadosztálya, mely 16-kán Nagy-Szombatba érkezett, az osztrákok tartalékját képezé. Összesen 40,000 ember 120 ágyuval.

Ezek ellenében állt Horváth 3—4000 emberrel Sempténél, Nagy Sándor tábornok 10,000 emberrel Mocsonokon, Knezich tábornok 9000 emberrel Érsekújvárott, Asbóth ezredes 9000 emberrel P.-Aszódon; mindössze 32,000 ember 110 ágyuval, ezek a mint látszott, arra voltak rendelve, hogy a támadás műtételét megkezdjék.

Mint mondám, egyesült erő s erélyes vezénylet mellett ez sikerülhetett volna. Lássuk, minő intézkedést tett a magyar főtábornok?

A 2-ik hadtest azon parancsot kapá, hogy Szekulits osztályát hátrahagyva az aszódi hidnál, 16-kán hajnalban csak 5 zászlóaljjal, 3 üteggel és ehhez mért lovassággal induljon el, támadja meg az ellenség állását, Farkasdot foglalja el, itt jobb szárnyával szilárd állást vegyen, és a 3-ik hadtestteli közlekedés végett a Vágon azonnal hidat építsen.

A 3-ik hadtestnek parancsolva volt, hogy ugyanez napon Sellye felé Szelöczénél, — az

1-ső hadtestnek pedig, hogy Sopornya felé cselmozgást tegyen.

Ha a főtábornok a 2-ik hadtestet arra szánta, hogy ez a Vágon túl lépcsőzetesen felállított császáriak ellen a támadó működést komolyan megkezdje, — a mint a rendelet következő pontja jelenté: „A hadtest jobb szárnyát Farkasdon szilárdul felállítani“ — (e szerint Farkasdot el kellett foglalnia), úgy ezt a többi magyar hadtesteknek is komolyan kellett volna támogatniok, nem pedig, a mint történt, csak cselmozdulatok által, melyek csak abból álltak, hogy a tulsó parton megmutatták magukat. A 3-dik hadtestnek az lett volna rendeltetése, hogy Szelöczénél, az ott alig 100 lábnyi széles Vágon hidat építsen, mi, már készanyag levén, legfőlebb 6 óra alatt megtörtént volna; az 1-ső hadtestnek és Horváth ezredesnek Sempténél kellendett az átmenetelt erőtetni, vagy legalább komolyan megkísérteni. Azonban mindez nem történt meg. A mint épen említök, a Vág és Dudvág közti térség terjedelmes mocsár volt; Farkasdra csak egy keskeny szorulaton, mint száraz uton, szorosán a Dudvág balpartján, juthatni. Ezen ut Királyréven és Zsigárdon víz keresztül; e szerint,

hogy a rendelet értelmének megfelelhessen, Királyrévet és Zsigárdot be kellett vennie, mert Farkasdot csak így lehetett elfoglalni. Hogy a rábizott feladatot annál biztosabban megfejtse és a Vág tulsó partján állva maradt hadtesttel a közlekedést minél előbb helyreállíthassa: Rakovszky őrnagy parancsnoksága alatt a 48-ik zászlóaljat, valamennyi utász-századdal — egynek kivételével, mely az aszódi hidnál maradt — 15- és 16-dika közti éjjel Guttánál átszállítván, elküldé azon parancscsal, hogy a guttai révtől a Vág jobb partján Negyedre vezető keskeny töltésen nyomuljon előre s az ellenséget Farkasdról vesse ki, és így az 5 zászlóalj Aszódról történő homloktámadását, az ellenséges Pott-dandár ellen, támogassa, az utászok pedig azonnal a hidépítéshez kezdjenek. Negyednél, mely helység szilárd állásánál fogva erre legalkalmasabbnak találtatott, Rakovszky őrnagy kapott még egy és fél úteget és egy szárny Würtemberg-huszárt. Az utászok Negyedre érkezvén, a Vág egyik partján sem találtak hidanyagot, s előbb a legnagyobb megerőtetéssel kellett nekik az ottani hajómalmokat és a Negyed helységében szűken találtató faanyagot kizsarolni.

Rakovszky őrnagy, mint később látni fogjuk, az ütközetre későn érkezett. A 3-ik hadtest csak egy dandárt küldött Szelőczére, s egész nap az ágyuzást hallgatva, megelégedett csapatjainak ottani fölállításával. Az 1-ső hadtest egyszerű cselmozgást tőn Sopornya felé; Horváth ezredes tétlenül maradt.

Ily körülmények közt, csupán magára szoritkoza, Rakovszky oldalcsapatjának Farkasdra való elküldése által némileg megnyugtatta, — — bár a rendelet tudosításának daczára, miszerint „Zsigárdon és Farkasdon csak kétezszázal van“, bizonyosan tudva volt, hogy ott sokkal nagyobb számú császári csapatok állanak, — Asbóth ezredes 5 zászlóalja, 2 osztály huszár és 3 üteggel hajnalban elindult Aszódról.

Hogy a Dudvág erdővel fődött jobbpártjáról, melynek balpartján, mint főnebb említők, keskeny száraz ut vizs Királyrévbe, ne háborgattassék, az önkéntes Bocskaycsapatot és egy század pozsonyi vadászt Guttárról e célra hozott csolnakokon átszállított, hogy ezek a főcsapatok menetét oldalról fődjék és biztosítsak. Nem sokára kitünt ezen ovatosság szükségessége, mert e zászlóalj nem csak az erdőt találta vadászokkal megrakva, kiket azonnal kiszori-

tott, hanem királyrévi utjában a Dudvág tulsó partján e zászlóaljából álló osztrák hadoszloppal is találkozott, mely Vásárutról Nádszezen keresztül vagy véletlenül, vagy vett hírek nyomán küldetett e napon Pott dandárjának segítségére. A pozsonyi vadászokkal egyesült hitünö derék Bocskay-csapat és ezen ellenséges hadoszlop közt reggeli 7 órakor kezdődött a viadal; de minthogy ez az előnyös erdőszéli állást bírta s jóval előbbre is volt, hamarabb ért Királyrévbe, hol a főnebb említett zászlóaljat a hidnál egész nap sakkban tartotta.

Az 5 zászlóalj, az ellenség által nem gátoltatva, hanem a részben posványos földön nagy nehézséggel küzdve, — a gyalogság néhol térdig gázolt a vízben — Asbóth ezredes személyes vezénylete alatt haladt előre, s fél 8 órakor ért ki a szorulatból, hol a posványos föld szilárdabbá válván, a csapatok fölállítása lehetővé lön. Minthogy épen a facsoportozatok és kukoriczaföldek elfődték az állást, pihenés tartatott; a parancsnok összegyűjté a dandárnokokat s kiosztá előleges parancsait. A 25-ik zászlóalj (Rezsni kapitány, egy fiatal, tehetség-s bátorságteljes tiszt alatt) azon feladatott kapá, hogy Királyrévet, mely ellenséggel meg

volt rakva, minden áron elfoglalja, s a tulsó parton odavonuló Bocskaycsapat- és vadászokkal egyesüljön; e zászlóalj mellé félüteg adott. A Don Miguelek és az 56-ik zászlóalj Collig őrnagy parancsnoksága alatt azon rendeletet nyerték, hogy Zsigárdot támadják meg; a 60-ik és 54-ik zászlóalj Kisfaludi dandárőrnagy alatt, mint tartalék, a központban maradt. A lovasságból három század Würtemberg-huszár a jobbszárnyon, egy század Bocskay-huszár pedig a balszárnyon állittatott fel hátul. Ezek voltak az előleges intézkedések. A csapatok 8 órakor csatarendbe állittattak; ekkor jött át a mocsáron két paraszt Farkasról azon jelentéssel, hogy az ellenséges zászlóalj onnan éjjeli 2 órakor Zsigárdra indult, mi valószínűleg azért történt, mert a guttai révések a 48-ik zászlóalj előbbi este megkezdett átszállításáról jelentést tehettek. A mint az 5 zászlóalj az erdőcskéből kiért, azonnal meglátszott Zsigárdtól jobbra Pottnak három zászlóaljból álló, soronkint felállított dandárja, a második csatarendben 2 hadoszlop állt; 2 ütegből fél üteg Zsigárd előtt körül volt sánczolva, fél üteg a jobb szárnyon, a másik egész üteg pedig a középponton vala elhelyezve; ágyui a gyalog-

ság sora előtt állottak. A jobb szárnyon, egészen hátul, két osztály lovasság állt. — Erős ágyulövésnyi távolságra az ellenség megkezdé az ágyuzást, mi valószínűleg azért is történt, hogy a Deákiban és Sellyén álló Hertzingerdandárt megtámadtatásáról tudósítsa.

A 25-ik zászlóalj már ezelőtt elvált a tömegtől s elszántan Királyrévnek indult, kiszorítá a benn levő ellenséges zászlóaljat, mely Alsó-Sellyére indult.

Asbóth ezredes a Don Miguelek és az 56-ik zászlóaljból az első csatarendben, fél távoköznyi osztály-oszlopokat alakított, melyeket mozgalmi lépésben indított előre; a 60-ik és 54-ik zászlóaljak szintén osztályoszlopokban nyomultak előre a térkör mögött lőtávolságnyira; a középponton 12 ágyu volt öszpontosítva, s a második csatarend mögött kettős oszlopban álcázva. Részünkről még egy lövés sem történt; a másik fél üteg a balszárnyon a lovassághoz volt adva. A zászlóaljak bátran nyomultak előre; az ellenség golyói már a parancsnok kísérete közé ütöttek, egy altiszt halálosan megsebesült, Salamon főhadnagy lova lesujtatott, s ő maga is sebet kapott a lábán. A balszárnyoni lovasság most azon

parancsot vevé, hogy ügetve induljon előre, szárnyalja túl az ellenség jobb szárnyát, s támadja meg annak oldalékját; ezzel egyszerre vágatva ment a középpont 12 ágyuja túl az első csatarend elé, s oly heves tüzet szórt az ellenség egész sorára, miszerint ez tüstént megfordult, s balra kanyarodva, Zsigárdra vetette magát. Mert a körülsánczolt fél üteget jobbszárnyunkról egyszázad Bocskay- s félszázad Württemberg-huszár támadta meg s el is vevé Kompert főhadnagy alatt. A Don Miguelek és a 56-ik zászlóalj most megrohanta Zsigárdot, mi Collig őrnagy és Mándy osztályparancsnok s alezredes vezénylete alatt sikerült is. Az ellenség Peredre vonult vissza; a 25-ik zászlóalj elvett több podgyászszekeket, elfogott két tisztet és 60 közembert, kik Aszódra küldettek.

Délelőtti 2 óra volt. Rakovszky őrnagy, ki a 48-ik zászlóalj sok bajjal járó átszállítása miatt, azután pedig a fölöttébb rossz töltésen csak nehezen haladhatott előre, még nem mutatkozott; a 3-ik hadtestről semmi hír. — A csapatok a menet- s az ütközetben kifáradtak, így kénytelen volt Asbóth ezredes az ellenség üldözésével felhagyni, s az 5. zászlóalj állást vön Pered előtt. A 25-ik és 54-ik zászlóalj a

bal-, a 60-ik és 36-ik a jobb szárnyat, a Don Miguelek Zsigárdot, a Bocskay-csapat és a vadászok Királyrévet tartották elfoglalva, valamennyi ágyu a középponton volt egyesítve.

A csapatok pihentek, várva Rakovszky megérkezését, miközben a negyedi hid állapotának mibenlétéről hír jött. Asbóth ezredes nem is távozhatott nagyon messzire támpontjától, Aszódtól, nehogy a mocsáros földön, — hol a visszavonulás csak a szorulaton keresztül lehetséges, s hol az osztrák Hertzinger-dandár melynek Deákiban és Sellyén való állását a zsigárdiak mint bizonyosat jelentették, minden perczen megjelenhetett, — az elnyomatás veszélyébe jöjjön.

Ekkor jelentették a már Alsó-Selyéig előrelovagolt huszárok, hogy tetemes ellenséges hadoszlopok közelednek. Az egész Herczinger-dandár, 2 gránátos-, 3 gyalog-, egy vadász-zászlóaljjal és 3 osztály vértessel közeledett Pott dandárjának támogatására. E dandár elé a 25-ik és 54-ik zászlóalj a lovasüteggel és 3 század Würtemberg-huszar állittatott, a vitéz Kisfaludy őrnagy parancsnoksága alatt; a 60-ik és 54-ik zászlóalj a hadtestparancsnok személyes vezénylete alatt Pott dandárát fogadá,

mely három zászlóaljából állott s újra kijött Peredről. A két 6-fontos üteg oly hatásos tüzet kezdett az ellenség ütegeire és 3 zászlóaljára, hogy megállni kénytelenítették. A 60-ik és 56-ik zászlóalj két sortüze és rohamlépésbeni előnyomulása még egyszer hátrálásra bírta az ellenség zászlóaljait. Ekkor jelenté Collig őrnagy, hogy Zsigárdon tulerő által támadtatott meg, a jobb szárnyon a 3 század Würtemberg-huszárt Privoda őrnagy, Herczeg és Toperczer kapitányok alatt 4 osztály vértés visszaveti, s az egész balszárny rendetlenségbe jő. Asbóth ezredes délutáni 3 órakor általános visszavonulást parancsol; a 60-ik és 56-ik zászlóalj feltartja az ellenség 3 zászlóalját, míg a Don Miguelek Zsigárdról eltávoznak; a jobb szárny a hadtestparancsnok személyes vezénylete alatt a legszebb rendben en echiquier vonul vissza, mit legkisebb veszteség nélkül végrehajt.

Nem ily szerencsés a balszárny; a lovas-üteg kifogyott löszereiből, a Würtemberg-huszárokat nem lehetett többé összegyűjteni, bár mennyire igyekezett is bátor őrnagyuk, Privoda és kapitányuk, Herczeg, — szétszóródva futottak vissza, ott hagyván a segítségükre küldött 6-fontos üteget s két zászlóaljat. A tüzér-

parancsnok, Philippovszky őrnagy, ismételt állásfoglalás által megkísérti a háromszoros tulerőt visszatartani s így a két zászlóaljat megmenteni. Az ellenséges vértések utolérik a huszároktól elhagyatott egyik fél üteget, összevagdadják a kiszolgáló legénység egyrészét, s e nagy ágyu már az ellenség kezében van; — a hős Rezsni kapitány ekkor zászlóaljával tömegesen veti magát a támadó lovasság elé, Kisfaludy őrnagy összegyűjti a már szétvert 48-ik zászlóaljat, melyet parancsnoka, Mikovinyi kapitány gyáván elhagyott volt, s újra előrenyomul; e kettős tűzbe vett ellenséges lovasság megfutamodik, tisztek- és közemberekben számos halottat hagyván hátra, — két ágyu meg van mentve, de két egészen összeromboltat ott kelle hagyni. Az ellenség golyói még mindig ritkitják a derék zászlóaljak sorait, míg Királyréven az önkéntes Bocskay-csapat és egy század Bocskay-husár által fölvétetnek, kiket Asbóth ezredes küldött segítségökre, s így eléri a szorulatot. Az 5 zászlóalj egyesülve a Bocskay-csappattal, most folytatja visszavonulását Aszód felé, s az ellenségtől többé nem üldöztetve, alkonyatkor elérte a hidat.

Rakovszky őrnagy csak 4 órakor érkezett

meg a Zsigárd előtti térségre, s látva a magyar csapatok visszavonulását és saját elkésését, ismét visszaindult Negyedre fél ütegevel és 3 utász-századdal, melyek a hid készítése végett voltak vele, az előnyösen fekvő töltésen körül-sánczolá magát, fölállott s várta az ellenséget.

Az ellenség megelekedve kis kémlő csapatok kiküldetésével, elmulasztá Negyednek komoly megtámadását, s így sikerült Rakovszky őrnagynak megfeszített munkával a hidat elkészíteni, s a 3-ik hadtesttel 13-kán délután helyreállítani.

Ugyanazon uton, melyet a 48-ik zászlóalj Negyed felé tett, még 17-kén éjjel küldetett Rakovszky támogatására az 52-ik zászlóalj.

Igy hiúsult meg a Vágon túli erős állás-vételnek az első kísérlete; de nem azért, mint-ha a sereg nem tanusított volna annyi bátorságot mint más előbbi ütközetekben vagy Budavár rohamánál, sem rossz vezénylet miatt, mint Görgei a kormányzónak jelenté, — hanem ennek oka egyedül a hadmunkálati iroda balintézkedésében rejlik, melynek Tatán 1849-ik évi jun. 15-én kelt rendelete határozottan mondja : „Farkasdon áll egy zászlóalj, hasonló erejű osztály van Zsigárdon és Pereden, — a

Sellyén álló ellenséget a harmadik hadtest sakkban fogja tartani, s nem jöhet a Zsigárdon megtámadott osztályainak segítségére. — E szerint önnek (Asbóth ezredes) könnyü lehet 5 zászlóaljjal és 3 üteggel az ellenséget visszaverni, a jobb szárnyával Farkasdon szilárd állást venni.“ *)

Asbóth ezredes két zászlóalj helyett két teljes dandárt talált, s ellenében, kinek legfőbb 4000 embere volt, 9000 állott, s e szerint Rakovszky őrnagy ovatos kiküldése a főfeladatnak, t. i. a 3-ik hadtesttel a közlekedést helyreállítani, tökéletesen megfelelt, s így a főtábornoktól nem megfeddést, hanem a legbajosabb helyzetben tanusított ovatosságért elismerést érdemelt volna.

---

*) E rendelet, mely a helyszínét nem ismerve fölteszi, hogy P.-Aszódról közvetlenül Farkasdra lehet menni, s azt mondja, miszerint a 2-ik hadtest jobb szárnya Farkasdra, balszárnya pedig P.-Aszódra támaszkodjék, minnek — ha történik — az leendett következménye, hogy az ellenség a hadtest egymástól egészen elvált két szárnya között lett volna, minthogy Aszódról Farkasdra Királyréven és Zsigárdon kellett volna mennie, — hadászati szarvashiba volt, melynek következménye könnyen a második hadtest egy részének megsemmisülése lehetett volna.

A peredi ütközet.

Ámbár a hadi főparancsnokság a 2-ik hadtestnek a június 16-án végbement zsigárdi ütközetről szóló jelentéséből világosan láthatá, hogy osztrák részről sokkal jelentékenyebb haderő van már Perednél a Vág mögött összepontosítva, mintsem oly csekély erővel, mint a 2-ik hadtesté (mindössze 7400) ember, sikeres támadást lehetne intézni, — és hogy Panyutin orosz hadserege ekkor már Nagyszombatba érkezett; s ha a fővezérnek mégis szándoka volt áttörni az ellenséges vonalon, ezt csak az egyesült harmadik hadtest, s Horváth és Kosztolányi osztályaival eszközölhetné sikeresen — s ámbár Klapka tábornok június 19-én komolyan figyelmezteté Göргеit e körülményre : — mindazáltal még most is az eddigi hibás modorban, t. i. elkülönített erőkkel folytaták a harcztot, s miután a 2-ik hadtest a hadműveleti irodának jun. 18-kán jelentést tett az iránt, hogy a közlekedési hid Negyednél már elkészült, jun. 20-dik napjára Görgői a következő rendelkezést adta ki :

Az egész 2-ik hadtest (Asbóth) június 20-án

napfölkeltkor megtámadja az ellent peredi állásában.

Klapka tábornok Kosztolányi osztályával s a komáromi védsereg 4 zászlóalja s 2 osztály Károlyi-huszár a hid földözése végett Aszódra vonul, s ha a 2-ik hadtest támadása nem sikerül, ezt magához veszi, — ugyanekkor Klapka tábornok Derschatta dandárával száll szembe.

A 3-ik hadtest (Knezics) a 2-ik hadtest támadását gyámolítja, de csak akkor megy át és előre a Vágon, ha már a 2-ik hadtestnek sikerült Zsigárdot bevennie.

Az első hadtest (Nagy Sándor) és a Horváth-osztály csak tünnetőleg működik mint 16-án.

Az osztrák hadi erő Wohlgemuth altábornagy parancsa alatt 20-án már 3 teljes dandárban (Pott, Hertzinger, Theissing és a lovassági parancsnok Burits) voltak Perednél összpontosítva, összesen legalább is 14,000 ember s 8 ágyúüteg, a mint ezt az e napon elfogott tiszték is bizonyíták.

Nagy Sándor tábornok és a Horváth-osztály ellenében csak egy dandár állott, melyet ő könnyen visszanyomhatott s hátban támadhatott volna meg.

A 3-ik hadtestnek egészen szabad tere nyílt, Negyednél a hid már készen állt és Szelöczénél is ott voltak már a hidkészletek, a Vágfolyam pedig e helytt fölötte keskeny, úgy hogy ezen hadtest akadály nélkül vonulhatott volna át az egyik vagy a másik, sőt mind a két helyen s oldalban támadhatá meg az ellent.

Valjon tehát a fővezér miért nem rendelkezett úgy, hogy azalatt, míg a 2-ik hadtest az ellent ama vonalban támadja meg, a 3-ik szintén a hajnali szürkületben Negyednél átkeljen a Vágon, s a zsigárdi erdőt balra hagyva el, a farkasdi uton Sellye felé nyomuljon előre, s az ellen állásának túlszárnyalása után balra kanyarodjék, mi által az egész hadsereget körülkerithette volna, — ezt csak Görgeinek később makacsul követett és folytatott elszigetelt hadi működéséből s végre is világosan kitüntetett árulásából lehet kimagyarázni.

Mint már említök, a főnebbi rendeletben az állt, hogy Görgei tábornok a 2-ik hadtestnél meg fog jelenni, de azt is világosan meghagyá, miként Asbóth eredes napfölkeltkor támadja meg az ellent.

A 2-ik hadtest tehát, hogy pontban virradatkor kezdhesse meg a támadást, mivel aszódi

táborából Zsigárdra csak 5 óra alatt érhetett el, éjjél előtt pontban 11 órakor indult el. A hadtestparancsnok csapatjait, az ezt megelőző napon lelkesíté, jó hangulatba hozá, kettőzött díjat s adagokat kaptak, a 16-ki csatában magukat kitüntetett tisztek és zászlóaljok közt ünnepélyesen osztá ki az érdemjeleket, Rezsni századost őrnagygyá nevezte ki. A véletlen úgy hozta magával, hogy épen jun. 20-kára volt Asbóth ezredes születésnapja, mi reá és öt szerető csapataira nézve buzdításul s kedvező előjelül szolgált, — átalán véve a legjobb szellemtől valának áthatva.

A kora regg is igen kedvező volt a támadó félre nézve, sűrű köd szállván le a földre, mi közeledését elfödé, s az ellen állásáról pontos tudósítások érkeztek.

Ez ugyanis Királyrévet csak gyöngén, Zsigárdot két zászlóaljjal tartá megszállva, az egész osztrák lovasság jobb szárnyukon tanyázott, középpontjuk a jobb szárny elébe helyezve Zsigárd és Királyrév közt állott, a tartaléksereg mint támpont Pered előtt. Az ellen új csapatokkal kiegészített hadereje 10 gyalog zászlóaljból, 2 gránátos és 2 vadász-zászlóaljból, s 3 ezred lovasságból, 8 ütegből, köztük

két tizenkét fontos, s 2 röppentyütelepből állt.

Görgei tábornok nem jelent meg.— Asbóth ezredes a szorosut kimeneteléhez érkezve, összehívta osztályparancsnokait s a tüzérség főparancsnokát, Phillippovszkit, s tudatva velök a kedvező állást, rögtöni támadásra szólítá föl, de Szekulits ezredes azt véleményezvén, hogy a főtábornokot be kell várni, Asbóth egy óráig várakozott. Tovább azonban annyival inkább nem lehetett itt vesztegelni, mert Rakovszky Negyed felől kiküldött csapatjának parancsa volt szintén hajnalban előnyomulni, s az osztrák állást oldalvást megtámadni, s így a késedelem által e csapat veszélyezve lett volna.

A 9 zászlóalj tehát olyképen ment csatarendbe, miszerint Szekulits hadosztálya, 5 zászlóaljjal s 3 üteggel, köztük egy 12 fontossal, a középpontot képezve, az összes lovasság, a Württemberg-huszárok Privoda őrnagy első osztályát kivéve, Mandy alezredes parancsnoksága alatt osztályfokozatban jobbra, de fél távolnyira a legszélsőbb balszárnyon felállítva, a 25-ik és 54-ik honvéd-zászlóalj Kisfaludy dandár-őrnagy alatt a jobbszárnyon áll két

üteggel, míg Rakovszky őrnagy, kinek parancsa van, hogy a hadtesttel egyszerre támadjon, a jobb szárnyat képezendi. 2 zászlóalj és Privoda huszár-osztálya, s a lovassági üteg a tartalék-hadat képezik csatarendnyi távolban a közép mögött.

Pontban 7 órakor, épen a mint a köd oszlani kezdett, a csatarendben felállított csapatok előrenyomulnak.

Királyrévet a pozsonyi két vadászzászlóalj csekély ellentállás után beveszi, a 49-ik és 60-ik zászlóalj Zsigárdra rohan, s e helység Rakovszky őrnagy által támogatva, kezünkben marad, az ellen balszárnya Pered felé vonul.

A magyar balszárny két ütege az osztrákok erősen álló jobb szárnyára jól irányzott tüzelést kezd, a központ ütegei megoszolva, a 12 fontos üteg egy fél kanyarulatot tesz, s az ellen jobb szárnyának zászlóaljait keresztüzbe veszi, s megingatja. Ekkor Mándy alezredes a főparancsnok rendeletére előáll 4 osztály lovasságával s rohamra vezeti őket. A legelő lovagló Württemberg-huszárok meg akarván bocsulni a 16-ki kudarczot, mindenikök egy-egy hős, az osztályos arcvonalban előre nyomuló 2 osztrák lovas ezredet visszanyomják ingadozó

gyalogságukra, s az egész ellenséges vonal ingadozni kezd, jobb szárnyukat keresztültörik a mieink, s ez a központtól elszakadva Alsó-Sellybe vonul vissza, üldöztetve Mándy és Kisfaludy által. Asbóth ezredes parancsot ad e dandárnak, hogy hagyjon fel az üldözéssel, és inkább oly állást vegyen, hogy az ellen szétvert jobb szárnya központját többé ne támogathassa.

• Az osztrák lovasság még egyszer rendbe szedi magát s a mai napon önmagukat felülmuló huszárok ismét visszanyomják s egészen szétverik őket, s nem is mutatkoznak többé a csatatéren.

Az alatt, míg ez a magyar hadsereg balszárnyán történik, Asbóth ezredes Zsigárd felől Peredet arczvonaltban 3 zászlóaljjal s oldaltban két zászlóaljjal megtámadja, s Rakovszky őrnagy parancsot kap, a zsigárdperedi erdőt megkerülni s az ellent hátulról megtámadni.

Wohlgemuth altábornagy jobb szárnyának elvesztése után öszpontosító állást foglal Perednél — a nap sorsát ezen helység bírásához köti. 5 üteg védi állását, melyek közül 3 a központban, egy a jobb, másik a balszárnyon gyilkos tüzelést intéznek zárt csapatok-

ban féltávolnyira előre nyomuló zászlóaljainkra.

A 63-ik, 61-ik és 60-ik zászlóalj az első csatarendben ingazodni kezd, a 63-ik, mely közé két gránát csap, egészen megzavarodik. Privoda őrnagy egy század Württemberg-huszárral megrohanja a balszárnyon levő üteget, s nem annyira ezek kartácslövésai, mint inkább a sövények mögött lévő vadászzászlóalj rejtek-lövésai megtizedelik s visszanyomják derék huszárainkat, valamint Szekulics ezredest is Zsigárd felől ostromló két zászlóaljával visszaverik.

Erre Asbóth ezredes a tartalékhad 56-ik zászlóalját s a Don Migueleket vezényli rohamra. Ő maga kezébe ragadja a 63-ik zászlóalj lobogóját, rendbeszedi azt, és legelől menve, szemben vezeti őket az öldöklő tűz ellen. Ez a többi zászlóaljra is villanyosan hat, feltartóztatlanul nyomulnak előre s eléri a falut. Az ellen zászlóaljai a legnagyobb elszántsággal védve e helyet, az utczákról, házakból és a kerítések mögül öldöklően tüzelnek. A derék fiuk ismét ingadoznak s már félig birtokukba kerítvén a falut, ezt még egyszer elhagyják. Asbóth ezredes végig száguld a vonalon, s

egyik zászlóaljat a másik után bátorítja, lelkesíti s még egyszer rohamra indítja őket. A főutca már be van véve egész a templomig, iszonyító gyilkos harc fejlődik ki. Ekkor nyomul be végre Rakovszky az érdemjellel koszorúzott 48-dik zászlóalj- és a Bocskay-gyalogsággal hátulról a faluba s az ellenség a legvérengzőbb utcaharc után Deáki és Galantha felé vonul vissza.

És így e napon fényes győzelem, a felső Dunánál a legutolsó, koronázta a 2-dik hadtest hősi küzdelmeit. Több főtiszt s 300 közember lettek foglyainkká. Mindkét részről nagyszámu halott és sebesült borítá el a csatatért.

A hadtest zöme egészen kimerülve a harc fáradsalmaitól, Pered, Deáki és Alsó-Sellye előtt foglal állomást, s mindenik helységet egy zászlóalj és egy század lovasság szállja meg.

Görgei tábornok, ki Komáromból éjjélután 2 órakor érkezik P.-Aszódra, daczára ígéréstének, hogy t. i. a 2-ik hadtestnél megjelenik, s az ütközetet személyesen vezetendi, — az aszódi hid közelében a fák árnyában nyugodott azalatt, — szokása szerint az ütközet kiemenetét alparancsnokai- és a sorsra bizva. Görgei soha egy ütközetet, vagy csak kisebb

csatát sem vezérelt elejétől végig, az ütközet folyama alatt alparancsnokainak soha sem adott előleges rendeleteket vagy tájékozó eszméket, mi magasabb stratégiai ismeretre, vagy a kölcsönös állás felfogására mutatott volna, — többnyire csak az ütközet végén jelent meg, mint Tápió-Bicskénél, Isaszeghnél, Győrnél s Perednél az első napon s megelégedett azzal, hogy egy vagy más csapat élén az ellenségre ütött, ugy mint Komáromnál is július 2-dikán, midőn már a legnagyobb hibákat követték el, Váczon és Nagy-Sarlónál nem is volt jelen.

Csak akkor, mikor már az ágyudörgést mindinkább távolodni hallá, tehát 10 óra tájban ült fel lovára s indult el az 5 órányi távolságon fekvő harctérre. 1 óra után érkezett Peredre épen akkor, midőn a tartalékhad előre nyomult s a legutószor rohantak Peredre, itt személyes tanuja volt a derék zászlóaljok halált megvető vitézségének.

A fővezér megérkeztével küldtek még csak a 3-ik hadtest után. Ezen, azelőtt a hős Damjanich által vezérelt hadtest, mint legpróbáltabb a magyar hadseregben, a híres 3-ik és 9-ik zászlóaljakkal s a Schwarzenberg-, Prinz Preussen és Gyulai-sorgyalogsággal, a csata-

tértől másfélórai távolságban állott egész napon át tétlenül a negyedi hidnál, — Leiningen, Czillich s Földvály osztály-parancsnokok hasztalan szóliták fel ezen hadtest főparancsnokát, Knezics tábornokot az előnyomulásra, ő azzal mentegetőzék, miként parancsa van a fővezér személyes rendeletét bevárni.

Ha ezen hadtest 9000 javaemberével napfölkeltkor vagy legalább az első ágyulövésakor átkel a Vágon, s a Farkasd felől jövő uton Sellyre tartva, az osztrák sereget baloldalán megkerüli, ennek tökéletes elfogatása vagy legalább szétveretése elkerülhetlen lett volna. Az utóbbi még akkor is bekövetkezik, ha Görgei ezen pihent s Peredre 5 órakor érkezett hadtestet azonnal az ellen erélyes üldözésére rendelte volna. Neki azonban elég volt azt Peredre a 2-dik hadtest vonalába vezetni.

Mily egészen más kimenetele lett volna ezen napnak, mi más a következőnek, midön Görgeit egészen visszaverték s az utóbb mégis szétszórt ellen nem oly könnyen szedheté össze magát, s Görgeinek ideje lett volna Nagy Sándort magához vonni s ily tekintélyes erővel az erkölcsileg ismét megrendített ellen irányában szilárdabbul állandott.

Ez azonban nem állt az ő terve- és érdekében. Sőt ellenkezőleg a második napra nézve semmi intézkedést nem tett — a legroszabb állásban maradt meg, az előretolt zászlóaljokat Deákiból és Alsó-Sellyből visszavonta és az előtte fekvő erdőt, állása kulcsát nem szállotta meg, s balszárnyát az ellen által egészen körül hagyta kerítettetni.

Nagy Sándor és Horváth, kik előtt ezen napon, t. i. 21-én nem volt már ellenség, nyugottan állottak, s így lön, hogy a csata 21-én elveszett. S csak Rakovszky dandárának hősi feláldozása eszközlé azt, hogy Görgei a 2-ik hadtesttel keresztül birta magát vágni Aszódra, és ott a sötét éjben a hidhoz juthatott. A 3-ik hadtest fődözte Negyednél a Vág folyóni rendes visszavonulást.

Hanem azért a látszatot meg kellett menteni, Görgei nem látta még érkezettnek az időt, a midőn nyíltan felléphessen. — Asbóth ezredes a fővezérrel tartott szóváltás után, melyben amaz a 3-ik hadtestnek megfoghatlan tétlenségét felemlíté, ez pedig szemrehányást tett neki, hogy önhatalmilag miért intézett támadást (holott Asbóth az erre vonatkozó határozott rendeletet írásban mutatta elő), a

3-dik hadtest parancsnokságáról leköszönt. — Knezics tábornok helyébe épen azért, mert rendeletet, kívánatait hiven teljesíté, a 3-dik hadtest parancsnokává, ugyanakkor egyszersmind tábornokságra emelt Leiningen grófot s a 2-dik hadtest parancsnokává Kászonyi ezredes nevezvén ki, mi különösen az utóbbi miatt, ki a 2-dik hadtestnél egészen ismeretlen volt, a hadsereg akkori kritikus állásában nagy balfogás vala, hanem Görgei titkos terveivel megegyezett.

A dolgok további fejlődését és szomorú ki-
menetelét, a Görgei működését eléggé hiven
jellemző első czikk bővebben előadja.

Eredeti okiratok

a vág-dunai hadjárathoz.

A hadügyminiszter- és fő-hadi-parancsnoktól
a második hadtest parancsnoka, Asbóth ezredes
urhoz.

Helyben.

Főhadi szállás. Buda, máj. 25-én 1849.

Határozat.

Buda bevétele által a közép-dunai hadműveletek Magyarországon teljesen bevégezvék. A sereg tehát teljesen és biztossággal a Felső-Duna és a Vág között állomásozó ellenség elé nyomulhat, ez előnyomulást következő rendszabályok szerint kell intéznie :

Május 27-én 1849.

A III-ik hadtest (Knezics) pontban 7 óra-
kor reggel Budáról Veresvárra.

Az I-ső és II-ik hadtest Budán marad.

Május 28-án 1849.

A III-ik hadtest Veresvárról Doroghra.

A II-ik hadtest Budáról Veresvárra.

Az I-ső hadtest Budán marad.

Május 29-én 1849.

A III-ik hadtest Doroghról Esztergam-
és Párkányba.

A II-ik hadtest Veresvárról Doroghra.

Az I-ső hadtest Budáról Veresvárra.

Május 30-án 1849.

A III-ik hadtest Esztergamból Kőböl-
kútra.

A II-ik hadtest Doroghról Esztergam-
és Párkányba.

Az I-ső hadtest Veresvárról Doroghra.

Május 31-én 1849.

A III-ik hadtest Kőbölkútról Perbetére.

A II-ik hadtest Esztergamból Kőböl-
kútra.

Az I-ső hadtest Doroghról Esztergam- és Párkányba.

Junius 1-én 1849.

A III-ik hadtest Perbetéről Érsekújvárra.

A II-ik hadtest Köbölkútról Perbetére.

Az I-ső hadtest Esztergam- és Párkányban marad.

A sereghez tartozó fő-lőszeri-tartalék az I-ső hadtesttel megy.

Miután az újabb események és a Fel-Duna és Vág közt álló ellenség mozdulatai, a magyar sereg, hadtestek és hadosztályokban a beosztás-, állás- és fordulatra nézve változtatást igényelnek, és a hadi parancsnokság nem lesz mindig egész álláspontnak centrumában, a katonai műtétek sikeresebb és gyorsabb vezetésére tábornokkari központi-iroda állított fel, mely a különböző hadtestek- és hadosztályoknak utját kijelölendi, melynek határozataihoz kell magát minden parancsnoknak tartani.

E központi iroda, melynek ideiglenes főnökeül Bayer ezredes neveztetett ki, egy időre Budán marad, később tán Esztergamba tété-

tik át, ott maradván, míg a körülmények engedik.

Hogy e központi iroda a kitűzött czélnak teljesen és hazánk javára megfelelhessen, a hadtest- és osztály-parancsnokok azon utasítást nyerik, hogy minden 48 órában a történekről és kémjáratokról — fontos eseménynél pedig tüstént — a központi iroda főnökénél jelentést tegyenek, és további rendeleteit a legszigorubban kövessék.

A 3-ik hadtest a menetét illető határozatokat annak idejébe tudomásul veendi.

A hadügyminiszter és főhadiparancsnok,
Görgei Arthur.

A táborkar központi irodájából.

A II-ik hadtesthez (Asbóth)

Esztergamba.

Buda, május 30-án 1849.

Rendeletek.

1849-ik június 1-jére.

A kiadott rendeletek módosítványa szerint, az I-ső hadtest (Nagy Sándor) e napon Köbölkútra megy.

Junius 2-án 1849.

A III-ik hadtest (Knezics) Érsekujvár előtt foglal el állást, jobb szárnyát a Nyitrának irányozván, a szeredi főutig huzódik el.

A II-ik hadtest (Asbóth) Érsekujvárra megy, és a III-ik hadtesthez balra áll fel, az említett uttól balra a Nyitráig huzódván el.

Mind a két hadtest egyesülve előcsapatokat tart a Vágvonala irányában, melyek a tábort egy 2-ik félkörbe zárják. A III-ik hadtest erős vegyes őrjáratot küld Farkasd felé és ott az ellenség állását kikémlelni igyekezik.

Az I-ső hadtest (Nagy Sándor) Jászfaluuba megy.

Kmetty hadosztálya Székesfehérvárott marad.

1849-ik junius 3-án.

Mind a három hadtest megtartja elfoglalt állását, a II-ik és III-ik ismét szemléket tart Farkasd és Tardosked felé.

A munitionalis fő tartalék Kőbölkútra jön.

A tábornoki kar központi irodája még Budán marad.

Görgei Arthur.

A tábornoki kar központi irodájából.

A II-ik hadtesthez (Asbóth)

Érsekujvártt.

Buda, június 1-én, 1849.

A kiadott parancs a szerint módosittatik, hogy az I-ső hadtest (Nagy Sándor) e hó 3-án Nullba megy.

A II-ik hadtest egy szakértő tiszt vezetésé alatt erős kémőrséget küld Szimőre, hogy ott és a Vág-part mentében a folyam alkatáról, a hidépitést illetőleg, tudomást szerezzen. A 3-ik hadtest, valamint az 5-ik és 6-ik hidászcsapat tegnap gyorsmenetben követé.

Nem ajánlhatjuk eléggé, hogy Galgócz (Freistadt) felé biztos kémlelők küldessenek, feladatukul tétetvén, az ott állomásozó osztrák hadtest erejét kiismerni, és azt nem ezredek, hanem zászlóaljok, osztályok és csapatok szerint irni le.

Minden, mi az ellenségről tudomásul véte-
tik, vagy hivatalos uton jön, közöltessék a 3-án
Esztergamba áttett tábornoki központi iro-
dával.

Megbizásból

Albrecht, tábornoki őrnagy.

A tábornokari központi irodából.

A II-ik hadtesthez (Asbóth)

Érsekujvártt.

Buda, június 2-án 1849.

Parancs

1849-ki év június 4-ére.

Az összes hadtest és Kmetty hadosztálya fölvett állásában marad.

A II-ik hadtest erős őrzőjratot küld Farkasd felé: a III-ik hadtest messze menő kisebb csapatokat Tardoskeden át Sellye felé; ezek nyugtalanítsák az ellent.

Ürmény- és Mocsonoknál is, ha hogy még e pontokat el nem hagyá.

Az I-ső hadtest gondoskodik mindenféle hid-készletről, jól megvizsgálván a helyet, hol a Nyitra fölé hid volna hozható.

A Kmetty-hadosztály, a kapott utasításokhoz tartja magát.

Bayer, ezredes.

A tábornok központi irodájából.

A II-ik hadtesthez (Asbóth)

Érsekujvártt.

Esztergam, június 4-én 1849.

Parancs

1849. év június 5-ére,

mely napon a II-ik, III-ik és IV-ik hadtest, és Kmetty hadosztálya felvett állásában marad.

Az I-ső (Nagy Sándor) hadtest, a Nyitrán át a komjáthi táborba vonul.

Bayer, ezredes.

A tábornok központi irodájából.

A II-ik hadtesthez (Asbóth)

Érsekujvártt.

Esztergam, június 5-én 1849.

Parancs

1849 év június 6-ára.

További rendeletig, minden hadtest és a Kmetty-hadosztály ma fölvelt állásában marad.

A folyam mentébeni álláspontok nagyobb biztosítására minden hadtest a Nyitrához 2 zászlóaljzat, 2 osztály lovasságot és 1 üteget küld előcsapatokul, és pedig következő helységekbe.

Az I-ső hadtest Ürménybe. Nyitrán egyedül Horváth főhadnagy kémelelő csapatával erős őrzőjáratot küld Köpösdirig.

A II-ik hadtest Tót-Megyerbe, őrzőjáratokat tesz Negyed felé a Vágig.

A III-ik hadtest Tardoskedbe, őrzőjáratokat Sellye felé a Vágig küldi.

Mind a 3 előcsapat, úgy szintén az előőrs is a Vágnak tart, az őrzőjáratok által kölcsönösen érintkeznek, és minden 48 órában felváltatnak.

A II-ik és III-ik hadtest hidászait és ácsait még ma elküldi Gutára, hol ezek a legnagyobb igyekezettel, szakadatlan éjjeli és nappali munkálódásban a Vág-Duna fölé hidat fognak építeni. A hozzá való készleteket Komáromból kapják, hova a III-ik hadtest egy hidász-tisztje rögtön küldessék is el, hogy ott a várparancsnokságtól az illető készleteket átvevén, Gutára szállíttassa. Ha az ott nyert készlet hidépitésre

nem elegendő, erről még idejében jelentés tétessék.

E hidépités védelmére a II-ik hadtest 1 zászlóalj gyalogságot, 1 század huszárt, és fél üteg 12 fontost küld, mi is már holnap oda intézendő.

Az esztergami, szt.-györgy-kálnai és ó-barsi hidak fedezetei utasítást kaptak, rögtön illető zászlóaljaikba visszamenni.

Albrecht, táborkari őrnagy.

A tábornoki kar központi irodájából.

A II-ik hadtesthez (Asbóth)

Érsekujvártt.

Esztergam, június 6-án 1849.

Gutánál az érsekujvári Dunán egy második hid építésének szükségessége csak akkor állandó, ha már a vág-dunai építkezés be lesz fejezve.

Mindenekelőtt tehát, mint már elintéztetett, az utóbbinak felépítésére kell minden eszközt és erőt felhasználni.

De hogy szükség esetében egy második hidat is vonhassunk, a II-ik hadtest bizza meg Dullesko hidász-kapitányt, hogy Gutánál az érsekujvári Dunapartot vizsgálja meg, s fölkeresvén a hidépítésre alkalmas pontot, jelentésével együtt, mindkét folyampartról világos rajzot küldjön be.

II-ik és III-ik hadtest ellenben a legnagyobb igyekezettel annyi készletet gyűjt a parton, mennyi csak szükség esetében ez építésre felhasználható.

Miután nagyon valószínű, hogy az érsekujvári Duna fölé hid vonatik, igen jó szolgálattal teend a mindenütt található épületfa, melyet fizetés mellett a kormányi ügynök által kell megszerezni.

Naponkint jelentést várunk a munka folyamáról és a szerzett épület-fáról.

Bayer, ezredes.

A tábornoki kar központi irodájából.

A II-ik hadtesthez (Asbóth)

Érsekujvártt.

Esztergam, június 9-én 1849.

Holnapután 9-én, a vett parancs szerint, az I-ső hadtest (Nagy Sándor) egy része Ürményből Mocsonokon át a Vágig előnyomul, s az ellent a balpartról visszanyomni igyekezik.

Ha e szándék sikerül, az I-ső hadtest zöme Ürménybe, az előcsapat Mocsonokra megy; de ha az egész csak kísérlet marad, az I-ső hadtest fölvetett állását meg nem változtatja.

Megbizásból

Albrecht, a tábornoki kar őrnagya.

A tábornoki kar központi irodájából.

A II-ik hadtesthez (Asbóth)

Aszódon.

Esztergam, június 17-kén 1849. 2 és fél óra d. u.

A hadi relutio épen megérkezett. Ez alapon következő rendeletet teszünk:

A komáromi őrseregből egy erős dandár Aszódra küldetik, hol is a Kosztolányi hadosztályából oda küldött csapatokkal egyesülvén, a hidat fedezi.

20-án virradatra ismételve átmennek, mi hihetőleg tökéletesen sikerülni fog, miután már a helyiséget jól ismerik, s egész hadtesttel fognak előnyomulni.

Mindez csak előlegesen : ha más körülmények kívánnak vagy szükségelnek, a III-ik hadtestből is lehet némely osztályt rendelkezésre adni. Mindenesetre még teszünk utasításokat a legközelebbi támadásra.

Csaknem megfoghatlan, hogy ön Farkasdot egy zászlóaljjal rakta meg, ha már lehetetlennek tartja az ottmaradást, elég lett volna egy

aviso-örs is, mely a zaklattatás esetében a balpartra átmehet vala.

Ha Farkasdot egy erős dandárral nem fedezheti, vonja vissza ezredes ur zászlóalját, s mint mondók, tartson ott egy aviso-örsöt; az egész természetesen saját belátására bizatik.

Bayer, ezredes.

A fővezéri kar központi irodájából.

A II-ik hadtesthez (Asbóth)

Aszódon.

Tata, június 19-én 1849.

Rendelet

1849. június 20-ára.

A Vág háta megett az ellenségnek 16-án történt sikertelen megrohanása, 20-án hajnalban a II-ik hadtest által megújítandó. Az akkor adott rendeletek az esetre is érvényesek, de a III-ik (Knezics) hadtest még azon utasítást kapja, hogy a Vág fölé még az ellen láttára is

hidat vonasson*). Ha ez sikerült a III-ik hadtest keljen át a folyón a II-ik támogatására, de csak akkor, ha e hadtestnek sikerült az ellenséget Zsigárdból kiűzni.

Különben a III-ik hadtest mindenesetre a II-iknek támaszul rendeltetett.

Tarnóc- és Vecsénél a III-ik hadtest egy dandára az ellenséget Sellyén zaklatandja; tévedésbe hozza, a mennyiben ott hidépítési szándékot mutat, e célra némi építkezési eszközök és anyagot kell a partra vinni. E brigádba kell az ágyu-ütegeket is beosztani.

Az I-ső hadtest és Horváth főhadnagy úr őrcsapata egészen a 16-iki rendeletekhez tartja magát.

Görgei főtábornok ur a II-ik hadtest mellett leend, hogy a támadást vezérelje.

A negyedi hid építésén szakadatlanul kell munkálódnia, hogy az holnap reggel okvetlenül kész legyen.

---

*) Jegyzet. E hid a II-ik hadtestbeli 3 hidászosztály által Rakovszky őrnagy alatt 18-án esti 6-kor elkészítettett, az erről a 10 mrtföld távolságra levő Tatára — tett jelentés csak az adott parancs után érkezett be, de ez elfogadott parancs után, elküldetett Komáromba a főtábornokhoz, valamint Érsekujvára Knezics tábornokhoz is.

A hadtest ezután Negyednek tart és Görgei tábornok ur rendeletére, szükség esetében a Vág jobb partjára vonul.

A dandárnak Tarnóczon és Vecsén történő állomásozása esetében is, természetesen mindezek tartandók meg.

Bayer, ezredes.

H A R C Z-

1849. év

Főparancsnok	Tábornoki főnök	Vezérség	Hadosztály nevezése	Hadosztálynok	Haddandárnok	Század	Lovas-század	Hadttestület
ASBÓTH tábornok.		MESSENA alezredes.		4-ik		2	—	Pozsonyi vadász
MEDNYÁNSZKY alezredes.		Mándy alezredes.		Rakovszky alezredes.		6	—	Bocskay zászlóalj
5-ik		Szekulics ezredes.		Collig őrnagy.		2	—	Beregi csapat
Mihál őrnagy.		Mihál őrnagy.		—		6	—	48-ik zászlóalj
Kisfaludy őrnagy.		Kisfaludy őrnagy.		—		2	—	Utászkar
—		—		—		2	—	Württemberg huszár
—		—		—		2	2	1-ső lovas üteg
—		—		—		—	—	2-ik 3-fontos üteg
—		—		—		6	—	25-ik zászlóalj
—		—		—		6	—	54-ik
—		—		—		6	—	Don Miguel
—		—		—		—	4	Württemberg huszár
—		—		—		—	—	5-ik 6-fontos üteg
—		—		—		9	—	3-ik 12-fontos üteg
—		—		—		6	—	49-ik zászlóalj
—		—		—		6	—	61-ik
—		—		—		6	—	63-ik
—		—		—		—	—	11-ik 6-fontos üteg
—		—		—		—	—	7-ik 6-fontos üteg
—		—		—		6	—	56-ik zászlóalj
—		—		—		6	—	60-ik
—		—		—		—	2	Kunlovasság
—		—		—		—	4	Bocskay huszár
—		—		—		—	—	9-ik 6-fontos üteg
						66	12	Az egész

Érsekujvár, június 7-én 1849.

R E N D.**II-ik hadtest.**

junius hó.

Parancsnok	Ember	Nyerges ló	Hámos ló	Löveg	Ember	Nyerges ló	Hámos ló	Löveg	Elhelyezés
Hákler százados	302	—	—	—	—	—	—	—	Tótmegyer.
Kovács őrnagy	603	—	—	—	—	—	—	—	
Kállay százados	274	—	—	—	—	—	—	—	
Czampell százados	996	—	—	—	—	—	—	—	
Böhm százados	272	—	—	—	—	—	—	—	
Hodászy őrnagy	264	264	—	—	—	—	—	—	
Simon százados	124	18	84	6	—	—	—	—	
Petes főhadnagy	107	22	64	8	2642	333	148	14	
Rezsny őrnagy	683	—	—	—	—	—	—	—	
Neumann százados	742	—	—	—	—	—	—	—	
Collig őrnagy	521	—	—	—	—	—	—	—	
Prihoda őrnagy	650	650	—	—	—	—	—	—	
Martinkovics hadnagy	151	17	98	8	—	—	—	—	
Radnits főhadnagy	184	29	108	6	2931	696	206	14	
Stanko őrnagy	752	—	—	—	—	—	—	—	Érsekújvár.
Okolitsányi őrnagy	1018	—	—	—	—	—	—	—	
Grösz őrnagy	913	—	—	—	—	—	—	—	
Verdösy főhadnagy	161	17	92	8	—	—	—	—	
Mezzey százados	152	12	105	8	2996	29	197	16	
Mikovinyi százados	892	—	—	—	—	—	—	—	
Csury őrnagy	925	—	—	—	—	—	—	—	
Pálinkás őrnagy	205	205	—	—	—	—	—	—	
Kaszap őrnagy	587	587	—	—	—	—	—	—	
Kövesy főhadnagy	151	17	97	8	2660	809	97	8	
hadtest létszáma . . .	—	—	—	—	11220	2038	632	50	

Messena, alezredes.

Bánáti harczok.

Magyarhon legdélkeletibb részében van egy fölséges regényes tájék, mindenben gazdag, a mit csak a természet szépet, jót és becseset nyujthat az embernek. Ez az ugynevezett bánáti bányászkerület, főszékhelye-, Oraviczával, mintegy negyven négyszög mérföldnyi térséget foglalva el. Nagyobbára középhegyek, éjszak-keleti részeinek csucsai törökös hó földi, a legjelesebb fajú szőlőkkel koszoruzott déli oldalait a hatalmas Dunafolyam öntözi. Ezen bányászkerület nyugat felé a bánáság rónáiba és az illyr határszélekbe terül el, és ezen hullám-alaku térségen a legtermékenyebb gyümölcs-kertek- és szántóföldekkel bir. Hegyeiben arany és higany, ha nem is épen sok de mindig található, valamint gazdag eziüsterek, réz- és

vasbányák s leginkább jeles vasának és kőszénének kimerithetlen telepei, melyeket a legnagyobb mértékben kizsákmányolva Baziásra a Dunához, s délre és éjszakra visznek el gőzhajók- és vasutakon.

A Brzava, Karas és Nera folyamok számos vad hegyi patakkal omolnak le magaslatairól mélységei- és völgyeibe, és tömérdek vizerőt nyújtanak a legnagyobbszerű vashámorok és olvasztóhuták számára, melyek, mint már mondvá volt, nemcsak ezüstöt, rezet s vasat szolgáltatnak nyers anyagban, hanem lemezek, rudak- és sineken kívül még a legkülönfélébb eszközöket, s gépeket is készítenek, s ezüstjét Erdélyben verik pénzzé. — A 20,000 német, s ugyanynyi román által lakott 9 bányaváros: Oravicza, Moldova, Szászka, Csiklova, Steierdorf, Dognatska, Bogsan, Resitza s Eisenstein közt leginkább kitűnik Resitza. Ezen bányaváros, ágyu-, golyó és sörétöndéjén kívül még egy tökéletes gőzgépgyárral is bír, mely egyike a legnagyobbaknak az egész osztrák birodalomban, és mintegy 1500 különféle igen ügyes munkást s kézművest foglalkodtat. Lakóinak szelleme a magyar forradalom előtt határozottan császári volt, miután ezen bányavárosokat 100 év

óta közvetlenül Bécsből igazgatták, Krassó vármegyétől több irányban elkülönítve saját bányagrófjuk alatt állottak, ki minden hatalmat kezében tartott s egyenesen a bécsi miniszterium bányászati osztályával állt közlekedésben. — De miután ezen császári érzelmű németeket a szerbek és románok dühének hagyták áldozatul esni, miután Moldova bányavárost a Duna mellett, amazok egészen feldúlták s kirabolták, s lakóit a legnagyobb kinzással leöldösték; minden bányaváros a legnagyobb elkeseredéssel támadt föl, s Fehértemplommal együtt Magyarország szabadságának legbátrabb harczosai lettek.

A Bánátban legelőször is az 1848-ik év május havában mutatkoztak a reactio nyomai az országnak adott engedmények ellen, midőn Kikindán a karloviczi szerb bizottmány buzditására, a lakosok a koronai kerület szabad földeit maguk részére igényelték, mi a hatóság által megtagadtatván tőlük, e miatt nyíltan föllázadtak, az ottani városi tanács védelmére kiállított Hannover-huszárok egy századát elűzték, és a városi tisztviselők közül többeket, de különösen Kuntsits főügyészt a legnagyobb kinzások közt megölték s így

aztán a nevezett földek birtokába helyezték magukat.

Ezen lázadást a temesvári katonai főparancsnokság által Kikindára rendelt katonaság nyomta el. A fölkelés indítóit szigoruan, többeket halállal büntették, mely alkalommal már az egymásiránti ellenséges indulat kirívón észrevehető vala, miután a lázadás elnyomásávali küzdelem közepett a város több részét felgyújtották.

Nem sokára ezután június havában a rácok, és a Szerviából áttoborzott szerbek egész csoportjai gyülekeztek össze a fehértemplomi és pancsovai határőr ezredi kerületekben, kik 2—3000-ként szállottak táborba s elsánczolták magukat. Ily táborok alakultak nevezetesen Perlaszon, Alibunáron, Wratsegaiban és Iszbistjén. Ezen elsánczolt táborokból törtek ki a rácok koronkint a vidék legközelebbi helységeibe, s a nélkül hogy az oláh népséget háborgatták volna, csak az ottani németek és magyarok marháit hajták el. — Ugyanakkor üzték el a határőrök mindazon német katonatisztet, kik a magyar királyi miniszteriumnak adott esküjök kötelező erejénél fogva engedelmesskedni akartak, s annak parancsait kihirdeték.

A részint németek, részint rácok által lakott határőrváros-, Fehértemplomban tört ki először a lázadás, midőn a rácok, az alibunári és vratszeikai táborban tanyázó szerbekkel egyesülve arra szóliták fel a várost, hogy a magyar miniszteriumnak ne hódoljanak, s velök együtt közösen a magyarok ellen dolgozzanak. S miután a Fehértemplomban már ekkor alakult német nemzetőrség e kívánatot határozottan visszautasítá, a szerbek a városban lévő 3 hágyunak átadását követelték.

A hátramaradt határőrségi zászlóaljnak adott parancsnoka, Dreihann alezredes, a helyett hogy ezen törvénytelen követelést határozottan visszautasította volna, nemcsak hogy közlekedésben állt a szerbekkel, hanem, a német nemzetőrség ellenzése daczára, az hágyukat is átadá a szerbeknek, mire a nemzetőrség a német városi tisztviselőkkel együtt, kiknek élén mint polgármester egy 70 éves cs. kir. őrnagy állott, Dreihann ezredesnek bizalmatlanságukat nyilváníták, s a deliblatti határőr századost, M a d e r s p a c h o t választották parancsnokjokul, s minden ügyöket az ő hatalmára, s magát a várost is az ő védelmére bízták. Maderspach elfogadta ezt, s azon

volt, hogy Fehértemplom város védelmét, a netaláni tettleges megtámadás esetére, szabályszerűen rendezze. — Nagy gyorsan torlaszokat, sánczokat, s 2 redoutot állíttatott fel s Temesvárról katonai segílyt kért. A bánáti főparancsnokság helyeslé Maderspach százados eljárását, a város panaszára Dreihann alezredest megfosztá a parancsnokságtól és meghagyá neki, hogy felelősség végett azonnal jelenjék meg Temesvárott. Ezen kívül Verseczre, a németek és rácok által lakott városba 1 osztály Hannover-huszárt és 1 osztály Rukavina-gyalogságot helyeztek el, hogy az valamikép a lázadók kezébe ne jusson. — Fehértemplomba két ágyut küldtek.

Ugyan az időben juniús végén Magyarhon legdélibb határán, Golubácsnál, egy csoport szervián tört be a Dunán át, és Moldva bányavárost váratlanul az állami pénztárral együtt elfoglalá, Ferdinánd császár nevében több rendeletet bocsátott ki, és Hoffmann Mór bányamestert és a többi bányászati tisztviselőt hivatalokbóli letétellel s bezáratással fenyegeték, ha hogy továbbra is a magyar miniszteriumnak engedelmeskednek. Egy, magát császári biztos czimmel felruházott szerb

oraviczai kereskedő, Popovics Euphim volt a vezérök.

A magyar miniszterium által épen ekkor kinevezett parancsnoka a bánsági bányászkerületnek, Asbóth Lajos őrnagy ugyanaz időben jött Oraviczára, mint annak főhelyére. Ő a bányászati katonaságot azonnal nemzetőrséggé szervezte és a szerbek betörésétől a bánáti főparancsnoksághoz tett jelentése után az állam-javak védelmére katonai erőt kért. És ezt meg is nyéré, miután Pirét altábornagy azonnal nemcsak, egy osztály Rukavina-gyalogságot adott parancsa alá, hanem még 2 ágyut s 1000 puskát is küldött a bányászati nemzetőrség fölfegyverzésére.

Ezen mozgalmakat, melyek a Ferdinánd császár és király ö Felsege által szentesített törvények, s az összes határőrvidékhez ismételve kibocsátott azon parancsai irányában, miszerint a magyar miniszteriumnak föltétlenül hódoljanak, — nyílt ellenszegülést tanusítanak, Stanimirovich és Koich vezették, kik nem csak az egész ausztriai magyar dunai határvidéket fegyverre szólíták fel, azon nyilvános ürügy alatt, hogy a császár jogait, miktől állítólag a magyarok megfoszták, védelmezzék; azt ígérék

a szerb lakosságnak, hogy egy, Magyarhontól elkülönített független terület fog számukra felállíttatni. Egyszersmind Szerviát, mint rokonfajú népet a fölkelésbeni részvételre szólíták fel. De miután maga a szerb kormány Kragujevácban azt nyilvánítja, miként az ügyben közönbösen viselendi magát, nagy zsoldért, 3 ezüst huszasnyi napidíjért önkénteseket toboroztak, szerb szabadcsapatokat s több helyre elhozták őket az osztrák magyar birodalomban, mely pedig Szervia- és Törökországgal békelésben állt.

E közben az alibunári táborban mintegy 800 belföldi felkelő 3000 szerbvel egyesülve gyűlt össze, s elég erősnek tartván magukat és a rác lakók segélyére is számítva a tekintetben, hogy Verseczet elfoglalhassák, július 11-én délben 1 órakor megtámadták a várost. Ez vala az első komoly harc és bár Blomberg ezredes dzsidásaival eleintén elég tétlenül viselte magát, ámde a huszárok s a négy század Rukavina-gyalogság a verseczi német nemzetörökkel s az aradi tüzerekkel együtt oly vitézül harcoltak, hogy a szerbek egészen visszaverettek, és még két vezérök, Stanimirovich és Koich 160 emberrel együtt fog-

ságba került. A Dreihann alezredes által a szerbeknek adott 3 fehértemplomi ágyu, a Temesvárról Verseczre és Oraviczára küldött 4 osztrák ágyuval állottak szemközt e harcban, s osztrák határőrök osztrák dzsidásokkal. — Hogy az osztrák hatalom Magyarhon állását törvényesnek tartá, s a reactiót nyilvánroszalá, nagyban tanusítja az, miszerint a Temesvártt felállított cs. kir. hadi törvényszékek a két elfogott vezért, Stanimirovichot és Koichot, kiket pedig az érsek s a belgrádi konzul neveztek ki, — több, Versecznél elfogott fölkelővel együtt, mint felség- és hazaárulókat felakasztatá.

Több ehhez hasonló csata követte egymást. Aug. 7-én Maderspach századosnak a vratsegai rácz-szerb táborra történt támadása sikertelen volt azért, mert Blomberg ezredes az egyetértőleg előre kicsinált s meghatározott terv daczára, — az utolsó pillanatban nem működött közre.

Aug. 18-án 5000 szerb egyesült erővel támadta meg Fehértemplomot, s ezt maga a fehértemplomi polgárság Maderspach és Philopovszky és a temesvári nemzetőrség Skubich főhadnagy vezénylete alatt 13 órai harczolás után hősileg visszaverte.

Aug. 21-én 300 szerb s a körülfekvő rácز helységek támadása Moldova bányavárosra, mely ez alkalommal a lángok martaléka lön.

Az aug. 23-ról 24-re forduló éjjel a magyaroknak az ó-moldovai szerb táborrai támadása, mely alkalommal a szerbeket egészen tönkre tették, 160-nál többet a Dunába nyomtak, és a nagy szerb helységet, Ó-Moldovát lerombolták, a földdel egyenlővé tették.

Aug. 31-én a szerbek 5000-en ujolag megtámadták Fehertemplomot, s ujolag ismét visszaverettek a 9-ik honvédzászlóalj századosa Villámnak vezénylete alatt, mely zászlóaljból 4 század jött a fehértemplomi őrsereg gyámo litására és Maderspach parancsnoksága alatt, kit maga az osztrák hadügyminiszterium nevezett ki őrnagygyá, világosan ki lévén fejezve, hogy előléptetése Fehértemplom városának a lázadók elleni hősies megvédése jutalmazásaul történik.

Mindezen harczot a legnagyobb elkeseredéssel vívták, s valamint eleintén a ráczok és szerbek iszonyuan kegyetlenkedtek, ugy később magyarjaink is hasonló mértékkel fizették vissza a kölcsönt, s nemcsak, hogy kegyelmet (pardont) nem adtak, de sőt nők, aggastyánok

is áldozatai lettek ezen borszasztó polgár- és fajhaborúnak, melyet reactionárius párt idézett elő.

Sept. 6-ikán Blomberg az ő dzsidás ezredével hirtelen elhagyá Bánát nyílt térségét s először Temesvárra vonult, s miután kijelenté, hogy titkos parancsa van Bécsbe huzódni, Aradig vitte ezredét, itt azonban több ezer egyesült nemzetör állta el utját, s ekkor Blomberg ezredes Temesvárra ment vissza, s ezredét részint itt, részint Lugoson s e két város környékén helyezte el, míg october 3-án közétett nyilatkozata szerint, — most már a magyar csapatok ellen síkra nem száll a temesvári örsereggel együtt.

A Bánátban lévő polgári hatóságok és magyar parancsnokok, mint Kiss Ernő, a Hannover-huszárok ezredese Becskereken, Vetter, a Máriássy-gyalogság alezredese Perlaszon, Damjanich őrnagy Verseczen, Maderspach őrnagy Fehértemplomban, Asbóth őrnagy Oraviczán, Blomberg proclamatióját és a temesvári parancsnokság azon rendeletét, miszerint ők Temesvárra vonuljanak be katonáikkal, — a legnagyobb boszankodással fogadták s hazaárulásnak tekintvén, természetesen nem is teljesíték azt.

Mert ez valóban nem csak a hazának, a király ő Felsége által szentesített törvényeknek s az alkotmánynak, melyre esküdtünk, nyílt elárulása lett volna, hanem ezáltal a Bánát hőslelkű német lakossága a vérszomjas szerbek és rácok kirablása- és öldöklésének lett volna okvetlenül kitéve.

Ezen proclamatio után most már a császári kormány s a bécsi hadügyminiszterium egészen nyíltan pártolá a reactiót. Temesvár s a karansebesi oláh határőrezred részéről, mely szintén Magyarország ellen nyilatkozott, s az illir határ egész vonalán most már kemény csatákra került a dolog,—melyek mind a magyarok részére ütöttek ki kedvezően. Ilyenek voltak : a perlaszi ütközet Vetter alatt, Lagerdorf- és Jarkovátznál Damjanich alatt, a bogsáni és resitzai ütközet Asbóth alatt. Ezen csatákban a nagyobbára ujonczokból állt összes magyar csapatok fényes vitézség- s önfeláldozással tünteték ki magukat, s itt képezték magukat azon hős katonákká, kik később az osztrák hadseregekkel a nyílt téren nagyobb ütközetekben is győztesen mérköztek meg. Különösen említendők a 3-ik és 9-ik zászlóaljok s az oraviczi bányászati nemzetőrségi mozgó század,

— ez utóbbi csupa német bányászokból — oly derék volt, hogy tisztjeivel s a legénységgel együtt később a mint a magyar csapatok a Bánátot elhagyák, maga Damjanich által a 3-ik zászlóaljba soroztattak.

E szerint a győztes magyar csapatok 1849-ik évi januárig az egész Bánátnak uraivá lettek, — míg nem ez időben kénytelenek voltak a felső-dunai harczok szerencsétlen eseményei folytán fölvonulni. Lehet mondani, hogy az 1849-iki aprili hadjáratban a sereg legjavát képezték, s tisztjei és legénysége a dicsőség legszebb borostyánait vívták ki mindenkor, s fényes hősi tettekkel érdemelték ki a magyar nemzetnek bennök helyezett bizalmát.

Míg Magyarhon dél-keleti részeiben, az említett harczok végbementek, Bácskában is, hol a ráczok nagyobb tömegekben laknak, gyülekeztek csoportok gyámolítva a Szerbhonból a Dunán átjött önkéntesek által.

Május 13-án Rajasich érsek felhívására szerb gyűlés jött össze Karloviczban. A szerbek azt nyilváníták itt, hogy Ausztria kormánya alatt függetlenek Magyarországtól és saját tartományt követeltek vajdájuk alatt, kit Suppli-

cátz ezredes személyében azonnal meg is választottak.

A horvátok már jóval előbb mint a rácok emelték fel szavukat a magyarok ellen. Február 21-én 1848 a Zágrábban tartott horvát országgyűlésen feliratot küldtek Bécsbe, melyben ö Felségét arra kéri, hogy Horvátország számára egy külön helytartó-tanács, országos törvényszék s az udvari kancelláriánál külön osztály állittassék föl és hogy J e l a s i c h ezredes horvátországi bánná neveztesse ki. Mindamelllett, hogy a császár a horvátok első kivánatait nem fogadta el, Jelasich ezredest tábornoki ranggal bánná nevezte ki.

Ez időponttól kezdődik a tetteges mozgalom Horvátországban. Jelasich a bécsi reactionarius párt által megnyerve, ápril 19-én rögtönítelő bíróságot hirdet mindazokra, kik a horvát haza és nemzetiség ellen izgatnának, s tovább menve, a Buccari kerületet, mely a magyar tengerparthoz tartozik, Horvátországgal egyesültnek nyilvánítja.

A magyar miniszterium azon van eleintén, hogy ezen reactionarius törekvéseket szép uton egyenlitse ki, Jelasichot Pestre hívja meg május 10-én tartandó értekezletre s egyszers-

mind a királyhoz fordul oly kérelemmel, mi-ként a bánhoz egyenesen parancs menesztessék az iránt, hogy magát a magyar kormánynak alárendelje.

Ő Felsége május 6-ikán csakugyan ki is ad két rendeletet, melyben először megparancsolja a bánnak, hogy magát minden ügyben szigo-ruan a magyar miniszterium alá rendelje, másodsor felhatalmazza a nádort, hogy királyi biztost küldjön Horvátországba, ki vizsgálatot tartson a bán elszakadási törekvései fölött.

Jelasich nem sokat gondolt sem a minisz-terium meghívásával, sem a kir. rendeletekkel, s a nádor erre vonatkozó parancsára sem a rögtönítélő bíróságot, sem Buccari bekebelezését nem vonja vissza.

Most már Hrabovszkyt nevezték ki biztos-nak azon parancscsal, hogy Zágrábba menjen. — Erre Zágrábban a nádor és Batthányi Lajos minden parancsát elégették, és Jelasich május 16-án az egész horvát és szlavoniai nem-zetet fegyverre szólítja az ország szabadságá-nak megvédésére.

A horvátok, szerbek s az erdélyi román és szász népek ily nyiltan kimutatott ellenkezése arra birta a magyar miniszteriumot, hogy az

első 10 honvédszászlóaljat toborzás útján állítsa fel. S bár e végre keletinél nagyobb tömeg tódult össze, egyelőre 10,000 embernél többet nem fogadtak el, nehogy a bécsi miniszteriumban gyanu támadjon aziránt, mintha más megszembható célja is volna a magyarnak. E mellett folyton kérték a királyt, hogy a hazán kívül levő magyar ezredeket a hon védelmére hozassa vissza.

Junius első napjaiban egy csoport jelent meg Titelben a végből, hogy az ottani fegyverraktárt kirabolják, — azonban üresen találták azt, miután a fegyvereket a magyar nemzetöröknek adták ki. Erre a szerbek a magyar-érzelmű csajkás tiszteket foglyokká tették, rosszul bántak velök s Karloviczba vitték, míg a csajkás zászlóalj közemberei a szerbekhez csatlakoztak. Karloviczba szerb tábort ütöttek fel, tehát a szerb ideiglenes kormány székhelyén, mely Rajasich érsek fővezetése alatt alakult. Ezen kormány a Péterváradon lévő parancsnok-, Hrabovszky altábornagynak azt nyilvánítá, hogy a magyarok által megtámadt császár jogainak védelmére ragadtak fegyvert, felszólítván őt, hogy a várat adja át a szerbeknek.

Hrabovszky erre az ideiglenes szerb kormányt felhívta, hogy tegye le a fegyvert és oszadjék fel, különben erőszakot lesz kénytelen használni az uralkodó parancsainak tiszteletben tartása végett.

A szerb kormány erre 10-ik juniusról kelt proclamációjában az egész szerb népséget fegyverre szólítja fel, Hrabovszky pedig a római sánczokban összegyülekezett szerbek ellen hathatósan föllépett Csurognál, a nélkül, hogy harczra került volna a dolog; ellenben egy magyar csapat megtámadta Karloviczot, bevette a várost s a szerb kormányt és tábort szétrobantá, de még ugyanaz nap Péterváradra vonult vissza.

A római sánczokban, melyek Titeltől kezdve Ujvidék felé vonulnak, erős állást vettek a szerbek és táborukat körülsánczolák. A Ferenczsatornánál, különösen Szent-Tamásnál erős sánczokat hánytak s ezeket Kovilnál a római sánczokkal tették kapcsolatba, a déli oldalon a Dunánál levő Szlankant csajkák által összeköttetésbe hozták a Tiszával Perlasznál, miáltal a Szerbhonbóli szállítást Magyarországra biztosíták.

A szerbek legnagyobb buzgalommal foly-

taták hadi készületeiket s már június vége felé Szent-Tamáson s a körülte lévő táborokban 30,000 emberök s 100 ágyujok volt.

Harczias szellemökön kívül kedvező volt rájuk nézve a határőrségi katonai szervezés, s a magyar miniszterium hibásan cselekedett, hogy ezen intézményt azonnal nem oszlatá fel s a határszéleket ugyanazon szervezettel meggyékké nem alakítá át.

A nép, mely ezen, most már egészen fölösleges, a török határra nézve többé nem szükséges katonai intézményt gyűlölé, örömmel vette volna a nehéz határőrségi szolgálat és a nyomasztó katonai fegyelem megszüntetését.

A szerb kormány is pártolá az itteni mozgalmat, miután az nemcsak a szabad toborzást megengedte, hanem azt is helybenhagyá, hogy Knitschanin tábornok mint a 4000 főnyi szerb csapat vezére lépjen föl. Knitschanin tehát a szerbek fölötti parancsnokságot Tittelnél át is vette. Mayerhofer, valamint Jelasich is, folyvást Bécsből kapták a parancsokat azon utasítással, miszerint a mozgalmat olyképen korlátozzák, hogy az igen erős nemzeti jellemet ne öltson magára.

Ily nemzeti jellem nem hiányzott különösen

a szerbeknél s előharczosaik egyike Stratimirovich, egykori osztrák hadnagy volt. Kitünő tehetség- s tudományos képzettséggel birva, fiatal korának egész hevével lángolt eleintén népe nemzeti szabadságaért, már a szerb fölkelés kezdetén nemzete az osztrák-szerb csapatok vezérévé választotta őt, — s a szerbek függetlenségi állásának eszméjét nemcsak Magyarország, de Ausztria ellenében is, agyában hordozá; — később azonban, miután a császár ezredessé nevezte ki, kizárólag osztrák katona lett belőle.

1848. június hóban a szerb haderő következőleg állt a Duna hosszában.

Bánátban Alibunárnál a jobb szárnyon 5000 ember Stanimirovich (nem Stratimirovich), Koich és Bobalich alatt; — Perlaszon 4000 ember Drakulich alatt, — e mögött mint tartalék 3000 ember Pancsován.

Bácskában volt összesen, Titel-,Kovil-,Turiaés Szent-Tamáson, Stratimirovich és Knitschanin parancsnoksága alatt 12,000 ember.

A Duna jobb partján Karloviczon és Cserevicsen 8000 főnyi tartalék.

Bár ezen haderő, mint látjuk, eléggé jelentékeny volt, de ha a magyar sereg vezérei be-

csületesen viselik magukat, Magyarhon csakhamar ura lett volna az egész szerb mozgalomnak. — Mert először is a szerb katona bátor és vitéz, s igen jó lövő — a sánczok mögött, de nem bír ellentállani a szuronyos rohamnak, a miben a magyar páratlan s annyira vakmerő; — továbbá a rácz földmivelő népnek nem volt hajlama a fölkelésre s inkább szerette volna békével élvezni a magyaroktól nyert jogokat és szabadságokat. Végre pedig, a magyar miniszterelnök, gr. Batthányi Lajos inkább engesztelő politikát, mint erélyes rendszabályokat használt mind az osztrák kormány, mind a szerbek és horvátok ellen, és még mindig azon hitben élt, hogy alkudozás s engedés által békét fog eszközölni, míg ellenben a reactionárius párt már régóta határozottan működött s föltette magában a Ferdinánd császár által adott engedményeket a magyaroktól minden áron visszaragadni, és ezen cél elérésére minden kigondolható eszközt felhasználni.

A magyarok egész hadereje junius végén Bácskában és a Bánátban 15,000 emberből s 36 ágyuból állt.

Ez összes haderő Bechtold báró altábornagy főparancsnoksága alatt állt, ki a viszo-

nyokat inkább Rajasich és Mayerhofer szempontjából, mint a magyar ministerium rendelete szerint fogta fel, s csak habozott, de soha nem lépett föl határozottan. — Bechtold alatt csupa osztrák főtisztek parancsoltak, mint Verbáson Szent-Tamás előtt Wollehofer tábornok, Becsén Titel előtt Éder tábornok, Bescereken Kiss ezredes, Verseczen Blomberg ezredes, — valamennyien inkább Ausztria mint Magyarország ügyéhez szítók, kivéve Kiss Ernőt, ki hona ügyéhez mind végig hű maradt.

A szabadban működő csapatokon kívül a pétervárad-i erősségben 3 zászlóalj állott Hrabovszky altábornagy alatt és Temesvártt 4 zászlóalj Rukavina alatt, ki mint horvát mit sem ohajtott inkább, mint fegyverét a magyarok ellen fordítani, a minthogy csakhamar is föllépett várából ellenök.

A magyarok nagy hibát követtek el, hogy ezen várerősségeket mindjárt kezdetben nem foglalták el, — mi könnyen kivihető lett volna, — s hű magyar vezérekre nem bízták azokat.

Az erődök fékezése mellett a szerb lázadás sohasem birt volna tovább harapózni, csak a maga kis körére szoritkozott volna, s a bánáti és bácskai csapatokat magasabb célokra lehe-

tett volna felhasználni. — Kossuthnál, ki mélyen beható lángeszével a katonai operatiókat is jobban tudta volna vezetni, mint a magyar sereg bármely más fővezére, — nem a magasabb belátás, hanem csak a harczmezőni személyes bátorság hiányzott. Kossuth már a szerb mozgalom kezdetén szerette volna azt békésen kiegyenlíteni s a csapatokat inkább Bécs ellen összpontosítani. Októberben ismét jelentékeny haderőt akart az alvidékről kivonni, hogy döntő csapást intézhessen Bécs ellen, s a mellékes előnyöket alárendelve egy nagyobb eredménynek, terve volt a háborút a német tartományokba átvinni, s a forradalom körét mindjárt kezdetben kiterjeszteni.

De valamint a hadügyér-, Mészárosnak félelmében nagyobb hadtestek felállítása iránt — mit pedig az országgyűlés már július 11-én elrendelt, — terveire nézve gyámolítást nem talált : ugy más részről a Bácskában lévő parancsnokok is akadályokat gördítettek elébe, midőn abbeli aggodalmukat fejezték ki, hogy ha haderejüket gyöngíti, a szerbek még a Maroson tuli földterületet is megtámadják.

Később, mint tudjuk, a bánáti és bácskai csapatokat még is föl kellett vinni, s a szer-

bek, habár Windischgrätz ugyszólván egész Közép-Magyarországot fővárosával együtt elfoglalá, még sem hagyák el saját területöket.

Julius elejétől augustus közepéig Bácskában és a Bánátban egész sora nyílt meg a csatáknak, mik Ó-Moldovától Szent-Tamásig terjedtek ki. Különösen Bácskában a magyar hadvezérek, Bechtold egészen rossz akaratot, utódja Mészáros nem elég erélyt s ügyességet fejtettek ki. Bechtold több támadási tervet dolgozott ki, melyeket soha sem vett foganatba, sőt a Tiszánál a földvári erős állomást is feladta s megengedte azt, hogy a szerbek foglalják el.

A mint végre a magyar kormány határozottan megparancsolá neki Szent-Tamás megtámadását, csapatait az ellenséges ágyutüz leg-erősebb vonalában állítá föl s egészen céltalan ágyuzást kezdett meg. Bakonyi alatt egy gyöngge hadcsapatot rohamra is küldött, ez hősileg be is nyomult a szent-tamási sánczokba, de minthogy Bechtold nem támogató őket, kénytelenek voltak azokból ismét kivonulni.

Több órai haszontalan ágyuzás után Bechtold a magyar csapatokat előbbi állomásaikra vonta vissza, továbbra is egészen tétlenül ma-

radt, s ugyanezt parancsolá Kissnek s Blombergnek is.

Kiss ezredes, mint már említve is volt, Bánátban ugyan a rohammal bevett Perlasznál és Tomasovacznál, melyet a szerbek elhagytak, s különösen Damjanich Alibunárnál és Jarkovácson, némely győztes csatát vivott, de nem valami nagy eredménynyel, miután épen Kiss magasabb hadászati ismeretekkel s határozottsággal nem birt, miről különösen pancsovai expedíciója tön tanuságot.

Jelasich báni méltóságát ismét megnyervén, s Magyarországra csakugyan betörvén, Bechtold leköszönt, s Mészáros vette át a parancsnokságot Bácskában.

September 21-én Mészáros ismét támadást intézett Szent-Tamás ellen, mi egészen balul ütött ki, s e miatt azonnal visszahívták őt Pestre. Utána Eszterházy ezredes vette át a parancsnokságot a nélkül, hogy csak kevésbé is többet birt volna kieszközölni mint elődei. December havában az osztrák hadseregnek Pestre történt benyomulása után, Eszterházy az osztrák főtisztek nagy részével elhagyá csapatait és csak a parancsnokságot átvett Vécsey ezredes erélyességének köszönhető, hogy a

fegyelemben annyira meglazult sereget összebirta tartani.

Január elején Vécsey, valamint a bánáti csapatok is parancsot kaptak a felső-tiszai vidékre vonulni. Ezután a magyar csapatok Bácskát is elhagyták, Szabadkán egy kis csapatot hagyván hátra. És Szabadka azalatt, míg a Bánát és a Bácska a magyar csapatoktól megürült, vitézül tartotta magát s a szerbek támadásait több ízben szerencsésen visszaverte.

Fegyverlerakás Világosnál.

Miután Görgei a kormány július 2-diki azon parancsának, miszerint a dunai hadsereget Budára s onnan az összes magyarországi haderő egyesítése végett a déli részekbe vezesse, nem engedett, s ezáltal Kossuth eszméjét : Napoleon 1814-iki hadjáratához hasonlóan a gyorsan egyesített erőkkel az elszakasztott ellenek jobbra és balra csapásokat osztani, kivitelében megakadályozá s még július 11-én (miután minden lehető cselszövényt mozgásba hozott seregénél, hogy támadólag működhesék, mit oly kis erővel, mint már akkor az övé volt, többé sikerrel nem lehetett kieszközölni) megkísérté a Haynau és Panyutin alatti osztrák-orosz sereg áttörését. Ez legkevesebbé sem sikerült és csak most határzá el Görgei, a ju-

lius 7-én tartott haditanács végzése által kényszerítve, mely szerint ha az áttörés nem ütne ki jól, a hadsereg azonnal le a Tiszához és Maroshoz vezetendő. És ő el is vezette oda, de nem azért, hogy a déli hadsereg főparancsnoka-, Dembinszkyvel valóban egyesüljön; hanem látszólag engedve a hadi-tanács határozatának, t. i. hogy a hadsereget levezesse, a valódi egyesülést minden módon akadályozá.

Görgei julius 13-án elindul Komáromból. De ahelyett hogy a még lehető áttörést Gödöllőnél megkísértené, miután ott az orosz főhadnak csupán gyöngye részei állottak s a gyors és határozott megtámadás a legjobb következésü lehetett volna, Görgei időt vesztegetve a hosszabb utat választja Losonc és Tokaj felé. Ezzel több napot elveszt. — A Hernádnál továbbá egészen ok nélkül 3 napot tölt el s azalatt időt enged az oroszoknak Tisza-Fürednél a Tiszán átkelni. Most már a tokaj-debreczeni egyenes vonal helyett, mely, ha a Hernádnál meg nem állapodik, még akkor szabad volt — kénytelen vala utját Nyiregyháza felé venni, — s így végre miután Nagy Sándort Debreczennél az orosz hatalomnak hagyja martalékul, aug. 9-én az 1-ső hadtesttel

Aradra érkezik, 10-én a 3-ik és 7-ik hadtest szintén oda ér. Elég későn, mert 9-én már szétverték Temesvárnál a déli hadsereget. Ha ellenben Görgei Gödöllő felé irányozza menetét — vagy ha már Losonc felé megy is, de a Hernádnál 3 napig nem vesztegel, — akkor hadserege aug. 5-én már okvetlenül Aradon lehet s akkor Haynau a legveszélyesebb helyzetbe jöhet és több mint valószínű az, hogy Dembinszky hadseregének szétrobbantása helyett e csapás magát az osztrák hadsereget éri.

Nem akarom állítani, hogy ezáltal az utolsó győzelem a magyaré lett volna, mert az én nézetem szerint is az oroszok óriási hadereje irányában nem volt az lehetséges, sőt a sikágoni harczolás hosszabb fentartása is valószínűtlen volt, hol a magyarság tulnyomó számmal lakik, s még inkább Erdélyben, hol a lakosság ellenségesebb indulattal viseltetik a magyar ügy iránt. Azonban sokkal jobb végeredményt lehetett várni egy, az osztrákok fölötti győztes ütközet, mint a föltétlen világoosi fegyverlerakás után, mely augustus 13-án következett be.

Nem akarom eldönteni, ha valjon a hadi

tanács, melyet Görgei Aradon összehívott, helyesen cselekvé-e, midőn Görgei ajánlatára beleegyezett a föltétlen fegyverlerakásba.

Akkor ugyan sikeres további harczolásra nem volt már kilátás. Dembinszky megvert hadserege nagy zürzavarral Lugosra vonul.

Görgei hadseregétől egészen elszakítva, mindkettőjük közt Haynau és Panyutin s a temesvári várőrség áll 60,000 emberrel. A második oldalról Paskievich jön lefelé 130,000 főnyi roppant orosz hadseregével. És így Görgei most már mindenfelől el van zárva 30,000 főnyi seregével, mely a Komáromtól Aradig tartott folytonos visszavonulás fáradalmi s a rossz élelmezés által demoralizálva volt, valamint a Görgei hűsége iránti bizalom eltünése által is, tudva hogy a fővezér és a kormány közt nincs egyesség, s demoralizálva végre a gyalogság és lovasság sok tisztjének elmaradozása s távozása által. — Leiningen és Pöntenberg befolyásánál fogva, kik a fegyverlerakásra Görgei által már előkészítve s megnyerve voltak (Nagy Sándor nem vala jelen a haditanácsban), senkitől nem bátorítva további ellentállásra vagy Radnán és Lippán át a Dembinszky seregéhez csatlakozásra, végre az apathiának

bizonyos nemével 11-én tartott haditanács megadta magát Görgei akaratának.

Görgei sokat beszélt a készségről inkább a haza földjén — ha nem is a csatamezőn — meghalni, sem mint a hon határait elhagyni, és ezen áldozatkészség a haditanács fegyverlerakási határozatára befolyással volt. — Ha a haditanács valóban így érzett és gondolkozott, — miben én általan véve kételkedem, — ugyan abban szerintem inkább a teljes lehangoltság s tespedés érzete uralkodott, mint világos felismerése azon veszélyes helyzetnek, melybe a főbb tisztek azon pillanatban sodorva voltak; — mégis a bekövetkezett eseményekből világosan kitűnik, hogy épen Görgei nem volt az, ki a haza földjén — a harcztéren kívül is — meghalni kész volna, sőt mint bebizonyult, azon meghívásnak, hogy bajtársait hagyja el, önként engedett, ámbár azt mondá, hogy főleg a jövő sorsban egyesülten leendő részvétnek érzete tartá össze a bajtársakat.

Valjon a választás a közt, hogy a török földre vágják ki magukat, nyújtott-e több kedvező kilátást a jövőre nézve, ki akarná ezt eldöntőleg meghatározni, — a jövő a gondviselés kezében nyugszik, a jövő eseményeket az

előbbi cselekvények előnyössége határozza meg. — Az idegen távolban úgy mint bent a hazában nem szünik meg működni a nemesebb lelkü hazafi, s én mégis azt tartom, hogy a fegyverlerakásnak minden véres következménye után, a haza, a nemzet épen ezáltal erősödött s nagy nyereményt vivott ki magának.

Miután Görgei, a mint ezt az 1-ső cikkben már fölemlitém, a kormányzóhoz intézett levele által, melyben ő a nemzet és hadsereg számára csak azon esetben ígér jó feltételeket kivivhatni, ha Kossuth leköszön, s neki (t. i. Görgeinek) adja át a legfőbb polgári és katonai hatalmat, a dictaturát, — a kormányzót valóban rábirja a lemondásra, és ő a dictatorságot átveszi, — még augusztus 11-én az 1-ső hadtestet, mely 9-én történt megérkezése után azonnal a Maros balpartjára Uj-Aradra küldett, egy osztály kivételével, mely földözésre ott marad, a jobb parton lévő Ó-Aradra huzatja vissza magához és Simánd felé foglal állást, egyszersmind figyelemmel tartva a pécskai országutat.

Az oroszok Görgei fegyverlerakási szándokát egy magyar hadi követ kiküldetése által

tudják meg. Az erre vonatkozó okirat így hangzik :

1. Kossuth és a kormány lemondása.

2. A dictatura fölvétele Görgei által.

3. Görgei készakarata hadseregével a fegyvereket az oroszok előtt minden föltétel nélkül letenni, — kivéve a czár nagylelkűségére történő hivatkozást.

Végre az orosz hadtest-parancsnokok tájékozásaul és csapataiknak az osztrák hadsereg közé leendő benyomulása végett, következik Görgei menetrendje, mely szerint hadserege 12-én Világosra, 13-án Boros-Jenőre, 14-én Beélre érkezik, hol a fegyverlerakás végbe megy.

Még az nap estve Kossuth kormányzó, első hadsegéde-, Asbóth Sándorral Aradról Radnára utazott el, hol pár óráig pihenvén, még a 12-ikére forduló éjjel a hegyen át Lugosra, hova délben 12 órakor érkezett, 12-én Lugoson tölté az éjt, sógorom-, Jakabffy Kristófnál s 13-án Terregovára ment. Itt volt a kormányzónak utolsó éji állomása a magyar földön és aug. 14-én hagyá el végkép Magyarországot a török határra lépve ki.

Az orosz lovasság tábornoka, Rüdiger gróf

aug. 12-én egy osztály orosz csapatokat küldött Simand felől Aradra a világosi országotat elfoglalva s ezt elégségesnek tartá arra nézve, hogy az osztrákok részéről Görgei hada ellen semmi operáció ne történhessék. Az 1-ső, 3-ik, és 7-ik hadtest és a tartalék-osztály 12-én reggel indult el Ó-Aradról Világosra, a csapatokat a városon kívül vitték táborba. Görgei főhadiszállását Bohus kastélyában üté föl.

12-én délután egy orosz ezredes jelent meg a főhadi szálláson azon tudósítással, miszerint további menetre nincs szüksége a magyar seregnek, és hogy ez más nap a fegyverlerakás végett Szöllösre menne. A dolog közelebbi meghatározása végett a tábornoki főnök még estve megérkezik Görgeihez, kit egyszersmind felhívtak, hogy a magyar hadsereg s különösen a tisztek kívánataikat tegyék föl pontonként s Rüdiger elébe terjeszszék.

Ámbár a magyar főbb tisztek hosszabb tanácskozás után erre vonatkozólag több pontot terjesztettek Görgei elébe, de azokat Görgei az orosz parancsnok Rüdiger grófhhoz utasítá vissza, ki azon pontok kieszközlésére nézve igen barátságosnak s nagylelkűnek mutatta magát, — s Görgei azt mondá tisztjeinek: Ne-

künk mindnyájunknak tudnunk kell önként meghalni, a haza igazságos ügyébeni hitünkért, — s azért kegyelemért nem esdhetünk.

Mily szépen mondá maga Görgei e szavakat.

Csányi több üggyársa-, képviselők- és kormánybiztosokkal együtt, kik a világoosi fegyverlerakást pártolák, azt nyilvánítá, hogy ő nem látja szükségesnek szökés által megmenteni életét, ha ő ezt többé hona szolgálatára nem áldozhatja, és hogy hazája földén akar meghalni, s ha mindjárt vérpadra viszik is, nem kíván egyebet, mint sirjára legalább egy göröngyöt a haza földéből.

A mit akkor Csányi ezt mondva sejtett magában, teljesült is rajta, és hideg vérrel, nyugodtan fogadta a halált, — s kívánata szerint hazai föld takarja nemes tetemeit.

Valjon hadseregében Görgei maga terjeszté-e el azon hitet, hogy a magyar tisztek, kik orosz szolgálatba akarnak lépni, ott is megtartják mostani rangjukat, — bizton nem állithatom; hanem hogy főhadi szállásán és segédei által nyílt aláírási ív volt föltéve, melyre sokan, kik magukat orosz szolgálatra jelenték, fel voltak jegyezve, arról tanuskod-

hatom, mert Kis-Jenön Görgei előszobájában magam is láttam az aláírási ivet.

Meg kell még emlitenem, hogy a magyar ezredes Zambelli Világoson azt nyilvánítá, mi-ként czélszerűbb volna a fegyvert Ausztria előtt lerakni, mert ha az oroszok előtt teszzük azt, ez által az osztrák főparancsnokok ingerülve lesznek.

Meghallván ezt Görgei, figyelmeztete Zambellit, hogy ha e nyilatkozatát még egyszer ismételni, közzétenni merné, — azonnal föbelöveti.

A hadikövetnek Világosra érkezéig a magyar hadsereggel legkevésbé sem tudatták a fegyverlerakási szándokot. Az oroszok részéről történő hát mögötti megkerülése a magyar hadseregnek, az ő megjelenésök az arad-világosi országoton, s azon parancs kiadása, hogy az oroszokat nem kell megtámadni, ha mindjárt a legközelebből mutatnák is magukat — a Világos előtt táborozó csapatok közt természetesen nyugtalanságot idézett elő, s estve felé a főhadi szállásra a csapatok fellázadásának hire jött meg.

A személyes bátorság nem hiányzott Görgeinél, e tulajdout nagyban bírta ő, s nemcsak

parancsolni, hanem parancsainak sikert eszközölni a legnagyobb mértékben tudott.

Mint fővezérnek nem is volt ennél egyéb tulajdona, ha csak még edzett testét nem vesszük hozzá, ha ugyan ennek is a fővezéri tulajdonok közé kell tartoznia.

Ütközet előtti rendeleteket, a föld területi minőségéhez alkalmazva soha nem adott ki, még kevésbé vezette az általános csatát; bizony lehet állítani, hogy Görgei mint fővezér egy megnyert csatában sem volt eleitől kezdve végig jelen; — hanem a győzelmet mindig alparancsnokai vívták ki az ő számára. — A harcz kimenetelét egészen a véletlenre bízta, vagy az egyes osztályok hősi magaviselete dönté el a csatát. A tüzérség főállását vagy e gy vagy más fegyvernemnek egyesítését a harczban soha nem határozta meg, hanem a mint alparancsnokai rendelkeztek, úgy volt az jó.

Görgei nem volt más mint egyszerü huszárhadnagy, — ő 1848 előtt a harczok, ütközeti állások szellemét nagyban soha nem tanulmányozá, mélyebben soha nem pillanta be a magasabb hadászati történetbe, és én bátran merem állítani, hogy Görgei nem képes egy had-

sereget a hadászat mindennemű kívánata szerint mozgatni, vezetni, azt egy, hasonló szelemmel fölfegyverzett hadsereg ellenében sikerrel működtetni.

Szervező s igazgató (organizáló s adminisztratív) észszel és tehetséggel sem birt Görgei, mit a hadügyminiszteriumnak általa történt vezetése eléggé tanusít, miután kezdettől fogva annak minden életrevaló működését elzsibbasztá.

Hogy bátorsága volt, s képes volt parancsainak nyomatékot és sikert adni, azt már fölebb emlitém és ezt most is bebizonyítá.

Értesülvén a felől, hogy a táborban nyugtalanság ütött ki, lóra pattant fel s táborkari kíséretével hadtestéhez sietett, fegyverbe állita csapatait s így szólott hozzájuk:

„Vitézek! Mi többé nem győzhetünk, én tehát elhatározám az orosz előtt lerakni fegyvereinket. Engedelmességet kívánok s életemet kötöm ehhez. Az elsőt, ki ellenkezni mer, agyonlövetem. Én ki az ellenség boszuállásának leginkább ki vagyok téve, nem rettegek, s mindazon derék bajtárs, ki engem a harcba követett, most sem fog tőlem elmaradni.“

És a hadsereg az ő vezérének akaratában

megnyugovék. Tábornokai, főtisztjei, katonái nem maradtak el tőle! Ámde Görgei maga maradt el tőlük, a kegyelem intésére elhagyta övéit, a helyett hogy férfihoz illően osztotta volna velök a fogságot, a halált, ha mindjárt saját kezével kellett volna is élete világát el-eloltania.

Mint már említők, aug. 12-én késő estve érkezett Görgeihez az orosz hadsereg tábor-kari főnöke s a következő pontokban egyeztek meg.

A fegyverlerakásnak kegyelemre vagy a nélküli föltétlen megadásra kell megtörténnie.

Maga a lefegyverzés aug. 13-án délelőtt a Szöllös melletti sikságon, a kisjenő-zarándi s a világos-borosjenői országutak egyesítő pontjánál fog végbemenni és pedig délnek Szöllösről s éjszakknak a malom-csatornától, mely a vilá-gosi országutat átvágja.

Az orosz hadtest aug. 13-án korán reggel Kis-Jenőről indul ki s a fönt nevezett területet kelet-éjszak- és nyugotról zárja körül a sereg zömével Zaránd és Szöllös között, s arcvonal-ban kelet felé huzódva fel.

A magyar hadsereg csak később délelőtt indul el Világosról, s a fönt nevezett terü-

letre arczvonásban nyugat felé vonul fel a fegyverlerakásra.

A mint a magyar hadsereg utolsó csapatai a malomárkon átmentek, a Világos s Arad közt lévő orosz lovassági hadoszlop utánuk jöve megszállja a malomárkot, ily módon zárva be a magyar hadsereget.

Aug. 13-án 1849-ben 10 órakor hagyák el a fájdalomukat komor arczvonásaikban viselő magyar hadtestek utolsó mezei táborukat, — nem volt többé reményök imádott hazájukat megmenthetni; — vezérek fokongint fejlődött, tervszerű árulása megsemmisíté azt. Szemben jött legelőül a 7-ik hadtest, utána a 3-ik, melyek a malomárkon elhaladva a fegyverlerakási térségre az első sorba vonultak be. A két hadtestet az összes ágyuütegek követék s hátuk mögött állottak meg.

A második rendbe az 1-ső hadtest és a tartalékosztály vonult be, — mögöttük a hadsereg podgyászos szekerei.

A csapatok előtt Görgei lovagolt táborkari kíséretével, némely szolgálatban nem lévő tábornok és törzstiszt által követve. Az utóbbiak közt látható volt Aulich, Kiss, Lanner, Schweidel, Knezich, Bayer, Molnár s magam is, ki a

Szegeden akkor tervezett tartalékhadtest parancsnoka voltam, melynek száma csak 10,000-re ment, kik csak egy részben voltak fölfegyverezve, tehát 8 zászlóalj ujoncz. Görgei egy nappal előbb haza bocsátá ezen fegyvertelen zászlóaljak legénységét, s azt parancsolá, hogy csak tisztjeik csatlakozzanak a fegyverletevökhöz.

Uj-Pankotán egy orosz hadi követ jött elibünk az orosz lovassági tábornok, Rüdiger oly megbizásával, hogy Görgei még egyszer nyilatkozzék előtte szóval, miszerint csapatainak fegyverlerakása, úgy a mint előre megegyeztek, csakugyan aug. 13-án menend végbe. Görgei igennel válaszolt, mire a követ főnökéhez azon megjegyzéssel lovagolt vissza, hogy az orosz hadvezér további parancsait ismét magával hozza el.

Görgei ezalatt táborkari kíséretével közvetlenül az országut mellett fekvő csatorna malmánál állapotott meg s mi a hadi követ visszajöttére várakoztunk.

Innen láttuk az orosz hadcsapatokat a Csígér-folyam jobb partján Moroda és Szöllös közt felvonulva, balról Zarádnál jobbról a malomcsatornánál kifejlödve. — E szerint a mi meg-

határozott álló-helyünknek csupán homlokzatát foglalák el az oroszok, — oldalvást s hátulról nem valánk bekerítve.

Fél óra mulva visszatért az említett hadi követ s jelenté Görgeinek, miszerint főnöke, csapatának arcvonala előtt fogja őt bevárni.

Mi erre sebes vágatva lovagoltunk az oroszok állása felé s egy jó negyed óra után egy lovassági csapatot vettünk észre, mely felénk jött s 2—400 lépésnyire tőlünk megállapodott. Görgei is megállítá táborkarát, s egyedül lovagolt el Rüdiger tábornokhoz, mert ő jött elibünk táborkarával. Az orosz kíséret is megállapodott s csupán főnökük jött egyedül Görgei elébe. A két táborkari kíséret között találkoztak a vezérek s megállapodván Rüdiger kezét nyujtá Görgeinek. Jól lehetett észrevenni, mily barátságosan rázta az orosz tábornok a magyar fővezér kezét.

Rövid együttlét után elvált egymástól a két vezér s Görgei hozzánk tért vissza, míg az orosz táborkar főnökéhez csatlakozott.

Görgei hozzánk érkeve a következő szavakat mondá: „Az orosz harmadik hadtest parancsnoka, lovassági parancsnok, Rüdiger gróf ő kegyelmessége üdvözetét küldi önöknek, s

helybenhagyja azt, hogy tisztjeink kardjaikat megtarthassák s biztosítja vagyonukat.“

Erre Görgei némely tisztje éljen-t kiáltott, — míg nem egy szemből a fájdalom könnyüje esordult ki. Én Aulichchal ki mindig jó barátom s előljárom volt, egyedül állottam pár lépésnyire oldalt a táborkartól s komoly pillanatokot váltva rosztuk ez éljenzést, mely épen nem illet azon gyászórához, mely hazánk sorsát, és a mienket, oly szerencsétlenül döntötte el. — Az adott szó sem lön megtartva, mert Gyulán, még mielőtt átadtak volna bennünket az osztrák tábornokok — Raischach- és Montenuovónak, elvették kardjainkat — az aradi várba vittek bennünket, hol a várparancsnok saját lovainkat is elvette tőlünk.

A magyar hadsereg eleje azalatt elérte a malomcsatornát, Görgei is táborkarával visszavért oda, és személyesen örködött annak a Szöllös és a csatorna közti térségre irányzott részletes menete fölött.

A gyalogság fegyvereit arczvonala előtt rakta le gúlákba, a lovasság leszállt és a huszárok kardjaikat a nyereg-kápába akasztották.

E hadsereg 32,000 emberből s 120 ágyuból állott.

A katonák vonásaiban mély fájdalom vala látható, — lehajtott fővel s megtört szívvel állottak ott.

A honvéd kénytelen volt letenni fegyverét, a huszár kardját, leghivebb barátját, élettársát, győzelmeinek emlékjelét. Sok arczról kétségbeesést lehetett leolvasni, sokan eltördösték fegyvereiket, sok huszár előbb lovát, aztán magát lötte agyon. A tisztek és a legénység letett zászlóikból egy-egy darabocskát szakítottak le emlékül, és sokan még most is szent ereklye gyanánt tartogatják azt.

A gyászjelenet a magyar fegyveres dicsőség hanyatlásával annyira egyező naplementével végződött. Rüdiger gróf az esthomályban tartott szemlét a lefegyverzett csoportok felett.

A tisztek utasítást kaptak, miszerint 14-én Kis-Jenőre menjenek, az oly sok csatában győztes honvédeket — mint foglyokat kísérték Zarándra, hogy később egymástól elkülönítve az osztrák katonaság közé sorozzák be őket.

Aug. 14-én az aradi várat Schlick tábornok szólítja fel a megadásra. A magyar várparancsnok, Damjanich tábornok kijelenté, hogy a várat csak az orosz seregnek adja át. Minek kö-

vetkeztében Buturlin orosz tábornok Rüdiger meghagyásából 15-én Aradra ment az átadás iránt alkudozásba ereszkedni.

Az aradi várban összehívott haditanács több ideig meg volt oszolva — az egyik fél minden áron a vár védelmezését kívánta, a másik azon föltétel mellett, hogy szabadon vonulhassanak ki, a feladás mellett volt, míg végre hosszabvitatkozás után határozattá lön, hogy a vár feladásának föltételeit egészen Damjanichra bizzák. Ezen oly derék s különben oly makacs és erélyes tábornok Görgeinek hozzá intézett levelére elhagyá magát csábitatni a vár feladására nézve oly módon, hogy az orosz hadsereg fővezére kötelezi magát a várbeli őrsereg számára a czárnál kegyelmet kieszközölni s hogy a tiszték megtarthatják kardjaikat s magánvagyonuk biztositva lesz.

A várőrség ennek folytán átadta az erőiséget az orosz csapatoknak s mint foglyokat Gyulára vitték őket. Az oroszok később Gyulán ezen tisztektől is elvették kardjaikat, valamint tulajdon lovaikat is eladták Aradon a kincstár részére.

Paskevich tábornagy ügyekezett ugyan kegyelmet kieszközölni — de hasztalanul.

Mint említők, a fegyverlerakás következtében foglyokká lett magyar tisztek aug. 14-én kíséret nélkül mentek Kis-Jenőre. Itt választották Molnár ezredest az orosz felügyelők s a magyar tisztek közt való közbenjárónak.

Molnár ezredes az összes fogoly tiszteket 4 osztályba sorozá és különösen a három hadtest s a tartalékhad felosztása szerint, kiknek élelmezéséről az illető hadtest-parancsnok, Nagy Sándor, Leiningen, Pöltenberg és én tartozunk gondoskodni. Az utóbbiakhoz számíták az összes tábornokokat és volt térparancsnoksági tiszteket s azokat is, kik más hadesapatokból érkeztek ide.

Az egésznek vezetése Anrep, orosz altábornokra bízott, ki a felügyelést oly szelidséggel vitte, a mint azt a magyar tisztek méltán megvárhatták.

15-én az egész transport Kis-Jenön maradt, 16-án Nagy-Zerindre, 17-én Sarkadra, hol egy napig megállapodás volt, 19-én Gyulára menesztettek bennünket, hol valamennyi fogoly tiszte aug. 23-án korán reggel Raischach és Montenuovo osztrák tábornokoknak adták át.

Ugyanaz nap az összes transportot osztrák lovasság s orosz kozákok által kísérve Simándra

s 24-én Ó-Aradra vitték, hol az utolsó tanyát ütöttük fel.

25-én az egykori osztrák szolgálatban volt tiszteket a várba vezették. Azon honvédtiszteket, kik nem voltak az előtt osztrák szolgálatban, még 24-ikén estve magába Aradvárosba vitték szigorú felügyelet alatt, míg a tábornokokat már szintén 25-ikén menet közben Arad előtt a különösen e célra rendelt osztrák tisztek vették át s azonnal az aradi várba vezették, és itt külön-külön elzáratták.

Még Kis-Jenőn az orosz lovassági tábornok Rüdiger gróf a magasb rangu magyar főtiszteknek diszebédet adott. Itt láttuk Görgeit legutószor.

Rüdiger tábornok kiválóan barátságos házi gazda szerepét játszá, s többször méltányló elismeréssel szólt a magyar hadsereg vitézségéről.

A lakoma végén Rüdiger a következő áldomást intézte hozzánk: „Igen örvendek, hogy a váci és debreczeni csaták után, hol mint ellenségek álltunk szemközt, most már oly barátságosan fogadhatom önöket magamnál, poharamat emelem jólétökért s a kölcsönös meleg visszaemlékezésre.“

A mellékszobában elköltött kávézás után, a mialatt Rüdiger majd nem mindnyájunkkal barátságos szavakat váltott, hirtelen azon szavakkal fordult Görgeihez : „Tábornok ur, ön kocsija készen áll, hány órákor akar Nagy-Váradra utazni?“ — Görgei röviden válaszolá : „Egy óra múlva.“ — Rüdiger szólt tovább Görgeihez : „Akar ön bajtársai közül néhányat magával vinni?“ és jobb kezével reánk mutatott, kik a körben állottunk, — Görgei ismét röviden felelé : „Senkit, mint csupán testvéreimet.“

Ezzel ajánlá magát Görgei s mi hasonlóképen. Ezt volt az utolsó szó, mit szájából hallottam.

A koci a magyar dictátorral egy óra múlva Nagy-Váradra robogott el, hogy kegyelmet kapjon, melyet hite szerint egyedül ő eljászott.

Ámde tábornokai és tisztjei sötét, kérlelhetlen sorsuk elébe mennek, mit épen Görgei készített számukra.

Az orosz, osztrák császári és a magyar hadaknak összes létszáma. melyek

a forradalmi háboru harcaiban, különösen az 1849-ik év jun. havában részt vettek, a fő- és hadtest-parancsokok, valamint a hadosztálynokok s dandárparancsnokok neveivel együtt.

I. Orosz hadsereg.

Főparancsnok: Hercege Paskievich Eri-
vanski, tábornagy.

2-ik hadtest. A gyalogság tábornoka:
Kuprianow, alatta:

A 4-ik gyalogsági hadosztály, Karlovich
altábornok, 16 zászlóalj.

Az 5-ik gyalogsági hadosztály, Labincov
altábornok, 16 zászlóalj.

A 6-ik gyalogsági hadosztály, Grabbe al-
tábornok, 16 zászlóalj.

A 2-ik könnyü lovassági hadosztály, Glansenapp altábornok, 32 század.

A 2-iktüzérségi hadosztály, Serpuhovszky altábornok alatt 112 ágyu.

E szerint a 2-ik hadtest összes ereje : 48 zászlóalj, 32 lovas század, 112 ágyu, 48,000-nyi gyalogsággal, s 6000-nyi lovassággal.

3-ik hadtest. Lovassági tábornok, Rüdiger alatt :

A 7-ik gyalogsági hadosztály, Kaufmann altábornok, 16 zászlóalj.

A 8-ik gyalogsági hadosztály, Anrep altábornok, 16 zászlóalj.

A 9-ik gyalogsági hadosztály, Panyutin altábornok, 16 zászlóalj.

A 3-ik könnyü lovassági hadosztály, Offenbergh altábornok, 32 század.

A 3-ik tüzérségi hadosztály, Miller altábornok, 176 ágyu.

A 3-ik hadtest összes ereje : 48 zászlóalj, 32 lovas század, 176 ágyu 48,000 gyalogság 6500 főnyi lovasság.

4-ik hadtest. Gyalogsági tábornok Tshe odajew, alatta:

A 10-ik gyalogsági hadosztály, Deban-Skoroteczkoj altábornok, 16 zászlóalj.

A 11-ik gyalogsági hadosztály, Bjelozew altábornok, 16 zászlóalj.

A 12-ik gyalogsági hadosztály, Buschen altábornok, 16 zászlóalj.

A 4-ik könnyü lovassági hadosztály, Saas altábornok, 32 század.

A 4-ik tüzérségi hadosztály, Sixtel altábornok, 144 ágyu.

Egy kozák-dandár 16 századdal.

A 4-ik hadtest összes ereje: 48 zászlóalj, 144 ágyu, 48,000 fönyi gyalogság, 7800 fönyi lovasság.

5-ik hadtest. Lovassági tábornok Lüders alatt Erdélyben:

A 13-ik gyalogsági hadosztály, Grottenjelm altábornok, 16 zászlóalj.

A 14-ik gyalogsági hadosztály, Hasfort altábornok, 16 zászlóalj.

A 15-ik gyalogsági hadosztály, Kastorszky altábornok, 16 zászlóalj.

Az 5-ik könnyű lovassági hadosztály, Kocsanovich altábornok, 32 század s egy kozák-dandár, 32 század.

Az 5-dik tüzérségi hadosztály, Maidl altábornok, 144 ágyu.

Az 5-dik hadtest összes ereje: 48 zászlóalj, 144 ágyu, 48,000 fönyi gyalogság, 8200 fönyi lovasság.

A tetteleg működött császári orosz hadsereg létszámának ismételi fölvétele:

A 2-ik hadtest: 48,000 gyalog, 6000 lovas, 112 ágyu.

A 3-ik hadtest: 48,000 gyalog, 6500 lovas, 144 ágyu.

A 4-ik hadtest: 48,000 gyalog, 7800 lovas, 144 ágyu.

Az 5-ik hadtest: 48,000 gyalog, 8200 lovas, 144 ágyu.

Összesen: 192,000 gyalog, 28,500 lovas, 576 ágyu 12000 emberrel. Tehát: 232,000 ember.

Ezen hadakon kívül, melyek Magyar- és Erdélyországba valóban bevonultak s a harcban tetteleges részt vönek, Galicziában mint tartalék és gyámolító sereg állott az

1-ső hadtest, 48,000 gyalog, 8000 lovas, 144 ágyu, 3000 emberrel, és Varsóban a császári testőrsereg 50,000 gyalog, 10,000 lovas, 120 ágyu, 3000 emberrel.

Ezek szerint Oroszország részéről a magyar harc elnyomása végett 354,500 fegyveres embert tettek mozgásba.

II. Az osztrák császári hadsereg.

Főparancsnok : Haynau, táborszernagy
alatta :

1. A dunai hadsereg.

1-ső hadtest, lovasságitábornok Schlick alatt gyalogsági hadosztály, Lichtenstein, a Bianchi-dandárral, 5 zászlóalj, 6 ágyu, és Wys-dandárral, 6 zászlóalj, 6 ágyu. — Wallmoden altábornok hadosztálya, Fiedler-dandárral, 6 zászlóalj, 6 ágyu, és Reischach-dandárral, 6 zászlóalj, 6 ágyu.

Lobkovitz altábornok lovassági hadosztálya a Ludvig-dandárral, 16 század, 6 ágyu, Pálffy-dandár 12 század, 6 ágyu. Ezen kívül 24 hadtesti mozgó ágyu.

E szerint az 1-ső hadtest ereje : 23 zászlóalj, 28 század, 60 ágyu, 23,000 gyalogság, 4500 lovas, 1200 tüzér.

2-ik hadtest. Főparancsnok : Csorich, altábornok. — Colloredo herczeg gyalogsági hadosztálya, a Pott-dandárral; 5 zászlóalj, 6 ágyu, Liebler-dandár; 6 zászlóalj, 6 ágyu, Barko-dandár : 6 zászlóalj, 8 lovas század, 6 ágyu, 34 hadtesti mozgó ágyu.

A 2-ik hadtest összes ereje : 17 zászlóalj, 8 század, 42 ágyu, 18,000 gyalog, 1000 lovas, 840 tüzér.

3-dik hadtest. Főparancsnok : Schwarzenberg Ede, alatta :

Schütte 1-ső gyalogsági hadosztálya, a Gerstner-dandárral: 6 zászlóalj, 6 ágyu, Dossen-dandár : 5 zászlóalj, 6 ágyu.

Moltke, altábornagy 2-ik vegyes hadosztálya, Veigl-dandár: 14 lovas század, 6 ágyu
 Wolf-dandár: 6 zászlóalj, 6 ágyu, — 24 hadtesti mozgó ágyu.

A 3-ik hadtest összes ereje : 17 zászlóalj, 14 század, 48 ágyu, 17,000 gyalog, 1800 lovas, 1000 tüzér.

4-ik hadtest. Főparancsnok: Wohlgenuth, altábornagy alatt :

Benedek dandára (előhad), 5 zászlóalj, 8 lovas század, 12 ágyu.

Hertzinger tábornok 1-ső gyalogsági hadosztálya, Theissing-dandár: 5 gránátos zászlóalj, 6 ágyu, Perin-dandár 5 gránátos zászlóalj, 6 ágyu.

Burich vegyes hadosztály: Jablonovszky-dandár: 4 zászlóalj, 6 ágyu. Lederer-dandár: 16 lovas század, 6 ágyu.

Az 5-ik hadtest összes ereje : 19 zászlóalj, 24 század, 60 ágyu, 19,000 gyalog, 3000 lovas, 1500 tüzér.

Főágyu-tartalék: 78 darab, 9 zászlóaljjal, 9000 gyalog s 2000 tüzér.

A dunai hadsereg összes létszámának isméri fölvétele :

1-ső hadtest : 23,000 gyalog, 4500 lovas, 60 ágyu, 1200 tüzér.

2-ik hadtest : 18,000 gyalog, 1000 lovas, 42 ágyu, 840 tüzér.

3-ik hadtest : 17,000 gyalog, 1800 lovas, 48 ágyu, 1000 tüzér.

4-ik hadtest : 19,000 gyalog, 3000 lovas, 60 ágyu, 1500 tüzér.

Tartalék : 9000 gyalog, 78 ágyu, 2000 tüzér.

A dunai hadsereg összes ereje : 86,000 gyalog, 10,300 lovas, 288 ágyu, 6340 tüzér, összesen 102,640 ember.

2. Déli hadsereg.

Főparancsnok : Jellachich, altábornagy, alatta :

Kriegern, altábornagy 1-ső hadosztályában a Puffer-dandár : 5 zászlóalj, 3 lovas század, 6 ágyu, Grammont-dandár : 5 zászlóalj, 3 lovas század, 6 ágyu.

Dietrich, altábornagy 2-ik hadosztályában a Budissavlevich-dandár : 5 zászlóalj, 2 lovas század, 6 ágyu, Draskovich-dandár : 5 zászlóalj, 2 lovas század, 6 ágyu.

Rastich tábornok 3-ik hadosztályában, (jobb szárny) Ocsverek ezredes dandára : 4 zászlóalj, egy lovas század, 6 ágyu. A bal-szárnyon Rezsitsek dandára : 3 zászlóalj, 1 lovas század, 6 ágyu.

A szerb segédcapatok főparancsnoka : Knitschanin tábornok : 3 zászlóalj, 2 lovas század, 3 csajkás zászlóalj, 6 ágyu.

Ottinger, altábornagy lovassági hadosztályában, Fejérváry-dandár : 12 század, 6 ágyu, Lederer-dandár : 12 század, 6 ágyu.

Főágyu-tartalék : 83 ágyu, 1600 tüzér.

A déli hadsereg összes ereje : 45 zászlóalj, 40 század, 137 ágyu, 40,000 gyalog, 5000 lovas, 2800 tüzér.

3. Erdélyi hadsereg.

Főparancsnok : Clamm, altábornagy alatt

Perger altábornok 1-ső hadosztályában

Van der Nüll-dandára : 4 zászlóalj, 2 lovas század, 6 ágyu, Szutterheim-dandár : 5 zászlóalj, 2 lovas század, 6 ágyu.

Coppet tábornok 2-ik hadosztályában, Eislen-dandár 4 zászlóalj, 2 lovas század, 6 ágyu, Schönberger-dandár : 10 lovas század, 6 ágyu.

Főágyutartalék : 15 darab.

Az erdélyi hadsereg összes száma : 13 zászlóalj, 16 század, 39 ágyu, 13,000 gyalog, 2200 lovas, 800 tüzér.

4. Ostromló hadsereg Péterváradnál.

Mamula-dandár : 5 zászlóalj, 1 lovas század, 6 ágyu.

Hallavanya-dandár : 5 zászlóalj, 1 lovas század, 6 ágyu.

Ostromágyuk 40 darab.

Összes száma : 10,000 gyalog, 300 lovas,
52 ágyu, 1000 tüzér.

Jegyzet. Komárom ostromló hada a du-
nai hadseregbe van már beleszámítva.

---

5. Az erődök védsergei, mint :

Temesvár . . . 6000 ember — 200 ágyu.

Arad . . . . . 2000 ember — 150 ágyu.

Eszék . . . . . 4000 ember — 150 ágyu.

Károlyfehér-

vár . . . . . 3000 ember — 150 ágyu.

Összes erő : 15,000 ember — 650 ágyu.

Az osztrák császári hadsereg összes erejé-
nek ismételi fölvétele :

I. Dunai hadsereg, 86,000 gyalog, 10,300
lovas, 288 ágyu, 6340 tüzér.

II. Déli hadsereg 40,000 gyalog, 5000 lo-
vas, 137 ágyu, 2800 tüzér.

III. Erdélyi hadsereg 13,000 gyalog, 300
lovas, 39 ágyu, 800 tüzér.

IV. Ostromlóereg Péterváradnál : 10,000
gyalog, 300 lovas, 52 ágyu, 1000 tüzér.

V. Védsergek az erősségekben, 15,000 ember, 650 ágyu, 3000 tüzér.

Összesen: 164,000 gyalog, 17,800 lovas, 1166 ágyu, 13,940 tüzér.

Az egészben : 195, 749 ember.

A Magyarország ellen tetteleg működött hadak összes ereje :

Oroszok :	232,500	} ember	576	} ágyu.
Osztrák és szerb :	195,740		1166	
			428,240 ember	1742 ágyu.

Ezekon kívül, mint már fölebb is említve volt, orosz részről Gallicziában fel vala állitva az

1-ső hadtést 48,000 gyalogság, 8000 lovas, 144 ágyu, s Varsóban a császári testőrsereg 50,000 gyalog, 10,006 lovas, és 120 ágyu.

Magyar hadsereg.

Ezek ellenében állt a magyarok részéről.

I. Dunai hadsereg.

Főparancsnok : Görgei, alatta

a) 1-ső hadtest, Nagy Sándor.

Máriássy 1-ső gyalogsági hadosztályában
5 zászlóalj, 17 ágyu.

Bobich 2-ik gyalogsági hadosztályában
 $4\frac{2}{3}$ zászlóalj, 8 ágyu.

Mesterházy lovassági hadosztálya, 12
század, 6 ágyu, 2 század-utász.

Összesen : 8600 gyalog, 1940 lovas, 31
ágyu.

---

b) 2-dik hadtest, Asbóth alatt

Szekulics 1-ső gyalogsági hadosztálya :
 $5\frac{1}{2}$ zászlóalj, 19 ágyu.

Horváth 2-ik gyalogsági hadosztálya : 5
zászlóalj, 21 ágyu.

Mándy lovassági hadosztálya 10 század,
6 ágyu, 2 század utász.

Összesen 9500 gyalog, 1950 lovas, 46 ágyu.

---

c) 3-ik hadtest. Knezich alatt

Cillich 1-ső gyalogsági hadosztálya : 5 zászlóalj, 16 ágyu.

Leiningen 2-dik gyalogsági hadosztálya : 5 zászlóalj, 10 ágyu.

Pigetti lovassági hadosztálya : 12 század, 14 ágyu, 2 század utász.

Összesen : 9179 gyalog, 1850 lovas, 40 ágyu.

---

d) 6-ik hadtest, Klapka alatt

Kosztolányi 1-ső gyalogsági hadosztálya : 4 zászlóalj, 25 ágyu.

Eszterházy 2-ik gyalogsági hadosztálya : 6 zászlóalj, 11 ágyu.

Rohonczy lovassági hadosztálya : 14 század, 2 század utász.

Összesen 8950 gyalog, 1890 lovas, 36 ágyu.

Ezen hadtest képezé egyszersmind Komárom védseregét.

---

e) 7-ik hadtest, Pöltenberg alatt

Posta 1-ső gyalogsági hadosztálya : 5 zászlóalj, 13 ágyu.

Liptay 2-dik gyalogsági hadosztálya : 5
7 ágyu.

Weisl dandára : 2 zászlóalj, 4 ágyu.

Bersenyi lovassági osztálya, 21 század,
20 ágyu.

2 század utász.

Összes erő : 11,050 gyalog, 3256 lovas,
44 ágyu.

---

f) Kmetty önállásu hadosztálya :
5 zászlóalj, 8 lovas század, 17 ágyu, 5000
gyalog, 1000 lovas.

---

g) Görgei Armin portyázó csapatai :
3¹/₂ zászlóalj, 2¹/₂ lovas század, 10 ágyu,
2700 gyalog, 300 lovas.

---

h) Horváth portyázó csapatai :
2 zászlóalj, 4 lovas század, 4 ágyu, 2250
gyalog, 500 lovas.

Benitzky portyázó csapatai :

5 század gyalog, $\frac{1}{2}$ század lovas, 2 ágyu,
850 gyalog, 70 lovas.

A dunai hadsereg létszámának ismételése :

1-ső hadtest : 8600 gyalog, 1940 lovas, 31
ágyu.

2-ik hadtest : 9500 gyalog, 1950 lovas, 46
ágyu.

3-ik hadtest : 9179 gyalog, 1850 lovas, 40
ágyu.

7-ik hadtest : 11,050 gyalog, 3256 lovas,
44 ágyu.

8-ik hadtest : 8950 gyalog 1000 lovas, 17
ágyu.

Kmetty-hadosztály : 5000 gyalog, 1000
lovas, 17 ágyu.

Portyázó csapatok : 5800 gyalog, 870
lovas, 16 ágyu.

A dunai hadsereg összes ereje : 58,079
gyalog, 12,756 lovas, 230 ágyu.

Összesen 70,835 ember, 230 ágyu.

II. Éjszaki hadsereg.

Főparancsnok : Dembinszky alatt

9-ik hadtest, Wysocki :

2 vadász zászlóalj,

9 honvéd zászlóalj, nem teljes számu,

A lengyel legio 4 százada,

10 század mozgó nemzetőrség,

Benitzky 1 zászlóalja,

1 utász zászlóalj,

6 lovas század,

2 század lengyel lándzsás,

1 század lovas nemzetőrség,

34 ágyu.

Összesen : 12,200 gyalog, 1570 lovas, 34 ágyú.

Kazinczy hadosztálya :

6 zászlóalj, 4 lovas század 7020 gyalog,
534 lovas, 23 ágyu.

Az éjszaki hadsereg összes ereje : 17,220
gyalog, 2104 lovas, 57 ágyu.

---

3. Déli hadsereg.

4-ik hadtest : Perczel,

Bánffy vegyes osztálya : 4 zászlóalj, 5
lovas század, 8 ágyu.

Kollmann vegyes osztálya : 7 zászlóalj,
6 $\frac{1}{2}$ lovas század, 18 ágyu.

Gaál Sándor vegyes osztálya : 7 zászló-
alj, 4 lovas század, 25 ágyu.

Összesen : 16,283 gyalog, 2530 lovas, 51
ágyu.

Simonyi ezredes védserege Orsován és
Pancsován : 3183 gyalog, 450 lovas, 17 ágyu.
5-ik hadtest. Vécsey.

Przsimeski dandára : 2 zászlóalj, 1 lovas
század, 6 ágyu.

Rákóczy dandára : 2 zászlóalj, 1 $\frac{1}{2}$ lovas
század, 8 ágyu.

Nagy dandára : 2 zászlóalj, 1 $\frac{1}{2}$ lovas szá-
zad, 13 ágyu.

Bergmann dandára : 2 zászlóalj, 2 lovas
század, 7 ágyu.

Boros dandára : 2 zászlóalj, 2 lovas század
8 ágyu.

Ostromágyuk : 24. darab.

Összesen : 10,541 gyalog, 2490 lovas, 66
ágyu.

Ezen hadtest képezése az ostromló hadat Te-
mesvár ellen.

A déli hadsereg összes ereje: 30,007 gyalog,
6180 lovas, 134 ágyu.

---

4. Véd sereg Péterváradon.

Parancsnok : Kiss Pál.

Sorgyalogság — 3 zászlóalj.

Honvédgyalogság — 2 zászlóalj.

Lovasság $\frac{1}{2}$ század.

Összesen : 6000 gyalog, 73 lovas, s 392
ostromágyu.

---

5. Erdélyországi hadsereg.

Főparancsnok : Bem alatt :

2) 6-ik hadtest, Bem személyes vezér-
lete alatt.

Honvédgyalogság 22 zászlóalj.

Vadászok 1 zászlóalj.

Német legió 1 század.

Lengyel lándzsások 1 század.

Huszárok 12 század.

Ágyu 45 darab.

Összesen 23,000 gyalog, 2300 lovas, 45
ágyu.

---

b) Portyázó és szétszórt csapatok az utszorosoknál.

Gyalogság 8 zászlóalj.

Lovasság 4 század.

Ágyu 27 darab.

Összesen : 8000 gyalog, 600 lovas, 27 ágyu.

---

c) Ostromlósereg Károlyfehérvárnál.

Főparancsnok : Stein alatt

Gyalogság 6 zászlóalj.

Lovasság 3 század.

Ágyu 19 darab.

Összesen 4447 gyalog, 380 lovas, 19 ágyu.

Az erdélyországi hadsereg összes ereje :

a) 6-ik hadtest : 23,000 gyalog, 2300 lovas,
45 ágyu.

b) Portyázó csapatok 8000 gyalog, 600 lovas,
27 ágyu.

c) Ostromló had 4447, 380 lovas, 19 ágyu.

Egészben : 35,447 gyalog, 3280 lovas, 91
ágyu.

---

6. Tartalékhad.

Főparancsnok : Guyon.

Hadik 1-ső osztálya : 4 zászlóalj 4 lovas század, 6 ágyu.

A 2-ik hadosztályban : 6 zászlóalj, 2 lovas század, 6 ágyu.

Összesen : 8190 gyalog, 1000 lovas, 12 ágyu.

Recapitulatio :

1 Dunai hadsereg : 58,079 gyalog, 12,756 lovas, 230 ágyu.

2. Északi hadsereg : 17,220 gyalog, 2104 lovas, 50 ágyu.

3. Déli hadsereg : 30,007 gyalog, 6180 lovas, 134 ágyu.

4. Pétervárad : 6000 gyalog, 73 lovas.

5. Erdélyországi hadsereg : 35,447 gyalog, 3280 lovas, 12 ágyu.

6. Tartalékhad : 8190 gyalog, 1000 lovas, 12 ágyu.

Összesen : 154,943 gyalog, 25,393 lovas, 524 ágyu.

Egészben : 180,336 ember.

Péterváradon 392, Komáromban 465, — összesen, a temesvári és károlyfehérvári ágyuk kivételével, 857 ostromágyu.

Bem hadseregében nem volt osztályok s dandárok szerinti rendes beosztás, ő a csapatokat s parancsnokait körülmények és szükség szerint változtatá.

Legkitünőbb alvezérei voltak : Czecz, Kiss Sándor, Dobay, Gaál Sándor, Forró, Bethlen, Kemény, Mikes, Ritzko, Zsurmay, Károlyi, Inczédy, Stein, Bánfy, Tóth és Damaskin.

Az I-ső kötet tartalma.

	Lap
Előszó	7
Bevezetés	9
Első fejezet.	
Az elfogott futár és sürgönyei	21
Második fejezet.	
Görgei Tokajban	28
Harmadik fejezet.	
Budavár megszállása	35
Budavár megrohanása	41
Függelék a 3-ik fejezethez	49
Függelék	59
Eredeti oklevelek	73
Az 1849-iki áprilisi hadjárat.	
Bevezetés	87
A magyar sereg zömének előrenyomulása Tiszafürednél	92
A magyarok további előrenyomulása Ti- szafüredről	95

	Lap
Az isaszeghi csata	105
Ennek eredményei	112
Ütközet Vácznál.	117
A magyar hadsereg beosztása és létszáma 1849-iki márczius végén	142
Az osztrák sereg beosztása márczius végén	147
Rákosmezei csatározások	151
A 2-ik hadtest hadműveletei a Vágnál, különösen a zsigárdi ütközet	165
A peredi ütközet	187
Eredeti okiratok a vágdunai hadjáráshoz	200
Bánáti harcok	218
Fegyverlerakás Világosnál	243
Az orosz, osztrák császáris a magyar had- seregek létszámának részletes kimuta- tása	265

ASBÓTH LAJOS

EMLÉKIRATAI.

MÁSODIK KÖTET.

ASBÓTH LAJOS

EMLÉKIRATAI

AZ

1848-iki és 1849-iki

MAGYARORSZÁGI HADJÁRATBÓL.

MÁSODIK KIADÁS.

MÁSODIK KÖTET.

PEST.

KIADJA HECKENAST GUSZTÁV.

—
MDCCCLXII.

Pest, 1862. Nyomatott Landerer és Heckenastnal.

Az

erdélyi hadjárat története.

Miután az 1847/8-ki magyar országgyűlésen V. Ferdinánd király által a magyar tartományok önkormányzatára, az urbéri terhek megszüntetésére, egyenlő adózási kötelezettségre, minden rend és vallás egyenjogúságára, sajtószabadságra stb. vonatkozólag adott mártiusi engedmények kihirdettettek, Erdély összes népei ezeket egyenlő örömmel fogadták, úgy hogy az oláhok és szászok versenyeztek a magyarokkal ezen örömnilvánulatokban és zajosan hirdették ohajukat, egyesülni Magyarországgal.

Mihelyt leérkeztek ezen engedmények, Erdélyben azonnal szervezni kezdték a nemzetőrséget és a főhadi parancsnokság fegyverraktáiraiból mind a magyar, mind a szász nemzetet

fegyverekkel látta el. Itt megjegyzendő, hogy a fegyverek kiosztása alkalmával a szászok különös figyelemben részesültek, minthogy a szász helységek mind — a magyaroknál pedig csupán a városok kaptak fegyvereket.

Az oláhoknak eleinte nem adatott fegyver, és e körülmény nagy elégedetlenséget szült az oláh nemzetnél s féltékenységet, bizalmatlanságot támasztott benne különösen a magyar kormány iránt, minthogy elhitették az oláhokkal, hogy ez a magyar miniszterium rendelete, holott ez utóbbi, mint ilyen, akkor még semmi rendeletet nem bocsátott ki Erdélybe.

Az erdélyi országgyűlés e közben május 28-ra egybehivatott tanácskozni a Magyarországgal való egyesülés felett! Erre nem hívtak ugyan meg valósággal az oláh nemzet képviselői, — de igen annak kebléből a főpapság, mi is hiba volt és a szakadást előmozdította.

Már az ezen országgyűlésre küldendő követek választása alkalmával a szászok grófja Salmen ur felszólítja a szászokat, hogy követeket ne küldjenek az országgyűlésre. Szeben szék teljesíté e felszólítást és többen mások követték példáját, — a legtöbb szász szék ellenben, mint Medgyes, Brassó, Szászváros,

Besztercze stb. küldött követeket az országgyűlésre és az Unió velök egyhangulag ki-
mondattott, a király ő Felsége által szentesit-
tetett és ezen szentesítés június 11-kén Kolozs-
várott kihirdettetett.

B. Puchner főhadiparancsnok határozott
rendelete folytán, a magyar színek nemcsak a
polgári középületeken, hanem még a várakban
is kitűzettek és ki lön mondva, hogy Erdély
ezentul csupán a magyar miniszteriumtól fo-
gad el rendeleteket.

Azonnal ki is irattak a választások a pesti
közös országgyűlésre.

Ugyanezen időben a kormány engedelve
nélkül összegyülekeztek az oláhok is Balázs-
falván, Schagunának, az erdélyi görög
nemegyesült püspöknek és Urbannak, a 2-ik
oláh határőrezred alezredesének felhívása
folytán.

A főhadiparancsnokság csapatokat küldött
ki szemmeltartására ezen merőben törvényte-
len gyűlésnek, mely 20,000 emberből állt, de
azt tanácskozásában nem zavarta.

A gyűlés aggodalmát fejezte ki az Unió
íránt és ő Felségéhez intézett kérvényében
elősorolta kívánalmait különleges érdekeire

nézve. Így hintetett el a vizsály első magva Erdély nemzetei közt, mely később oly borzasztó lön következéseiben.

Mindjárt az ő Felsége által szentesített Unió kihirdetése és köztudomásra jutása után, mindinkább kezdtek bujtogatni az oláhokat. Ezek földesuraikkal szemközt az érintett bujtogatások folytán merész kicsapongásokra vetemedtek, itt-ott elfoglalván az urbéri földeket, erdőket, földesuri birtokokat. Azzal ámitották őket, hogy nem fognak megszabadulni az urbéri terhektől, hogy ezentul is, mint azelőtt, el lesznek nyomva; ennek bizonyítékául az izgatók azt a körülményt hozták fel, hogy az oláh nemzet részéről az Uniókérdés megvitatására képviselők nem hivattak meg, ők tehát nem tekintetnek nemzetnek, hogy a Magyarországhoz való csatlakozás nélkül mondatott ki, és így az nem érvényes, — és ez okból nekik nem is kell elfogadni és teljesíteni a magyar miniszterium rendeleteit.

Ezen kicsapongásokat kezdetben b. P u c h n e r altábornagy és az erdélyi főhadiparancsnok rendeletére a cs. k. katonaság elnyomta.

De július végén 1848-ban Urban ezredes nyíltan fellépett, felszólítván először a feny-

getett magyar nemeseket, hogy védőrségül (Sauvegarde) fogadjanak el oláh határszéli katonákat; szinleg ezáltal oltalmazni akarván őket, de tulajdonképen azért, hogy kezeiben legyenek. Az oláh lakosokat pedig összesen és egyenkint felszólítá, hogy nála és tisztjeinél jelenjenek meg s bizonyos császári jegyet — ugynevezett pazsurát — vegyenek át, mi által a császár buzgó hiveinek fogják tanusítani magukat és jövőre nézve igényt nyerendnek császári jutalomra. Egyuttal nyilvánosan tudomásukra adta nekik, hogy a magyarok elárulták a császárt és sept. 14-kén ki fogják kiáltani a köztársaságot.

Urban ezredes továbbá beállította belső Szolnokmegyében a hivatalok működéseit és kihirdeté, hogy rendeleteket ezentul csak ő bocsátand ki és pedig a császár nevében.

Az oláhok, támaszkodva ezen eljárásra, kijelenték, hogy a Maros és Szamos közti földterület egészen az övék s így e terület felett ők egyedül rendelkezhetnek. El is oszták szépen azt tribunokra és centuriokra, elüzték a megyei hivatalnokokat, saját kebelükből ujakat neveztek ki és rabolni, pusztítani kezdték a nemesek udvarait.

Puchner altábornagy az erdélyi kormányszék felszólalása folytán megparancsolta ugyan Urban ezredesnek, hogy a rendet és csendet azonnal állítsa helyre és saját ezredének kerületén kívül óvakodjék minden önféjű eljárástól, mert különben haditörvényszék elé fog állíttatni.

De midőn Urban felelete határozottan tagadó lett és ezt azon nyilatkozat kíséretében tette, hogy ő összes rendeleteit az összmonarchia fentartásának érdekében bocsátja ki, és ettől elnem állhat, — Puchner összehíván Kolozsvárra az Erdélyben lévő tábornokokat és törzstiszteket, ezekből haditanácsot alkotott, melyben elhatároztatott, egész Erdélyt ostromállapotba helyezni és a polgári hatóságok működéseit felfüggeszteni.

Miután ekként a katonai kormány nyíltan ellene szegült a magyar miniszteriumnak, megkezdődött a nyílt lázadás és azonnal kitértek a háboru iszonyai is.

Urban ezredes rendeletet kapott Jablonovsky tábornoktól, ezredével Kolozsvár ellen nyomulni.

A székely székek magyar lakosai erre gyűlést tartottak Agyagfalván, mely alkalom-

mal megtagadták az engedelmességet a főhadi parancsnokságnak, melynek addig közvetlen hatósága alá tartoztak — és esküt tőnek a magyar alkotmányra. Az 1-ső székely ezred Urban ezredes ellen nyomult. Szászrégennél ütközetre került a dolog, de itt a székelyek visszanyomattak.

Urban ezredes az érintett városra hadi sarczot vetett.

A 3. székely ezred egyesült erre az újonnan felállított erdélyi 12-dik honvéd zászlóaljjal a Mátyás huszároknak szintén újjonnan szervezet osztályával. Így egyesült erővel megint megtámadták Urbánt Maros-Vásárhelynél és Szászrégenen keresztül visszakergették. Dorsner ezredes segítségével által, ki ezredével nem támogatta a magyarok mozdulatait, sikerült Urbannak és Gedeon altábornagynak, ki új segélycsapatokat kapott, ismét előnyomulni és a székelyeket visszaszorítani területekre, hol egyideig nyugodtan viselték magukat.

Gedeon altábornagy és Urban ezredes e győzelem folytán előnyomultak Szamosujvár felé, és Déés városára 20,000, Szamosujvárra pedig 40,000 forint hadi sarczot rót-

tak, holott e két város még eddig semmi részt nem vett a hadi mozgalmakban.

Ezen eljárás arra bírta Kolozsvár városát, hogy az ott összegyűlve volt magyar csapatokat és nemzetőröket kiküldje az osztrák tábornok ellen. Baldacci ezredes, ki a magyar miniszterium által, a magyar alkotmányhoz hű maradt, csapatok parancsnokává nevezett ki, előnyomult Szamosujvárig. Vezénylete alatt a 11-dik honvéd zászlóalj, az aranyosszéki székely zászlóalj, 8 század kolozsvári vadász, 1 osztály Mátyás-huszar, 1 szárny székely huszar és 1 század kolozsvári lovas nemzetőr, — összesen 4000 gyalog, 400 lovas és 1 hatfontos üteg volt. Baldacci ezredes rossz vezénylete és lehető legcsekélyebb erélye miatt a magyar csapatok egészen szétverettek és csapatonként vonultak vissza Kolozsvárra.

Kolozsvárott eleinte ingadozni kezdtek, de épen a szamosujvári ütközet napján megérkezett a városba az első magyarországi segélyerő: 1 zászlóalj gyalog és 1 század lovas bihari magyar nemzetőrben. A város ezáltal felbátorítva, újból meg akart mérközni az előnyomuló osztrák sereggel. — Baldacci azonban kijelenté, hogy lehetlen az egyesült osztrák erővel szem-

ben fenntartani magát. A magyar nemzetörök letartóztatták Baldaccit és árulónak nyilváníták őt. Riczkó őrnagy erre összevoná és a cs. k. hadsereg elé vezeté az összes magyar csapatokat. Az osztrák vezérek, Wardener és Kaliani tábornokok, egy kedvező hadálláson akarták összevonni haderejüket, de Urban előre sietett, egyedül akarván kivívni magának Kolozsvár bevételének dicsőségét és katonáival s a táborában volt oláh felkelőkkel, Kolozsvárott megtámadta a Riczkó őrnagy vezénylete alatt előnyomuló magyar csapatokat. De Urban tökéletesen megveretett és Wardener s Kaliani tábornokok hadállásáig visszanyomatott.

De minthogy az osztrákok egyesült ereje 8000 emberből állt, egy összehívott haditanácsban elhatározott, hogy a magyar sereg vonuljon vissza Bánffy-Hunyadra. A visszavonulás a legtökéletesebb rendben történt. Baldacci némi felvilágosítás után megint átvette az egésznek parancsnokságát és Wardener, minden rablás nélkül, bevonult Kolozsvárra.

Ugyanezen időben Katona és gr. Teleki Sándor nemzetőri őrnagyok bevonultak az osztrákok háta mögött 1 osztály Vilmos huszár, a bécsi önkényes legió, 3 zászlóalj szath

mári és 2 zászlóalj bihari nemzetőr, valamint 17 ágyu kíséretében Déésre. Ezen diversió elválasztá egymástól az osztrák csapatokat.

Urban ezredes Déésre indult Katona ellen. Wardener tábornok Kolozsvárott maradt.

Katonának öntulbecsülése és gondatlansága veszedelembé ejtő csapatait. Meg engedé magát lepetni; a nemzetőrök az első viadalra megfutamlottak. Teleki Sándor a vitéz Zsurmay őrnagy parancsnoksága alatti Vilmos huszárokkal, meg a bécsi legióval hősiezen védelmezte Déés városát; de egészen cserben hagyatva a nemzetőrök által, nem maradt egyéb fenn számára, mint felhagyni Déés védelmével és visszavonulni Nagy-Bányára.

Urban nem üldözte Katonát, minthogy Wardener Kolozsvárott meggyengült állásában fenyegetve volt és így csekély helyőrséget hagyván hátra Déésen, Kolozsvárra ment.

Miközben Baldacci Bánffy-Hunyadon újból szervezte csapatait, Magyarországból segítségére érkezett az 55-ik honvéd zászlóalj; hozzá csatlakozott egy osztály székely huszár és egy szárny a Kress könnyű lovasokból is Perczy kapitány parancsnoksága alatt, kinek csak Nagyváradon sikerült az olasz lovas ezred e kis töredé-

két a magyar ügy részére megnyerni. A tordai nemzetőrök is derék őrnagyuk b. Kemény Farkas alatt, szintén Baldaccihoz csatlakoztak.

Az erdélyi működő hadsereg létszáma ekkor 6000 emberre és 16 ágyura rugott.

Innen elküldé Baldacci Riczkó őrnagyot az 55-dik honvéd zászlóaljjal, a marosszéki zászlóaljjal, 1 osztály székely huszárral és 4 ágyúval Gy al u b a ; támogatására később elindult a 11-dik zászlóalj és Perczy kapitány is 60 könnyűlovassal. Gyalunál rábukkant Riczkó az osztrák haderőre Wardener alatt és rövid előörsi csatározás után, engedve a túlnyomó erőnek, ismét visszahúzódott Bánffy-Hunyadra.

Baldacci tartván attól, hogy az osztrákok egy szárnymozdulattal megkerülvén Nagy-Almást, utját állhatnák neki a c s u c s a i szoroson, odahagyá a bánffy-hunyadi állást is és visszahúzódott Csucsára. Itt nem lehetett ugyan többé Baldacci az osztrákok által fenyegetve, de minthogy a magaslatokon csapatainak élelmezése igen nehéz volt, csak egy osztályt hagyott hátra a csucsai szoros őrizetére, haderejének zömét elhelyezte Bucsában és Feketetón, maga pedig a főhadiszállással Élesdre ment.

Baldaccinak eddigi eljárásában, ha nem is

áruulást, de igen csekély erélyt, merőben semmi tetterőt, de annál aggodalmasabb gondos-
ságot tapasztalunk saját személyének biztonsága iránt. Igen természetes volt tehát, hogy ő a magyar kormánynak tökéletes elégedetlenségét vonta magára. A magyar miniszterium kiküldé Hódosy kormánybiztost azon meghatalmazással, hogy Baldacci ezredestől vegye el a parancsnokságot és őt önigazolása végett Pestre küldje. E rendelet Élesden találta őt nov. 23-kán 1848. Baldacci át is adta rögtön a parancsnokságot Riczkó őrnagynak, mint legidősb törzstisztnek, — felment Pestre, hol vizsgálat rendeltetett ellene. Baldaccinak neve e perctől kezdve nem fordul többé elő a forradalmi hadjáratban.

Nov. 24-ikén megérkezett Czech alezredes a magyar sereghez Feketetóra, mint az erdélyi összes csapatoknak a kormány által kinevezett főparancsnoka.

Czech kedvezőbb stratégiai állásokra helyezé el a csapatokat Somlyóra, Zilahra és Zsibóra, a csucsai szorost is megszállva tartván, és aztán közvetlen összeköttetésbe tévé magát a Zsurmay őrnagy parancsnoksága alatt N.-Bányán állomásozó csapatokkal.

Ezen állásban maradtak a magyar csapatok, többé meg nem támadtatva az osztrákok által, míg a magyar kormány által Erdélybe küldött lengyel tábornok Bem dec. 14-kén oda megérkezett. Együttal megérkezett dec. 9-én N.-Bányára Tóth Ágoston vezetése alatt a 31- és 27-ik honvéd zászlóalj, — 1 zászlóalj Sándor gyalogság. Utközben hozzájuk csatlakoztak még egy székely és a 4-dik honvéd zászlóalj, valamint egy osztály Coburg-huszár Szunyog őrnagy vezénylete alatt. Ezen segélycsapatokkal az erdélyi hadsereg mintegy 16,000 emberre rugott.

Bem megérkezvén N.-Bányára, első gondja volt a hadállásokat megvizsgálni és a csapatok harczias szellemét fokozni, egy kiáltványt intézvén hozzájuk, melyben győzelmet ígért nekik.

Dec. 17-kén az osztrákok néhány század rendes katonasággal és mintegy 4000-re rugó oláh felkelővel felriaszták Zsibót, de épen az első összecsapáskor megérkezett a csatatérre 1 zászlóalj székely és 1 osztály Mátyás-huszár és szétugrasztották az osztrákokat. Urban 18-kán főerejével megtámadta a csucsai szorost, de Riczkó alezredes által, ki a szorost védelmezte, visszaveretett. 19-kén Wardener tábornok tá-

madta a zilahi oldalról az érintett szorost; Riczkó ezuttal is vitézül visszaverte a támadást. De kimerülve és az ismételt támadások által elkedvetlenítve lévén, 20-kán visszahuzódott Feketetőra.

Az osztrákoknak combinált terve az volt, hogy a csucsai szorost 19-én egyesült erővel két oldalról megtámadják. Urban azonban, mint mindig, ugy ezuttal is dicsvágya által elragadtatva, már 18-kán megtámadta azt Bánffy-Hunyadról, és így volt képes Riczkó az egyes támadásokat [visszaverni. Az osztrákok nem szállták meg a csucsai szorost, mert híret vették, hogy Bem N.-Bányáról előnyomul és őket hátulról [fenyegeti. Bem 18-án érkezett meg Nagyágról, visszaverte Jablonovsky tábornok előcsapatait, rendeletet küldött Szilágy-Somlyóra Czech alezredesnek, hogy csatlakozzék hozzá, maga pedig Kápolnáig nyomult előre, maga előtt kergetve Jablonovsky tábornok előcsapatait. Kápolnán értesülvén egy futár által Riczkó visszavonulásáról, azonnal parancsot mentett hozzá ismét megszállni Csucsát. Bem magához vonván a zsiói csapatokat, 21-kén Kápolna mögött megtámadja Jablonovskyt és visszaveri Déésre. Jablonovsky itt egy második

ütközetet kísért meg, de különösen a Sándor-
gyalogság 3-ik zászlóaljának, mely a Szamos
vizét átgázolta, merész rohama által megint
visszaveretett és az osztrák főerő irányát egé-
szben elhagyva, a Szamos balpartján Lekenczén
keresztül Beszterczeig visszavonult. Bem nem
üldözte Jablonovskyt, hanem azonnal Warde-
ner ellen fordult, előnyomulván Kolozsvárra.
Wardener jónak látta ellent nem állni, hanem
értesülvén, hogy Jablonovsky Besztercze felé
vonult, Urbant cserben hagyta és minden kard-
csapás nélkül Tordán keresztül Nagy-Szeben
felé vette útját. Bem karácson első napján, dec.
25-én bevonult Kolozsvárra.

Urban mit sem tudott ezen előzményekről
és így oláh felkelőinek Nagy-Almásnál történt
szétugrasztása és a csucsai szoros ellen inté-
zett, de megghiusult támadása után Zsombor-
nál vön magának állást. 26-án egy czirkáló
csapatot indított Kolozsvárra, hogy az ott lenni
vélt Wardener tábornoktól utasításokat kér-
jen. De ezen csapat elfogatott és csak néhány
menekült vitte meg Urban ezredesnek a hirt,
hogy Kolozsvárott Bem magyar tábornok van.
Urban ennek folytán visszavonulásra gondolt
és a vad hegyi tájakon jártas kalauzok által

vezetettve a magyar csapatok közt, hátrahagyván természetesen málháit és lövegeit, Bonczhidán keresztül Székre illant és így ügyesen megmenti az osztrákoktól már elmetszett és minden oldalról körülvelt csapatát.

Urbán Székről az ugynevezett Mezőségen keresztül Lelenczére és innen minden további tartózkodás nélkül Beszterczére ment, hol Jablonovskyval egyesült.

Bem dec. 28-ig Kolozsvárott maradt és összevoná itt minden csapatait.

29-kén seregének zömével Szamosujvárra vonul, Czecz ezredest a 11- és 31-dik zászlóaljjal, egy osztály Mátyás-huszárral és egy üteggel Tordára küldvén, Déés városát pedig egy hadosztálylyal megszállva tartván. Ezen rendszabályok Puchnernek K.-Fehérvárról és N.-Szebenből netán történendő előnyomulása ellen voltak téve.

Dec. 30-kán bevonult Bem Bethlenbe, hol az osztrákok néhány előcsapatait elfogta. Bem itt elosztja hadoszlopát. Riczkó ezredes Maródon keresztül Naszód felé nyomul, azon utasítást kapván, hogy a cs. k. hadsereg háta mögé kerüljön és a Galicziába vezető utat megszállja. Bem maga a főerővel egyenesen Besz-

terczének veszi útját. Jablonovsky és Urban be nem várva Bem támadását, sebes menetekben Galiczia felé sietnek, hogy oda érkezhessenek, még mielőtt Riczkó megszállná az utat. Bem egészen Vatra-Dornaig, Galiczia véghelységéig üldözi az osztrákokat — a további üldözéssel felhagyva, visszatér Beszterczére, rendeletet adván ki a borgói szoros megszállására. Jodban, Radnán és Borgobrunden csapatok hagyatnak hátra. Riczkó ezredes Beszterczén vesz állást, hogy ennek visszafoglalását meggátolja.

Bem január 13-kán elindul Beszterczéről és Tekén keresztül Maros-Vásárhelyre megy azon szándékkal, hogy székelyföldre nyomuljon és ott megerősödve, Puchnert Nagy-Szebenben megtámadja. Balavásárra érkezvén értesül, hogy Puchner az osztrák sereg összes erejével Gálfalvánál áll. Bem azonnal Puchner ellen fordul. Gr. Mikes ezredes Balavásár mögött rábukkanván az ellenséges elővédre, Szökén keresztül visszaveri azt Gálfalváig.

Január 17-kén Gálfalvánál mindkét sereg szemben áll egymással. Puchner altábornagy erős ágyutüzzel megkezdi az ütközetet. A honvéd zászlóaljak ismételt szuronytámadásai után

Puchner állása megzavartatik, szárnyai visszavonulnak. Puchner hasztalan kísérleteket tesz tüzérségének ismételi felállítása által előbbi állását elfoglalni és az ütközet rendét helyreállítani; Bem összevont ütegei leszerelnek több osztrák ágyut, a magyar lovasság több szerencsés összecsapást tesz, mire az osztrák sereg megfutamlik. A savoyai dragonyosok hősiezen fedezik az osztrákok visszavonulását és megmentik a gyalogságot és a lövegek nagy részét. 4 ágyu a magyarok kezébe került; egy osztály gránátos pedig hadifogoly lett.

Bem még az ütközet kezdete előtt, mely reggeli 8 órától délutáni 4 óráig makacsul tartott, gr. Bethlen ezredest Kókára (Kokelburg) küldte; e szárnymozdulat igen döntő volt az ütközet kimenetelére.

Mikes ezredes igen kitüntette magát e napon ritka bátorsága és elszántsága által; a magyar csapatok is mind, bizva vezérökben, bebizonyíták ezuttal vitézségöket. Rohamuknak semmi sem állhatott ellent.

Ezen ütközetben történt, hogy Heppberger főhadnagy, a bajor Miksa könnyülovas ezredből 8 emberrel hirtelen elválván századától, az előlovagló Bem tábornok környezetére

rohant. A főtábornok környezete azonban nyugodtan fogadja e merész osztrák katonatisztet, kísérői közül négyet lekaszabol, magát a súlyosan megsebesült tisztet pedig elfogja.

Bem, mint mindenütt, úgy itt is ágyuival — melyekkel különösen jól értett magának előnyös hadállásokat vívni ki, igen sikeresen működött. Midőn ő ágyuit egy csomóban valamely ponton felállítá, honnan egész állását fedezhette, tüzérsége győzhetlen volt. Ő legnagyobb gondját e fegyvernemre fordítá, és miután a főintézkedéseket megtette, alvezéreire bizta az ütközet vezetését; és csak midőn hadsegéde Bauer őrnagy, a csata egyik vagy másik mozzanatára figyelmeztette őt, tett gyors és határozó rendeleteket, melyeket aztán megtörhetlen vasakarattal foganatosított; és a melyek ellen többé kifogást tenni nem lehetett.

Bemnek az volt a tactitája, hogy ágyuit mindig a csatarend közepén tartá összpontosítva, ő maga is ezekkel mindig az ellenséges ágyuk lőtávolán belül vőn állást. A legnehezebb volt, míg ő ütegeivel a szándékolt állást elfoglalá, mert e közben gyakran sok embert vesztett el. De ha egyszer az ohajtott ponton

volt, honnan nemcsak saját, hanem a cs. kir. hadsereg állása felett is uralghatott, akkor már rá volt írva a győzelem az ő zászlóira.

Mindig maga adott jelt ütegeinek a támadásra és védelemre, és gyakran saját kezeivel rendezte az ágyukat. Addig nem tüzeltetett, míg az ellenség hozzá, vagy ő az ellenséghez egészen közel nem nyomult, hogy így biztosítva legyen a tüzelés tökéletes hatásáról. Így a császáriak például Feketehalomnál 190 lövést tettek, míg Bem ágyui megkezdték a tüzelést.

Még a gálfalvi ütközet napján egészen Balástelkeig üldöztetett az ellenség; itt azonban megszűnt az üldözés, és a csapatok elszállásoltattak, miután három hét óta folyvást a legnagyobb hidegben szabad ég alatt táboroztak.

Ekkor Bem megváltoztatta azon tervét, hogy székelyföldre menjen, mert elég erősnek érezte magát a gálfalvi győzelem után megtámadni N.-Szebent.

Meghagyá tehát a Tordán állomásozó Czecz ezredesnek, hogy január 21-kén virradatkor Vizaknáról egész hadoszlopával támadja meg Szebent. Maga Bem is 18-kán Markschel-

tenbe érkezett, hol a másnapot is tölté, időt akarván engedni Czecknek az előnyomulásra. 20-án Nagy-Csürre ment és 21-én virradatkor megtámadá Szebent.

A menet Szebenig folytonos diadalmenet volt; a helységek, melyeken keresztül haladt, meghódoltak neki, több helyütt megadák magukat a császári csapatok is, és Puchner sehol sem kísértett meg komoly ellenállást, habár visszavonulási vonalán több erős állása volt, mint például Balástelkén és Medgyesen.

Bem Szebennél nem számított komoly ellenállásra; maga személyesen a hadoszlop-sorok közt foglalt helyet környezetével, előtte mint elővéd egy szakasz Mátyás-huszár lovagolt. Az idő a támadókra nézve kedvezőtlen volt, minthogy a csipős szél a sűrűen hulló vastag hópelyheket Szeben felől a magyar sereg felé fútta, úgy hogy nem lehetett kivenni az osztrákok mozdulatait a sánczokon.

A szebeni helyőrség addig nem tüzelt, míg Bem meg nem érkezett környezetével azon vonalba, melyre az ágyukat egész sikerrel használni lehetett. Midőn Bem a kivánt pontra ért, az ellenség egyik ütege élénk tüzelést kezdett; mindjárt az első lövésre elesett a vitéz és ne-

meskeblü ezredes gr. Mikes Kelemen és Bemnek hadsegéde T é r e y kapitány.

Gr. Mikes ezredest ép azon perczben sujtá le lováról egy 12 fontos golyó, midőn Bem megparancsolta neki, hogy váglasson vissza és a lovasságot vezesse elő. Bem azt vélte, hogy a városból a cs. k. hadsereg kivonult és így az minden ellenállás nélkül megadandja magát.

A cs. k. hadsereg ütegei az első lövés után minden oldalról öldöklő tüzet kezdettek. Bem erre összes lövegeit a támadási vonal balszárnyán elővágdatni és a tüzet azonnal megkezdni rendelé és egyszersmind Messena őrnagynak is meghagyta, hogy a bécsi legióval és a 4-dik honvéd zászlóaljjal előnyomuljon. Czech még mindig nem jelentkezett a magyar hadállás jobb szárnyán, már pedig ez a csapatok mármár ingadozni kezdő magatartásánál fogva igen kívánatos leendett. A bécsi legió azonban a legnagyobb golyózápor közt biztos, szilárd léptekkel és elszánt akarattal előnyomult, háta mögött a 4-ik zászlóalj. Ekkor a cs. k. hadsereg hirtelen kirohanást tett; egy osztály savoya-dragonos homlokvonalba előre; háta mögött egy gránátos- és két gyalog zászlóalj. A dragonosokat a bécsi legiónak sortüze

szétugrasztja — Papp kapitány és Schlich hadnagy elesnek; az osztály dragonyos rendetlenül visszafut. — De daczára a bécsi legió kitűnő magatartásának és folytonos előnyomulásának, a 4-ik honvéd zászlóalj ingadozni kezd. (Ennek őrnagya leszáll lováról és ezáltal jelt ad zászlóaljának, hogy megálljon és aztán visszaforduljon.) Az osztrák granátosok ezáltal tért nyernek. Hiában vágta Bem a 4-dik honvéd zászlóaljhoz, hogy azt ismét a tűzbe vezesse. Szétkuszált sorait nem lehetett többé helyreállítani. Az eközben megérkezett egy székely zászlóalj és a Sándor-gyalogság 3-ik zászlóalja nem voltak képesek helyreállítani a csatarendet, és így a vitéz bécsi legió is nagyon megtizedelve, kénytelen volt szintén visszavonulni. Czecznek meg nem jelenése igen lehangoló a magyar gyalogságot és midőn ő végre 11 órakor Vizakna magaslatin megjelent, Bem serge már teljes felbomlásban volt, még a kitartó tüzéség is minden parancs nélkül oda kezdé hagyni állását a támadási vonal balszárnyán. Bem belátván, hogy lehetlen neki többé az ütközetet megnyerni, déli 12 órakor elrendezte az általános visszavonulást és az osztrákok dühös üldözése közt egészen Feke-

tehalomig (Stolzenburg) hátrált; itt erős állást foglalt el, minek folytán a cs. k. hadsereg is felhagyott a további üldözéssel.

Azon hibán kívül, hogy Bem nem csatarendben intézte támadását és ez által a kirohanó ellenségnek rögtön elég erőt nem állithata szemközt : ez utóbbinak veresége lehangoló a többi csapatok harczias buzgalmát is. Egyébiránt a Szeben ellen intézett támadás megghiúsulása legnagyobb részben Czecz késő megjelenésének tulajdonitható, mi által a magyarok jobb szárnya merőben fedezetlen volt. A magyar sereg elől visszanyomatva, oldalról semmi támogatásban sem részesítve, kénytelen volt felhagyni a nap lehető vívmányainak reményével.

Czecz parancsot kapott Markschelten keresztül a fősereghez csatlakozni, a mi január 23-án meg is történt. A székely zászlóaljok, melyekkel Bemnek elég oka volt meg nem elégedve lenni, Kiss Sándor ezredes parancsnoksága alatt haza indítottak, ki mint minden tekintetben kitünő tiszt, megbízott azoknak újbóli szervezésével.

25-én az osztrákok megtámadták Bemet új hadállásán. Az ütközet mindkét részen igen

makacs volt és reggeli 9 órától késő estig tartott. Bem végre is megtartá állását és a cs. k. hadsereg visszavonult. Megjegyzendő azonban, hogy e napon ki kellett Bemnek egész erélyét fejteni és zászlóaljait személyesen lelkesíteni, mert csak a lovasságnak többszöri támadása után (ennél különösen kitüntették magukat a Württemberg és Coburg-huszárok) sikerült visszaverni a cs. k. hadsereget.

Ez alkalommal hősies halállal mult ki Tóth Ferencz őrmester 2 ágyu védelmében, melyeket a hátráló cs. k. hadsereg a csataterén hagyott, de a melyeket egy osztály Miksa könnyű lovas visszafoglalni megkísértett. 12 Sándor-gyaloggal azon perczen esett el hazafiui szent kötelességének teljesítésében, midőn épen segítség érkezett részére. A zsákmányolt ágyuk így természetesen a magyarok birtokában maradtak.

Január 26-kán szándéka volt Bemnek egy Vizaknán keresztül előtörő osztrák hadosztálynak utját kettévágni; ez okból egy hadoszlop pal Nagy-Csür, a másikkal pedig Mundra felé előnyomult, úgy hogy a cs. k. hadsereget két tűz közé vegye. Egyuttal Vizaknán erős állást akart venni, hogy ez által biztosítsa az utat a részére Magyarországból érkező segélycsapa-

toknak. A cs. k. hadsereg azonban értesülvén e cselről, korán visszavonult és így megmenekült a bekerítéstől.

Bem erre összes csapataival állást vőn Vizaknán és 30-kán b. Kemény Farkas alezredes Dévára küldte, hogy a Magyarországból Beké és Gaal ezredesek vezénylete alatt érkező segélycsapatok elé menjen. E közben meghagyta Perczy örnagynak is, hogy kémjáratot tegyen Nagy-Csűr felé.

Febr. 2-án rendeletet kapott Czecz ezredes, hogy 2 zászlóalj gyaloggal és 1 osztály huszárral requisitiókat tegyen Kis-Csűr felé, minthogy az élelmi szerek fogyni kezdtek a hadseregnél. Czecz nagy sikerrel járt el e tekintetben és így a sereg néhány napra ismét el lőn látva.

Meg kell itt jegyeznünk, hogy Bem tábornok szokása volt, csapatait mindig virradatkor étkeztetni. Reggeli 7 órakor már készen kellett ezeknek állaniok az elindulásra.

Febr. 4-kén a cs. k. hadsereg megtámadta egész erejével a magyarokat. Ezek azonban már készen várták és az osztrákok első támadási vonalát visszanyomták. Bem ezuttal elengedé magát ragadtatni erélye által és általános előnyomulást rendelt. De váratlanul egy erős cs. k.

hadsereg-oszlop jelenkezett a hátsó csatarend jobb szárnyán; és a cs. k. hadsereg egyuttal leszerelt egy a magaslatok mögött szemben álló üteget, melylyel aztán fogadta az előnyomuló magyarzászlóaljkat. Ezer torok kiáltá egyszerre, hogy „körül vagyunk véve, veszve vagyunk.“

Az ütközet ezen hirtelen fordulata csüggesztőleg hatott az előcsapatokra.

Az egész hadsereg hátrál, az előzászlóaljok és utánok nyomban a hátsók Vizakna felé rohannak. De csak itt lett még valódi zavar; az utakat mind elfoglalták a málhás szekerek; a közekedés lehetlenné lett, mindenki első akart menekülni, a szaladó csapatok egymásra tolongnak és így egyik gátolja a másiknak a keresztülhatolást.

Tizenegy ágyu, számos fogoly, a málhás szekerek és lőszer legnagyobb része a cs. kir. hadsereg kezeibe került. Az általános visszavonulás Szerdahelyre történik, innen két órai pihenés után február 5-én Szászsebesbe.

Délutáni 3 órakor ismét megtámadták az osztrákok az egészen kimerült, kiéhezett csapatokat. Bem összeszedi személyesen a legközelebbi csapatokat, a cs. k. hadsereg ellen vezeteti és visszaveri velök ezt.

A véres nap fáradalmai után a csapatoknak legalább is egy éji pihenésre szükségök volt. 5-én éjjel azonban kitör K.-Fehérvárról a várőrség és Bem reggel körül volt véve. Puchner parlamentairet küld Bemhez, hogy adja meg magát. Bem visszaizente Puchnernek, hogy majd ágyukkal fog felelni a felszólításra. A tiszt, ki születésére nézve lengyel volt, erre lengyel nyelven szólítá meg a tábornokot és mutatá neki, hogy minden oldalról körül van véve. Bem a lengyel szavak hallatára rárivalt: „Hogyan? Ön lengyel, és még sem szégyenli magát a szabadság ellen harczolni?” és ezzel elbocsátá, tőle elfordulva.

Bem visszavonulást parancsolt. A magyar tisztek azonban visszatartották a parlamentairet, míg a sereg egy része a város vonalán túl volt. Puchner csak ekkor vette észre a visszavonulást, és a város felett uralgó baloldali magaslatokról megkezdte az agyútüzet. A magyarok azonban több támadást visszavertek és jelentékeny veszteséggel délutáni 4 órakor megérkeztek Szászvárosba. Itt mintegy 1000 ember a károlyfehérvári várőrségből és több ezerre rugó oláh felkelő fogadja őket. A város rohammal bevétetvén, a cs. kir. hadsereg visz

szahuzódik Gyaluvárra, Bem keresztül vágja magát.

Beke még mindig nem érkezvén meg a magyarországi segélyerővel, Bem, csapatainak már-már nyilvánulni kezdett csüggettségénél fogva igen gyengének érezte magát a további ellenállásra. Rendeletet adott ki tehát, hogy a csapatok készen tartsák magukat 1 órakor tovább indulni. Ekkor megérkezik a Beke és Gaál elé küldött gr. Bethlen Gergely ezredes jelentése, hogy a magyarországi segélycsapatok már utban vannak.

Bem elhatározta tehát ezeket bevárni Szászvároson.

Febr. 7-én reggeli 6 órakor az üldöző cs. k. hadsereg is megérkezik a város elé. Bem előreindítva a málhás szekereket, védelemre határozza magát. A honvédek a jelentett segélycsapatok megérkezésének reményében hősiesen tartják magukat. Bizalmukat a bátorság fokozza. A cs. k. hadsereg azonban nagy erőt fejt ki, és Bemnek nem lévén elég ágyuja, kénytelen 3 órai védelem után tovább vonulni vissza.

Ezen ütközetben történt, hogy egy puska-golyó Bemnek egyik ujját összezúzta, melyet csak Pádon kötöttetett be.

Bem a visszavonulás kezdetekor, a még meglevő 7 ágyuja mellett lovagolván, a közel magaslaton megpillant egy cs. kir. gyalog csapatot. Bem kérdi az üteg parancsnokától, hogy hány lövésre van még tölténye? „Négyre tábornok ur!“ — felele ez utóbbi. „Tegyen hát egy lövést amoda“, parancsolá Bem. A golyó a cs. k. hadsereg csapatai közé esik és ott nagy dulásokat tesz. „Jól van!“ mondá Bem. „Még egyet!“ A golyó ismét talál. „Eleg — szolt Bem — lássa mint fut szét a csász. kir. hadsereg.“

Bem nem háborgattatva többé, egészen Piskiig hátrál, hol öt a hidnál b. Kemény Farkas alezredes várja és jelenti neki, hogy a 7000 emberből álló magyarországi segélyerő Beke vezetése alatt Dévára megérkezett. Bem meghagyja erre Kemény Farkasnak, hogy a piski hidat minden áron megtartsa, és személyesen Dévára megy, hol csakugyan megtalálja a segélyerőt.

Febr. 8-án Bem szemlét tartott csapatai felett, mely alkalommal megigérte nekik, hogy nemsokára Szeben felé vezetendi. A harsány „Éljen“-kiáltás eléggé tanusítja azon reményteljes bizalmat, melylyel a csapatok vitéz tá-

bornokuk beszédét fogadták. A bizalom helyreállt.

B. Kemény Farkast e napon megtámadták a császáriak a hidnál és egyuttal a Sztrigy folyó jobb partján egy hadoszlopot indítottak a magyarok nyugtalanítására. Kemény Farkas azonban visszaverte a csak csekély erővel támadó cs. k. hadsereget, minthogy ennek főereje az egész tüzérséggel még nem érkezett meg. Ez szerencse volt Bemre nézve és eldönté Erdély sorsát, mert ha a piski hid elvesz, Erdély is veszve van. Ha Puchner gyors menetek által 8-án egyesült erővel megtámadhatta és elfoglalta volna a hidat, más megtartandó pont nem volt többé Bemnek. A Dévánál és piski hidnál volt összes magyar csapatok az 1-ső székely zászlóalj, 1 zászlóalj Máriássy-gyalogság, a 4., 11., 24., 31., 55- és 57-ik honvéd zászlóaljakból, a bécsi legióból, mely már 60 főre olvadt le, továbbá az aranyosi önkénytes zászlóaljból, 1 oszt. Würtemberg- és 2 oszt. Mátyás-huszárból és a Gencsy őrnagy által vezényelt bihari nemzetőrökből, összesen 8000 emberből álltak. Az osztrák haderő 12,000 emberre rugott különböző fegyvernemből.

9-én reggel megindítá Bem a Déván volt

összes csapatokat előre Piski felé. E közben a cs. k. hadsereg ismételve megtámadta Kemény Farkast, de ez mindannyiszor vitézül visszaverte a támadást és Bem megérkezéseig megtartá a hidat.

Az ujonnan érkezett zászlóaljok is azonnal rohammal áttörtek a hidon és egészen Pádíg visszanyomták az osztrákokat. Itt Puchner felhasználta a kedvező hadállást, felállítá csapatait és öldöklő ágyutűzet kezdett a előnyomuló magyarokra.

Néhány ágyugolyó a Gencsy őrnagy vezénylete alatti bihari nemzetőrök sorát megzavarván, ezek „minden el van veszve!” kiáltással megfordulnak, a gyalogság és tüzérségen vad futásban keresztül törnek, élükön őrnagyukkal. Visszavonulásuk magával sodorja a többi csapatokat is és az egész hadsereg rendetlenül hátrál egészen a piskii hidig. A hidnál roppant tolongás keletkezik és csak egy osztály Matyás- és ugyanannyi Würtemberg-huszárnak elszánt rohamai Makray és Károlyi alatt, ki az üldöző csapatokat visszatartóztatják, teszi lehetségessé, hogy Bem tüzérségének vesztesége nélkül vonulhatott vissza a hidon keresztül.

Csak egy mérföldnyi távolban a hidon túl

volt képes Bem rendezni csatasorait — mind ő, mind alvezérei lelkes beszédeket tartanak a zászlóaljához és eközben ismét előre vezetik őket. A hid ismét a magyarok kezeibe került. A 11-ik zászlóalj, daczára a cs. k. hadseregi ütegek öldöklő tüzének, miként Arcole-nál a gárda, első foglalja vissza a piskii hidat és a tulsó partra érve, neki rohan a cs. k. hadsereg ütegeinek. A többi zászlóalj is nekibátorodva követik. A megfutamlás gyalázata növeli a diadal érzetét, és a cs. k. sereg hadállásai rendre egymásután elfoglaltatnak. A cs. k. hadsereg a pádi magaslatokat sem tarthatja meg, ezek szintén elfoglaltattak és az osztrák hadsereg Szászvárosig vonul vissza.

Puchner nem áll meg többé, Szebenig hátrál.

Minthogy a magyar seregnél hiány volt lőszerben, Bem elhatározta, Maros-Vásárhelyre, hol a lőszer-raktárak voltak, Medgyes felé nyomulni. Itt annyira beteg lön Bem, hogy az orvosok tartottak a betegség fordulatától, de az agg hadvezér vas akarata, erős lelke győzött. Még ágyban fekve vette azon hirt, hogy Urban Riczkó ezredest, ki Beszterczén állomásozott, megtámadta és visszaverte; maga Riczkó

elesett és a vezénylete alatti csapatok megfutamlottak, ágyuik pedig mind a cs. k. hadsereg zsákmányaul estek.

E hír folytán Bem Makray alezredes parancsnoksága alatt azonnal megindítja 20-kán a sereghez érkezett 2. székely zászlóalj, a 12- és 31-dik honvéd zászlóalj, és 1 oszt. Mátyás huszárt 11 ágyuval, meghagyván az érintett alezredesnek, hogy még 23-kán Gálfalván, 24-kén M.-Vásárhelyt, 25-kén pedig Tekében legyen és ez utóbbi helyen várja be az ő további parancsait. Maga Bem pedig felkél betegágyából, 24-kén M.-Vásárhelyre, 25-kén Tekébe érkezik. Itt elrendeli csapatait, úgy, hogy egy hadoszlop Makray alatt jobbra hegyi utakon Besztercze mögé vonuljon, hogy a cs. k. hadsereg visszavonulását elvágja. Bem maga a főerővel egyenesen Beszterczének tart.

Urban, ki az elesett Riczkó szétugrasztott csapatait Bethlenig üldözi Kolozsvár felé, hírért vevén Bem előnyomulásának, sietve visszamegy Beszterczére, és Bem, midőn megérkezett, már csatarendben találja Urbant.

A Riczkó-féle csapatokat eközben összegyűjtik Tóth és Sulyok alezredesek, (mindketten jeles, derék tiszték,) és visszavezetik. Épen

a maga idején érkeznek meg 26-kán délben Besztercze elé Bemhez.

1849. febr. 26-kán. d. u. 2 órakor megtámadja Bem az osztrák hadsereget. Urban rövid ütközet után visszavonul és odahagyja Beszterczét — csatázva huzódik vissza Jádra, és innen Bem által folyvást üldöztetve, Dorna-Vatrara, Bukovinában. A Makray vezénylete alatti csapatok a hegyi utakon nem érkezhettek meg elég gyorsan ahhoz, hogy elvágják Urban visszavonulását és így ez utóbbi már másodszer menti meg gyors lábai által magát és csapatait.

A magyarok ezuttal sem üldözik a cs. k. hadsereget Erdély határszélén túl, csak a borgobrundi, radnói és jádi szorosokat szállják meg.

Bem Tóth alezredest 4 zászlóaljjal és 6 ágyuval hátrahagyja Beszterczén, ezen környék védelmére és a többi csapatokkal 28-kán éjjel ismét visszatér Medgyesre.

Valóban bámulnunk kell Bem villámgyors mozdulatait, a honvédek kitartását és odaadását, kik a legzordonabb téli időben, a legjáratlanabb utakon egyenlő bátorsággal és vitézséggel álltak ki a legnagyobb fáradoalmakat.

A magyar seregnek ezen gyors visszaérkezése Medgyesre nagysikerű volt, mert az osztrákok Puchner személyes vezetése alatt megint előnyomultak N.-Szebenből.

Alig pihent a magyar sereg néhány rövid órát, mart. 1-jén reggeli 6 $\frac{1}{2}$ órakor Puchner Kaposról már megtámadta. Herkalovich, Bemnek egyik hadsegéde vezeti az elővédet Kapos felé, és miután jelenté, hogy a cs. k. hadsereg jelentékeny erővel előnyomul, csatázva lassankint visszahuzódik.

Bem az előnyomulás előtt feldíszíti katonai érdemrenddel a 11-dik zászlóaljat és a Württemberg-huszárok osztályát, maga aggatván fel saját kezeivel a zászlóra a szalagot. Bánffy János ezredes kiküldetik Herkalovich őrnagy támogatására, miközben Bem felállítja a csatarendet. $\frac{1}{2}$ órányi távolban Medgyestől rátalál Bánffy ezredes az elővédre. Bánffy kiszékezi ágyuit és megkezdi a tüzet. A tér itt hullámdad és barátnak s ellenségnek egyiránt uralgó magas pontokat szolgáltat.

Bem megérkezik 9 órakor a csataterre. Bánffy intézkedéseit czélszerűeknek tartja. A dicskoszorúzott 11-dik honvéd zászlóalj megrohan egy csárdát, mely az országut mellett

emelkedő egyik magaslaton állt, és a melyben a cs. k. hadsereg egy üteget állított fel és a magyar csatasorokra erősen tüzelt. A zászlóalj rögtön elfoglalja rohammal a csárdát, de eközben jobbról balról a körülfekvő magaslatokon felállított $\frac{1}{2}$ üteg által keresztüzbe vétetvén, kénytelen visszavonulni — a csárda megint elvész.

E perczben lóra ül Bem és előre vágat! A 11-dik zászlóalj hősei megpillantván szeretett hadvezéröket, kik csak imént diszité őket fel az egész sereg szemeláttára rendjelekkel, „Éljen Bem! Előre magyar!“ kiáltások közt megfordulnak, szuronysegezve nekirohannak az imént elhagyott csárdának, ismét elfoglalják azt, visszaverik a cs. k. hadsereget és ennek üldözése közben 3 ágyut zsákmányolnak! A többi zászlóaljak nyomukban vannak. Ekkor jelenti Czecz ezredes, hogy a magyar sereg balszárnyát a cs. k. hadsereg bekeríteni készül. Bem azt izeni vissza, hogy az ezredes verje vissza a cs. k. hadsereget, és egyuttal rendeletet ad ki, hogy az egész vonal azonnal előre nyomuljon.

Puchner minden oldalról visszanyomatik és Asszonyfalvára hátrál.

Czecz — ki később tábornokká neveztetett ki — tehetségdús egyén volt és igen alkalmas irodai foglalkozásokra, de nyílt csatatéren csakhamar elveszté a szükséges lélekjelenlétet és önállóságot. Ily esetekben még saját maga iránt is elveszté a bizalmat. Ez okból a csapatok is csak aggodalommal és némi előfélelemmel csatlakoztak hozzá. Példabeszéddé vált: „Czecz a parancsnokunk, veszve vagyunk!“ Czecz azonkívül hiú, pazarló és igen kényelmes ember volt. Hadi sarczokat rótt ki és ez által alkalma volt meggazdagodni, különösen sok arany és ezüst pénzt szerzett.

A fővezérnek azonban annyira tudott hizelegni, hogy ez mindig megbocsátá hibáit és N.-Szeben bevétele után tábornokká nevezte őt ki.

Bemnek Urban elleni hadi operatiói és a medgyesi csata a lőszer-készletet egészen fölemésztvén, a fővezér kénytelen volt nemcsak felhagyni Puchner üldözésével, hanem Medgyesre visszavonulni. E helyet is csak addig szándékozott védelmezni, míg az ujonnan szervezett 4. székely zászlóalj — mely segélycsapat már jelentve lön — Kiss ezredes parancsnoksága alatt megérkezik.

Puchner martius 3-kán egész erejével megint megtámadja Medgyesnél a magyarokat.

Bemnek nem lévén löszere, inkább csak stratégiai tekintetből védelmezi magát, Zsurmay alezredest egy erős hadoszloppal kiküldvén az ellenség jobb szárnyát nyugtalanítani. A főszereg rendezett csatasorban visszahúzódik Ebesfalvára.

A cs. k. hadsereg, fenyegettetve Zsurmay mozdulata által, felhagy a további támadással és Bem így háborítlanul visszavonul Segesvárra, itt akarván bevárni a hadszerszállítmányt M.-Vásárhelyről.

A fenérintett 4. székely zászlóalj a vitéz Kiss ezredes vezetése alatt martius 5-kén megérkezik; Zsurmay is visszaérkezik e napon küldetéséből. Puchner mart. 7-én Dános elé érkezvén, közte és a magyarok közt előörsi csatározás történik, melyet gr. Bethlen Gergely vezetett. Ez utóbbi 2 órai védelem után visszahúzódik, üldöztetve az osztrákok egész ereje által. Puchner azonban látván Bem erős hadállását, visszavonul, úgy hogy 8-kán reggel még előörsei sem voltak láthatók.

8-kán délben megérkeznek végre mind a szekerek a löszerszállítmánnyal. Délután

azonnal megindul Bem Segesvár felé. Itt elfog egy osztrák jelző őrséget. Ez, valamint a kiküldött kém jelenti, hogy az összes osztrák sereg Küküllőváron keresztül M.-Vásárhely felé vonult, hogy Bemet hátul megkerülje.

Bem felhasználván Puchner ezen mozdulatait, még 8-kán éjjel Bretaiba — 9 kén Nagy-Selykre vonul és már 10-kén reggeli 6 órakor Nagy-Csür előtt megtámadja az orosz előőrsöket. Az orosz segélyerő ugyanis Lüders tábornok főparancsnoksága alatt febr. 4-kén Nagy-Szebenbe megérkezett, hogy lehetségessé tegye Puchner tábornoknak előnyomulását a magyarok ellen. Az összes orosz segélyerő 10,000 emberből állt, kik közül 6000-en Nagy Szebenben, 4000-en pedig Brassóban helyeztettek el.

Bem Nagy-Csür előtt csatarendben felállítva találta az oroszokat, és rögtön elhatározta ezeket megtámadni. A támadás 11 órakor kezdődött. 12 ágyuval tömbített tüzet kezd az orosz zászlóaljakra, melyeket a 11-dik honvéd zászlóalj és egy zászlóalj Máriássy-gyalogság visszanyom Nagy-Csürön túl.

Itt a magaslatocon megint állást vesznek az oroszok és 2 óra hosszáig makacsul tartják magukat, de végre is kénytelenek a magyar

csapatok vitézsége és túlnyomó ereje elől alkonnyatkor csatarendben visszahuzódni Nagy-Szebenbe.

Bem már az ütközet folyamatában Löschkirchenbe küldé 2 zászlóaljjal és 1 osztály huszárral Bethlen Gergely ezredest; egy másik hadosztályt pedig visszaindított Medgyesre Puchner mozdulatainak figyelemmel kísérésére.

Bem nyomban üldözé a városba menekülő orosz csapatokat és az 1-ső székely zászlóaljnak, valamint a Máriássyoknak rohamot parancsol a sánczok ellen. A magyar zászlóaljak víg dana közt, és támogattatva 6 vetágyú erős tüze által, mely rögtön lángba boritá az első házakat, az első rohamra elfoglalják a sánczokat. A többi zászlóaljak nyomban követik és az oroszokat rövid utczai harc után, melyre az égő város kísérteties fényt vetett, egészen kiverték a városból. Az oroszok a vöröstoronyi szoros felé vonulnak. Bem Károlyi ezredest 3 zászlóalj gyalogság, 1 osztály vadász, 1 osztály huszár és 12 ágyúval üldözésekre küldi.

Nagy-Szeben martius 10-kén éji 10 órakor vétetett be. A nemeslelkű Bem, daczára annak, hogy több házból löttek a benyomuló magyarokra, megkímélte a várost a kirabolástól, és

azonnal általános bűnbocsánatot hirdetett. A városi tanács kijelenté hódolatát és átnyujtá a fővezérnek a város kulcsait.

Hadizsákmánynyá lön: egy 6 fontos lovas-üteg, egy 6 fontos és egy 3 fontos gyalog-üteg, 10 darab nehézágyu, 10,000-nél több fegyver, nagy lőszerkészlet és egyéb hadi szerelvények.

Bem Ziegler polgármester házában szállásoltatá be magát; a városi lakosság küldöttségét a legnyájasabban fogadá, mert az ő elve a nemzetiségek kibékítése volt. Ziegler polgármester már azelőtt 6000 ftot tűzött ki jutalmul annak, ki Bemet elfogja. Midőn a polgármester megjelent Bemnél tisztelegni, ez utóbbi így szólt hozzá: „Ön 6000 ftot tűzött ki jutalmul annak, ki engem elfog; lássa, én magam szolgálhatom most át Önnek magamat; fizesse ki tehát nekem a pénzt!”

A fővezér 11-kén megtekinté a várkastélyokat és személyesen felállítá a város védelmére a csapatokat azon esetre, ha Puchner új támadást kísértene meg.

A kiküldött kémjáratok jelenték azonban, hogy Puchner egy mellékuton egész hadseregével Brassó felé vette útját.

Czecz tábornok 3 zászlóalj gyalogsággal, 1 oszt. huszárral és 12 ágyuval utána küldetett azon meghagyással, hogy csak mint figyelő csapat működjék.

Bem maga Bauer őrnagy és segéde kíséretében 13-án Vöröstoronyra ment. Károlyi ezredes már megszállta a szorost. Az oroszok egészen kivonultak Oláhországba.

Bem megtekinti az ott tett intézkedéseket, megtette a szükséges védelmi rendszabályokat, Ihász őrnagyot kinevezte a szoros parancsnokává, hátrahagyván számára 6 ágyut, az 55-dik honvéd zászlóaljt, és 1 osztály vadászt. Az ágyutalpak előkerekeit levétette, így szólván Ihászhoz: „Ezekre nincs szüksége, mert hátrálni nem szabad Önnek.“

Innen 14-kén azt a rendeletet küldte Nagy-Szebenbe, hogy Kiss ezredes, hátrahagyván Szebenben egy zászlóalj gyalogságot és egy szárny huszárt, a többi csapatokkal induljon Czecz tábornok után. Károlyi ezredest is Vöröstoronyról Frekken keresztül egyenesen Brassó felé indítá.

Bem 16-án visszatert N.-Szebenbe, honnan másnap 17-én a sereg után indult, ezt 18-án utólérte Vledényben. A sereg 19-én Fekete-

halom felé veszi utját, hol Bem Puchnert a Brassóból érkezett orosz segélyerővel egyesülten, 14,000 emberrel csatarendben találja. E nap mart. 19-ke volt. Az imádott hadvezér névnapja. A magyarok égtek a vágytól, e napot fényes győzelemmel ünnepelni meg.

A támadás az egyesült sereg csatarendjének minden pontja ellen egyszerre oly hévvel, lelkesedéssel, elszántsággal történt, hogy a megrémült sereg a zárt sorokban előrohanó magyar zászlóaljok és a Würtemberg-huszárok ellenállhatlan rohamai elől csak hamar minden ponton visszahuzódni volt kénytelen. Egy század Parma-gyalogság és 1 szárny könnyűlovas hadi fogolylyá lön. A megfutamlott ellen egészen Weidenbachig üldöztett. A magyar hadsereg egy része itt tábort ütött, a másik pedig Zeidenben elszállásoltatott.

20-kán Bem az előörsökhöz ment és megtekinté az ottani tért. Miközben intézkedéseit tette, Brassóból az ottani polgárok részéről küldöttség érkezett hozzá 12 kocsin fehér lobogókkal, a város hódolatát kijelenteni. A küldöttség jelenté egyuttal, hogy az osztrák-orosz csapatok Brassóból már kivonultak.

Bem még azon napon, 20-kán, bevonulását

tartá Brassóba, halálbüntetés terhe alatt megtiltván a rablást.

Mindjárt a bevonulás után Pap őrnagyot 2 zászlóalj gyalogsággal, 1 század huszárral és 8 ágyuval a törcsvári-, Szabó őrnagyot pedig ugyanannyi erővel a tömösi szorosozhoz küldé, ezen szorosok megszállására. A gyors üldözés által az osztrák-orsz hadsereg összes málhás szekerei elfogatnak.

Itt mint érdekes adatot felhozzuk, hogy Bem a Puchner által N.-Szebenben hátrahagyott számos rendjeleket, melyekkel e jeles osztrák tábornok feldiszitve volt, mind utánküldte neki egy katonatiszt által igen udvarias levél kíséretében.

Az érintett két szoros főparancsnokává Kiss ezredes neveztetett ki. Bem a többi csapatokkal 23-kán visszaindult N.-Szebenbe, hova 25-kén érkezett meg.

A székelyek szép kérésére Sepsi-Szent-Györgyre is elrándult Bem, hol nagy lelkesültséggel fogadtatott. Bem néhány órát töltött itt és lakomát rendezett, mely alkalommal köszönetét fejezte ki a hazafias érzületü és vitéz székely nemzetnek segélyeért.

Bem visszatérvén N.-Szebenbe, itt az er-

délyi hadjáratot befejezettnek nyilvánítá, miután egy talpalatnyi föld sem volt többé a cs. kir. hadsereg által megszállva. Erről jelentést tön a magyar kormánynak is.

E fáradhatlan hadvezér mindenesetre csekélyebb haderővel, körülvéve az oláh és szász lakosság ellenséges elemei által, 4 hónapnál kevesebb idő alatt kiverte az cs. k. hadsereget oly országból, melyben mondhatni, minden egyes pont egy-egy erős hadállás, — és bölcs, szelid, emberies rendszabályai által visszaadta rég nélkülözött nyugalmat a bérczes kis hazának.

Azon csapatok, melyek részt vettek e téli hadjáratban, a legnagyobb dicséretre méltók; azok bátran versenyeznek a hadi történet leghősiesebb bajnokaival.

A legellenségesebb elemek közepette, 14—22 foknyi hidegben a legjáratlanabb utakon megmászták azok gyakran a legmagasabb hegyeket, — gyakran maguk vontatták az ágyukat, sőt többször történt, hogy meredek lejtőken, honnan emberek, lovak az alattuk tátongó mély örvénybe zuhantak, fatörzsökön hengerték fel azokat. — Éhen, szomjan táboroztak csikorgó hidegben a legkönnyebb ruházatban;

gyakran a legfárasztóbb utak után rögtön a legvéresebb csatákra keltek. Nem vettek számba semmi fáradságot, semmi veszélyt, — ha tizszer megverettek, tizenegyedikszer neki batorodtak és végre is győztek.

És mind ezen nélkülözéseket szívesen, önmegtágadással türték, soha sem duzzogtak, mert hisz mindezt imádott hazájukért, szeretett vezérükért tették, kin egész bizalommal csüngtek.

Nemes harcosok voltak; a magyar szabadsági harc évkönyveiben a legelső helyet érdemlik meg. A bátor honvéd vitéz tettei által örökre bevészte magát a haza, sőt a világtörténet emlékébe.

Bem a minő kérlelhetlen, szigorú a csatában, oly szelid volt a csatán kívül. A kivívott győzelem után azonnal bűnbocsánatot hirdetett, megszünteté a kormány által felállított rögtönítelő bíróságokat, féken tartá a kormánybiztosokat és úgy tudta magát viselni, hogy daczára annak, hogy mint ellenség jött az országba, csakhamar bálványa lön az összes népeknek, és csak az országba küldött kormányközlegek ismétli balfogásai folytán zavartatott meg itt-ott a béke.

Bem életmódja szerfelett egyszerű és mértékletes volt, mindig egyszerű honvéd ruhában járt, barna atillában vörösosztrappal, fején viaszvászonnal borított fehér tollas csákót viselt. De ezen egyszerű ruházatban is a választékosságig csinos és tiszta volt; szakálla és bajusza bozontos volt; fejbőrén szőke álhatat viselt, melyet még éjjel is ritkán tett le.

Társalgási modora keresetlen, de szerfelett udvarias volt — gyakran igen találó, élczes ötletei voltak — a férfiak irányában közlékeny nőekkel szemközt kissé tartozkodó volt.

A francia nyelvet szerfelett kedvelte, és a ki e nyelvet érté, az nagy ajánlólevéllel birt előtte.

Bem a maga személyére nézve semmi igény-nyel nem birt, sem kitüntetésre, sem jutalomra sem méltóságra nem vágyott. A pénzt sem becsülte. Pénze soha sem volt, illetékét is csak akkor vette ki, ha mulaszthatlan kiadásai voltak. De katonái részére a világ minden pénzét felhasználta volna. Minden egyes győzelem után fényes jutalmakban és pénzsegélyben részesíté katonáit.

Egészen pénztelenül ment ki Törökországba; ő csupán a szabadságért harczolt.

Legnagyobb ellenségei az oroszok voltak, kiket ő szintén szíve mélyéből gyűlölt. Legsovárabb vágya Lengyelország felszabadítása vala.

Midőn a 40,000 orosz Lüders és 10,000 osztrák, Clam parancsnoksága alatt 1849. július havában benyomult, az erdélyi magyar csapatok nagyrészt a Bánságban voltak; a hátramaradtak az Oláhországba és Bukovinába vezető szorosokat tarták megszállva. Stein ezredes K.-Fehérvárt ostromolta (igen csekély eréllyel). Bem igen gyengének érezvén magát és ereje is különben nagy távolságokban szétszórva levén, kénytelen volt csak védállásba tenni magát a rendszeres terv szerint előnyomuló oroszokkal szemközt; de azért mégis minden talpalatnyi földet drága áron engedett át. Kiss ezredes, Erdélyben hősi hallálal mult ki a tömösi szoros védelmezésénél!

Igy veszté el Bem rendre Erdélyt, míg az oroszok Károly-Fehérvár alá nyomultak, hol az utolsó csatát veszté el, mely után a magyar csapatok Zsibóra húzódtak és ott megadták magukat.

A kormányzó Bemet augusztus első napjaiban Magyarországra hivta, hogy itt a déli had-

sereg parancsnokságát átvegye. Az ősz hadvezér azonban akkor érkezett meg a temesvári döntő csatára, midőn Dembinszky már parancsot adott a visszavonulásra és így késő volt minden!

E csatáról jelentést lásd a francia eredeti szövegben.

Perczel hadi működése

a Muraközben, 1848-ban; a dunai hadsereggeli egyesülése; ütközete Mórnál; visszavonulása a Tisza mögé; előrenyomulása Czeplédig; hadteste átadása Dembinszkynek.

B E V E Z E T É S.

Az 1848-iki június 10-éről kelt cs. parancsot, mely a horvátországi bánt, Jelasich altábornagyot száműzöttnek nyilvánítja, a nádor rendelete követé a Dráva hosszábani zárvonalt felállítására.

Vas vármegye ennek folytán egy ezred mozgó nemzetőrséget állított fel, s annak ezredes parancsnokává az első alispánt Vidos Józsefet választá, kit a miniszterium is megerősített hivatalában.

A népfölkelés rendezése oly gyorsan ment, hogy már juniushó második felében a zalamegyeiek a Muravonalt a stájerországi határszéltől Kottoriig, a somogyiak s baranyaiak pedig a Drávavonalt szállották meg Slavonia felé.

Julius elején Vidos is ezen vonalba jött s Iharos-Berénybe tette főhadiszállását. Csányi Kanizsán volt mint kormánybiztos. S bár ezen népfölkelés fegyverzete, kevés kivétellel, kaszák és lándzsákból állt, de czélszerű tömeges felállítása elégséges volt arra nézve, hogy a cs. k. hadsereg előrenyomulását mindaddig gátolja, míg a Magyarország minden részéből ide siető hadierők e csatatérre megérkeztek.

A mint a horvát hadsereg Jelasich alatt betört, e népfölkelés ugyan szétoszlott, azonban hátuk mögött ismét rögtön összegyülekezett, mi a cs. k. hadseregnek nem kis veszteséget, különösen Roth egész 10,000 emberből állt hadtestének elfogatását okozá.

Vidos september elején Hidvégen át Egervárra vonult vissza, de már september végén mint nemzetőri tábornok ismét Kanizsára vonult, hol Nugent alezredes 1300 emberrel, 6

ágyuval s 2 mozsárral állott a végett, hogy a horvát hadsereg szekereit fődözze.

Vidos csapata mintegy 4500 nemzetörből állt, de ágyui nem voltak, Nugent, Vidos közeledtével elhagyá Kanizsát, s a város déli részének dombjaira vonult, a Kanizsávali összekötetést az oda kiterjedő erdőség megszállásával állitá helyre.

A magyarok támadásának október 4-kén, három oldalról kellett történnie, — különösen a vasmegyeiek által Pallin felől, a somogyiak által Sárszeg felől, míg a zalaiaknak a Letenyére vivő utat Becsehelynél kellett elzárniok.

Mintegy 600 ember kitünő vitézséggel ütött az említett erdőségre, s rohammal vette be azt, a Vidos vezérlete alatt állott pallini csapat zöme Nugent állása ellen nyomult, ki az erdőség elvesztése után nem várta be a támadást, hanem Szentmiklóásra vonult, és a hidat magamögött elégette. A Kis-Kanizsán s az erdőben állott ellencsapat rendetlen futásban hátrált Kottori felé. A horvátok vesztesége 81 halott volt s 113 fogoly 2 tiszttel, s a két mozsárgyu is a magyarok kezébe került, számos egyenruhával s gabnakészlettel. A horvát csapat

további visszavonulását Surdon és Zákányon át folytatá, s így a népfölkelés gyors és eredményes föllépése által a horvátok ismét a Dráván túlra nyomattak vissza, a fölkelő megyékben a horvát főhadserg minden szállitmánya elfogatott s az utóhadnak ezerei verettek agyon az elkeseredett népség által.

Nugent visszavonulása után pár nappal Csányi szétbocsátá a somogyi és zalai népfölkelést és Vidos a vasi nemzetörökkel Szombat-helyre vonult vissza, hol ő maga az itteni új fölkelést Csepregen, Szentgyörgyben és Sárváron összpontosítva állítá fel, hogy a lefelé vonuló osztrák tábornok, Theodorovics útját Horvátországba mindaddig elzárja, míg az utána nyomuló magyar dandár eléri őt.

Oktober 10-én szállták meg a nevezett pontokat s Theodorovics kényszerülve volt ezáltal oldalmenetét Kőszegen át megtenni Stájerhonba, s a magyar földet elhagyni.

I.

**Róth elfogatása Ozoránál. Muraközbe vonulás.
Letenye, Kottori és Alsó-Dobrova melletti csaták.
Friedau-i ütközet. Muraköz elhagyása.**

September első napjaiban 1848 állitá föl Pesten Perczel Mór az ugynevezett Zrinyi zászlóaljat 35-ik szám alatt, részint pestiekből részint Bécsből érkezett németekből, részint a Pesten állomásozott rendes katonaságból. Perczel a honvédelmi bizottmány ezen zászlóalj ezredesévé nevezte ki, s a mintegy 150 főből állott, ugynevezett bécsi legiót (Aula) is alája rendelé.

A pákozdi csata alatt Perczel, Teleky parancsa alatt állott a balszárnyon Gárdonyinál, a nélkül, hogy részt vett volna a csatában, s a hadseregnek sept. 30-án éjjel történt visszavonulásánál a Baracska mögötti halmokon az utóhadat képezé.

A mint Roth 10,000 főnyi hadteste Fehérvár felé való közeledésének, s Jelasich onnan történt Bécs feléi ellentétes visszavonulásának hire a magyar főhadiszállásra megérkezett, — Perczel ezredet az első elébe küldék, s ugyan-

akkor Begy csapatát Szt.-Fehérvárra rendelték a végből, hogy a főutat elzárja.

Perczel ennél fogva october 2-án Gárdonyba indult, 3-kán Szentivánba. Itt egyesült az Adonyból jövő hadosztálylyal, mely állott az 50-dik számú Hunyady-zászlóaljából, a 48-dik vagy szabolcsi zászlóaljából, 3 század Miklós-huszárból és két lovassági ágyuból, G ö r g e i A r t ú r őrnagy parancsnoksága alatt.

E közben Kossuth sept. 19-iki felhívása által minden dunántúli megyében népfölkelés volt rendezve. Tolnamegye, melyen Rothnak átvonulni kellett, tömegesen felállott, s midőn a megyéhez közeledett, Dunaföldvárnál 10,000-nyi fölkelő nép volt összpontosítva. Azon hirre, hogy Roth Pinczehely felé tart, a tolnai sereg Simontornyára vonult és 5000 emberrel szaporodott.

A császári tábornok figyelmét nem kerülte el ezen mozgalom; mindazáltal megvetve a csak kaszák- és vasvillákkal fölfegyverzett néptömeget, october 1-én Pinczehelyről Ozorára vonult hadával, és Slavoniával való összekötetési vonalát, melyen hadkészletti tartaléka jött gyöngye földözet alatt, több menetnyi távolságra háta mögött, egészen védtelenül hagyá.

Ez okozá a hadkészletti tartalék s egyéb szállítványok elvesztését, miket a háta mögött fölkeltek baranyai nép foglalt el. Arra nézve, hogy az általános népfölkelést nem kell megvetni, újabb bizonyoságot nyert a horvát tábornok Pinczehelynél, hol valamennyi elmaradozott emberét agyonverte a nép.

Egészen elszigetelten a fölkeltek néptömegek közepett vonult Roth tábornok october 2-kán Kalózra s 3-án Soponyára. Itt már bizonyossá lett a felől, miszerint Jelasich horvát főseregével, mely october elején Bécs felé oldalgott el, nem eszközölheti az egyesülést és hogy utja minden felől el van zárva.

Székesfehérvárnál Begy csapata állott 2500 emberrel, Szentivánnál Perczel 4000-el, Fehérvár és a Balaton közt a veszprémi népfölkelés volt indulóban, a Sióvonalt a somogyi népfölkelés (5000 ember) tartá megszállva, Déghnél 6000 tolnai állott, kik Ozoráról vonultak utána, továbbá Csapó vezérlete alatt 14,000 tolnai nép Ozora, Simontornya és Szentmiklós mellett, s Fehérmegye is egészen talpon állt.

Ily helyzetben minden felől bezárva, a horvát sereg a legnagyobb akadályok közt érkezett october 3-kán Soponyára és egy zászlóal-

ját Haas százados vezénylete alatt Bárándra küldte előre. Perczel értesülve e felől, Szentivánra nyomult közéjük, october 4-kén reggel egy Fehérvár felé irányzott mozdulat által, a midőn Begy csapata is elébe jött, Haas századát egészen elvágta seregétől és fogolylyá tette.

Perczelnek összejövetele Philippovics tábornokkal a magyar főhadiszálláson Tácznál sikertelen volt, miután Perczel föltétlen fegyverlerakást kívánt. Erre a horvát sereg még 4-én estve Ozora felé indult vissza. A Dégen állott tolnaiak Roth közeledtével tartalékjokhoz vonultak Ozorára és a Siónáli átmenetelt megszállva tartották. Perczel utánuk huzódott és 5-én Ozora halmain jelent meg a visszavonuló horvát sereg háta mögött.

Ez, a tartós esőben egészen felázott földön tett fárasztó menetek, éhség, és szomjuság által elcsigázva, s jelen rettentő helyzetében, 30,000 fölingerlett felkelőtől körülvéve, annyira elveszté harczkedvét és bátorságát, hogy daczára tábornokai s tisztjei parancsainak s támadási jeladásának, nem nyult fegyveréhez, s így adta meg magát oct. 6-kán a következő föltételek alatt :

1. A katonaság leteszi fegyverét s honába kísértetik vissza.

2. Az ágyukat, lökészeteket minden köz-kincstári vagyonnal együtt átadják a magyar seregeknek.

3. A főtisztek kardjaik megtartásával hadi foglyokká lesznek.

A horvát sereg, a nép által agyonverttek s a Báránznál elfogott zászlóalj elvesztése után jelenleg 7800 emberből és 10 ágyuból állt, s mindez Ozoránál a magyarok hatalmába került.

Octob. 7-én és 8-án kísérték el a foglyokat, s a népfölkelést haza bocsátották. Perczel az elfoglalt ágyuk közül 6-ot magához véve, oct. 8-án 3 zászlóalj gyalogsággal, 2 század Miklós-huszárral, s 8 ágyuval Horvátország felé indult, 8-kán Enyingre, 9-kén Kenesére, 10-kén Veszprémbe, hol 11-én s 12-én megpihent, 13-kán Füredre, 13-án s 14-én a gőzhajón Keszthelyre, 15-én Kis-Komáromba, 16-án Kanizsára. Itt a zalai önkéntes 47-dik zászlóalj csatlakozott hozzá.

Azon hirre, hogy a cs. kir. hadsereg Kottorinál s Letenyénél áll, Perczel 17-én két hadoszlopban a Mura felé indult. Az 1 1/2 zászlóaljból, két század huszárból s 4 ágyuból állt első

csapat Szepetnek s Molnári felé vette útját, néhány ágyulövés után a Murafolyamoni átkelést kieszközölte s a császáriaktól egy ágyut elfoglalt. Alsó-Dobrován, hol az ellen megakart telepedni, utczai harcra került a dolog, mely a horvátok megfutásával végződött. A magyarok Szent-Máriánál ütöttek tábort.

E közben a második csapat, mely Perczel személyes vezetése alatt $2\frac{1}{2}$ zászlóaljából s 4 ágyuból állott, Becsehelyen át Letenyére nyomult, a császáriak balszárnyának 460 zalai önkéntesseli megkerülése által a Murafolyamoni átkelést szintén kierőszakolta és a hátrálókat Turtsistyéig üldözté, mely alkalommal 3 ágyut foglaltak el, s egy Hunyadi gyalogszázad a Kottori felől jövő ellen-csapatból 7 főtisztet s 760 közembert fogott el. 18-kán mind a két csapat Csáktornyára vonult be, s az osztrák hadsereg Varasdra huzódott vissza.

Ezen állásban maradt Perczel a Drávavonalt megszállva november 8-áig, miután nem volt elég ereje a Dráváni átkelést eszközölni, annyival is inkább, mert Friedauban Búrítis tábornok 5000 főnyi dandára állott. Azonban Perczel ezen időt, az 56-ik számú (zalai) zászlóalj, s a 60-ik és 61-ik (két somogyi) honvéd

zászlóalj s egy utász-század szervezésére használta fel.

Ez időbe esik a rendelkezhető erőkkel semmi arányban nem álló, haszontalan friedaui hadjárat, nov. 2-kán Perczelt azon hir vétele indítá erre, hogy Burits Csáktornyat szándékozik megtámadni. Ezt megelőzendő Perczel, Csáktornyan kevés őrséget hagyva, a stájer határokat átlépte. A cs. kir. hadsereg előőrsei egészen meglepetve Polstrauból Friedauba vonultak vissza s 50 foglyot vesztek. Burits Friedau előtt állitá föl seregét, azonban néhány ágyulövés s bal oldalának fenyegetése által, hová egy zászlóalj volt külön elhelyezve, arra birta őt, hogy Grosz-Szontagba hátráljon.

Perczel megszállta Friedaut, azonban Buritsot nem üldözte tovább azon aggodalomból, nehogy Csáktornyávali összeköttetését elvágják, mi azon esetben, ha a Varasdnál álló cs. k. hadsereg határozottan föllép, könnyen megtörténhetik.

A magyar vezér akkor, a Csáktornyan őrizetül hagyott csapatok, (8 század nemzetőrség, 4 ágyu s egy szárny huszárság) levonásával, csak 4 zászlóaljjal, két század lovassággal s 8 ágyuval rendelkezhetett. Ha a császári sereg

november 4-én Friedau, Varasd- és Légrádnak mind három pontjáról határozott támadást intézett volna, úgy a Nedelitz és Alsó-Dobrova közti hosszú vonalnak oly csekély erővel megtartására még csak gondolni sem lehetett volna és a visszavonulás a Murafolyam mögé komolyabb csata elfogadása nélkül annak idején történik meg.

Azonban ha a Muraközt meg kellett tartani, úgy egy gyors csapással az ellenfélt Friedaunál egészen szét kellett volna verni, s a Csáktornyan hagyott csapatnak Varasd ellen kell vala nyomulnia, s a varasdi hadtest átkelését a Dráván, egész erélylyel meggátolnia.

S miután Perczel a cs. k. hadsereget Grosz-Szontagba nem üldöze, s Csáktornyan még csak a Festeticsféle várat sem erősíté meg, így nedelitzzi visszahuzódási vonalát egészen feladta, mi őt nagy veszélybe döntheté, hogy ha az osztrák vezérek gyorsan háta mögé kerülnek.

A horvát vezérnek, ki Varasdon az egész népségnek parancsolt és több ágyuval rendelkezett, Perczel vigyázatlan bevonulása Friedauba nem kerülheté el figyelmét, sőt ha neki

magának nem is voltak tudósítói, mi a mura-közi rokon népfajnál nem volt nehéz, a november 3-iki ágyuzás Friedaunál eléggé tudatta ő vele. A varasdi hidnak gyors helyreállítása tehát, melyről csak a talpfákat szedték el, oly állásba helyezhette volna őt, hogy a Perczel háta mögött csak 1½ órányira fekvő Nedelitz helységet megszállhatá, míg Burits szemközt intézve támadást, Perczelt két tűz közé szoríthatá és biztos megsemmisítését eszközölhette volna. — Egy zászlóalj elég leendett a hátul fekvő Csáktornyát schakban tartani; azonban a császáriak elmulaszták ezt tenni és Perczel 6-án veszély nélkül tért vissza Csáktornyára.

A bekövetkezett esős idő s a Murának erős kiáradása, s a sziget könnyen történhető elözönlése s a Murahid elszakaszthatása miatti aggodalom arra bírta Perczelt, hogy hadtestével nov. 8-án a Mura mögé vonuljon vissza s a Lendvától Molnáriig kinyuló védelmi állást, a zömmel Letenyét foglalja el.

II.

**Hadműködési állás Lendván és Letenyén. --
A fősergezei elindulás. — Ütközet Móránál
és hátrálás Pestre.**

A december elején Ausztriában, Stájerhonban és Horvátországban történt hadi készületek arra birták Perczelt, hogy mint már mondva volt, december 11-én hadteste zömével Lendva és Letenye mellett foglaljon el állást. A Muráni átmenetek szemügygyel tartása s megőrzése a Szekulics alatti tartalékra bízott.

Ámde a mint decz. 16-án a császári főhad-sereg Windischgrätz alatt Magyarországra bejött és Görgei hadserege hátrálni kezdett, Perczel parancsot kapott, hogy ezzel találkozzék s tegye magát érintkezésbe. Ennélfogva ő decz. 19-én indult el hadtestével a 35-ik, 47-ik zalai, 48-ik szabolcsi, 50-ik Hunyady-honvéd-zászlóaljakkal, 1 század utászszal, 1 század Miklós-huszárral, 1 század Sándor-huszárral, 2 század császár-huszárral, $\frac{1}{2}$ század Radetzky-huszárral, s 16 ágyuval.

A menet a következő állomásokon át ment végbe: 19-én Cseszeg, 20-án Lövö, 21-én Körmen, 22-én pihenés. Körmeden parancsot kapott Perczel, hogy a marczali vonalnak tartson és hadát jobbról a főszereg balszárnyával egyesítve Pápán, miután ez Győrnél veendő állást.

Eszerint 23-án Rumra (?), 24-én Jánosházára ment, hol parancsot vett gyorsan Pápára vonulni, és a főhadereg védtelen oldalát fődözni. Azonban a helyett, hogy 25-én Pápára sietett volna, Perczel ez napon csak Devecserre ért, s 26-án Pápára. Késő és már lehetlen volt a parancs szerint Téthnél, a Görgői hadsergének baloldalába nyomuló Jelasich bánnak elébe állani, és így a távolabbi visszavonulást kellett választani. 27-én Tamásiba, 28-án Kis-Bérre mentek, hol a főszereg által kiküldött portyázó csapat, a pesti zászlóalj, 2 század Miklós-husár s egy lovassági üteg csatlakozott hozzá. Itt egyesült tehát Perczel hadteste a főszereggel s most már annak balszárnyát képezé.

Görgői terve szerint, mely a császári hadsereg menetének lehető hátráltatását tűzte ki célul, a rendeletnél fogva Perczelnek 30-án reggel a Sárkány melletti halmokat kellett

megszállnia, s ez előnyös állásban a csatát elfogadnia, míg a főserég a neszmélyi, tatai, bánhidai és kömlödi vonalt tartja fen. További visszavonulás esetében a balszárnynak Lovasberényen s Martonvásáron át a Baracska mögötti halmokon kell állást foglalnia.

Perczel, mint a tábornoki rangban Görgeinél idősb, ezen renDELETEH nem tartotta magát, hanem 30-án Morig ment hadtestével, hol csapatait beszállásolá, s előörseit a várostól csekély távolnyira állítá fel.

És így az uraló magaslatot az uralt állással cserélte föl és a cs. k. hadsereg jelentékeny tulnyomóságának még a területi előnyt is átengedé.

A Kisbérnél kapott erősítéssel e hadtest 6 zászlóaljból, 6 $\frac{1}{2}$ lovasszázadból és 24 ágyuból állott. Mór a Csókahegy oldalában fekszik, egy szűk völgyben, az emelkedett völgyrész, melyen e mezőváros fekszik, három oldalra hajlik le gyöngéden, és éjszak felé az átellenben fekvő sárkányi hegyhát halmaival egy öblöt képez, melyet a főut egyenes vonalban vág keresztül, a völgyet környező halmok erdővel vannak benöve, melyből az országut a helységtől mintegy 1000 lépésnyire kanyarodik kifelé.

Az erdő-szoros kinyílására e szerint a móri magaslatról hatályosan lehet lődözni. Ámde a császári sereg nem csupán az országúthoz kötö magát, s miután az erdő kelet felől még az ágyukra nézve is könnyen járható volt, azon fölül a móri állást az átellenben fekvő magaslatról uralni lehetett, s belátva azt is, hogy állása veszélyezve van, Perczel visszavonulását már épen folytatni akará Lovasberény felé. De épen akkor, midőn a csapatok már elindulásra készültek, a kormánytól sürgöny érkezett, hogy minden áron s a hol csak lehet, fogadjon el csatát.

A nélkül, hogy megfontolta volna, miként ez mostani állásában serge megsemmisítését vonhatja maga után, még is megállapodott s bevárta a közelgő cs. sereget. Hogy azonban közeledése a veszélyes baloldalban megnehezítve legyen, az utász század ki volt küldve az ut bevágása végett, a jobb szárny fődözése végett egy csapat huszárság a Sárkányba vezető erdő- és hegyuton küldetett Ordód felé.

9 óra tájban délelőtt, decz. 31-én jelent meg a cs. hadsereg csapatainak eleje, mely nehéz lovasságból állt, az erdőség nyilásánál, s a magyarok néhány lövésére visszavonult az

uttól balra levő tisztásra. Az utászok felhagytak munkájukkal és Mórra vonultak vissza. A császáriak csak lassan fejték ki erejüket, de az országut kelet felőli erdőségét több és több gyalogság szállta meg, a nélkül, hogy a magyar tábornok bármi módon megkísérlette volna ezen előre törő mozgalom meggátlását. Csak két óra elteltével parancsolá meg az erdő megtámadását, mely végre az 50-ik zászlóalj s a lovas üteg nyomult előre. A cs. k. hadsereg még nem fejlődött ki egészen; a támadás sikerült s az erdő széle be volt véve. Azonban a lovassági üteg, melynek a zászlóalj támadását gyámolítania kellett volna, egy, az erdőből oldalt kijövő üteg által csakhamar visszavonulásra lön kényszerítve, mit oly gyors robajjal eszközölt, hogy nemcsak az ostromló zászlóaljat is szintén hátrálásra ragadta el magával, hanem a középpontban álló 35-ik zászlóaljat is zavarba hozta. A cs. k. hadsereg ütegei erős tüzelése és a 35-ik zászlóalj ingadozását felhasználó császári lovasság, mely rohammal tört előre, képes volt az 50-ik és 30-ik zászlóaljat megfutamtani. A gyalogság gyorsan a városba vonult, de ezt is elhagyá, a mint az osztrák lovasság egy sikerült roham után előre nyo-

mult s rendetlen futással szóródott szét, a város védelmére szánt gyalogütegtől 4 ágyut elfoglaltak s a tüzéreket lekaszabolták, a két tartalékágyu is elveszett.

Perczel az ütközet meggondolatlan elfogadása által, — melyben erejéhez képest kellő ellentállást nem fejtett ki — sok halottat, 1000 foglyot s több ágyut vesztett, s a főhadsereg balszárnyától el hagyta magát vágatni. Hadtestének romjait csak Pesten lehetett összeszedni, hová vad futással siettek. Ezen csapás által Görgei azon terve, hogy Buda előtt még egy döntő csatát vívand, meg volt hiúsítva. Egyedül a 47-ik zászlóalj és a $\frac{1}{2}$ gyalog üteg vonult jó rendben Csákvárra, hol Karger dandarához csatlakozott s ezzel együtt Pestre érkezett.

Perczel hadtestének szétszórt részei Hansabégen is összpontosultak, s attól lehetett tartani, hogy egészen fel fog az oszolni. Azért hát parancsot vett, hogy Pesten újra szervezze azt. Január 1-ső napján 1849-ben Pestre vonult, hol 2 nap alatt a nyert segélyerő által képes volt hadtestét 4-én Budánál felállítani, s a főhadsereg Vácrai visszavonulását fődözni.

III.

**A tartalékhad visszavonulása Nagy-Kanizsáról
Czeplédre.**

Perczel hadtestének tartaléka Szekulics alatt, Perczelnek Lendvára történt elindulása után, letenyei állását elhagyá, s csapatait Kanizsán összpontosítá, hogy itt elszállásolja magát. Azonban már decz. 24-én parancsot vett Szekulics őrnagy, hogy a tartalékkal Nagy-Vázsonyba menjen.

Ennélfogva Keszthelyen s Tapolczán át Nagy-Vázsonyba vonult s innen 30-án Palotára, honnan a móri veszteség hírének vételére csak 4 órai pihenés után 31-én 2 órakor Lepsénybe érkezett. A menetet szakadatlanul folytatá Sárosd, Perkáta és Duna-Pentele felé a Dunán át Dömsödre, hová Szekulics január 2-án 1849, az 56-ik s 60-ik zászlóaljjal, 1 század Miklós-huszárral, s egy 6 fontos üteggel megérkezett. A 44-ik és 61-ik zászlóalj Perkátánál elvált tőlük, s Pestre vonulván, Perczelhez csatlakozott. Egyetértőleg Perczel hadtestével, Szeku-

lics 4-én Kun-Szent-Miklósra, 5-én Örkénybe, 6-án Czeglédre ment, hol 7-én az oda érkezett Perczellel egyesült.

Perczel visszavonulása a Tisza mögé; csaták Szolnoknál és Czeglédnél.

A január 2-án 1849-ben Pesten tartott haditanácsban elhatározták, hogy a hadsereg oszolja meg s Görgei tábornok Felső-Magyarországba, Perczel a Tisza mögé vonuljon. Mint már említve volt, e szerint az utóbbi a 4-éről 5-ikre forduló éjjel, miután a császári hadsereg a budai hegyeken mutatkozott, Pestre vonult s Görgei hadtestének két zászlóalját, melyek előrsön állottak, magához csatolta. Rövid pihenés után Üllő felé folytató menetét, a nélkül hogy az ellen legkevésbé is háborgatta volna. 6-án Pilisre ment, 7-én Czeglédre, hol Szekulicscsal egyesült; — két napig maradt itt, hogy hadtestét, melynek eddig taktikai beosztása nem volt, kellően rendezze.

9-én a sereg zöme Abonyba indult, Hertelendy csapata mint utóhad Czegléden maradt, — 10-én a zöm Szolnokba, az utóhad Abonyba.

Szolnokon. Répási tábornok, Perczel és Kollman hadi tanácsot tartottak. Az utóbbi azt tanácsolta, hogy a Tiszánál Czibakházát és Törökszentmiklóst szállják meg és a Tiszavonalt minden áron tartsák fön, míg a felvonulásra parancsot kapott bánáti hadsereg meg nem érkezik.

Perczel azonban nem fogadta el e tanácsot, hanem az egész Tiszavonalt földzetlenül hagyá, s Debreczen felé vette utjat, s hadtestét Debreczenbe s környékén akarta elhelyezni. Ennél fogva 11-én Törökszentmiklóstra, 12-én Kis-Ujszállásra, 13-án Karczagra, 14-én Nádudvarra ment — s a főhadiszállás itt maradt. A Donmiguelek 1 zászlóalja Péterváradról jöve itt csatlakozott a hadsereghez, ellenben a Hunyadi és Zrinyi-zászlóaljok maradványai Ujvárosba mentek, hogy ott kiegészítsék magukat.

Karczagon Perczel 19-éig egészen tétlenül maradt. A tartalékhadtest név alatt fenállott csapatokat a miniszteriumhoz hivatott Répási tábornok A s b ó t h alezredesnek adta át, ki akkor Debreczenben mint katonai parancsnok működött. — Ezen tartalékhad Ujvárosban gyülekezett s ugyanott egészíték ki s fegyverezték föl.

Perczel hadtestét a tiszainak nevezték el, melyhez Kazinczy ezredes 2 osztály császár huszárral, 1 vadász zászlóaljjal, és egy zászlóalj Preuszen-gyalogsággal csatlakozott. A kormány boszankodva Perczelnek majdnem Debreczen kapujáig való hátrálása fölött, a legszigorubban megparancsolá neki, hogy azonnal forduljon vissza és Szolnokot minden áron foglalja el.

Ennek következtében Hertelendy osztálya Kisujszállásra, Szekulics Karczagra, Kazinczy Kunhegyesre ment 20-án, — 21-én Törökszentmiklósra s Kisujszállásra. A mint az előhad T.-Szentmiklós közelébe jött, egyes vasas őráratokat vett észre. A kémlelésből kitűnt, hogy Szolnokról csak egy csapat jött át élelmi készletek beszerzése végett. Kémek jelentették, hogy Szolnokot csak egy lovassági dandár, egy lovas- és egy röppentyü-üteggel tartja megszállva, mely csak Török-Szent-Miklós felé küld ki előörsöket, és a Zagyvát fődözetlenül hagyá.

Ennélfogva Perczel elhatározá, hogy ezen dandárt megrohanás által fogja helyéből kiszorítani. — Hertelendy hadosztálya parancsot vett tehát az iránt, hogy a szandai csárdáig

nyomuljon előre, oda érve, a megkerülő csapatot, mely Fegyverneknél a befagyott Tiszán kel át, két lövés által megerkeztéről tudósítsa, s ezen jel viszonzása után vele együtt Szolnokot támadja meg. — Kazinczynak, ki a megkerülő csapatot vezénylé, Tiszabönél kellett a Tiszán átkelni, 22-én a Zagyván és Szolnokot hátulról megtámadnia, míg Hertelendy szemközt támad. — A tartalék-dandár Perczel Miklós alatt Hertelendy hadosztályát követé; és Szekulics Ujszállásról Törökszentmiklósig vonult.

Ezen rendelet teljesítésével Hertelendy 22-én indult el Törökszentmiklósról, s délután 1 óra tájban ért a szandai csárdához. A császári előőrseket elűzték. Az előhad egészen a szolnoki hidig üldözte őket, hol néhány röppentyülövésre visszavonultak. Az osztály az alatt csatarendben nyomult előre, a jellövés megtörtént, de nem viszonztatott, a tulsó partra küldött legénység jelentvén, hogy a megkerülő csapatot nem bírja föltalálni.

Erre Hertelendy alezredes a töltésnek mind a két oldalán előrenyomult, a nélkül, hogy a viszonzandó jeladást bevárná, a Würtemberg-huszár ezred élén egy lovassági üteggel ügetve

lovagolt a hid felé, a tiszáninneri parton állott cs. k. lovas csapatot elüzte állásából, s a hid előtt megállapodott. Ismételve kiküldött czirkálók azon tudósítást hozták, hogy a császáriak elhagyják a várost.

Ugyanakkor ágyuzás kezdődött Szolnok mögött, mi arra bírta Hertelendyt, hogy a hidon áttörjön, mit kieszközölvén, a hátráló utóhadat támadta meg rohammal. Kazinczy a sűrű ködben eltévedt csapatával, későn érkezett meg s azon hibát követte el, hogy a császáriakat Abonytól elvágni akarván, jobbra még távolabb tért Szolnoktól, a helyett hogy rögtön a hátráló ellenre ütött volna.

A cs. k. hadsereg a legnagyobb rendben ment Abonyba üldözői elöl, s még az napon visszavonult Czeglédre. 10 fogoly s néhány ló esett zsákmányul a magyar seregnek.

22-én pihenő nap volt Szolnokon, Szekulics hadosztálya szintén bevonult. Dembinszky tábornok ugyanaz nap Szolnokra érkezett, a kormány oly megbizásával, hogy Perczelt tanácsaival támogassa. Ez készséggel fogadta őt és Dembinszky a Czegléd elleni csata intézésében részt vőn.

A támadás terve elkészült, és még éjjel

23-án Abonyba ment az előhad, — Kazinczy Perczel Miklóssal Törtelre. 24-én Hertelendyhez parancs jött, hogy az ellent Czegléden támadja meg, ki azalatt egy zászlóalj vadászt is vett magához, és további erősítést várt. Kazinczynak Törtel felől kellett a támadást gyámolítania, és Szekulicsnak Abonyba vonulnia.

Hertelendy a császáriakat csatarendben felállítva találta Czegléd előtt. A csata elkezdődött, de az ellenfél látva a tulnyomó hatalmat, az ágyutüzelés rövid viszonzása után rendben visszavonult. Egy gránatos zászlóalj, mely ugyanakkor érkezett meg a vasuton, s a kocsikból már épen ki akart szállani, a vasuton tüstént visszafordult. A huszárok üldözőbe vették a cs. kir. hadsereget, és éjjel azon jelentést hozták, hogy az Albertiig vonult vissza.

Másnap azon tudósítás érkezett, hogy e helységet is elhagyá, s minden csapatjukat Üllön összpontosítják. Perczelnek szándéka volt Szolnokon őrséget hagyva hátra, a sereg nagyobb részével Jászapátin, Hevesen át a felső Tiszához vonulni, ott hadát Klapkáéval egyesíteni, Schlik ellen működni, s a Görgeiveli

összeköttetést megkönnyíteni. Ezen tervhez annyival inkább ragaszkodott, mert Vécsey és Danjanics tábornokok parancsot kaptak, hogy az első Szegedről Czibakházára, az utóbbi a Bánátból Szentésre vonuljon.

Azonban a kormánytól Czeglédre jött parancs meghiúsítá ezen terv kivételét. Ugyanis a Tiszafüreden az ottani hid védelmére álló csapat, 2 század Hunyady, s a pesti egyetemi fiatalság legiója, s egy szárny huszárság, a mint Poroszlóról Tiszafüredre vivő töltésen egy chevauxlegers-örjárat mutatkozott, ezt a Pestről Gyöngyösön át jövő Szulzig hadtest előhadának tartván, állását elhagyá, a tiszafüredi hidat födetlenül hagyta s Ujvárosra vonult vissza, s a kormányt akként tudósítá, miként az ellen Tiszafürednél átkelt a hidon. A kormány hitelt adva ez álhirnek, miután Debreczen előtt semmi csapat nem állt, szorultságában azt rendelte, hogy Perczel hadteste ismét a Tisza mögé vonuljon vissza Debreczen földözése végett.

Perczel erre január 25-én Szolnokig jött, s itt vették a tudósítást, miszerint a kormány a vett jelentés valótlanúsága felől meggyőződve, az előbbi panancsnokot letette, és Asbóth alez-

redest a tartalékhad fölfegyverzett részével Tiszafüredre rendelte.

Perczel most ismét Szolnokon akart átszorongani, előbbi működését újra folytatandó. Ekkor mutatá be Dembinszky a kormány azon parancsát, mely őt a tiszai összes csapatok fővezérévé nevezte ki és felhatalmazta, hogy Perczel hadtestéből 4000 embert Tokajba indíttson el.

Perczel megbántva érezvén magát a kormány ezen tette által, hadtestét nem akará megosztani, s Dembinszkyvel történt viharos szóváltás után, egészen leköszönt állásáról.

Másnap testvére-, Miklóssal együtt elhagyá hadtestét és csak mártiushó közepén vállalt el ismét parancsnokságot a déli hadseregnek.

A hadtest 26-án Szolnokról Törökszentmiklósra ment Dembinszky vezérlete alatt, ki a szolnoki hidat leégetteté, jóllehet a Tisza keményen be volt fagyva, az ellen Alberti mögötti állásából nem mozdult ki, és a déli hadseregből jelentékeny csapattömegek jöttek fölfelé.

27-én egy zászlóalj Preuszen-gyalogság, 1 zászlóalj Zanini, a 44-ik és 47-ik honvéd zász-

lólaj, egy utász zászlólaj, a bécsi legió, 1 század Koburg huszár, 1 század Lehel-huszár, 2 század császár huszár, egy 6 fontos gyalog üteg, Kazinczy alezredes vezérlete alatt Tokajba ment, s a hadtest többi részét az ezalatt Törökszentmiklóásra érkezett Répásy tábornoknak adták át.

Felső-

Magyarországi hadműveletek.

Pulszky, Mészáros és Klapka vezérlete alatt vagyis a budaméri, kassai és tarczali csaták leírása.

Midőn Ausztria elhatározá Magyarorszá-
függetlenségét s az 1848-iki országgyűlésnek
maga V-ik Ferdinánd által szentesített törvé-
nyeit fegyveres erővel visszavenni, mit először
is Jellasich bánnak császári alter egová történt
kinevezésével tanusított, — két osztrák had-
test tört be Felső-Magyarországba, egyik Si-
munich altábornagy alatt októberben, a má-
sik Schlick altábornagy alatt novemberben,
az első a közép Vág völgybe, a második Ko-
marnik- és Grábnál Dukla közelében Sárosme-
gyébe nyomulván be.

A magyar csapatok első összpontosítása s csatázása Budaméernél.

Pulszky, mint nemzetőrségi alezredes, Felső - Magyarország s különösen Sáros- és Abaujmegyék védelmi szervezésével bizatván meg, mind a mellett, hogy a nemzetőrség támogatása s a komarniki, zborrói és grábi szoros utak megszállása végett rendes katonai csapatokért folyamodott, nem teljesíték kívánatát.

A mozgó nemzetőrség felállítása s alkalmazása körül kifejtett működése nem volt elégséges, sőt a sárosmegyei kormánybiztos, Irányi azon jóhiszemű képzelődésben ringatta magát, mintha a császáriak Dukla körül csak figyelő hadtestet állítottak volna fel a végett, hogy a lengyel fiatalságot a fölkeléstől tartóztassák vissza, — és így midőn Schlick a nevezett utszorosokhoz ért, egészen megszállatlanul találta azokat és minden ellentállás nélkül nyomult Eperjesig. A felső megyék, Szepesség és Gömör kivételével, vagy nem magyar érzelműek, vagy közönyösök voltak, tehát tétlenül

viselték magukat; — a kormány, valamint Pulszky sem volt eléggé erélyes, s így ő Schlick 10,000 emberből, Fiedler, Pergen és Deym tábornokok alatti három dandárból állott hadserege ellenében csak 1500 nemzetőrrel s 11 ágyuval rendelkezett, s e csekély erővel Eperjes előtt, hol mint e vidék kulcsponytjánál foglalt állást, természetesen legkisebb csatába sem bocsátkozhatott, hanem kénytelen volt visszavonulni Kassára.

Itt már az abauji s részben a borsodi fölkelő néphadat is felállíták, az épen ekkor szervezett, de egészen gyakorlatlan 42-ik honvédszászlóalj, a Thorsinczky vezénylete alatt állott lengyel legio, s a 20-ik honvédszászlóalj is ide csatlakozott, s így Pulszky körül hamarjában egész hadtest gyült össze, t. i. 9000 gyalog, 50 lovas nemzetőr s 15 ágyu. E gyakorlatlan néppel foglalt ő állást a kassai hegy alatt dec. 18-án, 1848-ban.

A balszárny Haller, nemzetőri őrnagy alatt a Tehány és Budamér közt fekvő erdőt foglalta el, a középpont Gedeon őrnagy a 42-dik zászlóalj parancsnoka alatt és a jobbszárny Bányafy, nemzetőri őrnagy alatt a Budamér fölötti magaslatokat szállották meg

fent az utolsó karanyarulatnál, — 4 század és ágyu a tetényi utszorost foglalta el és Soós, nemzetőri őrnagy a jobb szárny fődözéséül 2000 emberrel Vajkócz felé volt külön elhelyezve.

Ezen állás ugyan az uraló magaslatokra s a hegyes völgyes talajra nézve előnyös volt, azonban Pulszky rosszul helyezte el rajta csapatait.

A balszárny oly nagy terjedelmű vonalon volt felállítva, hogy rendes katonaság könnyen áttörhette s úgy aztán a sereg zömét is könnyen szétszórhatta. Maga Tehány minden összeköttetés nélkül állt, — mert ha az ellen az utszoros bevételeire fordítja erejét, legrövidebb útja nyílik Kassára s hamarabb ott van, mint Pulszky visszavonulását eszközölheti. De csapatai elhelyezésének főhibája az volt, hogy Pulszky felállítása a Budamérről támadólag előrenyomuló ellent nem szemközt s ágyuinak teljes erejével, hanem baloldalt fogadná, azon balhitben lévén, hogy a császáriak a hegy tövében kezdődő falucskáról fognak nyomulni s a magyar állást hegynek fölfelé menve fogja megtámadni.

Schlick december 10-én indult ki Eperjes-

ről, Fidler dandára 11-kén Letmesnél balfelé vette útját a Hernátvölgybe, a Tehány és Budamér közti erdőt megkerülte s egyenesen Tehányba vonult.

Maga Schlick a többi két, Pergen- és Deym-dandárral délben a magyar had szeme láttára vonult be Budamérbe.

Pulszky akarata ellenére is, táborkari főtisztje, a 3 fontos üteget és a 6 fontos félüteget elvette az oly hibáson felállított magyar hadsereg középpontjától s egyiket az országu-
tra, másikat balról egy dombra állítá fel, úgy hogy e helyről uraivá lettek a térnek.

Schlick altábornagy táborkarával első lovagolt ki Budamérből a magyar had állásának kiismerése végett s a balfelől lévő magyar ágyuk tüzelésének daczára példás rendben vezette ki csapatait külön szakaszokban a helységből s Tehány felé keletnek két csatarendben állítá fel azokat, míg a lovasság a völgyben nyugat felé nyomult előre. A középpontból egy hat fontos üteget állított fel s oly jó sikerrel lödözteté a magyar telepet, hogy ennek egy 6 fontos ágyuját haszonvehetlenné tette, a többit pedig visszavonulásra kényszeríté. Erre a két első zászlóalj azonnal balra

rohammal támadta meg az erdőt s Haller embereit szétverte.

Schlick ezen bátor és sikeres föllépése úgy megdöbbsenté az összes nemzetörséget, hogy az futásnak eredt s nem lehetett többé feltartóztatni. A 42-ik honvédszászlóalj s a 20-ik két százada az ágyukkal együtt rendben vonultak vissza Kassára, s innen haladék nélkül a miskolczy országutra egész Szináig, hol a lengyel legióval s a Tehánynál állott 4 századdal egyesültek.

Schlick lovassága nem volt oly szerencsés. A magyar had visszavonulását akarta ez elvágni, s miután Széplak alatt a Hernáton átkelt, Uj-Bárczánál a lengyel legióra bukkant, mely az országuton lévő vendéglő állásában volt elrejtve. Ezek a két osztályból állott császári lovasságot közel engedték jönni magukhoz s 180 ember egyszerre rájuk süté fegyverét, úgy hogy ez összlövésre parancsnokuk, Concorregio alezredes, meg egy más főtiszt s mintegy 30 ember azonnal halva maradt s Skudier tábornoki százados megsebesült s elfogatott s az egész lovasság szét volt verve. A lengyel legió Pulszky hátrálásáról értesülve a legnagyobb rendben vonult Szinára.

Pulszky egyedül a két zászlóalj- s a lengyel legióval s az ágyukkal, (mert Soós őrnagy Vajkócnál az első ágyulövésre elhagyá állomását a 2000 nemzetőrrel együtt), — egészen Miskolczig vonult vissza s az utócsapatnak megparancsolá, hogy minden hidat rontsanak el.

II-ik IDŐSZAK.

A hadseregnek Mészáros általi ujjaszervezése.

(A szikszói és kassai csaták. Visszavonulás Miskolcra.)

Az osztrák hadtest 11-én Kassára vonult s hibázott abban, miként a helyett, hogy határozottan s gyorsan előrenyomult volna, ugyanott megállapodott s lehetővé tette azt, hogy Mészáros tábornok és hadügyér 18-kán Miskolcra érkezve, a közép Duna és Tisza vidékén akkor felállított honvédszászlóaljakat összpontosítá ott s egy, ha nem is begyakorlott, de mégis meglehetősen fölfegyverzett és szervezett, 10,000 főnyi hadtestet állított fel decz. 20-án, melynek létszáma a következő volt:

A 17-ik, 20-ik, 42-ik, 43-ik, 52-ik, 26-ik honvéd zászlóaljak.

Az egri, borsodi és mezőtúri önkéntesek.

1 század Ferdinánd, 2 század Lehel, 1 század Coburg, 1 század Würtemberg huszárok, 6 század hevesi lovas nemzetőr.

Azon kívül 3 portyázó csapat, különösen a beregiek Rupaics alatt, a 21-dik honvédszász-

lólaljjal, az ungi és beregi nemzetőrséggel, s félüteg 3 fontossal.

A szepesiek Driska alatt a 19-ik honvédezászlólaljjal és 2 század szepesi vadászszal, s egy 6 fontos üteggel.

Thorsinczky a lengyel legióval s az abauji és zempléni önkéntesekkel.

Összesen véve 8600 gyalogság, 1600 lovas s 25 ágyu.

A kormány által sürgetve és Schlicknek Kassáni megállapodása által bátoritva, Mészáros támadólag lépett föl, a Driska- és Rapaics-féle két portyázó csapatot az ellen háta mögé küldötte ki, az elsőt Berkibe, az utolsót Sóvárára azon parancscsal, hogy január 1-én Eperjest támadják meg és onnan a hát mögött Kassa felé működjenek, ez által az ellen erejét megosztva, — ő maga decz. 21-kén indult ki Miskolczról és előörsei 24-kén Forróra érkeztek.

Thorsinczky őrnagyot Gálszécsre küldték, Schlicket oldalról fenyegetendő.

Schlik értesülve Mészáros jövetele s egész terve felől, a Fidler dandárt Kassán hagyá, mig Pergen- és Deym dandárok decz. 26-kán

(1848) Nagy-Enyiczkére, 27-kén Pergen dandára Forróig, Deym dandára Alsó-Novajig nyomult. — A magyar hadsereg előörsi parancsnoka Rembovszky őrnagy, a nélkül, hogy csatába keveredett volna, visszatért a Szikszó mögötti állomásra, hol Mészáros tábornok csatát vívni el volt határozva.

A 26-ik zászlóalj Alsó-Vadászra küldetett Szikszó megkerülését gátolandó.

Egy, 1000 gyalogból s 200 lovasból állt külön csapat Perczel Sándor őrnagy alatt Sajó-Szentpéterre volt kiküldve, hogy bizonyosságot szerezzen a felől, vajjon a 3-dik Kassán maradt Fidler dandár nem nyomul-e előre Tornán át baloldalról, — s ez esetben a dandárt tartóztassa fel, ellenkező esetben pedig 28-án Alsó-Vadászra vonuljon, s ha Szikszónál csatára kerül a dolog, az ellent jobb oldalon támadja meg.

Minden más magyar csapat a szikszói helyen foglalt állást.

Decz. 28-án az osztrák előcsapatok valóban bevonultak Kis-Aszalóba s az előörsi csatában visszanyomták a magyarokat. Azalatt Schlick Pergen dandárát Alsó-Vadászra küldte, az ott

álló 15-ik zászlóaljat megtámadta, szétverte és 1 századot fogolylyá tett, a többiek a szikszói főállásra vonultak.

Mészáros következőleg volt elhelyezve :

A balszárny Rembovszky alatt az erdővel borított hegyormon állt, és a szöllővel beülte-tett dombokon az országut felé megczövekelve magát, és a 19-ik zászlóalj, a lengyel legió, az egri önkéntesek, s egy század Lehel-huszár s félüteg 6 fontos képezék azt.

A 26-ik és 42-ik honvéd zászlóaljak, a borsodi önkénytesek, és egy 3 fontos üteg állott a középpontban. Pulszky főparancsnokuk alatt az országuton jobbról balról. A jobb szárny a völgyben a Hernát és dombsorok mélyedései közt a lovasságra nézve kedvező térségen el, helyezve 1 osztály Lehel, 1 század Koburghuszár és félüteg 6 fontos s fél lovas ütegből állt Bobory őrnagy alatt, a 20-ik és 43-ik honvédzászlóaljak a hevesi gyalog és lovas nemzetőrök, félüteg 6 fontossal a centrum mögött a tartalékhadat képezék.

E helyzetben várták az ellent, ki a 15-ik zászlóaljat szétvert Pergen-dandárral a magyar sereg balszárnya, Deym dandára Szikszón át a

középpont felé irányzá menetét. Mind a két dandár egyesült Szikszó előtt s csatarendben nyomult előre.

A Deym-dandár az országuton jobbról balról, a gyalogság, zárt osztálycsapatokban, a lovasság szemközt arczvonalba a balszárnyon, az ágyuk a középpontban.

A 7000 emberből állt osztrák sereg a nélkül, hogy támadott volna, majdnem egy óráig állt e helyzetben lábhoz téve fegyverét.

Mészáros belátá azt, hogy a részéröli előnyomulás a gyakorlatlan csapatokkal, ezeknek csakhamari szétrobbantását vonná maga után, s csak kedvező állásától remélt szerencsés sikert; — mindazáltal az ellent ki akará tétlenségéből mozdítani, s azért a 6 fontos gyalog s 6 fontos lovas fél-félütegeket az országuton előrenyomulni rendelte ágyulövésnyi távolságra, a Lehel huszárok fődözete alatt, s megkezdeté a tüzelést. Ezen lovassági osztály szükségtelen kitevésének az volt a következése, hogy a császáriak állásának középpontjából a 12 fontos üteg azonnal gránátokat vetett közéjük s az egészen gyakorlatlan, s fiatal lovakon ülő huszárokat zavarba hozta, s rendetlen visszavonulásra kényszeríté. A Koburg-huszárok

tüstént oda küldött százada némileg helyreállítá a rendet, és sem az ellen, ki nem kedvező állásából a magyar hadsereg igen előnyös helyzetü középpontját nem akarta erőködve megtámadni, sem Mészáros nem folytató itt a harczot.

A balszárnyon egy század chevauxlegers vágtatott elő a végből, hogy az előre nyomult fél gyalogüteget elfoglalja, azonban az egy töltés szélén elrejtve állt, három fontos félüteg teljes töltésü kartácscsal oly jó sikerrel működtek ellenök, miszerint több halott hátrahagyásával kénytelenek voltak előbbi állásukba visszavonulni. — Ugyanakkor, midőn ezen század előre tört, 1 zászlóalj gyalogság s fél üteg röppentyü a magyar állás legszélső jobb szárnyát osztálycsapatokbani rohammal támadta meg, azonban a velök szemközt álló lengyel legió s a 17-ik honvédzászlóalj vitézül fogadták s visszaverték őket. Mészáros még a 26-ik zászlóaljat küldé ki a középpontból a balszárny gyámolítására, melyet még két császári zászlóalj támadott meg, de ezeket is visszaverték. — E közben beesteledett, s egyik fél sem akart döntő ütközetbe bocsátkozni.

Egy, a Perczel csapata felé még délelőtt a

harcz kezdetekor kiküldött örjárat épen estve felé azon jelentéssel érkezett meg, hogy Perczel csapatát nem találta föl, azonban a magyar had állása balszárnyon egy ellenséges csapat által körül van véve, mely Sajó-Vámos felé irányozza menetét. Ezen tudósítás következtében határozta el Mészáros az éj bevétele után a Sajófolyam mögötti visszavonulást, mi reggeli 6 óra tájban a legnagyobb rendben végbement. Arnótot a 26-ik zászlóalj, s 1 század Hunyady huszár, s 6 fontos fél lovas üteg; Felső-Zsolczát a 20-ik s 17-ik zászlóalj, s egy század Koburg huszár s a 3 fontos üteg tartá megszállva, — minden más csapat Miskolczra vonult.

Perczel azonban csakugyan, még mielőtt beesteledett volna, Alsó-Vadászra érkezett, de itt egy futártól azon utasítást kapta, hogy Szirma-Besenyőre vonuljon vissza; miután a sereg zöme állását elhagyá s Miskolczra megy, — s ő aztán ahhoz tartotta magát.

Ebből látható, miként Mészáros már kezdetben a Lehel-huszárok visszavonulásakor ingadozva nem bizott a sikerben. Ha igaz az, hogy a magyar had ágyuk tekintetében csak oly erős volt, mint a császári, tehát várni lehetett, hogy miután Perczel az ellen oldalán annak

idején megérkezett, az öszpontosított magyar ágyuk egyesült tüze az ellen középpontját meg-ingatta volna, és a magukat vitézül viselt zászlóaljok azonnal előrenyomulása le a dom-bokról, — valamint a fiatal lovasság gyors rohamára (de nem az ellen ágyutüzéneki kite-vése), biztos sikert vívott volna ki s a csapatok bátorságát emelendé; — míg ellenkezőleg szük-ségtelen visszavonulása lehangoló, demorali-zálta őket. Hozzájárulván még az is, hogy az örjárat jelentése hamis volt, s az általuk látott csapat nem más, mint Perczelé volt.

Az osztrák hadsereg nemcsak hogy nem üldözte a magyart, de sőt meggyőződén a fe-lől, miként Mészáros a Sajón át visszavonult s örülve állásán, éjfélkor elindult s Kassáig ment vissza.

Mészáros csak 29-kén estve értesült a csá-szári sereg visszavonulása felől.

Schlik altábornagy a nemzetőrségnek háta mögötti öszpontosítása s a két portyázó csa-pat Sóváron és Berkiben történt megjelenése, aztán a magyar sereg derekas ellentállása ál-tal indittatva érezheté magát visszamenni. Ő azonban az erőtetett szemlegzés jelenlegi fela-

datát megoldva hitte, s a háta mögött Eperjes körül működő csapatok s nemzetőrök szétverését tűzte ki célul.

Mészáros a Sajó mögött védelmi állásba helyezte magát oly csekély bizalommal, miszerint már parancs volt kiadva, hogy ha az ellen támadólag lépne föl, az általános visszavonulás a harsányi hegyeken át történjék, szerencsétlenségben csüggedve, szerencséjében elbizakodva, Mészáros Schlicknek visszavonulását félelemnek tartá, holott nem volt az más, mint eszélyes taktika; s másod izben is támadólag föllépni elhatározá, s nem eléggé gyakorlott fiatal, mint látandjuk, a császári sereget Kassa előtti erős állásában igen rossz taktikával támadta meg, míg saját előnyös állásában 28-dikán kedvező helyzetét felhasználni elmulasztá.

E szerint Dessewfi dandára 30-án Szikszóra, Perczel fél dandára Edelénybe, fél dandárból álló jobbszárny F.-Zsolczára nyomult elő.

31-kén Dessewffi előhadi dandára Forróra, Pulszky zöme Szikszóra, a jobbszárnyi fél dandárt Rembovszky alatt a jobboldal biztosítása végett Baksára küldték. Perczelnek ellenben

meghagyák, hogy Torna és Szepesi felé nyomuljon s a főcsapattal egyszerre támadja meg Kassát. A 17-dik zászlóalj Schulz őrnagy alatt parancsot kapott Felső - Késmárkra menni s Perczellel összeköttetésben maradni.

Január 1-én 1849 Dessewfi Garadnára, Pulszky dandára Forróra, Rembovsky Vizsolyra érkezett; 2-kán az előhad Hidasnémetire, a zöm Szöledre, Perczel Nagy - Idára, Rembovsky Gönczre, Schulcz Perénybe.

Mészáros azt hitte, hogy Schlick Eperjesnél fogja őt várni. Ennélfogva Hidasnémetinél az előhadat a zömmel és a tartalékkal egyesíté, Szinánál az országuton letér s a Kassa előtt elnyuló térségen terjeszkedik ki. Azonban a kiküldött őrzérek jelentik, hogy Enyiczke üres s hogy sehol nem látni nyomát a cs. hadseregnek. Erre a Dessewfi-dandár Enyiczkére, Pulszky a zömmel és tartalékkal Szakálra, hol Schulcz csapata is megjelen, a jobbszárny fél dandár Rembovsky alatt Zsadányra, a bal-szárny Perczel alatt a maholyi házaknál.

Itt értesül Mészáros a Driska és Rapaics-féle portyázó csapatok balul kiütött működéséről, kik Fidler dandára által szétverettek. S habár e miatt a következő nap győzelmébeni

bizalom tetemesen csökkent, Mészáros ebbel hitében szilárdul állt és tovább is rendezte a Kassa elleni előrenyomulást. Harczrendi terv január 4-kére reggeli 8 órakor: Dessewfi dandára az országuton megy Bárczán át, a középpont csapatokban indul el a nyílt térségen s Bárcza fölött átkelvén a Mislonka patakon, az akasztófahegyet, mint a hadi állás kulcsát kell elfoglalnia. Perczel a téglavető elfoglalása után a középponttal együtt működik; a jobbszárnyi fél dandár a Bárczán lévő előhaddal egyesül.

Az előrenyomulás alkalmával hamis kémektől azon tudósítást kapja, hogy az ellen Kassát elhagyta s ez által még inkább neki bátorodott a magaslatok alatti rossz állásba hatolni. A harczter nem is volt szemlegezve, a sereg mindinkább haladt, míg nem egyszerre balról heves ágyuzás fejlődik ki, jeléül, hogy Perczel már harczba keveredett. Ezen gyöngye szárny támogatása végett Dessewfi sietve megy át a Mislonka-folyón s élénk tüzelést kezd a temető mellett felállított császári csapatokra.

Az ellen 12 fontos ütegből oly hevesen viszonzá e tüzelést, hogy a dandárnak meg kellett állania, ezalatt a középpont is átkel a Mislonka-folyón és csatarendben fejlődik ki, szeren-

csétlenségre két zászlóalj az első, s egy zászlóalj a 2-ik csatarendben — mind zászlóalji tömegekben. Az első csatarendben lévő középpontban állt egy 6 fontos üteg, a 2-ik csatarendben egy 3 fontos üteg; -- egy fél röppentyüüteg a jobb szárnyon, a lovasság egyesülve, a balszárnyon lépcsőzetesen felállítva, a középpont ágyuit a lehuzott árkon át csak nagy erőlködéssel lehetett átvonszolni, a mikénti visszatérésre nem is gondolt Mészáros és Pulszky, — mind a mellett, hogy jól ismerték csapataikat, úgy mint azt is tudták, mily kevésbé képesek azokat lelkesíteni. Alig állt a centrum zászlóalji tömegekbe, a mint egy jó lövésnyi távolra elrejtve felállított osztrák röppentyütelep néhány szerencsés lövést tett a tömegekbe, s ez által az egész középpontot nemcsak megingatá, de sőt miután Bobory őrnagy azon parancs teljesítése helyett, hogy t. i. a 42-ik zászlóaljjal egyesülve, a röppentyütelepet rohammal támadja, — Lehel huszáraival együtt megfordult, elszaladt s vad futásnak eredt, a nélkül, hogy az ágyukon kívül más ellent láttak volna.

Ellenben Perczel a balszárnyon derekasan viselte magát, a téglavető kemenczéket elfoglalá, és az ellent nagy bátorsággal a város fa-

láig szorítá. Ekkor veszi észre Dessewfiaközé-
pont futását és Perczelt visszahivatva, hátrálást
rendel, a nélkül, hogy csatában lett volna. A
centrum minden ágyuját a Miszlonka patakban
hagyá, a szekereszlegények elvágták a húzó
istrángot s lovaikkal elfutottak. Dessewfi állása
megtartásával talán megmenthetett volna né-
hány ágyut. Bobory főbelövetést s huszárjai
tizedeltetést érdemeltek volna. Ez a legnagyobb
gyávaság volt, a mit csak gondolni lehet. 4
gyalog zászlóalj, 3 osztály huszárság, 17 ágyu
és 3 röppentyű vad futásnak erednek, mivel
az ellenek néhány röppentyűje a tömeg közé
esik.

Schlick megeleégedve e könnyü győzelem-
mel, s megvetve ellenét, nem is üldözte a ma-
gyar sereget. Fölösleges is lett volna, mert a
nélkül, hogy üldözték volna, magától is ret-
tegve nyakra före szaladt, s egy kis része csak
Miskolczon állapotodott meg. 5000 ember egé-
szen elhagyá az öreg és gyöngé vezért s elté-
vedtek gyanánt jelentettek be.

Thorsnitzky, ki jobb oldalt Gálszécsre volt
kiküldve, egy zászlóaljat talált itt, s az utczai
harcz után, melyben kevés vesztesége volt, el-
foglalá a helységet. A kassai futás után ő is

visszavonult a legnagyobb rendben Miskolczra. Itt gyülekeztek össze lassanként a megyei hatóságok által letartóztatott gyász vitézei a szétvert hadseregnek. Mészáros Dessewfire bizta a sereg szervezését, és Pulszkyt elmozdíták.

Miskolczon kapta Mészáros azon tudósítást, miként az osztrák főhadisereg Pestre bevonult, s Görgei Vác, s Perczel a Tisza felé hátrál s a kormány Debreczenbe van áttéve.

Ezen válságos helyzetben Mészáros eleintén habozott az iránt: valjon Tiszafüredre vagy Tokajba vonuljon-e, midőn a hadügyéség dolgait vezető Vetter tábornok január 8-án azon tudósítást küldte hozzá, hogy a 34-ik zászlóalj és 300 Donmiguel, 1 osztály császár huszár, egy 6 fontos üteg, s fél 12 fontos, hadtestének erősítése végett már elindult Tokaj felé. E hely volt Schlickre nézve a legközelebbi hadműködési alappont, minthogy a szolnoki és tiszafüredi átmeneteleket a Tiszán, valószínűleg a főhadisereg veendi szemügyre. Mészáros meggyőződve e felől, s Tokajnak fölötte kedvező védelmi helyzete, s a nagyobbára rendes segélycsapatok erősítése által biztosítva, január 9-én oda tette át főhadiszállását.

Dessewfi még az nap Miskolczon maradt, és

a Tornán át egyesülés végett előrenyomuló Driska- és Torsnitzky csapatait is fölvette, és 10-én és 11-én a tarczali, tokaji és kereszturi állásra vonult. Itt Mészáros az őrnagyból ezredessé kinevezett Klapkának adta át a főparancsnokságot és a hadügyérség dolgait átveendő, Debreczenbe utazott.

A tarczali és keresztúri ütközet.

Ha Schlick altábornagy a kassai győzelmet felhasználja, s Mészáros szétvert hadteste után nyomul, ez soha nem birta volna magát összehozni, s a császári sereg ura lett volna a tiszai átmenetnek Tokajnál. Egy hadi támadás Debreczen ellen tökéletesen sikerül, s Windischgrätz főhadseregének gyors előrenyomulása az egész magyarországi hadjáratnak egyszerre véget vethetett volna.

Schlick hihetőleg magasabb parancs következtében hagyott fel az üldözéssel, s így Klapkának, ki a főparancsnokságot Mészárostól jan. 14-én vette át, elég ideje volt a megérkezett segélyerővel a hadsereget újjá szervezni s Tarczal és Keresztur mellett állást foglalnia.

Klapka a csapatok szellemét ügyekezett fölemelni, hadtestének kiterjedtebb térséget adott, előre tolt osztályokkal a tulajdonképi hadállásba, hogy időt nyerjen összeszedni magát a legközelebbi harcra.

Igy helyezte el a Schulz-dandárt Olasz-Liszákára, a Bulharin-dandárt Szántóra, a Gedeon-dandárt Baksára és Megyazóba, Dessewfi dandárát Szikszóra, mi által minden főbb ut szemmel tartatott. A lengyel legio 2 százada a beregi nemzetörökkel s 6 fontos fél üteg Rembovszky őrnagy alatt, mint önálló parancsnokság, Bereg megyébe volt külön kiküldve.

Schlick altábornagy csak január 17-én hagyá el a Fidler és Pergen-dandárokkal Kassát, Deyn dandárát hagyva itt őrségül, s Tokaj felé vonult. 19-én bukkant az osztrák előhad a Bulharin-dandárra Szántónál. Klapka ezen dandárt, nem lévén szándoka előhadi csatába bocsátkozni, Tállyára rendelé. 20-án parancs jött, hogy Schulcz dandára Kereszturra, Bulhariné Tarczalra menjen. A Szikszón a Hernát tulpartján kitett Dessewfi-dandár, miután Klapka megtudá, hogy Schulzig hadosztálya (Parrot és Krieger dandára) Pestről Schlicknek segélyére

jön, — Szikszón nem maradhatott tovább, és Tarczalra hívták vissza, hova 21-én megérkezett.

Az alatt Schlick altábornagy Tarczal felé nyomult és délben 1 órakor Bulharin ezredes állására bukkant, ki itt várta az ellent.

A lengyel legió, az abauji nemzetőr-vadászok, 1 század Prinz Preussen, fél üteg 12 fontos, fél üteg 3 fontos a Theresia-kápolna domb oldalán állottak. Ők képezék a jobb szárnyat egy irányban a Tarczalra vezető mellékutal. Velök egyenlő magasban a 34-ik honvédtábor alj két osztálya, s az országuton fél üteg 3 fontos, a lovasság balra, a császár huszárok az első csatarendben, Lehel huszárok a 2-ikban, a 34-ik zászlóalj egy osztálya a Tarczal felől keletnek fekvő erdőt tartá megszállva.

Bulharin egy huszár-örjáratot küldött ki Mád felé, minthogy a sűrű köd minden kilátást elfogott.

Ezen örjárat a zombori csárdánál bukkant az előrenyomuló ellenre, a nélkül, hogy állásukat vagy erejüket felismerhették volna.

Az ellen az országuton előre állított fél üteg 3 fontos elkezdé a tüzelést, mely viszonztatott, de a sűrű köd miatt hatás nélkül. A

császáriak egyik gyalog (Mazuchelli) zászlóalja a kápolnahegy ellen volt kiküldve, el is érte azt, s a sűrű ködben 20 lépésnyi távolságra jött össze a lengyel legióval. Ily közel érintkezve, a lengyel legio mind két osztálya azt hívé, hogy a császári lengyel ezred át akar hozzájuk szökni, míg a császáriak azt hitték, hogy a lengyel legio el van fogva, elannyira, hogy Fidler tábornok, a lengyel legio parancsnokával Thorsnitzkyval valóságos alkudozásba bocsátkozott. Ekkor a jobb szárnyról a Susstenu-vasasok egy osztálya rohammal támadja meg a lengyel legiót, melynek ügyes és határozott parancsnoka a jobb szárnynyal azonnal átkanyarít, s egyszersmind szemközt és oldalt összlövéseket ad a vasasok- és Mazuchelliekre. Erre a vasasok megszaladnak, s a gyalogság megfordul és hátrál.

Az abauji vadászok s a 12 és 3 fontos ütegek támogaták a csatát, s ezen szárny döntőleg győzött, a 34-ik zászlóaljnak az országuton felállított osztálya egy rövid csatározáson kívül nem vett más részt a harcban.

A huszárok többször összezsaptak a császári könnyü lovassággal, mik azonban nem voltak döntő ütközetek, ezek egyikében esett

el a császáriaktól a derék Behm százados, ki százada élén hősileg küzdött.

A balszárnyon csak ágyulövéseket váltogattak, miután a sűrű tartós köd nem engedé meg a komoly támadást.

A magyarok megtarták a csatatért, az osztrák csapatok Mádra vonultak vissza.

23-án tudta meg Klapka, hogy egy 6000 emberből álló császári hadosztály Schulzig altábornagy alatt feljök vonul. Ezen hadtestnek egyesülését Schlickével nem lévén képes meggátolni, s az ő gyengébb s gyakorlatlan csapataival szembe szállni velök veszélyesnek tartván, Klapka 28-án a Tisza mögé vonult, s Rakamázban foglalt állást, hol a szép és nagyértékű hid fölégettetett.

Schlick egyesült Schulziggal és 15,000 emberrel indultak Tokaj ellen, hol februar 4-én a tiszáni átmenetelt erőszakolták, de több izbeni kísérletök nem sikerült, a most már fegyelmezettebb, és sokkal jobb tapintattal vezérelt fiatal honvédek hősileg védték a legmagyarabb folyamatot.

Klapka a Bulharin-dandárt Lökre küldé, nehogy seregét körülkerítsék, — miután a Tokaj melletti állás a nagyobb herczerök ki-

fejtését épen nem engedé meg, s ő azt hitte, hogy Schlick Tokajnál csak tüntetni akart, s a valódi támadást Löknél eszközölni.

Az által menekült meg a magyar, hogy ezt tenni ellene mulasztá.

Schlick a tiszáni átkeléssel felhagyva, 5-én éjjel Tarczalra s Kereszturra vonult vissza.

Dembinszky az összes tiszai hadsergek főparancsnokságát átvevén, február 5-én megsejmelte a Klapka alatt álló hadtestet. Kazinczy osztálya a 44-ik és 47-ik honvéd, aztán 1 Preussen, 1 Zanini, 1 utász zászlóalj, 1 vadász század, 2 osztály császár, 1 század Lehel, 1 század Koburg, 1 század Hunyadi huszárok, végre egy üteg 6 fontos, egy 12 fontos Török-Szentmiklósról vonult fel. Klapka tudatta Görgei helyzetét a Szepességen és Schlick visszavonulását Keresztur- és Tarczalra. A tudósítók épen akkor bejött jelentéseiből kitünt, miként Schlick febr. 6-án Tarczalt is elhagyá és Kaszára siet vissza. Ennek oka valószínűleg azon hozzá érkezett tudósításban rejlett, miszerint Görgei Szepesből lefelé, Dembinszky pedig föl-

felé működik és ő mostani állásában a körülkerítés s bezárás veszélyének van kitéve.

Ekkor kérte Klapka Dembinszkyt, hogy minden erővel üldözze Schlicket, miután Kazinczy már 6-án átkelt Löknél a Tiszán. Egy értekezés alkalmával jan. 30-án Egyeken magam is azt tanácslám Dembinszkynek, hogy Tiszafürednél a hidon keljen át, azonnal Miskolcra vigye hadát, és Schlicket oldalban támadja meg. Azonban Dembinszky igen merésznek találta e tervet, pedig ez által 8 napot nyert volna.

Kazinczy febr. 7-én indult el hadosztályával Szerencsre, 8-án Geszthelyre, 9-én Miskolcra, hol megállapodott.

Schulcz-és Dessewfi dandára 7-én ment Kereszturra, Gedeon és Nyeregjártó dandára Tarczalra, 8-án mént Dessewfi dandára Boldogkő-Váraljára, Schulcz Baksára, míg Nyeregjártó Kazinczy osztályával csatlakozott.

9-én Schulcz dandára Garadnára, Dessewfi és Gedeon dandára Göncz és Ruzska felé. — Hidasnémetinél állást foglalt az ellen 1 zászlóalj gyalogsággal, 1 osztály lovassággal s ágyúüteggel a hernátoni átkelést fődözendő.

Klapka észrevevén az ellen csekély számát,

Dessewfi dandárattámadásra vezénylé, a lengyel legio s az abaujvári önkénytesek csatárlánczban oszlnak fel, a 26-ik zászlóalj utánuk nyomult, s 1 osztály Koburg-husár a síkon állt, Lapinszky (szepesi) 6 fontos ágyuütegét előre tolták.

A dandár többi csapatai osztályonként állottak a hátulsó térségen.

A lengyel legio, az önkénytesek és a 26-ik zászlóalj bátran nyomultak előre, — az ellen csatárjai egész a hidig visszaszorítottak. E hidat rohammal ostromolták, a tulparton álló császári ágyuk heves kartácsolása daczára. A császári csapatok elhagyák a hidat, melyet ők gyujtottak fel. De a lengyel legio Lapinszky ide sietett ütege által gyámolítva, még is előre tört az égő hidon. Az ellen sietve hátrál Kaszára, a nélkül, hogy tovább védte volna magát.

Hidasnémetit még 9-én a 26-ik zászlóalj foglalá el, a többi csapat Gönczön tanyázott.

10-én Schulcz dandára Hidasnémetibe, Dessewfi és Gedeon dandára Szináig nyomult.

Dembinszky főhadiszállása a Kazinczyhadosztálylyal és Nyeregjártó dandarával együtt Miskolczon maradt.

Dembinszky futár által ismét parancsot

küldött Klapkának, hogy az ellent ne üldözze, mi által Fidler dandára Enyitzkénél bántatlanul maradt, s Schlicknek lehetővé tették oldalfordulati menetét Torna felé eszközölnie.

11-én Görgei rajzónnal irt Klapkához, hogy minden sereg Kassa felé tartson.

Erre Dembinszky ellenparancsa Laczára, Klapka még febr. 11-én Zsadányba indul, s 12-én Kassán Görgeivel egyesült. Schlick azonban ekkor már (11-én) Sepsibe vonult, s Dembinszky határozatlan magaviselete, s Görgeinek Eperjesen történt hasztalan megállapodása miatt a bizonyos kelepczéből kimenekült.

Benyiczky portyázó csapata.

A magyar főhadserég támadó hadi működése szükségessé tette, egy portyázó csapatnak a putnok-losonczi országutrai kiküldését, hogy a szepesi, nógrádi, honti, zólyomi és sárosi vonalon működő császári portyázó csapat mozgalmait felől tudósítást adjon.

E feladattal Benyiczky Lajos őrnagyot bízták meg, ki 600 főnyi gyaloggal, egy szakasz huszárral, s két 6 fontos ágyúval márczius 21-én 1849-ben indult el Miskolcra s 22-én Rimaszombatba ment. Itt értesült a felől, hogy egy császári zászlóalj, s egy röppentyűteg van kiküldve Pestről Losoncra, hová 23-kán kell megérkeznie.

Közelebbi tudósításokat kapva, annak is nyomába jött Benyiczky, hogy Losoncra a zászlóalj számára csak ugyan készítették szállásokat, de csak 500 embernek; a röppentyű-

teg Pesten marad, és a gyalogság egy része más hová van rendelve.

23-kán 8 órakor estve indult el Benyiczky Rimaszombatból; Osgyánra érkezve megtudá, hogy Losoncra csakugyan 18 szálláscsináló érkezett, s Besztercebányáról lovasságot is várnak. A márczius 24-kén reggel sűrűn esni kezdett hó arra bírá Benyiczkyt, hogy Losoncra induljon. Apátfalvára érve, megtudá itt, hogy Losonczon éppen most szállásolták el a zászlóaljzat, és egy osztály dzsidást.

Benyitzky, a folyton tartó havazás által fődözve, elhatárzá az ellent megtámadni, ki a menettől elfáradva, éppen nyugalomba helyezni magát. Kémei jelenték, hogy az még csak előrsöt sem állita ki, s így nem is gyanitá azt, hogy egy portyázó csapat oly közel áll hozzá.

A mint Benyiczky Losonctól két ágyulövésnyi távolságra a támadást rendezi, jól kivehető lovassági zene hallatszik, Benyiczky még egy óranegyedig visszatartóztatja magát, hogy a szintén megérkezett lovasságnak ideje legyen a beszállásolásra, s 1 órakor kezdi a támadást.

Három század mellékutczákon rohamlép-

tekkal nyomul a városba, s a főtéren egyesülnek, — a huszár-szakasz vágatva robog végig a főutczán, a 2 ágyu a többi 3 századdal utánuk jön. A minden felől benyomuló magyar csapatok zavart csinálnak az ellen rendelkezéseiben. A Tugár-hidnál gyülekezni kezd a császári gyalogság, de az épen megérkezett két ágyu kartácstüzzel lövi őket, a magyar gyalogság szintén ekkor rohan be három oldalról, mire a császári gyalogság megrémülve hagyja el a várost.

A dzsidás osztály öszpontosítani ügyekszik magát. Egy szakasz Schuster százados vezénylete alatt vakmerően megrohanja az ágyukat, de kartácslövéseik oly szerencsével hatnak, hogy a százados sebet kap, s 7 ember elesik, mire a többi megfordul és szintén futásnak ered. A császáriak röppentyüütege tanácsosnak tartá már az első riadónál kivonulni a városból, s nem is vett részt a csatában.

A városon kívül félórányi távolságra gyült össze a császári gyalogság és lovasság! de mivel Benyiczky két századot küldött utánuk két ágyuval, ezek láttára egészen elvonult az ellen a nélkül, hogy megkisértette volna a város visszavételét. Hátrahagyta a Civalart-dzsidások

ezredesi osztályának zászlóját, s az egész pénztárat 23,000 forinttal, továbbá foglyokká lettek : Inkey őrnagy, Schuster százados, Zukati gróf, százados, Schuman hadbíró, 176 gyalog, 36 dzsidás, 56 ló.

Benyiczky belátva azt, hogy az ő csekély hadereje csakhamar tudomására jön az ellenek, megelégedett az oly fényesen sikerült hadi csínytel, — az utánuk küldött két századot s két ágyut visszahuzta, s éjjel foglyai- és zsákmányaival Osgyánba vonult vissza, és 25-kén Rimaszombatba érkezett.

26-kán pihentek. 27-kén Benyiczky a hadi főparancsnokságtól rendeletet kapott, hogy azonnal Szepességre induljon, s ott a Hurban csapatai által megzavart rendet helyreállítsa, s a mennyire lehet, Eperjest és Kassát biztosítsa.

A portyázó csapat ennél fogva 28-án Rimaszombatból elindult, s april 1-jén Iglóra ért. A bejött tudósítások szerint, a Lőcsén megfordult szláv portyázó csapat Blaudeck vezénylete alatt 5 század császári gyalogságból, 1 század vadász, 1 chevauxlegers szakaszból, 1 zászlóalj szláv népfelkelőkből, összesen 1800 emberből áll, s onnan Eperjesre vonult.

Hogy annál sikeresebben működhessék, Benyiczky a Gömörmegyében elszórva tartózkodott honvédek 1 zászlóalját, azután 3 század önkénytestet vett magához. Továbbá az abaujmegyei kormánybiztos Komáromy a felől tudósítá őt, hogy az Eperjes ellen intézendő támadás gyámolítására készen áll Egressy százados 280 gyaloggal, Mauerer kapitány 300 lovas nemzetőrrel, s Madarasy őrnagy is a zempléni nemzetőrségből 260 emberrel rendelkezésére leszen.

Ennek folytán Benyiczky őrnagy következőleg rendelkezett. Egressy- és Mauerernek meghagyatott, hogy april 3-kán Kassáról Lemesánba nyomuljanak, ott a tarczáni átkelést biztosítsák, s april 7-én 6 órakor reggel támadólag induljanak Eperjes ellen.

A gömöri önkénytesek 3 százada Kézsmárkon át azonnal Lublóra mentek Héthárs felé s april 6-kán estve Gergelylakát valának megszállandók.

Maga Benyiczky őrnagy osztálya, 6 század gyalog, 2 szakasz huszár, s 2 ágyu 5-kén Szepesváraljára ment, 6-ikán Sirokára s egész éjen át folytatva menetét, reggel 7 óra felé Eperjes előtt állottak.

A kiadott rendeletek szerint, minden Eperjestről kimenő utnak megszállva kellett lennie, hogy ha a reggeli 9 órára tervezett támadás ugyanakkor, a mint a különféle parancsnoknak meg volt hagyva, valóban megtörténik, Blau-deck csapatát bizonyosan elfogják.

Blaudeck, Vogel 8000 főnyi hadtestének Galicziából rövid időn történendő megérkezéséről értesülve, daczára annak, hogy a tervezett támadásról is volt tudomása, — elhatározá Eperjest minden áron fentartani, és a Tarczán átvezető két hidat Siroka felé eltorlaszolta.

Beniczky őrnagy Eperjeshez közeledve, huszárainak gyors előnyomulásával az ellen gyalog előőrseit elüzte, kik nem vissza a városba, hanem az erdőbe futottak. Pontban 9 órakor az eperjesi hegyeken lévő országuton lejöve, egy ágyulövessel adtak jelt az általános támadásra, azonban egy uton sem vala észrevehető a kirendelt csapatok előnyomulása.

Beniczky 11 óráig várt, s minthogy ez ideig sem lehetett a segédcsapatokat látni, támadást parancsolt.

A két ágyu az országuton állapodott meg egy erős ágyulövésnyi távolságra, 4 század az

országuton jobbra balra nyomult elő a támadásra, 2 század az 1 szakasz huszárral tartalékkal maradt hátra.

A Tarcza partjához érve, a magyar csapatokat a megszállott hid, s a Tarcza mögött a kertek sövényei által fődözött császári vadászok és gyalogok oly heves tüzzel fogadák, hogy bár a magyar csapatok a tüzelést egy ideig élénken viszonzták, végre mégis átláták azt, hogy a folyamon ily erős tüzelés közt nem kelhetnek át, s a város bevétele csak a hid ostromától függ.

Benyiczky tehát 4 századát visszahuzta, s a segédc csapatok megjelenésére várt ismét 2 óráig. Ez órában nyomult előre a szláv népfölkelés a kis Tarcza hidon. Benyiczky megparancsolá Heskovics századosnak, hogy két századdal menjen elibök s őket tüzelés nélkül szegzett szuronynyal verje vissza, és a hidat minden áron vegye be.

Az országuton, a kartácslövésnyi távolságra előrenyomult 2 ágyu védelme alatt, ő maga áll a roham élére, míg a tartalék az ágyuknál marad. A fődözött nagy hidon, daczára az ellen erős tüzelésének, szuronyt szegezve nyomul előre feltartóztatlanul, a rajta

lévő gyalogságot elveri onnan, s a hidat beveszi, mely azon pillanatban felgyujtatván, egészen leég.

A 15-ik honvédszászlóalj első százada hősiesen rohan át az égő hidon a hátráló ellen után. A többi gyalogság átgázol a patakon. — Ugyanekkor Heskovics századosnak a két század selmeczi vadászszal sikerül a népfölkelést visszaverni, és a kis hidat bevenni. Ezután átmegy a két ágyu és a tartalék a lovassággal együtt, mely utóbbi azonnal a városba tör, míg a 2 ágyu a hátráló szláv önkényteseket lövi, s a legrendetlenebb futásra kényszeríti.

Blaudeck Sebesre vonult vissza, Benyiczky huszáraival üldözte az ellent és a városon kívül egészen váratlanul a segélyre jött 60 lovas nemzetőrre bukkant, kik Égressy és Mauerer csapatait megelőzve siettek ide Lemesánból s a huszárokhoz csatlakoztak. Az egész gyalogság a 2 ágyuval kivonult Eperjestről az ellen után, mely az ő gyalogságát az erdőbe vonta, míg lovassága $\frac{1}{2}$ század chevauxlegers további ellentállás nélkül Sebesre huzódott.

E támadásnál a portyázó csapat, 15 vadászt, 45 szláv önkénytest, 76 rendes gyalogot, che-

vauxlegerst tett fogolylyá, 30 vadászfegyvert s 186 gyalogsági puskát foglalt el.

Délutáni 5 órakor szünteté meg Benyiczky az üldözést s fáradt csapatait a városba vitte vissza, hol Egressy századost s Mauerer csapatait a főtéren kiállítva találta.

Madarassy nemzetőrsége, és Spanyol százados a 3 gömöri századdal csak későn estve érkeztek meg, s így Blaudeck portyázó csapata elfogatásának tervét, a megrendelt osztályok parancsnokainak hanyagsága meghiusítá.

Azon tudósításra, miszerint Vogel altábornagy 8000 emberrel s 2 üteggel átlépte a magyar határt, s már Bártfáig nyomult, elhatározá Benyitzky az ötszörösen tulnyomó számu ellen támadását be nem várni, hanem Eperjest elhagyni, s a Tarcza mögött Lemesán falunál állást foglalni. April 19-én ment a csapat ezen állomásra, s Kassáról erősítéseket kapott.

Benedek császári tábornok azalatt az altendorfi uton a Szepességbe nyomult, mig Vogel altábornagy Bártfán maradt. Ez azt gyanittatá, hogy a császári hadsereg a magyar portyázó csapatokat körülkeríteni, s egészen bezárni akarja. Benyiczky erre 14-én Tsikovsky őrnagyot a hozzácsatlakozott lengyel legióval Mar-

gitára küldé, hogy az ottani utat elállják, s két századot Jászóra küldött ki.

Az april 14-én kiadott létszámi kimutatás szerint, Benyiczkynek a lemesáni táborba helyezett hada állott : 1 zászlóalj lengyel legióból (500 ember), 10 század honvéd (1410), 3 század utász (400 ember), 5 század guerillahad, $2\frac{1}{2}$ század huszárság, 18 ágyuból. Összesen 3670 gyalog, 300 ló s 17 ágyu.

A magyar kormány az osztrák csapatoknak Felsőmagyarországra ismételve történt betörései által veszélyezettnek látva ottani haderejét, egy nagyobb hadtestnek Kassán leendő felállítását határozta el, — s a parancsnoksággal Dembinszky tábornokot bizta meg.

A portyázó csapat ezután a Tarcza mögötti állásban maradt egész május 1-éig, a midőn feloszlatak, s Dembinszky ujonnan alakított hadtestébe sorozták.

A magyar hadsereg

**visszavonulása a bányavárosokba
és zárszó.**

A magyar hadsereg visszavonulása a bányavárosokba Klapkával való egyesülésig.

A mint a magyar hadsereg 1848-iki decz. hóban Görgei vezérlete alatt, a herczeg Windischgrätz alatti osztrák sereg által erősen szorítottatott és a nélkül, hogy az osztrák határokból egész Pestig csak egyetlen egy ellentállásra határozhatta volna el magát; Perczel hadteste pedig a Muraközből kivonva, Moórnál a császári sereg által tökéletesen megverve és szétszórva lön : a magyar ügyre nézve egy válságos álláspont állott be.

A magyar kormány tudniillik legelőször is békés kiegyezkedést kísérelt meg Batthyány

Lajos gróf, Majláth György, Deák Ferencz és Lonovics József érsek küldetése által herczeg Windischgrätzhez Biában, a herczeggel a békefeltételek iránt alkudozni, és hajlandó levén lényeges engedményekre. Azonban a mint a herczeg röviden kinyilatkoztatta, hogy „lázasdókkal nem alkudozik,“ szükségkép kénytelenek voltak a magyarok magukat a háboru folytatása eredményére határozni.

Ennek következtében 1849-iki január 2-án az akkori honvédelmi bizottmány Perczel és Görgei tábornokok hozzájárultával Pesten hadi tanácsot tartott, melyben a következő határozatok hozattak :

1. A kormány székhelyét Pestről átteszi Debreczenbe.

2. Perczel összeszedi hadtestét, állást foglal Szolnoknál és ezzel a Tiszafolyam védvonalát tartva, fedezi a kormány visszavonulását.

3. Répásy tábornok a tartalék sereg szervezését átveszi Ujvároson, Debreczen mellett.

4. A bánáti és bácsmegyei hadjárat megszüntetve, az ottani magyar sereg a közép Tisza mellékre huzatik föl.

5. Végre Görgei a dunamelléki sereggel oldalhadműtételt teszen, és Váczon át huzódik

a közép Vaág irányában, hogy ezen demonstratio által egyrészt Windischgrätz herceget ereje szétesztatására kényszerítse, másrészt idő nyeressen a déli hadsereg fölvonására, és a Tisza mögött egy hatalmas haderő képzésére, hogy ezzel ujólag támadó hadműködés tételesen lehetővé. Görgei rendeletet kap továbbá, hogy a körülményekhez képest, vagy a Garamfolyó vagy a felső Tisza felé táborozzon, folyvást szem előtt tartván a Tiszánál képezendő tábort, és iparkodjék azzal egyesülni.

Ennekutána Görgei január 5-kén elvonul Vácra. Innen ugyanő egy kiáltványt bocsát ki, melyben kijelenti, hogy az országos honvédelmi bizottmányt többé el nem ismeri, és senki mástól nem fogad el parancsot, mint a királyi hadügyminiszter, Mészárostól. Görgei ez által véleménye szerint hadtestét összetartani véli, eltér azonban a tényleges kormánytól, mely bizalmat az országba csak az által nyert volna, ha épen a főszereg teljes ragaszkodását a kormányhoz mondotta volna ki.

E kiáltvány által Görgei először is meghasonlást dobott a katonai sorok közé, a nemzet és kormány közötti bizalmatlanságot idézte elő, és az országos honvédelmi bizottmánynak

méltó okot adott hűségében kétkedni. Így a magyar kormánynak teljes erővel volt szüksége oda működni, a dunai hadtest parancsnoka által előidézett ellenséges hangulatot ártalmatlanná tenni.

Január 10-én bevonul Görgei Ipolysághra, Lendvára és Verebélyre, részben megszállva Surányt.

Windischgrätz értesülve Görgei vonulásáról, seregének jelentékenyebb részével Görgei után ereszkedett, Perczelt s a magyar kormányt üzőbe venni elmulasztotta.

A tábornagy parancsot ad altábornagy és osztályparancsnok Wrbna grófnak, hogy egész hadosztályával, a Görgei alatti magyar sereg után nyomuljon Vácra, és azt erélyesen vegye üzőbe.

Wrbna a vett parancs következtében január 7-én Dunakeszire, 8-án Vácra halad elő, a helyett azonban, hogy az üldözést erélyesen folytatná, Vácson megáll, és az a nélkül is már három nappal elhaladt magyar parancsnoknak még időt enged nyerni.

Wrbna Vácson való megállapodásának mentségeül adja, hogy hadosztályának fölszerelése kiválóan rossz, és annak a használhat-

lanná vált lábbeli előállítására néhány napi nyugidőt igényel.

Windischgrätz erre öt személyesen Pestre visszarendeli, és e hadtest parancsnokságát Csoritsnak adja át ujlag azon parancs mellett, hogy Görgeit tovább üldözze. Simunits tábornokot pedig, ki Lipótvárát körülkerítette, utasította, Csoritsot támogatva, közreműködni.

Csorits a mint a parancsnokságot Görgei ellenében átvette, Colloredo dandárját Váczon hagyta, és előhaladt jan. 10-én Wyss és Jablonovszky dandárjával Rétságára. Wyss megtudja, hogy Görgei hadteste Ipolysághnak vette utját, dandárjával Nagy-Oroszi és Berénykére veszi irányát. A magyar hadsereg Aulich hadosztálya 11-én Verebéllynél összeütközik altábornagy Simunits előcsapatával, és azt rövid ellentállás után visszaszorítja Nyitraig.

Görgei hadtestének Guyon hadosztályát 12-kén Ipolysághnál Wyss osztrák tábornok megtámadja és Szántóig nyomja, azonban tovább nem üzi és csak 13-án küldi előcsapatát Szánthónak, melyet Guyon azonban már elhagyta volt.

Január 13- és 14-én Csorits pihen, és Colloredo dandárját Vácra utána indíttatja.

Ezen épen nem erős üldözés által Görgéi újra időt nyer feltartóztatás nélkül folytatni visszavonulását.

De Görgéi egy felől Simunitstól, más felől Csoritstól nyomatva, Vaágfelöli utjával egészen fölhangy, és a helyett, hogy a kormánytól vett rendeletnek engedelmeskedve, a felső Tisza vidékére működnek, ellenében a bányavárosok közé veti magát; elhagyja ezáltal nemcsak a tiszai vonalt egészen, hanem elmulasztja az általa kijelelt menetrendről kormányát, vagy legalább is a hadügyminisztert értesíteni, kivel összeköttetésben maradni nyilatkozott volt.

Aulich hadosztálya jan. 13-án Szent-Benedeken át Körmöczbányára vonul. Kmety hadosztálya pedig Báthon és Selmeczen át Beszterczére, Piller hadosztálya Aulichot követve Zólyomra, végül Guyon hadosztálya fedezve a magyar hadtest ezen mozdulatait, január 15-én jön Windschachtra, utócsapatait Báthon állitván föl. E napon végezte tehát be a magyar hadsereg a bányavárosokba való visszavonulását.

A bányavárosok nevezete alatt értetődik Felső-Magyarország azon része, melyben Besztercze, Zólyom, Körmöcz és Selmeczvárosok fekszenek, ezen tér a Garam vize által keresz-

tül folyva, képez egy oldalagos négyszöget. A Garam partjal részenként sziklás és erdős, a folyó azért nem mindenütt járható át minden fegyvernemmel. A folyamot kísérő országútak gyakran átmennek egyik partról a másikra.

Délről Selmeczfélé három ut vezet; első Ipolyságról, a második Léváról, a harmadik a Garam völgyön fölfelé Zsarnócznak, onnan pedig Hodritsnak. Éjszak felől megy két ut Körmőczre és Beszterczére (Neusohl), egyik Mosócztól, másik Privigyétől.

A Garam, mint az e vidéki több kisebb vadzuhanyok, esős időben rögtön fölárad, és gyakran minden közlekedést megszakít. Ennek következtében e tér akadályai mind a két részre veszedelmesek lehetnek.

Egy hadtestnek élelmezése e kerületben épen nehéz, mivel itt a lakosok főfoglalkozása a bányászat, ellenben a földmivelés csekély.

Görgei a mint 14-én főhadiszállására, Selmeczre megérkezett, e napon kapott sürgönyt Mészáros hadügyminisztertől, melyben ujlag utasítva volt, Klapkát támogatva, a Felső-Tisza vidékére vonulni. Görgei nem tartotta szükségesnek e parancsot megtartani, ellenben elhatározta magát, még egyideig maradni a

bányavárosokban, a vert és veretlen aranyat és ezüstöt letartotta, ellátta magát a legszükségesebb fölszerelési eszközökkel, és rendeletet adott sürgősen szervezni két zászlóaljat.

Mindamellett a körülmények kényszerítettek Görgeit a bányavárosok elhagyására, részint mivel a szükségelt élelmi czikkeket be nem szerezhette, részint pedig, mivel tudósításai szerént az osztrákok mozgalmi fenyegetők lettek.

Ugyan is Csorits a sürgőtelen január 13- és 14-iki szünnapok után 15-kén ismét mozgóvá tette hadosztályát. Előcsapata Wyss alatt 16-án Verebélyre ment; zöme pedig Lévára nyomult. Itt tudta meg Csorits Görgei bevonulását a bányavárosokba, s a helyett, hogy ő sebesen követte volna, 17-én ismét szünnapot tartott, és csak 18-án határozta el magát, Aulichot támadni meg, ki Körmöcznél állott.

E végett kellett volna Collery ezredesnek az ő zászlóaljával Szt.-Benedekre előhaladni; Salis őrnagynak négy századdal Báthra jutni. Simunits tábornok vala e támadásra együtt hatni megkeresve, ki elküldötte Sossay tábor-

nokot két zászlóaljjal Körmöcz ellen. E közben Colloredo volt utasítva 2 zászlóaljjal Selmece ellen előnyomulni és Salist támogatni.

Salis 19-én Báth ellen vonult, Guyon Windschachtra megy vissza.

Jan. 20-kán Csorits zömével Lévát odahagyta, Wyss előcsapata ez nap elérte Bakabányát, Jablonovszky dandárja Báthra nyomult, egy más csapat Pott ezredes alatt Almásra vonult, és 21-én parancsot vön a windschachti állást balszárnyról elfoglalni. Colloredonak kellett a némethi utról Preitzdorfon át előnyomulni, és azon tervezett megtámadásban részt venni, mely 22-re volt kitűzve.

Collery ezredes Szt.-Benedekről Zsarnócson és Hámoron át a selmeczi magyar állást háta megett fogja megtámadni.

21-én reggel Csorits mind a két dandárt, Wyss és Jablonovszkyét hagyta előre nyomulni; Wyss délben Steinbachra ért, és délután 3 órakor megtámadta Guyon előörseit, melyeket egy fazuz védett. Wyss megtámadja az állást, és ezt bevéve, Guyont visszanyomta Selmeceze. A 21 és 22-ke közti éjjel mindakét dandár, a Wyssé és Jablonovszkyé Windschachtnál táborozott. A többi támadó hadoszlopok

még sehol sem mutatták magukat. Pott ezredes csak késő este jött Windschachtra, Colorado csak Némethig ért, Collery ezredes 20-án ért Zsarnóczra, és vonult 21-én Hodritsra, mielőtt azonban a Selmecez fölötti síkságot elfoglalta volna, Guyon egy zászlóaljkat küldött ellene és előnyomulását megakadályozta.

Csorits tehát 22-re tervezte egyesült erővel intézni a támadást.

Amint Görgei 20-án Beszterczen értesült, hogy az osztrákok Zsarnóczig jöttek, személyesen ment Körmöczre, és 21-én egy zászlóaljjal, egy lovasszázaddal és egy üteggel Zsarnóczra vonult. Itt megtudta Collery vonulását Hodritsra, és rátört azonnal 22-én Colleryra, őt hátulról támadva meg. Collery ámbár épen Guyonnal csatázott, Görgei ellen küldött 2 századot, ekkor egyidőben Görgei jobb szárnyán megjelen egy zászlóalj, melyet Csorits 21-én Steinbachról Collery segélyére Hodritsból küldött. Görgei csapata két oldalról megtámadva, hátrál és majd vad futásban Zsarnóczra visszamegy.

Guyon középen és szárnyban megtámadtatva, oda hagyja Selmecezet 22-én délelőtt, és még e napon megy Bucsáig.

Csorits 22-én délben megszállja Selmecket és Bélabányáig küldi előőrseit.

E kellemetlen helyzetben Görgei elhatározza magát egész hadtestét Beszterczén összpontosítani. Aulich hadosztálya parancsot kap a Skalka hegységen át utját egyenesen Körmöcből, Beszterczebányára venni, mivel az ut Körmöcztől Zólyomig, mint Mosóczon és Hermaneczen át akkor már a császáriaktól meg volt szállva.

A Skalka hegység ösvénye végtelen fárasztó volt az átkelésre, és egy régi alagutnak beomlása következtében járhatlan; mind a mellett Aulich legyőzött minden nehézséget; az alagut 24-én ki volt tisztítva, és e rendkívüli nehézség daczára még 24- és 25-ik közti éjjelen átkelt az egész osztály délre Beszterczére ért.

Guyon és Piller két osztálya is, daczára az idő kellemetlenségeinek és az ut nehézségeinek szintén 25-én érkezett Beszterczére, és így Görgei e napon egész hadtestét egyesítette.

A jan. 21- és 22-iki csatában a magyarok többet 600 embernél és több löveget vesztek Windschacht, Selmecek és Hodrits mellett, mely veszteség egyébiránt Benyiczky osztályának Beszterczén való egyesülése, és két uj

honvédszászlóalj szervezése által teljesen pótol-
tatott.

Görgei egész hadtestének ezen egyesítése után a hadügyminiszter parancsát követve, bemehetett volna még a Garamvölgybe, Putnokon át keletre működendő; de ő mégis a Szepességbe ment.

Jelen körülmények közt ez utóbbi intézkedés mindenesetre legcélszerűbb volt, mert ott egyelőre semmi ellenségtől nem féltetett; az utak Szepesbe igen előnyösen jók voltak, a szepesi népség a magyar ügy iránt a legjobb érzelmű volt; a Putnok felé való működés ellenben könnyen vezethette volna a magyar sereget Schlick és Csorits közé, vagy ez utóbbi előnyomulással keresztül vághatta volna a menet vonalát.

Guyon és Piller osztályai Telgártra voltak utasítva; onnan Göllnitz völgybe fordulni, és Hernád mellett Neudorfot megszállani; Aulich és Kmety osztályainak Stureczen át a Vág-völgybe kellett volna leszállni, e folyó mentében a Poprádvölgybe átmenni, és úgy Lőcsére vonulni.

Az első hadoszlopot követte több százra menő szekérvonat felszerelési eszközökkel ter-

helve, továbbá nagymennyiségű kávé és cukor; az utóbbi hadoszlophoz csatlakozott minden vert készpénz, úgy nyers arany és ezüst, mely a bányavárosokból elfoglaltatott, mivel ez oszlop semmi egyenes megtámadtatásnak nem volt kitéve. Ezen éjszaki osztály, melynél Görgei személyesen volt jelen, febr. 2-án érkezett a Poprádvölgybe, a többi, nevezetesen a keleti hadoszlop Guyon alatt azon a napon érkezett Neudorfra.

Az előhaladás semmi akadálnak nem volt kitéve; Csorits az ő hadtestével Selmeczen maradt, és ott megint pihent.

Sossay tábornok Simunits által visszahívott, Götz tábornok Mosócson állomásozott; ennek folytán a magyar hadtest egész békésen és veszély nélkül bevégezhetette visszavonulási működését. Azon csekély vetélkedés által, melylyel Görgei seregét az osztrák tábornokok iparkodtak üzni, látjuk később Schlick tábornokot a legveszélyesebb helyzetbe jönni, melyből ugyan ő azonban ismét Görgei késedelmzése és saját ügyessége által tudott kiszabadulni.

Azalatt, míg az elmondott hadműködések Felső-Magyarországon folytak, a magyar ügyek

a felső és közép Tiszánál megjavultak. Ujvároson Asbóth ezredes egy tartalék-hadtestet szervezett, és fegyverbe gyakorolta; a bánáti hadsereg Aradról és Szegedről Czibakházára és Török-Szent-Miklósra huzódott; Klapka, ki a Schlick által Kassánál megvert magyar sereget átvette, újjá szervezte azt, és sikerült neki szünetlen tevékenység által abba újra bátorságot és harcz-képességet önteni. Január 22-én egy szerencsés csatát vívott Tarczalnál, mely a Tiszáni átmenetet biztosította.

Tisza-Fürednél Asbóth ezredes hidfőt építtetett, jobb partján a Tiszának megszállta Poroszlót, és Miskolcz és Gyöngyös felé erős kémcsapatokat küldött az ellent nyugtalanítandó. Az épen most említett események folytán szükségesnek látta tábornagy herczeg Windischgrätz az ő középállását Pesten megerősíteni. Ennek utána jan. 24-én parancsot küldött Csoritsnak, két dandárral Pestre visszatérni; és csak Jablonovsky dandárját hagyni Görgei hadtestének figyelése végett; Götz tábornok Jablonovskyval érintkezve egyesülni és mind a két dandár fölötti parancsnokságot átvenni rendeltetett. Simunits febr. 2-án Lipótvárat bevette, és Komárom elé ment azon pa-

rancscsal, hogy e vár ostromlását erélyesen folytassa. Ellenben a Neustädter dandárja a főhadtesthez Pestre vonatott.

Götz és Jablonovsky csak lassan vonultak Görgeinek déli hadoszlopai után Telgártra, oly módon, hogy febr. 7-én Polonkát és 8-án Telgártot elérték.

Görgei egyesülése Klapkával.

Amint föllebb már láttuk, Görgei hadosztályai január végén és február első napjain léptek a Szepességbe.

Kisewetter osztrák őrnagy, a ki Schlick táborából egy csapattal Löcsén állott, megtudta jan. 29-én, hogy Görgei serege a Szepességbe vonul, sőt az ő előőrseit 31-én meg is támadták; Kisewetter azonnal jelentést tett erről hadparancsnokánál. Ennek következtében Schlick Kassáról elküldé Deym tábornokot 2 zászlóaljjal, 1 lovas század és 6 löveggel Margitfalvára, ellenben ennek pótlására Schultzig tábornokot 2 zászlóaljjal Kassára rendelte.

Deym febr. 2-án ért Margitfalvára, és egy fél zászlóaljat 2 löveggel Eperjesre küldött, Eperjesről pedig a branyiskói hegyszorost 3 század és 2 löveggel megszállotta.

Febr. 2-án érkezett Guyon magyar hadosztálya Neudorfra, Kisewetter, a ki ezt megtudta és a bevonult magyar sereget csekélynek tartván, elhatározta azt azon éjjel megtámadni.

Ennek folytán 2-án este elindult Löcséről és valamivel éjjél előtt megtámadta Guyon hanyagul kiállított előőrseit, és csakugyan benyomult a város közepeig. Ekkor a magyar sereg egy része a legrendetlenebb futásnak eredt, — de Guyon erélyes föllépésének sikerült osztálya másik részét rendbe hozni, és a csekély osztrák osztályt a városból ismét kiszorítani. Kisewetter örnagy febr. 3-án ismét visszavonult Löcsére, és 4-én e várost üresen hagyva, indult Branyiskó felé, hogy az Eperjestről oda küldött csapattal egyesüljön.

Deym febr. 3-án Margitfalváról Krompachra előhaladtában ott megtudta Kisewetter visszavonulását, hagyott tehát egy fél zászlóaljat Kluknó hegy szorosán, a többi seregének részével szintén a branyiskói hegyfőt szállotta meg.

Eszerint állott e szoroson a löcsei utról Eperjes felé 3 zászlóalj, 1 lovas század és 6 löveg Deym alatt, melyek azt védeni el voltak határozva.

Görgei febr. 4-én Löcsére tette át főhadiszállását, Götz és Jablonovsky dandárjaitól hátulról szorítottatva; tehát nem maradt részé-

ről egyéb hátra, mint a hadügyminiszter parancsának végül engedelmeskedni és Eperjes felé iparkodni és Klapkával egyesülni.

Görgey Guyon osztályát rendelte a branyiskói szoros megnyitására. Guyon osztálya két dandárba osztva, állott a 13-ik és 33-ik honvédsászlóaljból, egy nógrádi önkénytes zászlóaljból, 2 század vadász- és 2 század utászból, lovasságul 2 század huszár, tüzérségül 12 ágyúból. Febr. 5-én korán reggel ment Guyon Korotnókra, a Branyiskóhegy aljába, honnan az eperjesi ut kigyózva Branyisko nyugoti lejtőjén huzódik fel. Reggel 9 órakor megkezdte Guyon a zömmel a tamadást a főúton, jobbról és balról előhaladva, 2 osztálylyal tartott föl az útnak, mind a két oldalról erdős lejtőjén. Deym tábornok kezdetben állhatatosan védte a főutat; de minthogy a mindkét oldalról támadó magyar osztály az ő állását körülvette, kényszerülve volt visszavonulni, és főálláspontját is a hegy felső részén a hősies magyar ostromlóknak áthagyva, Eperjes felé vonulni vissza.

Branyiskó bevételének hírére a Kluknónál fölállított csapat is visszavonult Eperjesre; ellenben egy csapat visszavonulása elvágatott,

melyet Deym a jobb szárny figyelésére Lublóra küldött volt.

Schlick a branyiskói veszteségről értesülven, átlátta, hogy mily veszedelmes helyzetbe jutott Görgei és Klapka hadteste között. Elin-dította tehát főcsapatait Kassa felé; Perger dandárja ért 5-én Kérbe, 6-án Kassára; Fiedler dandárja 5-én Szánthóra, 6-án Hidas-Németi mellett a Hernád-hidhoz; Parott dandárja 5-én Wisolyba érkezett.

Schlick 5-én éjjel jött személyesen Kassára és az ott levő összes gyalogságot azonnal Eperjes felé indította.

Azonban a Deym védelmére küldött Schultzig tábornok 6-án reggel odahagyta Eperjest, és a kassai úton Szent-Péterre visszament, a hol a kassáról segítségére küldött sereggel egyesült. Az ily módon egyesített csapatokkal Lemesen foglalt állást. — Branyiskó bevétele után, melyek ostrománál különösen Földváry Albert 33-ik honvéd zászlóaljával tüntette ki magát, febr. 5-én Guyon Sirokára ment és 6-kán délb-en Eperjesre vonult be.

Bárha kémei által Görgei biztosan értesült, hogy Schlick táborának nagyobb része még a

Tisza felső részénél áll; öt ellenben a branyikói csekély ellentállás úgy, mint a császáriak Eperjesből való visszavonulása azon meggyőződésre hozhatta volna, hogy itt az ellen sokkal gyöngébb, semhogy öt veszélyeztethetné, még sem üldözte azt egész erővel, és vagy hanyagságból, vagy hiven maradván elvének, hol a nélkül, hogy magát teljesen compromittálná, lehető előnyököt engedve az ellennek, egy erős csapást intézni Schlick ellen elmulasztotta.

Ha Görgei összes seregével hirtelen Kassának megyen, akkor a Schlick alatti osztrák tábornak lehető visszavonulását elvághatja, és azt Görgei, Klapka és Dembinszky közé szoritja, mely utóbbi Miskolcznál állott. Schlicknek akkor nagy veszteség nélkül igen nehezen lehetett volna megmenekülni. Görgei három egész nap maradt Eperjesen és csak febr. 10-én vonult be az ő előcsapata már Schlick által üresen hagyott Kassára.

Azon három nap alatt, melyen a magyar hadtest 3 hadosztálya Eperjesen, a 4-ik Kmettyé Kluknón pihent, maradt Schlicknek elég ideje az ő nehéz helyzetéből megszabadulni, melyhez Dembinszky határozatlansága is járult, ki Klapka azon tervébe nem folyt be,

mely szerént egész erővel sebesen üldözőbe kellett volna venni a Tokajból Kassára vissza menő Schlick csapatait, hanem elégelte azt csupán Dessewffy osztályával követetni.

Amint Schlick megtudta, hogy Kassa előtt jelentékenyen hatalmas ellennel áll szemközt, hátulról pedig Klapka és Dembinszky az ő hadtestével leginkább is egyenlő erővel áll, elhátározta magát legsebesebben oldalvást kanyarodni Sepsin és Tornán át, így minden csatázást kikerülve, visszavonulását Tornallya és Rimaszombat felé valósítá és herczeg Windischgrätz-el összeköttetését eszközölte.

Parott dandárja minden vonatával 8-ra Tornára küldetett, altábornagy Schultzig e napon még Kassán maradt és parancsot vett 9-re Sepsire elvonni; Schlick még 8-ról 9-re menő éjjel személyesen ment el Fiedler tábornokhoz Enyitzkére, hogy az utána nyomuló Klapka ellen oltalmazza, és minden dandárjainak parancsot adott, február 9-re Sepsiben egyesülni.

Parott dandárja a társzekerekkel 10-kén Szénbe, 11-kén Tornallyára, 12-kén Bátkára ment; a sereg zöme 10-kén pihent, és 11-kén Szénre, 12-én Tornallyára; 13-án ujlag meg-

állapodott, hogy a megerőtetett sereget kipi-hentesse; 14-én Parott dandára Kereszturra, Fiedleré Rima-Szombatba; Deymé és Kriegeré pedig Fügére érkezett.

Dembinszky későn határozván el az osztrák hadtestek utját elvágni, csak 13-án ment Miskolczról Putnokra; 14-kén Kriegernek épen Tornalyáról elhuzódó utó-dandárját támadta meg haszontalan ágyuzással. Miután átlátta, hogy későn jött, még azon napon ment vissza Putnokra; Schlick pedig szerencsésen megmenekülve, 15-én vonult be Losoncra.

Klapka Dessewffy osztályával szintén febr. 10-kén ment Kassára, Máriássy osztályával Hidas-Németire. Ugyanazon napon veszi azonban Dembinszky parancsát, véle ismét csatlakozni, és ennek következtében Máriássy és Dessewffy osztályait visszavezette Miskolczra, és ott Dembinszkyvel egyesült.

Görgei Schlick üldözésére ugyan 12-kén elküldötte Piller és Guyon dandárjait; az első el is érte 13-kán Schlick utócsapatát Szénnél; rövid csatározás után azonban a már haszontalan üldözéssel felhagyott.

Altábornagy Ramberg osztálya, Götz dandárja, Jablonovszkyé 10-én Lőcsén volt; 11-én

Szepesváralyára érkezett; 12-kén átmentek a Branyiskón, és 13-kán Berthodfalvánál rábukantak Görgei főhadi szállásának irodájára. — Götz azzal megelégedett, hogy az a nélkül is már Eperjes felé kihuzódó magyar utócsapatot élénktelenül követte, de Schlick elvonulását és a magyarok egyesülését megtudva, 14-kén ismét Branyiskón át Szepesváralyára vonult. Csak febr. 21-kén, mikor már Kassa a magyarok seregétől rég el volt hagyva, jött Ramberg osztályával ki a Szepességből, Kassára, hol 28-ig maradt.

Görgei február 14-én veszi a kormány rendeletét, mely által az összes magyar hadsereg fölötti főparancsnoksággal Dembinszky bizatik meg; ugyanakkor jött neki Dembinszky parancsa, hogy összes hadosztályaival Miskolczra jöjjen, a felső Tiszánál álló hadtesttel egyesülve, Windischgrätz ellen támadólag működni; Görgei eljött, bárha eleinte nem volt hajlandó engedelmeskedni és Ramberg ellen akart fordulni.

Ezen rendelet vétele után saját osztályához egy parancsot bocsátott, melyben ő kimondja, hogy vegyék e megalázást, mely Dembinszky főtábornokká lett kineveztetése által néki jutott, azon egykedvűséggel, mint ő ezt teszi,

mely által az egész haza jólétének enged, — és a honvédelmi bizottmánynak, mind az országgyűlésnek készséggel akarja megint magát alárendelni. — Görgei ezután hadtestét egyesíté Dembinszkyvel, a jobb szárnyat Piller és Guyon alatt Edelényen át, a balt Aulich és Kmety alatt Forrón át Miskolczra vezette, a honnan a közelebbi napokon Dembinszky a magyar hadsereget, 3 hadtesttel, Görgei, Klapka és Répásyével, a Tarczal-vonalt megszállta, és ott Windischgrätztól megtámadtatva, febr. 26- és 27-én a kápolnai csatát vívta.

U t ó j e g y z e t.

E szakaszból látszik e harcban mind a két részről való határozatlanság, épugy az osztrák főhadvezérnél, ki a legkedvezőbb időpontot elmulasztotta, a magyar kormányt Debreczenből szétverni, és ezáltal minden további ellentállást kettévágni; mint tábornokainál is, kik a Görgei alatt levő ellenséges főhadsereget igen hanyagul üldözték. Ők csak gyengén közeledtek hadtestéhez, nem igyekeztek sehol

sem az ő visszavonulási vonalát, oldalt vagy hátulról elfoglalni; és az által nemcsak lehetővé tették, hogy bántatlanul elillanhasson, hanem rögtön és veszélyesen fenyegetőleg még Schlick háta mögé is jutni. — Mindenütt egyes működést látunk minden összefüggés nélkül az egészre.

Görgei ellenben, a mint az ő elvonulásával a bányavárosokba a magyar kormányt egész fedezetlen hagyta, és minden összeköttetést a Tisza-vonallal feladott, egészen elszigetelve állt a Szepességben, minden oldalról fenyegetve és elzárva. Guyonnak Branyiskó hősii ostromlása megmenti őt e kétségbeesett helyzetből, és Klapkának Tokajtól való előnyomulása Dembinszkynek Miskolczoni állása által, rögtön a legkedvezőbb helyzetben látja magát, megszabadulva minden üldözőitől. Mit tesz ő, hogy e kedvező helyzetet fölhasználja? Talán Schlick hadtestét rohanja meg? vagy oldalaslag hozza azt a legnagyobb kényszerűségbe? Ó nem. Ő meg áll Eperjesen, és hű maradva politikájához, az ellent végképen keseríteni nem óhajtja — szépen bánik vele, és annak aranyhidat épít visszavonulásra.

A helyett, hogy hirtelen Kassán termett

volna, három napig idöz Eperjesen, Schlicknek időt hagyni az oldalt való elvonulásra. Görgei Klapkától csak 8 mérföldnyire volt, közöttük Schlick! ha rögtön Kassára nyomul, úgy a császári hadtestnek nagyobb részét elvághatja; a másik részét hirtelen üldözve, jobb szárnya (Kmety) által, tetemesen károsíthatja.

Görgei azonban Napoleonnak 1796-iki és 1797-iki olaszországi hadjáratait nehezen tanulmányozta; vagy ha olvasta is, nem tudta használni.

Dembinszky második Fabius Cunctator, de kevesebb eredménnyel mint ez; mindig inga-tag, önmagát soha sem tájékozó, soha nem tudja mit akar, az ellent akkor akarja megragadni, mikor az éppen már elillant.

Teljes elismerést érdemel Schlick és Klapka.

Schlick az ő jóválasztott állásával megveri teljesen Mészároost Kassánál, és habár ő is szétvervén a magyar hadtestet, eléggé erélyesen és sébesen nem üldözi azt egészen megsemmisítendő; még is előhalad Tokajig, és csak az osztrák főhadparancsnok magatartása, mely által nem engedte magát pesti kényelméből kiszakíttatni, hátráltatá Schlicket kassai győzelme

után egyenesen Debreczenbe menni, hogy magát el ne szigetelje.

Görgeinek Branyiskónál való rögtöni megjelenése után három ellen tábor közé szorítatva, Schlick sebes és helyes tapintattal átlátta helyzetét, és tudja magát rögtöni oldalhuzás által Sepsi és Tornallya felé ügyesen kivágni, és Windischgrätz-el való összeköttetését eszközölni.

Schlick általában legkitünőbb egyéniség az osztrák részről a magyar hadjáratban. Ő vitézséggel ügyességet és emberiséget egyesít.

Klapka, a magyar hadtest fiatal parancsnoka szintén dicséretet érdemel; ő ujjászervezi azon egészen szétvert tábort, melyet ő a kassai ütközet után átvesz; a Tarczal és Tokajnál jól választott állásból védi az annyira fontos tiszai átjárást; és erős állást választ Rakamaznál. A mint ő Görgeinek a Szepességéből való kijövetelét megtudja, egyesült erővel akar Schlick ellen rohanni és a legkedvezőbb perczet megragadni a magyar fegyvernek, a fiatal hadseregnek, az első és annyira szükséges babérkoszorút, megnyerni. Dembinszky akadályozza őt ettől, Dembinszky meghiusítja tervét, midőn csupán egy osztálylyal enged neki előnyomulni.

Klapka mind a mellett szoritja Fiedler oszt. dandárját, Hidas-Németinél ostromolja az égő hidat, beveszi és Szenáig halad előre, itt veszi Görgeinek Eperjesen való megállapodását, és Klapkának minden szép tervei megsemmisülnek.

Ha Dembinszky egyetért Klapka tervével, ha Görgei Schlickre sebesen tör, ez alig kerülheti ki az elzáratás veszedelmét.

Asbóth Lajos életrajza.

— Gaál Miklóstól. —

Asbóth Lajos angol családból származott, mely a 17-dik század közepén telepedett meg Magyarországon, s 1679-ben kapá meg a honfiusitást, született 1803-ban Zalamegyében Keszthelyen, hol atyja Asbóth János az első magyar gazdaképző intézetet alapítá. (Georgicon.)

Tanulmányait eleinte Keszthelyen, később a soproni evang. iskolákban kezdé, Haubner superintendens vezetése alatt, s katonai kiképzését a bécsi ingenieur - akadémiában nyerte.

Eleintén a 4-dik dragonyos, később a 3-ik vértés ezredben tisztii állásaiban többnyire mint hadsegéd szolgált, különösen Alberti gróf és Kress báró altábornagyok oldalán, mint má-

sod százados az utóbbi ezredének tisztii tano-
dáit vezette, s mint századbeli főnök a taktiká-
ban alapos készütséget tanusított.

1842-ben lelépett a katonai pályáról s uno-
katestvérét, a magas műveltségű Asbóth Fló-
rát vette nőül, s Krassóme gyében Lugoshoz
közel eső falusi jószágán elégedett, boldog
családi körben élve, a gazdasátnak szentelé
magát.

Az 1848-ik év eseményei visszahívták őt a
nyilvános pályára; a helytartó nádor István
főherczeg ő Fensége által őrnagygyá, s a bánáti
bányászkerület katonai parancsnokává nevez-
tetett ki, s az ottani nemzetőrség rendezésében
s a bányavárosok későbbi védelmében nagy
tevékenységet s tapintatot fejtett ki. A szer-
beknek a dunántúli partról történt többszöri
megtámadását, valamint Appel tábornok csá-
szári csapatait is oly szerencsével verte vissza,
hogy azalatt, mig ő volt a bányászkerület pa-
rancsnoka, az ellen nem vala ott képes meg-
fészkelni magát.

A Moldova mellett augusztus 24-én, Bog-
sánnál novemb. 15-én, Resiczán deczemb. 11-én
vivott csatákban lett neve ismeretes a magyar-
országi hadjáratban. Midőn a magyar kormány

a végett, hogy haderejét fölfelé összpontosítsa, a Bánátból kivonta azt, Asbóth alezredes, a kormány akkori székhelye, — Debreczen katonai parancsnokává neveztetett ki, a város 8000 főnyi védseregét szervezte, s azon különféle zászlóaljok maradványaiból, melyek Moórnál szétveretvén, egész Debreczenig vonultak vissza, új zászlóaljakat alakított, s az akkor Debreczenben uralkodott zavart rendezni igyekezett.

Azonban nemsokára, január 26-án a hadügyéség az Ujvárosban lévő tartaléksereg parancsnokságát bizta reá, a Szolnoktól Tokajig terjedő Tiszafolyam védelmezési vonalával és a tiszafüredi főhadi állással. E feladatot szakavatottsággal s érelyességgel oldotta még, miután a nagykunsági és hajduvárosi nemzetőröket felállítá, s a Tisza hosszában állásonként osztá fel; de a két főpontot, Tokajt és Füredet rendes katonasággal szállotta és erősíté még.

Poroszlónál Schulzig altábornagy egy oda küldött portyázó csapatát visszaverte, s Eger, Miskolcz, Forró és Kassa felé többször küldött ki kisebb csapatokat, fontos sürgönyöket elfogott, s ekképen tartá fen a kormány biztonságát, mig a felvonuló magyar csapatok zöme a Tiszánál minden felől összpontosult.

A magyar hadseregnek márczius hó utolsó napjaiban történt előrenyomulása alkalmával Asbóth ezredes Szolnok- és Czibaknál vön állást, s ez által elfődözte annak Tiszafüreden át történt előrenyomulását. De miután Görgei Nagy-Kátáig nyomult előre, 5000 emberrel s 15 ágyuval a vasuti vonalon ő is Pest felé vonult, a fősereg legszélsőbb balszárnyát képezve.

A 7-éről 8-ik aprilre forduló éjjel a tápió-bicskei és isaszegi ütközetek után, a Petrichevich Horváth tábornok alatt hátráló ellent kiszoritá Monorról, az april 11-iki, 16-iki és 19-iki Jelasich bánnal vivott csatákban Aulichchal egyesülve részt vett Pest alatt a Rákosmezőn, s 22-én reggel vonult be az ország fővárosába.

Buda ostromában nagy tevékenységgel vön részt, a 48-ik zászlóalj élén személyesen ostromlá a várkastyát május 21-én s jutalmul a magyar érdemrend keresztjét kapta meg s a visszalépett Aulich tábornok helyébe, a 2-ik hadtest parancsnokává neveztetett ki.

Junius 1-én Asbóth tábornokká volt kijelölve, habár kineveztetését Görgei visszatartóztatá. A 2-ik hadtesttel ő vonult legelőször a

Vágfolyamhoz az újra megkezdett támadó működések megnyitására, 11-én Guttánál, 13-án Pusztaszázónánál hidat veretett a Vágdunán, 14-kén a Csorich altábornagy fővezérsége alatt állott Derschatta-féle osztrák dandárt Vásárutról Szerdahelyre szorította ki, s 16-án 5 zászlóaljjal a Vág mögé vonult. Itt Zsigárdnál, a tulnyomó erővel birt ellent megtámadá, s az első rohammal Peredre üze vissza, s noha a Csallóközből az osztrák sereg részére jött segélyerő, s a felső Vág felé lépcsőzetben felállított császári dandárok által visszanyomatott, még is sikerült neki a Vág fölötti hidverésre rendelt pontra, Negyedre 2 zászlóaljat és egy üteget elhelyezni, s csapataival Aszódra veszteség nélkül visszavonulni.

Ez által az akkor még a Vág balpartján Tótnegyeren s Mocsonokon állott 3-ik és 1-ső hadtestteli közlekedés helyreállt és június 20-án Aszóth egész hadtestével, 10 zászlóalj, 2 huszárezred s 45 ágyuval komoly támadás végett ismét a Vág mögé indult, míg Klapka Aszódnál foglalt állást Csorich ellen, és mind a mellett, hogy Görgei a kiadott rendeletek ellenére, (mely szerint a 3-ik hadtestnek a 2-ikkal egyesülve kellett volna támadnia és

annak Negyednél a Vágon átkelve, az ellent oldalban megrohanni,) a 2-ik hadtestet egészen magára hagyta; a két-annyi erővel birt ellent visszanyomta, a Wohlgemuth altábornagy alatt állt császári sereg jobb szárnyát e középpontjától elvágta, s miután az utóbbi az ő balszárnyával Peredre vonult, Asbóth a legmakacsabb védelem daczára rohammal vette be e helységet, mire Wohlgemuth Galantáig ment vissza.

Csak már a győzelem kivivása után szállottak a 3-ik hadtest csapat élei a csatatérre, — de már későn, mert csak ha a 3-ik hadtest szintén hajnalkor oldalban támadja meg az ellent, annak csapatai legnagyobb részének elfogatása kikerülhetlen lett volna, és a második szerencsétlen nap (21-ike) nem következik be. Így azonban Wohlgemuth összeszedte magát az orosz had segélye alatt, mely Nagyszombatból gyors léptekkel nyomult előre, (Panjutin altábornok 16 zászlóaljjal s 40 ágyuval) és másnap Görgeit egészen megverte.

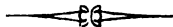
A Vágnáli elkülönített hadműködések általján véve nem álltak összhangzásban, és világos volt, hogy Görgei már akkor, midőn az egyes hadtesteket annyira kitette a veszélynek, er-

kölcsi bátorságát s phisikai erejét gyöngíteni akarta.

A junius 20-ki nap után Asbóth a működő sereget elhagyá s Pestre ment, hol a kormányzóval értekezett, s valamint már azelőtt több alkalommal, ugy most is figyelmezteté őt Görgeinek egészen ferde és ravasz működésére, de hasztalan, midőn Kossuthnak nem volt elég bátorsága a csomót erélylyel szétvágni.

Asbóth utóbb a Szegeden felállítandó tartalékhad parancsnokává neveztetett ki. Már 8 zászlóaljat egészen fölszerelt, midőn a temesvári végkatasztróph beállott, s a magyarországi hadjáratnak véget vetett.

Asbóthnál a strategiai ismeretek gyors taktikai kivittel párosultak; hideg és rendithetlen bátorsággal vezérelte a csatát s a döntő perczen villámsebességgel állott a rohanó zászlóaljak élére. Alárendeltjeivel emberségesen bánt és szükségük kielégítésére a legnagyobb gondot viselt, miért is szerették és becsülték katonái. Jelleme komoly, gondolkozó.

A 2-dik kötet tartalma.

	Lap
Az erdélyi hadjárat története	5
Perczel hadi működése	55
Bevezetés	55
I. Róth elfogatása Ozoránál. Muraközbei vonulás. Letenye, Kottori és Alsó-Dobrova melletti csaták. Friedai ütközet. Muraköz elhagyása	59
II. Hadműködési állás Lendván és Letenyén. — A főserghezi elindulás. — Ütközet Móránál és hátrálás Pestre	68
III. A tartalékhad visszavonulása Nagy-Kaniszáról Czeplédre	74
Perczel visszavonulása a Tisza mögé; csaták Szolnoknál és Czeplédnél	75
Felső magyarországi hadműveletek	84
A magyar csapatok első összpontosítása és csatázása Budamérnél	85

	Lap
A hadseregnek Mészáros általi ujjaszer- zése	91
A tarczali és keresztúri ütközet	105
Beniczky portyázó csapata	114
A magyar hadsereg visszavonulása a bányavárosokba és zárszó	124
Görgei egyesülése Klapkával	139
Utójegyzet	146
Asbóth Lajos életrajza	152

36 Test

240 5.60

45

24265

DB
936
.A8
1862

0287725

DB 936
.A8 1862

8

